

Statens
offentliga
utredningar
1968: 7
Finans-
departementet

Ref.
SOL
1968: 7

Ägande och inflytande inom det privata näringslivet

Koncentrationsutredningen V

SOL

Stockholm 1968

Statens offentliga utredningar 1968

Kronologisk förteckning

1. Ekonomisystem för försvaret. Esselte. Fö.
2. Ekonomisystem för försvaret. Bihang. Esselte. Fö.
3. Kreditmarknadens struktur och funktionssätt. Esselte. Fi.
4. Handläggningen av säkerhetsfrågor. Isaac Marcus. Ju.
5. Industrins struktur och konkurrensförhållanden. Esselte. Fi.
6. Strukturutveckling och konkurrens inom handeln. Esselte. Fi.
7. Ägande och inflytande inom det privata näringslivet. Esselte. Fi.

Statens offentliga utredningar

1968:7

Finansdepartementet

Ägande och inflytande inom det privata näringslivet

Koncentrationsutredningen V

Statens offentliga utredningar
SOU
1990:10

Ägande och inflytande inom det privata näringslivet

Konsumtionsutredningen 7

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet

Koncentrationsutredningen skall enligt sina direktiv bl. a. kartlägga förmögenhetsfördelningen samt ägande- och inflytandeförhållanden inom det privata näringslivet.

Utredningen får härmed överlämna föreliggande undersökning rörande ägande och inflytande inom det privata näringslivet. Undersökningen har utförts av utredningens sekreterare, pol. mag. Tony Hagström, samt

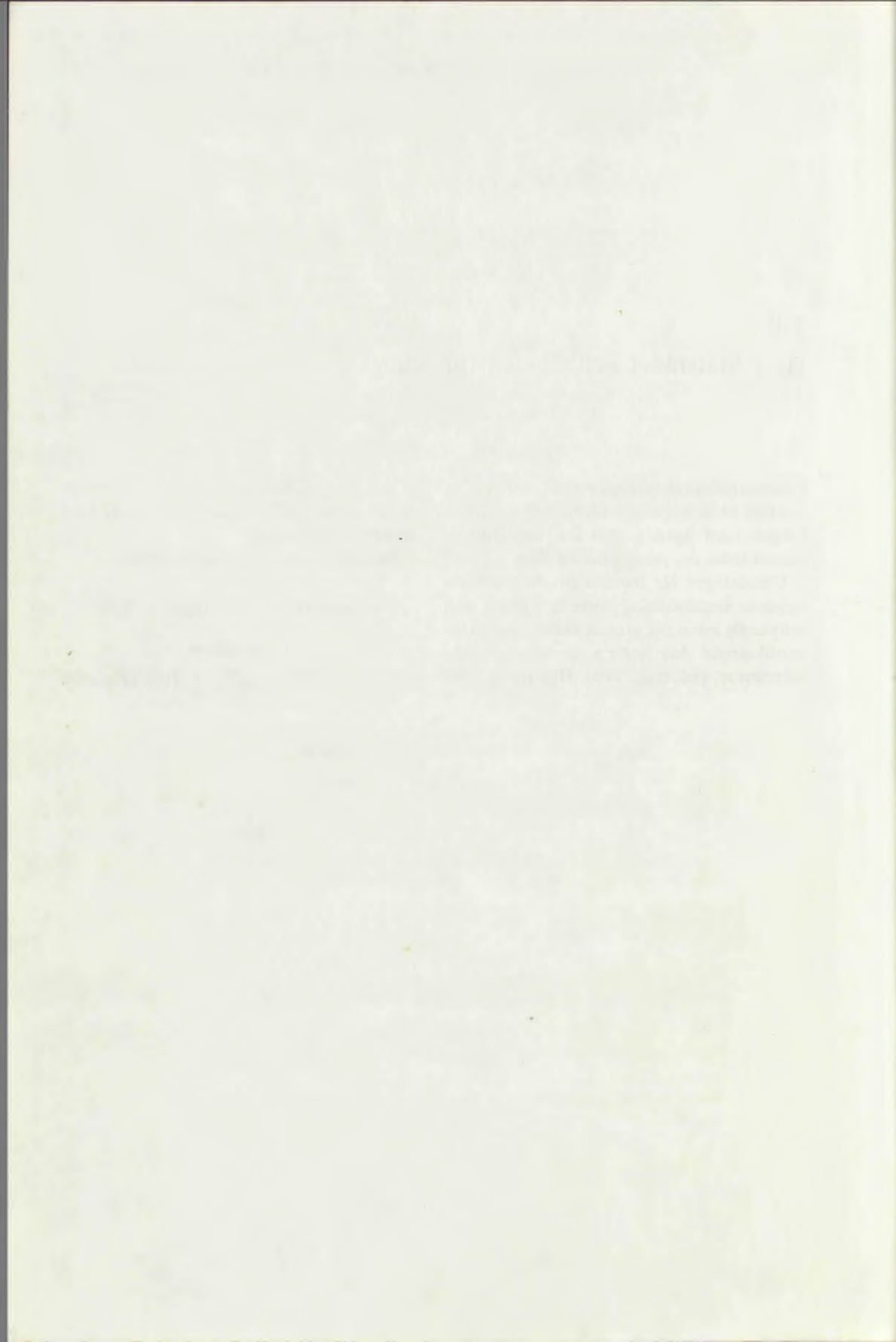
av pol. mag. Göran Johansson. I utarbetandet av kapitel VI har även fil. kand. Lars Söderström deltagit.

Stockholm den 28 december 1967

På koncentrationsutredningens vägnar:

G. Arvidsson

| *Tony Hagström*

Innehåll

<i>Kapitel I. Ägande och inflytande – en sammanfattande analys</i>	11	<i>Kapitel IV. Vissa större ägargrupper</i>	117
A. Inledning	11	A. Inledning	117
B. Storföretagens betydelse	12	B. Definitioner och undersökningens utformning	118
C. Ägarna av större företag	17	C. Redovisning av olika ägargrupperns förmögenhet och större ägandeintressen i näringslivet	121
D. Styrelser och verkställande direktörer i större företag	25	C: 1. Familjen Wallenberg	121
E. Beslutsfattandet i företag	26	C: 2. Industrivärden – Svenska Handelsbanken	122
F. Ägare och professionella förmögenhetsförvaltare	34	C: 3. Custos/Säfveån – Skandinaviska Banken	122
G. Inkomst- och förmögenhetsfördelningen	36	C: 4. Släkten Wehtje	122
<i>Kapitel II. Näringslivets struktur</i>	42	C: 5. Släkten Ax:son-Johnson	124
A. Företagsbegrepp	42	C: 6. Släkterna Klingspor och Stenbeck	125
B. Mätmetoder	44	C: 7. Släkterna Mark och Carlander	126
C. Allmän strukturöversikt	45	C: 8. Släkten Broström	127
D. Storföretagssektorn	50	C: 9. Släkten Bonnier	128
D: 1. Datatillgång	50	C: 10. Släkten Kockum	129
D: 2. Storföretagens relativa betydelse	51	C: 11. Dunker-gruppen	129
D: 3. Storföretagssektorns struktur	57	C: 12. Släkten Ericsson	130
D: 4. Förändringar inom storföretagssektorn	62	C: 13. Släkten Åhlén	131
Bil. 1. De privata storföretagen 1964	70	C: 14. Släkten Kempe	131
Bil. 2. De privata storföretagen 1942	81	C: 15. Släkten Söderberg	132
<i>Kapitel III. Ägandeförhållandena i större svenska företag</i>	86	C: 16. Släkten Bergengren	133
A. Undersökningens omfattning m. m.	86	C: 17. Släkten Edstrand	133
B. Antalet aktieägare	87	D. Kommentarer till materialet	134
C. Aktieägarnas fördelning efter aktieinnehavets storlek	91	<i>Kapitel V. Stämman, styrelse och verkställande direktör</i>	141
D. Röstdifferentiering	99	A. Bolagsstämman	141
E. Fördelning efter slag av aktieägare	100	A: 1. På stämmorna representerad andel av totala röstetalet	141
F. Styrelseledamöternas ägandeintressen i det egna företaget	105	A: 2. Närvarande och representerade ägare	144
Bil. Förteckning över företag, som ingår i undersökningarna av ägandeförhållanden m. m. i större aktiebolag år 1963	113	A: 3. Röstfördelningen på stämmorna	150
		A: 4. Styrelsens ställning på stämmorna	153
		B. Aktieägarföreningar, aktieägar-kon-sortier och styrelsens fullmaktsinsamling	155

C. Uppgifter om styrelser och verkställande direktörer	158
C: 1. Styrelsernas sammansättning m. m.	159
C: 2. Vissa uppgifter om styrelsernas arbetsformer	162
C: 3. Gemensamma styrelseledamöter	167

Kapitel VI. Den svenska förmögenhets- och inkomstfördelningen 1945—1964 171

A. Undersökningens uppläggning m. m.	171
A: 1. Förmögenhetsbegreppet	171
A: 2. Den svenska förmögenhetsstatistiken	172
A: 3. Inkomstbegreppet	173
A: 4. Den svenska inkomststatistiken	174
A: 5. Inkomst- och förmögenhetsfördelningens beskrivning	176
A: 6. Undersökningens uppläggning	177
B. Förmögenhetsfördelningen	177
B: 1. Den vertikala förmögenhetsfördelningen	177
B: 2. Förmögenheternas sammansättning	182
B: 3. Förmögenhetsfördelningen inom närings- och yrkesgrupper	184
B: 4. Miljonärerna	186
B: 5. Icke personliga förmögenheter	187
C. Inkomstfördelningen	189
C: 1. Fördelningen av den sammanräknade nettoinkomsten	189
C: 2. Inkomsternas sammansättning	194
C: 3. Fördelningen av de »disponibla inkomsterna»	198
C: 4. Sambanden mellan inkomst, förmögenhet och ålder	203
C: 5. Avslutande kommentar	204

<i>Litteraturförteckning</i>	208
------------------------------	-----

Tabellförteckning

Kap. I

1: 1	282 större företag fördelade efter slag av ägarintressen i företagen 1963	24
1: 2	Antal miljonärer med stora ägarintressen och styrelseuppdrag i storföretagen 1963. Taxeringsenheter	40

Kap. II

2: 1	Antal arbetsgivare och firmor 1964 och 1962 fördelade efter sektor och storlek	46
2: 2	Antal anställda 1964 fördelade efter arbetsgivarens storlek och sektor	48
2: 3	Antal arbetsgivare och firmor 1964 och 1962 fördelade efter storlek och ägarkategori	49
2: 4	Procentuell fördelning av arbetsgivare (med minst en anställd) och antal årsanställda 1964 på storleksgrupper	50
2: 5	De privata storföretagens storleksfördelning 1942, 1960 och 1964	52
2: 6	De privata storföretagens andel av totala antalet årsanställda m. m. 1942, 1960 och 1964	53
2: 7	Sysselsättningen i privata storföretag 1960 fördelad på sektorer	55
2: 8	Vissa sysselsättningstal för 200 privata storföretag	55
2: 9	Koncentrationstal 1963 för olika industrisektorer mätt i förädlingsvärde och sysselsättning	56
2: 10	Relationer mellan andelar av förädlingsvärde (F) och sysselsättning (S) enligt tabell 2: 9	58
2: 11	De privata storföretagen 1960 fördelade på sektorer	59
2: 12	Privata storföretag 1942 och 1960 fördelade efter antal ingående firmor	60
2: 13	De 10 största företagen efter antalet anställda utomlands år 1964	61
2: 14	De största storföretag som var utländska dotterbolag 1964	61
2: 15	Tillkomna och avgångna privata storföretag 1942–1964	63
2: 16	Avgångna företag 1942–1967 fördelade efter huvudsaklig orsak	64
2: 17	Förändringar i storföretagens antal och sysselsättning 1942–1964. Absoluta tal	65
2: 18	Förändringar i storföretagens antal och sysselsättning 1942–1964. Relativa tal	65

Bil. 1.	De privata storföretagen 1964	70
Bil. 2.	De privata storföretagen 1942	81

Kap. III

3: 1	Företagen fördelade efter antalet aktieägare medio 1963	88
3: 2	Medianvärden m. m. för antalet aktieägare i 257 företag medio 1963	88
3: 3	Företag med mer än 10 000 aktieägare medio 1963	89
3: 4	Antal registrerade aktieägare hos vissa börsnoterade företag 1958–1964	90
3: 5	Aktieägarnas fördelning efter aktieinnehavets storlek medio 1963 i 257 företag	92
3: 6	Andel aktieägare med aktieposter $\leq$ nom. 1 000 kr medio 1963	92
3: 7	Andel aktieägare med aktieposter $\leq$ nom. 10 000 kr medio 1963	93
3: 8	Medianvärden m. m. för andelen aktieägare med vissa aktieposter medio 1963 i 257 företag	93
3: 9	Antal aktieägare och aktiekapitalets fördelning i AB Volvo 1959–1964	94
3: 10	Ägarstrukturen i 15 börsnoterade företag medio 1964	95
3: 11	Företagens fördelning efter den största ägarens andel av aktiekapitalet medio 1963	96
3: 12	Företagens fördelning efter de 20 största ägarnas andel av aktiekapitalet medio 1963	97
3: 13	Medianvärden m. m. för största ägarens resp. de 20 största ägarnas andel av aktiekapitalet i 278 företag medio 1963	98
3: 14	278 företag fördelade efter minsta antal aktieägare, som tillsammans äger mer än hälften av aktiekapitalet medio 1963	98
3: 15	Antal företag, som hade aktier med olika röstvärde medio 1963	99
3: 16	58 företag, som hade aktier med olika röstvärde medio 1963 fördelade med avseende på röstkoncentration och kapitalkoncentration	100
3: 17	Företagen fördelade efter andelen fysiska personer bland aktieägarna medio 1963	101
3: 18	Medianvärden m. m. för andelen fysiska personer bland aktieägarna i 257 företag medio 1963	101

3: 19 Företagen fördelade efter andelen fysiska personer bland de 20 största ägarerna medio 1963	102	4: 3 Custos/Särfveångruppens ägandeintressen medio 1963 (exkl. banken)	123
3: 20 Antal svenska aktiebolag och övriga juridiska personer medio 1963 bland aktieägarna i företag noterade på börsern (A)	102	4: 4 Släkten Wehtjes ägandeintressen medio 1963	124
3: 21 Andel aktieägare inom resp. ägarkategori medio 1963 med aktieposter > nom. 1 000 kr i börsnoterade företag	103	4: 5 Släkten Ax:son-Johnsons ägandeintressen medio 1963	125
3: 22 Företagen fördelade efter andelen utländska aktieägare medio 1963	103	4: 6 Släktena Klingspors och Stenbecks ägandeintressen medio 1963	126
3: 23 Aktieägarnas och aktiekapitalets relativa fördelning i 15 börsnoterade företag medio 1964	104	4: 7 Släktena Marks och Carlanders ägandeintressen medio 1963	126
3: 24 Aktieposternas genomsnittliga nominella värde hos ägare i 15 börsnoterade företag medio 1964	104	4: 8 Släkten Bromströms ägandeintressen medio 1963	127
3: 25 Företagen fördelade efter styrelseledamöternas andel av röstmassan i det egna företaget medio 1963	105	4: 9 Släkten Bonniers ägandeintressen medio 1963	128
3: 26 Medianvärden m. m. för styrelseledamöternas sammanlagda andel av röstmassan i det egna företaget medio 1963. Avser 276 företag	106	4: 10 Släkten Kockums ägandeintressen medio 1963	129
3: 27 Styrelseledamöterna i företagen fördelade efter storleken av det personliga aktieinnehavet i det egna företaget medio 1963	106	4: 11 Dunkerfondernas ägandeintressen medio 1963	130
3: 28 De största ägarerna inom resp. företagsstyrelse medio 1963 fördelade efter befattning	107	4: 12 Släkten Ericssons ägandeintressen medio 1963	130
3: 29 Andel styrelseledamöter i företagen, som tillhör resp. företags 20 största aktieägare medio 1963	108	4: 13 Släkten Åhléns ägandeintressen medio 1963	131
3: 30 Företagen fördelade efter andel av totala röstmassan, som är representerad i styrelsen medio 1963.	109	4: 14 Släkten Kempes ägandeintressen medio 1963	132
3: 31 Medianvärden m. m. för andel av totala röstmassan i företag, som är representerad i resp. styrelse medio 1963	109	4: 15 Släkten Söderbergs ägandeintressen medio 1963	132
3: 32 De 20 största ägarnas representation i resp. företagsstyrelse medio 1963	110	4: 16 Släkten Bergengrens ägandeintressen medio 1963	133
3: 33 Andel styrelseledamöter i företagen, som tillhör eller representerar de 20 största ägarerna i det egna företaget medio 1963	110	4: 17 Släkten Edstrands ägandeintressen medio 1963	134
3: 34 Styrelsens direkta ägarintresse i de 200 största företagen i U.S.A. 1939	111	4: 18 Översikt över olika ägargruppers förmögenhet 1963/64 och större ägandeintressen i näringslivet 1963 (exkl. banker och försäkringsbolag)	135
3: 35 Styrelsens direkta ägarintresse i 233 börsnoterade större industri- och handelsföretag i England 1951	111	4: 19 Vissa grupper ägandeintressen 1963 (antal anställda i tusental) (exkl. banker och försäkringsbolag)	136
Bil. Förteckning över företag, som ingår i undersökningarna av ägandeförhållandena m. m. i större aktiebolag år 1963	113		
<i>Kap. IV</i>		<i>Kap. V</i>	
4: 1 Familjen Wallenbergs ägandeintressen medio 1963 (exkl. banker)	122	5: 1 Vid bolagsstämman representerad andel av röstmassan hos större företag »1942» och 1963	142
4: 2 Industrivärdengruppens ägandeintressen medio 1963 (exkl. banken)	123	5: 2 Medianvärden m. m. för vid bolagsstämman representerad andel av röstmassan hos större företag »1942» (163 st.) och 1963 (265 st.)	143
		5: 3 Andel vid bolagsstämman representerade aktier 1963 i 56 företag med röst-differentiering	143
		5: 4 Antal närvarande personer vid bolagsstämman hos större företag »1942» och 1963	144
		5: 5 Medianvärden m. m. för antal närvarande personer vid bolagsstämman hos större företag »1942» (163 st.) och 1963 (265 st.)	145
		5: 6 Antal representerade aktieposter vid bolagsstämman hos större företag »1942» och 1963	145
		5: 7 Medianvärden m. m. för antal representerade aktieposter vid bolagsstäm-	

man hos större företag»1942» (163 st.) och 1963 (264 st)	146	1963. Avser andra börsnoterade före- tag än banker	157
5: 8 Vid bolagsstämman representerad andel av aktieägarna hos större företag 1963	147	5: 25 Större företag fördelade efter antal ordinarie ledamöter i styrelsen 1962/63	159
5: 9 Medianvärden m. m. för andel repre- senterade aktieägare vid bolagsstäm- man hos 234 större företag 1963	147	5: 26 Ordinarie styrelseledamöter, styrelse- suppleanter och verkställande direktö- rer vid 73 börsnoterade företag fördela- de efter antal år som resp. befattning innehafts år 1967	160
5: 10 Andel av röstmassan vid 1963 års bo- lagsstämma hos större företag, som ut- gjordes av röster för aktier tillhörande de 20 största aktieägarna i resp. företag	148	5: 27 Ordinarie styrelseledamöter och styrel- sesuppleanterns anställning vid resp. företag 1967	160
5: 11 Vid 1963 års bolagsstämma represen- terade andelar av olika slags aktie- ägare i 82 börsnoterade företag	148	5: 28 Verkställande direktörernas föregående anställning	160
5: 12 Vid 1963 års bolagsstämma represen- terade röster, fördelade efter slag av aktieägare	149	5: 29 Ordinarie styrelseledamöter och sup- pleanter 1967 fördelade efter yrke	161
5: 13 Antal stämmodeltagare, som utövade fullmaktsröstning vid 1963 års bolags- stämma hos större företag	149	5: 30 Ordinarie styrelseledamöter, styrelse- suppleanter och verkställande direktörer fördelade efter ålder år 1967	161
5: 14 Antal representerade aktieposter per stämmodeltagare vid 1963 års bolags- stämma hos större företag	150	5: 31 Företagen fördelade efter antal styrelse- sammanträden och sammanträdestid år 1966	162
5: 15 Minsta antal personer, som tillsammans innehade majoritet på bolagsstämman hos större företag »1942» och 1963	151	5: 32 Sammansättning av förekommande ar- betsutskott	162
5: 16 De dominerande stämmodeltagarnas röster fördelade på röster för egna ak- tier och fullmaktsröster vid bolags- stämman 1963 hos större företag	152	5: 33 Företagens fördelning efter frekvensen av förhandsinformation inför styrelsens sammanträden	163
5: 17 Styrelsemedlemmarnas röster för egna aktier på 1963 års bolagsstämma hos större företag i förhållande till hela den representerade röstmassan	153	5: 34 Företagen fördelade efter uppgiven fre- kvens och omfattning av löpande budgets och planer	163
5: 18 Medianvärden m. m. för styrelsemed- lemmarnas egna aktieröster som andel av samtliga vid 1963 års bolagsstämma representerade röster hos 264 större företag	153	5: 35 Företagen fördelade efter budgets och planers tidsmässiga omfattning	164
5: 19 Andel av röstetalet vid 1963 års bolags- stämma, som utgjordes av röster för aktier för vilka styrelsen utövade röst- rätt	154	5: 36 Företagen fördelade efter styrelsens be- fattning med planeringsarbetet.	164
5: 20 Medianvärden m. m. för andel av röste- talet vid 1963 års bolagsstämma, som utgjordes av röster för aktier för vilka styrelsen utövade rösträtt hos 264 större företag	154	5: 37 Företagen fördelade efter styrelsens be- handling av planen (inbegripet budget)	165
5: 21 Förekomsten av aktieägarföreningar, större aktieägarkonsortier och styrelse- fullmakter 1967 hos börsnoterade före- tag	156	5: 38 Styrelseledamöter och verkställande di- rektörer i större företag fördelade efter antalet mandat 1942 och 1962/63	165
5: 22 Antal förenings- och konsortiemedlem- mar samt antal fullmaktslämnare till styrelsen 1967	156	5: 39 Styrelseuppdragens fördelning på olika typer av företag för ett antal personer enligt Svenska Aktiebolag 1963/64	166
5: 23 Föreningsars, konsortiers och styrelsefull- makters andel (%) av totala röstetalet i företaget ultimo 1966	156	5: 40 Ordförandeposternas fördelning i 305 större företag 1962/63	167
5: 24 Aktieägarföreningar, större aktieägar- konsortier och styrelsefullmakter 1967 fördelade efter företagens ägarstruktur		5: 41 Större företags verkställande direktörer 1962/63 fördelade efter styrelseuppdrag i större företag	168
		5: 42 Antal större företag med styrelseför- bindelser 1962/63 med andra större företag	168
		5: 43 Större företags styrelseförbindelser för- delade efter företagens sektortillhörig- het	169
		<i>Kap. VI</i>	
		6: 1 Fastigheters genomsnittliga överpris vid försäljning i förhållande till taxe- ringsvärdet. Procenttal	173
		6: 2 Antalet skattepliktiga förmögenheter, deras fördelning på storleksklasser och den sammanlagda skattepliktiga för-	

mögenhetssumman vid slutet av åren 1945–1964. Taxeringsenheter. Löpande priser	178
6: 3 Antal förmögenheter över 80 000 kr i olika förmögenhetsklasser i 1964 års priser	179
6: 4a Skattepliktiga förmögenheter och förmögenhetssumma över viss minimigräns. Taxeringsenheter, procenttal	179
6: 4b Andel av förmögenheterna och deras motsvarande andel av förmögenhetssumman åren 1945, 1950 och 1964. Taxeringsenheter, procenttal	181
6: 5 Antalet personer med förmögenhet fördelade efter nettoförmögenhetens storlek	181
6: 6 Tillgångar och skulder hos personer med redovisade tillgångar, 1951	182
6: 7 Tillgångarnas procentuella fördelning på olika placeringsformer i skilda storleksklasser 1945 och 1951. Förmögenhetsägare	183
6: 8 Procentuell fördelning av hushåll med nettoskuld resp. nettofordran efter innehavet av total nettoförmögenhet och reala tillgångar. 1958	184
6: 9 Antalet förmögenheter över viss minimigräns, fördelade efter ägarens närings- och yrkestillhörighet. Taxeringsenheter. Löpande priser	185
6: 10 Antalet förmögenheter över viss minimigräns, fördelade efter ägarens närings- och yrkestillhörighet. Procenttal. Löpande priser	186
6: 11 Inkomsttagarnas fördelning på inkomstklasser och andel av inkomstsumman åren 1945–1964	190
6: 12 Andelen inkomsttagare och inkomstsumma över viss minimigräns åren 1945–1964. Procenttal. Löpande priser	191
6: 13 Antalet taxeringsenheter fördelade på inkomstklasser och deras andel av inkomstsumman sedan de lägsta inkomsttagarna eliminerats	192
6: 14 Den procentuella andelen taxeringsenheter och deras andel av inkomstsumman över viss minimiinkomst	193
6: 15 Taxeringsenheter med minst 3 000 kr i sammanräknad nettoinkomst (1964 års priser)	194
6: 16 Summa deklarerade nettoinkomster fördelade efter förvärvskällor åren 1945–1964	195
6: 17 Den sammanräknade nettoinkomstens procentuella fördelning på förvärvskällor i olika inkomstklasser år 1951. Inkomsttagare	195
6: 18 Totalinkomst fördelad efter art i olika inkomstklasser och för olika kategorier inkomsttagare enligt sparundersökningarna	197
6: 19 Fördelningen av sammanräknad nettoinkomst, inkomst efter skatt och »disponibel inkomst» bland ensamstående, samtaxerade och samtliga taxeringsenheter år 1964. Approximativa beräkningar	200
6: 20 De direkta transfereringsinkomsternas andel av totalinkomsten år 1958. Taxeringsenheter	202
6: 21 Inkomsttagare med skattepliktig förmögenhet i olika inkomstklasser och förmögenhetsägarnas med skattepliktig förmögenhet medianinkomst år 1963 (1948)	202
6: 22 Inkomsttagarnas procentuella fördelning på inkomstklasser efter ålder samt medel- och medianinkomsten för dessa år 1964	204
6: 23 Förmögenhetsställning och inkomstsituation i olika åldersklasser år 1958. Taxeringsenheter. Kronor per enhet	205

Diagramförteckning

Kap. II

2: 1 Kumulativa koncentrationskurvor för de 200 största privata storföretagen 1942, 1960 och 1964	54
2: 2 Kumulativa koncentrationskurvor för de 100 största privata industriföretagen 1963 mätt i sysselsättning och förädlingsvärde	57

Kap. III

3: 1 Aktieägarnas fördelning år 1964 i 15 företag. Ovägt medeltal	96
---	----

Kap. VI

6: 1 Procentuell andel av förmögenheterna över 40 000 kr och deras andel av förmögenhetssumman åren 1945, 1950 och 1964. Kumulativa fördelningar. 1945 års priser	180
6: 2 Procentuell andel av förmögenheterna (ordnade efter fallande förmögenhet) samt deras procentuella andel av förmögenhetssumman åren 1945, 1950 och 1964. Kumulativa fördelningar	180
6: 3 Den procentuella andelen taxeringsenheter med minst 3 000 kr i inkomst och deras andel av inkomstsumman åren 1948 och 1964, kumulativ fördelning, 1948 års priser	193
6: 4 Den procentuella andelen av inkomsttagarna och taxeringsenheter (ordnade efter fallande inkomst) samt deras procentuella andel av resp. inkomstsumma. Kumulativa fördelningar. Dubbel logaritmisk skala	194
6: 5 Några inkomstbestämda skatter, avgifter och bidrag enligt nu gällande bestämmelser	199

KAPITEL I Ägande och inflytande — en sammanfattande analys

A. Inledning

Enligt sina direktiv ska koncentrationsutredningen bl. a. kartlägga ägandeförhållandena inom det privata näringslivet samt olika marknaders företagsstruktur. Vidare ska utredningen undersöka »koncentrationen av makt och inflytande, dels sådant detta kan bedömas med ledning av formella förhållanden — innehav av styrelseuppdrag o. dyl. — dels bedömt mera praktiskt såsom en fråga om den reella maktens koncentration». Utredningsuppdraget är således utomordentligt vittomfattande och avser både makten över företagen och företagens makt över marknader.

Hur stor makt olika personer och grupper av personer har (och ännu mer bör ha) inom olika delar av samhället är ett klassiskt debattämne. Begreppet makt är lika opreciserat och svårsmåttbart som det är värdeladdat. Detta förhållande medför starkt skiftande tolkningar av begreppet makt hos olika personer och i olika konkreta situationer. Ibland görs en distinktion mellan makt och inflytande. Härvid definieras makt såsom möjligheten att tillgripa sanktioner av olika slag medan inflytande är ett mer omfattande begrepp och avser allt slags inflytande, som en person eller grupp av personer kan ha på andra människor. Oftast behandlas dock makt och inflytande som i stort sett synonyma begrepp. Viktigare är emellertid två andra distinktioner, nämligen dels mellan formell och reell makt, dels mellan potentiell och faktiskt utövad makt. Den formella makten kan vara helt skild från den reella makten, vilket monarkens ställning i dagens samhälle är det närmast till hands

liggande exemplet på. En persons makt kan karakteriseras som potentiell om vederbörande endast tar den i anspråk när detta anses behövt för att exempelvis skydda viktiga intressen men i övrigt överlåter beslutsfattandet åt andra.

Makten kan ta sig många uttryck. I och med att organisatoriska former skapas för att samordna olika människors verksamhet är det helt oundvikligt att vissa personer får större makt än andra. I synnerhet gäller detta när samordningen innebär att vissa människor sätts att koordinera andra människors verksamhet. Frågan om maktens eller inflytandets fördelning har därför relevans för alla organisationer — företag, Kooperation, arbetsgivareorganisationer, fackföreningar, politiska partier, kommuner, statsförvaltning, kyrkosamfund osv. Koncentrationsutredningens uppdrag avser emellertid företagen — främst de privatägda — varför det inte finns anledning att diskutera frågan om makt och inflytande i hela dess vidd.

Såsom framhållits ska koncentrationsutredningen undersöka både makten över företagen och företagens makt över marknader. I detta betänkande begränsas analysen till makten över företagen och till de delar härav som har direkt anknytning till redovisade undersökningsresultat. Företagens beteenden på olika marknader diskuteras i andra undersökningar av koncentrationsutredningen. I sitt kommande huvudbetänkande avser utredningen att sammanfatta huvudresultaten av de olika undersökningarna och diskutera vissa centrala frågeställningar.

Redan inledningsvis bör mycket kraftigt understrykas de starkt begränsade möjligheterna att dra i någon mening objektiva slut-

satser om hur stort faktiskt inflytande vissa personer har i förhållande till andra, om skillnader i inflytandets fördelning inom olika företag, om förskjutningar i inflytandets fördelning osv. Lika svårt är det att påvisa hur eventuella förändringar i inflytandets fördelning påverkat företagens handlande. Inflytande eller makt kan inte kvantifieras. Det finns heller ingen generell och allmänt accepterad teori rörande inflytande och makt, som kan bilda utgångspunkt för en analys av de faktiska förhållandena.

En fullständig kartläggning inom det praktiskt möjligas ram av inflytande skulle kräva en undersökning av hur beslut fattas inom företagen. Eftersom beslutsprocessen kan antas vara beroende av beslutens karaktär och dessutom sannolikt är olika vid olika företag skulle en sådan fullständig kartläggning nödvändiggöra att ett stort antal undersökningar av enskilda fall gjordes. För detta skulle krävas både utomordentligt stora utredningsresurser och mycket stor öppenhet rörande interna förhållanden från ett stort antal företags sida. Dessa förhållanden, problemen vid analys av inflytande samt övriga undersökningsområdets höga angelägenhetsgrad har bestämt den i detta betänkande redovisade undersökningens utformning.

Den mest realistiska inriktningen av arbetet för en offentlig utredning på detta område är att kartlägga de yttre, påvisbara faktorer, som kan antas stå i samband med inflytandets fördelning inom det privata näringslivet. Betydelsen av dessa faktorer varierar, vilket kommer att diskuteras, men såsom framhållits ovan är möjligheterna att dra bestämda slutsatser små.

I det följande redovisas uppgifter om storföretagens betydelse, om ägandeförhållandena, stämmodeltagande, styrelsernas sammansättning m.m. vid större företag samt avslutningsvis vissa uppgifter om inkomst- och förmögenhetsfördelningen i Sverige. Av naturliga skäl består materialet till stor del av sifferuppgifter samlade i ett antal tabeller. För att underlätta för läsaren har huvudresultaten och den därpå grundade diskussionen samlats i första kapitlet. När inget annat sägs är därför redovisade upp-

gifter hämtade från efterföljande kapitel, vari återfinns alla detaljuppgifter, definitioner och beskrivningar av olika undersökningars genomförande.

B. Storföretagens betydelse

Om alla marknader kännetecknas av fullständig konkurrens är frågan om makten över företagen av mycket begränsat intresse. Varje företags utbud är litet i förhållande till totala utbudet på resp. marknad. Alla priser bestäms av marknadskrafterna och kan inte påverkas av det enskilda företaget. Detta gäller för både varupriser, löner och räntor på lånat kapital. Vid helt rörliga produktionsfaktorer samt frånvaro av teknisk utveckling och osäkerhet medför konkurrensen att vinsterna blir moderata och endast tillräckligt stora för att åstadkomma tillräckligt med kapital inom branschen.

Fattar företagsledningen inte de beslut, som medför en optimal produktionsvolym, kommer företaget att relativt snabbt slås ut från marknaden samtidigt som detta är av marginell betydelse för berörda marknader till följd av företagets ringa storlek. När priser (inkl. löner och räntesatser) inte kan påverkas av företagsledningen samt när dess handlingsmarginal är liten eller ingen blir självfallet frågan om företagsledningens makt tämligen ointressant. Ett sätt att mäta dess makt är nämligen att ange hur stora valmöjligheterna är. Ju större valmöjligheter i sitt handlande en företagsledning har, desto större är dess makt.

I realiteten torde inte samtliga de ovan angivna förutsättningarna varit uppfyllda på någon marknad. Men på ett antal marknader är företagen relativt sett små och konkurrensen tillräckligt hård för att göra företagsledningarnas handlingsmarginaler mycket snäva. Detta hindrar dock inte att eventuella felaktiga beslut kan få negativa sociala återverkningar av olika slag till följd av arbetskraftens bristande rörlighet. Företagsledare, som anser att marknadsutvecklingen ger dem små valmöjligheter, hävdar helt naturligt och logiskt att de inte har någon makt av betydelse och att allt tal om ekono-

misk »maktkoncentration» är överdrivet och ovederhäftigt.

Avgörande för bedömningen av företagens valmöjligheter är således i vilken omfattning ofullständig konkurrens förekommer. Framför allt är ofullständig konkurrens betingad av att företagen är så stora att de inte är marginella i förhållande till resp. marknad. I enstaka fall kan företag ha monopolställning men de dominerande marknadsformerna är fåtalskonkurrens och monopolistisk konkurrens. Detta innebär att ett företags eget handlande påverkar hela marknaden oavsett om konkurrenterna vidtar motåtgärder eller ej.¹ En aspekt, som också bör framhållas i detta sammanhang är förekomsten av osäkerhet och risk – bl. a. till följd av teknisk utveckling – som medför att vinstmaximeringskriteriet förlorar sin entydighet. Den enskilda beslutsfattarens bedömning kommer då att spela en stor roll.

Företagets storlek i förhållande till marknaden, förekomsten av osäkerhet och teknisk utveckling samt eventuella möjligheter att påverka köparnas preferenser skapar valmöjligheter för företagets ledning, vilket är liktydigt med att den har makt. Valmöjligheter kan således föreligga av flera anledningar. Ett exempel på sådana valmöjligheter är huruvida företagen i sitt handlande åtminstone på kort sikt även ska ta hänsyn till andra faktorer än det företagsekonomiska resultatet av verksamheten.

I sitt nu klassiska verk »The Modern Corporation and Private Property» från 1932 uppställde Adolf Berle och Gardiner Means teorin att den ekonomiska makten alltmer skulle komma att koncentreras till ett litet antal människor, som satt i ledning för stora företag men inte hade nämnvärda egna ekonomiska intressen i företagen. Denna teori grundades på två centrala förutsättningar. Den första var att den konstaterade ökningen av koncentrationsgraden skulle fortsätta och medföra att ett litet antal stora företag kom att kontrollera en allt större andel av totala tillgångar, sysselsättning och produktion inom näringslivet. Den andra var att den reella kontrollen över dessa mäktiga

storföretag skulle centraliseras till en liten grupp professionella företagsledare (»managers»), som var i stort sett självförnyande och vars medlemmar på sin höjd hade obetydliga ägandeintressen i företagen de kontrollerade. Aktieägarna skulle vara maktlösa och företagsledarna kunde handla till stor del oberoende av ägarintressena – dvs. de intressen som i ekonomisk teori är huvudmedlet för att åstadkomma bästa möjliga resursallokering. Detta oberoende av ägarintressena antogs i sin tur stimulera koncentrationsprocessen, eftersom företagsledarna i ökad utsträckning reinvesterade vinstmedel i företagen på bekostnad av utdelningarna, vilket ytterligare ökade dessa personers maktställning.

I båda avseendena ansågs utvecklingen ha gått långt redan i början av 30-talet. Inom en inte särskilt avlägsen framtid såg Berle och Means en amerikansk ekonomi dominerad av ett begränsat antal jätteföretag med enorm makt på många områden – en makt som utövades av en okontrollerad oligarki av professionella företagsledare. Senare undersökningar visade att koncentrationsgraden i USA inte ökade under 30- och 40-talen. Därefter kan en viss ökning ha skett till följd av det ökade antalet fusioner.² Berle och Means första antagande har således inte visat sig vara generellt giltigt. Det andra antagandet debatteras fortfarande livligt men har vunnit en betydande anslutning.

För en analys av den ekonomiska maktkoncentrationen krävs således en kartläggning av koncentrationsgraden och av vilka, som kontrollerar ifrågavarande storföretag. Självfallet ger detta inte en uttömmande beskrivning av inflytandets fördelning inom näringslivet. Starka arbetstagarorganisationer innebär en kraftig begränsning av företagens inflytande på hela arbetsmarknadsområdet. Vid en allomfattande analys av förändringar över tiden av den ekonomiska maktkoncentrationen måste därför organisationsväsendets utveckling vara en av de fak-

¹ Olika konkurrensformer diskuteras närmare i utredningens undersökning av industrin.

² Adelman och Lintner.

torer, som särskilt uppmärksammas. En annan viktig faktor är statsmakternas ställning i olika avseenden. Redan genom den allmänna ekonomiska politiken och annan statlig verksamhet tvingas eller stimuleras företagen att handla på ett visst av statsmakterna önskat sätt. Annan lagstiftning, både den ekonomiska och den mer allmänna, begränsar företagsledarnas beslutanderätt på en rad områden samt ger statliga och kommunala myndigheter ofta betydande möjligheter att vid behov ingripa i företagens dispositioner.

För en fullständig kartläggning av storföretagens makt är det nödvändigt att även beakta deras möjligheter att tillgodose och främja sina intressen på olika områden i samhället. Man kommer då in på frågor såsom kontroll och utnyttjande av massmedia, verkan av dessa massmedia på allmänheten samt möjligheterna att vinna gehör för sina synpunkter och önskemål hos de politiska partierna och myndigheterna.

En fullständig kartläggning och analys av vilket inflytande de största företagen har berör således många för att inte säga flertalet aspekter av samhällslivet. Koncentrationsgrad, ägandeförhållanden och relationerna mellan aktieägare och företagsledningar i stora företag är visserligen utomordentligt viktiga i en sådan analys men ger inte en fullständig bild av inflytandeförhållanden. Det bör därför kraftigt understrykas att den följande analysen är partiell.

Koncentrationsgraden kan mätas på många olika sätt. Företagsstrukturen på olika marknader och konsekvenserna härav för företagens beteende är naturligtvis av central betydelse. Uppgifter härom återfinns i andra undersökningar, som utredningen gjort, varför här endast diskuteras vissa allmänna koncentrationstal. Redan inledningsvis bör göras två viktiga påpekanden, nämligen dels att med enstaka undantag svenska storföretag är små internationellt sett och särskilt jämfört med amerikanska storföretag, dels att den internationella konkurrensen är av långt större betydelse för den svenska ekonomin än för den amerikanska. Båda dessa förhållanden ger anledning att

anta att slutsatser, som grundas på förhållandena i USA inte behöver vara tillämpliga för Sverige.

Tillgängliga uppgifter om det svenska näringslivets struktur med avseende på företagsstorlek är mycket bristfälliga. Det nya centrala företagsregistret ger emellertid en viss uppfattning om sysselsättningens fördelning. Utanför jordbruk, skogsbruk, fiske, trädgårdsskötsel, hushållssektorn och den offentliga förvaltningssektorn fanns år 1964 totalt ca två milj. årsanställda i Sverige fördelade på 137 000 arbetsgivare enligt uppgifter till riksförsäkringsverket. En miljon var anställda inom industrin hos totalt 32 000 arbetsgivare. Redovisningsenhet är arbetsgivare. Antas antalet arbetsgivare vara approximativt lika med antalet firmor med anställda kan konstateras att:

1: a) firmor med 1-4 anställda utgör nära 70 procent av alla firmor med anställda men svarar endast för nio procent av totala antalet anställda inom industri, handel, samfärdsl och servicenäringar

1: b) de 444 firmorna med 500 anställda eller mer utgör fyra promille av samtliga firmor med anställda men svarar för 40 procent av totala antalet anställda inom industri, handel, samfärdsl och servicenäringar

1: c) inom industrin utgör firmor med 1-4 anställda något under 55 procent av samtliga firmor med anställda men svarar endast för tre procent av totala antalet anställda

1: d) inom industrin utgör de 274 firmorna med 500 anställda eller mer nio promille av samtliga firmor med anställda men svarar för drygt 50 procent av totala antalet anställda.

Antalet anställda är således mycket ojämnt fördelat mellan firmor av olika storlek. Exakta uppgifter om hur fördelningen förändrats över tiden finns inte men vissa jämförelser kan göras med en undersökning, som gjorts av fil. lic. Gunnar Lindgren.³ Enligt denna fanns år 1942 25 procent av alla anställda utanför den offentliga sektorn och organisationer hos firmor med mer än 500 anställda. Motsvarande andel år 1920 var

³ Lindgren [1].

20 procent. I uppgifterna för år 1964 ingår som nämnts bl. a. inte jordbruk men andelen för de största firmorna är så hög att slutsatsen måste bli att en ökning skett, vilket dock inte nödvändigtvis behöver innebära att koncentrationsgraden ökat.

Sett från inflytandesynpunkt är det inte firmorna utan de ekonomiska beslutsenheterna, dvs. *företagen*, som är av primärt intresse. För huvuddelen av de mindre företagen sammanfaller i praktiken det ekonomiska företagsbegreppet och firmabegreppet. Beträffande stora företag är emellertid ofta så inte fallet p. g. a. främst koncernbildningar. Definition av det ekonomiska företagsbegreppet erbjuder vissa problem vilka diskuteras senare.

I de följande statistiska mätningarna har företag definierats som *fristående bolag och koncerner i aktiebolagslagens mening* i Sverige. Mätningarna avser främst *privatägda företag med minst 500 årsanställda i Sverige* – i fortsättningen benämnda *privata storföretag* (som privata storföretag har ej räknats företag ägda av kooperation, fackföreningar o. dyl.). Uppgifter om dessa storföretag har av utredningen sammanställts på grundval av riksförsäkringsverkets primärmaterial.

Huvudresultaten rörande de privata storföretagens relativa betydelse kan sammanfattas i följande punkter:

2: a) Antalet privata storföretag – dvs. privata företag med minst 500 anställda – uppgick år 1964 till 293 st. med sammanlagt 735 000 anställda. Dessa storföretag omfattade 3 000 svenska firmor, varav dock åtskilliga inte bedrev någon verksamhet.

2: b) De 293 privata storföretagens andel av alla årsanställda i Sverige år 1964 var 27 procent och av alla årsanställda inom den privata sektorn 35 procent.

2: c) De 200 privata storföretagen med *industriell verksamhet* svarade år 1963 för 49 procent av industrins sysselsättning och för 52 procent av industrins förädlingsvärde. Båda andelarna är beräknade på grundval av industristatistiken, som inte omfattar anläggningar med mindre än fem anställda.

2: d) Inom vissa stora sektorer är de privata storföretagens andel av totala antalet anställda 60 procent eller högre (exempelvis massa- och pappersindustri)

2: e) Av de privata storföretagen år 1964 var 24 st. dotterbolag till utländska företag. Dessa utländska dotterbolag var förhållandevis små.

2: f) År 1965 hade svenska företag sammanlagt ca 190 000 anställda utomlands. Den helt dominerande delen av dessa var anställda vid privata storföretag. Vissa storföretag (främst SKF och Tändsticksbolaget) hade fler anställda utomlands än i Sverige.

Koncentrationen till ett litet antal privata storföretag är således avsevärd. Beträffande utvecklingen över tiden kan konstateras att antalet privata storföretag och sysselsättningen vid dessa ökat avsevärt sedan 1942. En betydande del av denna ökning har emellertid skett parallellt med hela samhällsekonomin tillväxt. Ett företag med 500 anställda är betydligt mindre i dag relativt sett än för 20 år sedan. Något direkt mått på förändringen i koncentrationsgraden såsom den vanligen uppfattas är därför inte denna ökning. I stället har förändringar i koncentrationsgraden mätts med utvecklingen av de 25, 50, 200 osv. största privata storföretagens andel av antalet anställda. Det visar sig då att:

3: a) de 50 *största* privata storföretagens andel av antalet anställda inom den privata sektorn har ökat från 16 procent år 1942 till 18 procent år 1960 och till 21 procent år 1964.

3: b) de 200 *största* privata storföretagens andel av antalet anställda inom den privata sektorn har ökat från 25 procent år 1942 till 29 procent år 1960 och till 32 procent år 1964.

Koncentrationsgraden har således ökat märkbart under den gångna 20-årsperioden. Siffrorna visar också att koncentrationsprocessen accelererat kraftigt under första hälften av 60-talet. Inom vissa storleksintervall har koncentrationsgraden ökat mer 1960–64 än 1942–60.

Det bör emellertid observeras att i ovanstående siffror hänsyn inte tagits till affärs-

bankernas aktieinnehav, som var betydande 1942. Under 20- och 30-talens kriser tvingades bankerna att överta många bolag för att skydda sina fordringar. Sett från beslutssynpunkt finns det all anledning att betrakta varje bank jämte majoritetsägda bolag som ett enda företag. Mellan 1942 och 1964 avvecklade bankerna i stort sett hela sitt aktieinnehav – i betydande utsträckning genom försäljning till nybildade och bankerna närstående investmentbolag. Numera är bankernas aktieinnehav relativt obetydligt. Inklusive »bankkoncerner» var därför storleksfördelningen *mer* sned i toppskiktet 1942 än 1960 och 1964 och mindre sned endast för ett större storleksintervall. De olika årens kumulativa koncentrationskurvor skär således varandra med påföljden att andelen av totala antalet anställda var samma 1942 och 1960 för de 25 största företagen och samma för de 10 största företagen 1942 och 1964.

Storföretag har hittills definierats utifrån deras totala sysselsättning. Inom resp. näringsgren finns det emellertid i åtskilliga fall privata företag, som är större än de företag, som ovan benämnts privata storföretag. För industrin i dess helhet är emellertid överensstämmelsen mellan de största privata industriföretagen och de största privata storföretagen mycket god beroende på att flertalet storföretag främst är verksamma inom industrin. En beräkning enbart på grundval av företagens industriella verksamhet enligt industristatistiken visar att:

4: a) de enligt sysselsättningen inom industrin 100 största privata industriföretagen svarade år 1963 för 43 procent av totala sysselsättningen inom industrin.

4: b) de enligt förädlingsvärdet inom industrin 100 största privata industriföretagen svarade år 1963 för 46 procent av industrins totala förädlingsvärde.

Koncentrationsgraden enligt förädlingsvärdet är högre än enligt sysselsättningen. Denna skillnad är väntad bl. a. på grund av att stora företag vanligen antas vara mer kapitalintensiva än andra företag. Det är snarast förvånande att skillnaden inte är större.

Delas industrin upp i 18 sektorer framgår att 50 procent eller mer av förädlingsvärdet svarar de fyra största företagen för i fyra sektorer, de åtta största företagen för i sex sektorer och de 16 största företagen för i tio sektorer. Andelarna av sysselsättningen är i flertalet fall något lägre. Vid beräkning av de största företagens andelar har här bortsetts från om ägarna är privata eller ej.⁴

Sammanfattningsvis kan konstateras att koncentrationen inom näringslivet är betydande och har ökat under efterkrigstiden. De uppmätta koncentrationstalen är avsevärt högre än de, som uppmäts i exempelvis USA och Västtyskland, vilket inte är förvånande. Företagsstorlek bestäms i hög grad av tekniska och marknadsmässiga förhållanden, vilket medför att företagsstrukturen inom samma näringsgren i regel måste bli mer koncentrerad i ett litet land än i ett stort. Är skillnaderna i fördelning på näringsgrenar mellan olika länder inte alltför stora, kommer denna högre koncentrationsgrad att också gälla för näringslivet i dess helhet i ett litet land.

Trots den högre koncentrationsgraden är såsom tidigare framhållits de svenska företagen internationellt sett små. Det enligt sysselsättningen största svenska företaget (ASEA) hade drygt 29 000 anställda både 1960 och 1964. Som jämförelse kan nämnas att de 50 största västtyska industriföretagen *genomsnittligt* hade ca 60 000 anställda år 1960. Motsvarande genomsnittssiffra för de 100 största industriföretagen var ca 26 000 anställda. Mätt med omsättningen var SKF det största privatägda svenska företaget år 1964. Dess omsättning motsvarade dock endast tre procent av omsättningen för General Motors – världens största företag. Mera parentetiskt kan nämnas att i amerikanska undersökningar definieras »storföretag» ofta som företag med minst 5 000 anställda.

⁴ Det bör för undvikande av missförstånd påpekas att dessa andelar självfallet inte kan läggas till grund för uttalanden om konkurrensförhållandena eftersom sektorerna inte är liktydiga med marknader.

Enligt denna definition hade Sverige år 1964 endast 37 storföretag.

En av Berles och Means observationer var att de amerikanska storföretagen är ungefär samma årtionde efter årtionde och förefaller ha »evigt liv». När det gäller svenska privata storföretag är förändringarna över tiden inte obetydliga. Av de 50 största företagen år 1964 tillhörde 12 inte de 50 största år 1942. För den privata storföretagsgruppen i sin helhet — dvs. alla privata företag med minst 500 anställda — är förändringen i sammansättningen avsevärd. Antalet privata storföretag var 207 st. år 1942 och 293 st. år 1964. Denna ökning med 87 privata storföretag utgjorde emellertid nettot av 149 storföretag, som tillkom och 62, som avgick från gruppen. Antalet anställda vid tillkomna och avgångna företag var också betydande.

Den vanligaste orsaken till att företag utgått från storföretagsgruppen är att de slagits samman med andra företag och därigenom förlorat sin självständiga ställning. Av 1942 års privata storföretag eliminerades på detta sätt 14 procent under de 18 åren fram till år 1960. Av 1960 års privata storföretag försvann nio procent genom sammanslagningar under de fyra närmast följande åren, vilket speglar den högre fusions takten under 60-talet. Vidare kan konstateras att många av de företag, som tillförts storföretagsgruppen, tämligen snart införlivats med andra privata storföretag. Av de 22 storföretag, vilka köptes upp åren 1960–64, var således 16 sådana, som tillfördes storföretagsgruppen under perioden 1942–60.

Någon utpräglad tendens att de största företagen växer snabbast finns inte. De relativt mest expansiva — mätt med sysselsättningsökningen — av 1942 års privata storföretag återfinns i de mindre storleksklasserna. Samtidigt är det i dessa klasser, som avgången är störst — delvis p. g. a. den godtyckliga gränsen 500 anställda. Tas hänsyn även till avgången har företagen i storleksklassen 2 000–3 999 anställda varit mest framgångsrika i denna speciella mening och starkast bidragit till den konstate-

rade ökningen av koncentrationsgraden. Av 1964 års privata storföretag tillkom ca tre fjärdedelar av företagen i minsta storleksklassen (500–999 anställda) under perioden 1942–64.

C. Ägarna av större företag

Koncentrationsgraden inom det privata näringslivet har således ökat under efterkrigstiden och särskilt under första hälften av 60-talet. Nästa fråga är i vilken utsträckning aktieägarna fortfarande har det avgörande inflytandet över storföretagen. Aktieägarnas »detronisering» antas i första hand vara beroende av aktiespridningen, vilken i sin tur beror på de stora aktiekapital, som storföretag behöver. Sambandet mellan aktiespridning, aktiekapitalets storlek och företags storlek är påtagligt även i svenska företag men markanta undantag finns. År 1964 var Nordstjernan-koncernen enligt antalet anställda det fjärde i ordningen största företaget. Dess nominella aktiekapital uppgick dock till endast sju mkr. och var fördelat på några få aktieägare tillhörande samma intressegrupp.

Eftersom aktieägarstrukturen antas spela så stor roll för inflytandet över företagen är det lämpligt att först lämna en allmän redogörelse för ägandeförhållanden och stämmorepresentation i större företag och därefter beskriva vissa stora ägargruppers ställning.

Den allmänna beskrivningen av ägandeförhållanden m. m. avser med vissa smärre undantag moderbolagen i följande företag:

a) Privata företag år 1963 med minst 500 anställda i Sverige år 1960.

b) Övriga affärsbanker.

c) Övriga större investmentbolag, som ej var dotterbolag år 1963.

d) Övriga företag, som år 1963 ej var dotterbolag till andra svenska företag och vars aktier år 1963 var börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista.

Sysselsättningen mäter endast en dimension av ett företags storlek. För att i viss mån korrigera detta har företagen enligt

punkterna b-d ovan medtagits i undersökningen. Företag, vilkas aktier är föremål för organiserad handel är dessutom som grupp betraktad av speciellt intresse vid kartläggning av ägandeförhållanden. Sammanlagt omfattar undersökningen 305 företag, varav dock 23 är utländska dotterbolag och inte medräknas i flertalet fall. I huvudsak avser därför undersökningen ägandeförhållandena vid 282 företag.

Genomsnittliga antalet aktieägare i börsnoterade företag (105 st.) är 5 600 jämfört med nio i företag, vilkas aktier inte är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista, och 77 i alla industri- och handelsföretag med minst 500 anställda (231 st.). Redan utifrån dessa siffror kan konstateras att vid andra privata storföretag än banker, investmentbolag och försäkringsbolag kan inte aktieägarna genomgående ha förlorat sitt inflytande till följd av aktiespridningen som sådan. Antalet aktieägare ökar dock med företagsstorleken beroende på den positiva korrelationen mellan företagsstorlek och andelen börsnoterade företag inom resp. storleksklass. Inom nästan alla företagsgrupper är spridningen med avseende på antalet aktieägare mycket stor. År 1963 fanns 26 företag med mer än 10 000 aktieägare. Banker och investmentbolag har med få undantag många aktieägare.

Tillgängliga uppgifter visar att antalet aktieägare ökat kraftigt i många börsnoterade företag under femårsperioden 1958-64. I vissa fall är det frågan om mer än en fördubbling. Genomsnittligt har antalet aktieägare ökat med drygt 40 procent i de börsnoterade företag för vilka uppgifter finns tillgängliga.

Ökningen av antalet aktieägare tenderar att ske sprängvis i samband med nyemissioner och är därför till betydande del avhängig av konjunkturutvecklingen och den förda ekonomiska politiken. Om i framtiden företagens självfinansieringsgrad kommer att ligga på en lägre nivå än tidigare med påföljd att bl. a. aktiemarknaden anlitas i större utsträckning, kan detta därför förväntas medföra en snabbare ökning av antalet aktieägare.

Vid beräkning av aktieägarnas storleksmässiga fördelning har det varit nödvändigt att utgå från aktiernas nominella värde. I mycket runda tal var vid utgången av 1963 marknadsvärdet av börsnoterade aktier exkl. bankaktier tre gånger högre än nominella värdet. Undersökningen visar att:

5: a) i börsnoterade företag utgör aktieägare med ett aktieinnehav på högst 1 000 kr. genomsnittligt 32 procent av samtliga aktieägare.

5: b) i börsnoterade företag utgör aktieägare med ett aktieinnehav på högst 10 000 kr. genomsnittligt 89 procent av samtliga aktieägare.

Antalsmässigt dominerar således små aktieägare i börsnoterade företag men skillnaderna mellan olika företag är avsevärda. Det bör observeras att en liten aktieägare inte nödvändigtvis behöver vara en småsparare eller motsvarande. Särskilt i börsnoterade företag tillhör åtskilliga små aktieposter ägare med betydande aktieportföljer omfattande aktier i flera företag.

Ovanstående uppgifter lämnar emellertid inga upplysningar om hur stor andel av aktiekapitalet olika stora aktieägare har. Utredningen har därför valt ut 15 börsnoterade företag och undersökt aktiekapitalets fördelning i dessa år 1964. Urvalet är visserligen inte slumpmässigt i strikt statistisk mening men torde ändå ge en relativt god bild av aktieägandet i börsnoterade företag. Undersökningen visar att genomsnittligt (medianvärde):

6: a) en fjärdedel av aktiekapitalet innehas av de en promille största aktieägarna.

6: b) hälften av aktiekapitalet innehas av de en procent största aktieägarna.

6: c) tre fjärdedelar av aktiekapitalet innehas av de 10-11 procent största aktieägarna.

De små aktieägarna innehar således en mycket begränsad del av aktiekapitalet i börsnoterade företag trots sin antalsmässiga dominans. Vanligen är det 60-80 procent av aktieägarna, som delar på de »sista» tio procenten av aktiekapitalet. I bankerna är aktieinnehaven jämnare fördelade än i övriga börsföretag.

Den mycket starka koncentrationen av aktiekapitalet till ett litet antal aktieägare även i de börsnoterade företagen medför att det är av minst samma intresse att studera dessa stora ägares andelar som hela aktiekapitalets relativa fördelning. Från undersökningen av förhållandena vid 282 privata företag år 1963 kan utläsas att:

7: a) den största ägarens genomsnittliga andel av aktiekapitalet är 10 procent i börsnoterade företag (105 st.), 13 procent i företag med minst 1 500 anställda (97 st.) och 25 procent i industri- och handelsföretag med minst 500 anställda (231 st.).

7: b) de 20 största ägarnas genomsnittliga andel av aktiekapitalet är 41 procent i börsnoterade företag, 47 procent i företag med minst 1 500 anställda och 86 procent i industri- och handelsföretag med minst 500 anställda.

7: c) endast i två börsnoterade företag är de 20 största ägarnas andel av aktiekapitalet lägre än tio procent.

7: d) endast i 39 av de 105 börsnoterade företagen behövs det mer än 100 aktieägare för att uppnå mer än hälften av totala aktiekapitalet. Av dessa 39 är tio st. banker och försäkringsbolag.

7: e) även bland de 20 största aktieägarna är storleksfördelningen mycket sned.

Jämförelser med liknande undersökningar i USA och England visar att ägar-koncentrationen är högre i svenska företag. Som exempel kan nämnas att i de 92 största engelska industriföretagen år 1951 var de 20 största ägarnas andel av totala röstetalet 22 procent, vilket kan jämföras med de 47 procent, som ovan angivits för de 93 största svenska industri- och handelsföretagen eller de 41 procent som angivits för alla börsnoterade svenska företag.

De svenska uppgifterna avser andelar av aktiekapitalet och inte andelar av totala röstetalet. I regel är dock skillnaden mellan aktiekapitalets relativa fördelning och totala röstetalets relativa fördelning begränsad. Existerande avvikelser medför med två undantag att röstetalet är mera koncentrerat ägt än aktiekapitalet.

Hur aktieägarna fördelar sig på fysiska

och juridiska personer samt med avseende på hemvist har också undersökts. Genomsnittligt är nära 95 procent av aktieägarna i större företag fysiska personer. Bortsett från bolag, som är dotterbolag till utländska företag, är andelen utländska aktieägare ringa.

Andelen juridiska personer är således liten. Deras genomsnittliga aktieinnehav är emellertid betydligt större än de fysiska personernas. I 70 av de 105 börsnoterade företagen utgör således fysiska personer mindre än hälften av de 20 största ägarna. I de 15 tidigare nämnda börsföretagen, som undersökts särskilt, uppgick andelen juridiska personer till sju procent (medianvärde) år 1964, vilket är samma andel som i samtliga börsnoterade företag 1963. Beträffande dessa 15 företag kan konstateras att:

8: a) juridiska personer utgör totalt sex procent av samtliga aktieägare men innehar 46 procent av totala aktiekapitalet.

8: b) den genomsnittliga storleken av juridiska personers aktieposter är 66 000 kr (nom. värde) medan genomsnittet för fysiska personer är 9 000 kr (nom. värde).

8: c) 40 procent av de juridiska personerna består av olika fonder och stiftelser (exkl. pensions- och personalstiftelser) men 54 procent av de juridiska personernas aktieinnehav tillhör aktiebolag.

Bland stiftelserna och fonderna ingår vissa, som innehar mycket stora aktieposter, exempelvis Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. Flertalet innehar dock mycket små aktieposter. Aktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag och pensionsstiftelser äger aktieposter, som genomsnittligt är långt större än övriga aktieägares.

Mot bakgrund av diskussionen om aktieägarnas minskande inflytande är det av betydande intresse att kartlägga i vilken omfattning stora aktieägare är företrädare i företagens styrelser. En aktieägare kan antingen själv vara styrelsemedlem eller vara representerad i styrelsen av ett ombud. När aktieägaren är en juridisk person kan självfallet denne endast vara företrädare i styrelsen av ett ombud. I undersökningen har kartläggning-

en av representationsförhållanden begränsats till de 20 största ägarna. Fysiska personer bland dessa, som inte själva ingår i styrelsen, har ansetts vara representerade när en släkting är styrelsemedlem. Juridiska personer har ansetts vara representerade främst när en eller flera av dessas styrelsemedlemmar samtidigt är medlemmar av styrelsen i det företag, vari aktier innehas.

Av undersökningen framgår att:

9: a) styrelserna i börsnoterade företag äger aktier, vars röster genomsnittligt endast utgör drygt en procent av totala röstetalet i resp. företag.

9: b) motsvarande andel i företag med minst 1 500 anställda är drygt en och en halv procent.

9: c) majoriteten av styrelseledamöterna i börsnoterade företag innehar aktieposter, vars nominella värde överstiger 10 000 kr.

9: d) i börsnoterade företag är genomsnittligt 30 procent av totala röstetalet företrädd i styrelsen.

9: e) i företag med minst 1 500 anställda är genomsnittligt 36 procent av totala röstetalet företrädd i styrelsen.

9: f) i börsnoterade företag är 42 procent av de 20 största ägarna i resp. företag företrädda i styrelsen.

Styrelsemedlemmarnas egna aktieinnehav är således relativt sett mycket små. Däremot kan styrelseledamöterna betraktas som ombud för aktieägare, som innehar en betydande del av resp. företags aktier. Detta senare förhållande är i stor utsträckning en följd av att många stora aktieägare är juridiska personer. Siffrorna för styrelsemedlemmarnas egna aktieinnehav överensstämmer relativt väl med resultaten från motsvarande undersökningar i USA och England.

Formellt är stämman högsta beslutande instans inom ett aktiebolag. I börsnoterade företag har emellertid enligt många bedömare stämman fått allt mindre inflytande och saknar idag praktisk betydelse. Detta skulle vara ett av tecknen på aktieägarnas tilltagande maktlöshet till följd av aktiespridningen. Även om stämmans ringa betydelse också kan bero på andra faktorer är

det därför av intresse att undersöka stämmodeltagandets omfattning och karaktär samt om stämmodeltagandet minskat. Undersökningen omfattar samma 282 företag, som tidigare.

Antalet aktieägare, som är närvarande eller representerade på stämmorna, är litet. Däremot är en relativt betydande andel av totala röstetalet företrädd på stämmorna även i börsnoterade företag. Undersökningen för 1963 visar nämligen att:

10: a) i börsnoterade företag är genomsnittligt 39 procent av totala röstetalet företrädd på stämmorna. Motsvarande andel i företag med minst 1 500 anställda är 50 procent.

10: b) sedan år 1942 har sannolikt den på stämmorna företrädda andelen av totala röstetalet *ökat* något.

10: c) vid börsnoterade företags stämmor är i genomsnitt 22 personer närvarande, vilket innebär en kraftig *ökning* sedan år 1942.

10: d) vid börsnoterade företags stämmor är i genomsnitt 51 aktieägare representerade, vilket innebär en *ökning* sedan år 1942.

10: e) vid börsnoterade företags stämmor är i genomsnitt en och en halv procent av aktieägarna representerade.

Ovanstående uppgifter tyder inte på att stämmornas karaktär skulle ha påtagligt ändrats sedan 1942 i riktning mot minskat inflytande för aktieägarna till följd av sämre stämmodeltagande *som sådant*. En jämförelse mellan de olika andelarna ovan visar att det företrädesvis är de största aktieägarna, som själva eller via ombud deltar i bolagsstämmorna. Endast vid ett tiotal av de undersökta börsnoterade företagen innehar således de 20 största ägarna mindre än hälften av samtliga på stämman företrädda röster.

Ett medel för styrelsen att skaffa sig kontroll över stämman är att samla in fullmakter från ett stort antal aktieägare att rösta för dessas räkning på stämmorna. Fullmakterna kan visserligen när som helst återkallas men så sker sällan p. g. a. att flertalet aktieägare saknar intresse för att delta i stämmorna. Fullmakterna får därför

karaktär av blancofullmakter, som tillförsäkrar styrelsen majoritet på stämman och gör styrelsen i praktiken oberoende av aktieägarna.

Undersökningen visar att styrelsen i börsnoterade företag har en mycket stark ställning på stämman. I genomsnitt förfogar styrelserna över drygt 40 procent av stämmornas röster. Vid något mindre än hälften av undersökta stämmor hos börsföretag innehar styrelsen röstmajoritet. Detta kan emellertid inte tas som belägg för att styrelserna i stor utsträckning gjort sig oberoende av alla aktieägare. Såsom redan framgått är många av de stora aktieägarna medlemmar av eller representerade i styrelserna. Det är då tämligen naturligt att styrelsen disponerar över en hög andel av stämmans röster.

Organiserad insamling av styrelsefullmakter är emellertid inte ovanlig vid börsnoterade företag, vilket framgår av en undersökning rörande förhållandena år 1967 vid 13 banker och 73 andra börsnoterade företag än dotterbolag, fastighetsbolag, försäkringsbolag och investmentbolag. Vid 33 företag, däribland åtta banker, förfogar styrelsen över fullmakter från aktieägarna. I flertalet fall representerar fullmaktsrösterna tio procent eller mer av totala röstetalet i resp. företag. Vidare finns aktieägarföreningar i tio företag och större aktieägarkon-sortier i sju företag. Vanligast är styrelsefullmakter i bankerna där i flertalet fall någon ägargrupp med stort aktieinnehav inte finns. I övriga företag förekommer styrelsefullmakter främst när en stor men inte dominerande ägargrupp finns. Fullmakterna behöver därför inte nödvändigtvis vara ett tecken på styrelsens oberoende av aktieägarna utan kan i många fall likaväl ses som en förstärkning av den största aktieägarrens ställning. Aktieägarföreningar tycks i flera fall enbart vara en annan form för styrelsens fullmaktsinsamling.

Såsom framhållits ovan har de 20 största ägarna och styrelsen en stark ställning på bolagsstämmorna även i börsnoterade företag. En annan aspekt av röstfördelningen är hur många personer det minst behövs

för att uppnå majoritet på stämman oavsett om dessa personer röstar för egna eller andras aktier. Undersökningen av förhållandena år 1963 visar att:

11: a) vid ca tre fjärdedelar av börsnoterade företags stämmor har 1-3 personer tillsammans röstmajoritet, vilket tämligen väl överensstämmer med förhållandena 1942.

11: b) vid inget börsnoterat företags bolagsstämma behövs mer än tio personer för att uppnå röstmajoritet.

Sammanfattningsvis kan beträffande bolagsstämmorna konstateras att om de som sådana över huvudtaget har något inflytande så är utövandet av detta inflytande med få undantag begränsat till ett mycket litet antal personer, som företrädesvis är ombud för de största aktieägarna och ofta också är medlemmar av företagets styrelse.

Vid kartläggning av ägandeförhållandena har framgått att de 20 största aktieägarna tillsammans innehar en betydande andel av aktiekapitalet även i börsnoterade företag. De 20 största ägarna får emellertid för den skull inte uppfattas som en homogen grupp, vilken kontrollerar företaget ifråga. Gruppen av de 20 största ägarna kan ha den mest skiftande sammansättning - fysiska personer, aktiebolag, försäkringsbolag, pensionsstiftelser, andra stiftelser och fonder med resp. utan anknytning till bestämda släkter, arbetsmarknadsorganisationer, ideella föreningar m. m. De tre sistnämnda kategorierna är dock sparsamt företrädade och tillhör då de minsta bland de 20 största ägarna i företag där ägarkoncentrationen är förhållandevis låg, exempelvis affärsbanker.

Bland det mest uppmärksammade i Berles och Means undersökning var indelningen av de 200 största amerikanska företagen exkl. finansföretag efter typ av kontrollerande grupp år 1929. Liknande undersökningar har gjorts senare. I en undersökning av förhållandena år 1963 klassificeras 80 procent av de 200 största företagen som under »management control» och slutsatsen dras att »direktörernas revolution» är i det närmaste fullständig bland de 200 största amerikan-

⁵ Berle och Means, sid. 116 samt Lerner.

ska företagen⁵. Uppgifterna i dessa undersökningar om vem eller vilka, som kontrollerar företagen, bygger emellertid på tämligen godtyckliga gränsdragningar. I 1963 års undersökning har således ett företag ansetts vara kontrollerat av en minoritetsgrupp, när 10–50 procent av det röstberättigade aktiekapitalet innehas av en person, en familj, ett bolag eller en grupp av »business associates». Berle och Means satte nedersta gränsen för minoritetskontroll vid 20 procent men gjorde i flera fall avsteg från denna regel när det ansågs uppenbart att en grupp med lägre andel kontrollerade ett företag.

De erhållna resultaten bygger således på uppgifter om de största ägarnas andel av aktiekapitalet och inte på undersökningar av vem eller vilka, som faktiskt har det avgörande inflytandet vid fattandet av olika beslut – hur nu detta inflytande ska definieras och mätas. Metodiken har också kritiserats för att vara alltför mekanisk⁶. Vissa har hävdad att ägarinflytandets styrka överskattas och andra att det underskattas.

Det har redan kunnat konstateras att fördelningen av aktiekapitalet i de största svenska företagen är betydligt mer koncentrerad än i de största engelska och amerikanska företagen. Som tidigare framhållits är dock dessa betydligt större än de svenska företagen. Det är tänkbart att svenska, amerikanska och engelska företag av samma absoluta storlek har likartad ägarstruktur. Någon fördelning av företagen efter typ av kontroll, på det sätt som skett i olika amerikanska undersökningar, har inte gjorts, eftersom det ansetts att inflytande inte kan beskrivas med ett så enkelt schema. Det är emellertid av intresse att söka kartlägga omfattningen av vissa stora ägargruppers större aktieinnehav. Vid en sådan kartläggning är det omöjligt att fånga in alla nyanser. En schematisering är nödvändig, som framhäver de relativt sett stora aktieinnehaven och gallrar bort de många gånger absolut sett stora men i sammanhanget tämligen betydelselösa aktieposterna.

Ett företag har betraktats som *majoritetsägt*, när en ägare/ägargrupp innehar abso-

lut röstmajoritet. Ett *dominerande minoritetsintresse* har ansetts föreligga när största ägaren/ägargruppen innehar mer än fem procent av totala röstetalet, har absolut majoritet på stämman och är representerad på stämman. Alla tre villkoren ska således vara uppfyllda. Det är endast vid ett företag (ASEA) där lägre andel än tio procent räckt för att ge dominerande minoritetsintresse. Ett *starkt minoritetsintresse* har ansetts föreligga när största ägaren/ägargruppen visserligen innehar mer än fem procent av totala röstetalet men antingen inte är representerad i företagets styrelse eller inte har absolut majoritet på stämman. De två största ägarna/ägargrupperna har ansetts ha *majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse tillsammans* när båda innehar mer än fem procent av totala röstetalet, båda är representerade i styrelsen och de tillsammans har absolut majoritet på stämman. Ett *begränsat minoritetsintresse* har ansetts föreligga i övriga företag, där en ägare/ägargrupp har mer än fem procent av röstetalet oavsett om aktieposten är den största eller ej. För motiveringar och närmare detaljer hänvisas till kapitel IV.

Syftet med undersökningen är självfallet att få ytterligare en utgångspunkt för analys av inflytandet inom det privata näringslivet. Men klassificeringen som sådan kan *inte* direkt översättas till en skala utvisande kontroll av viss bestämd styrka från vissa personers sida. Strävan har varit att välja kriterier, som anknyter till den formella beslutsordningen. Aktieinnehavets storlek – både i förhållande till totala röstetalet och på stämman representerade röster – och representationen i styrelsen får antas ha betydelse för inflytandets fördelning men en fullständig kartläggning kräver hänsynstagande även till en rad andra faktorer. Det bör observeras att i undersökningen termen *kontroll* medvetet *inte* använts beträffande företag.

För 17 ägargrupper redovisas detaljerade uppgifter i kapitel IV samt beträffande bankgrupperna i utredningens undersökning av kreditmarknaden. Ägargrupperna består

⁶ Se exempelvis Gordon, sid. 30 ff.

i flertalet fall av familjer eller släkter. Vid avgränsning av varje ägargrupp är ett visst mått av skönsmässighet ofrånkomligt, vilket bör hållas i minnet vid tolkning av materialet. Gränsdragningarnas betydelse får dock inte överskattas, eftersom oftast huvuddelen av en ägargrupps förmögenhet och aktieinnehav finns hos några få personer, som är nära släkt. Kontrollerade stiftelsers aktieinnehav har medräknats i uppgifterna för resp. ägargrupp.

De 17 ägargrupperna hade år 1963 majoritetsintressen, dominerande eller starka minoritetsintressen i företag med 400 000 anställda i Sverige. Dessa företag svarade för 36 procent av industrins totala förädlingsvärde. Ägargrupperna hade intressen av ovannämnt slag i ca två tredjedelar av börsnoterade företag andra än dotterbolag, banker och försäkringsbolag. Familjen Wallenbergs ägarintressen är långt mer omfattande än någon annan grupp. Familjen hade majoritetsintresse, dominerande eller starka minoritetsintressen (i vissa fall tillsammans med annan ägargrupp) i företag med ca 150 000 anställda i Sverige. Dessa företag svarade för 15 procent av industrins totala förädlingsvärde. Därjämte hade familjen ett dominerande minoritetsintresse i Stockholms Enskilda Bank.

De två näst största ägargrupperna är Industrivärdengruppen och Custos/Säfveångruppen, som är närstående Svenska Handelsbanken resp. Skandinaviska Banken. Industrivärden och Custos innehar stora aktieposter i ett betydande antal företag men det bör framhållas att i vissa fall är medräknade andelar endast obetydligt över fem procent. Bland Industrivärdens och Custos egna aktieägare återfinns inga familjer eller släkter, som direkt eller indirekt innehar dominerande eller starka minoritetsintressen.

De tre största ägargrupperna har således anknytning till affärsbanker. Övriga ägargrupper är väsentligt mindre. Antalet anställda vid företag vari de hade majoritetsintresse, dominerande eller starkt minoritetsintresse år 1963 överstiger i intet fall 24 000. Företagsgrupperna får inte likställas med koncerner som beslutsenheter men det

kan ändå påpekas att *genomsnittliga* antalet anställda vid de 100 största västtyska industriföretagen år 1960 uppgick till 26 000.

I flera fall kontrollerar en ägargrupp en eller flera stiftelser, som innehar stora aktieposter i olika företag. Överlägset störst av dessa stiftelser är Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, vars tillgångar uppgick till 340 mkr år 1966. Värdet av den totala förmögenhet, som familjen Wallenberg disponerade över år 1964 genom eget innehav och via stiftelser kan uppskattas till ca 500 mkr. Även om hänsyn tas till eventuella underskattningar är beloppet förvånansvärt litet i förhållande till det stora antal företag, vari familjen har relativt sett betydande ägandeintressen. Förklaringarna till denna diskrepens är två, nämligen *dels* att ägandet med få undantag har karaktär av minoritetsintresse i företag med många aktieägare, *dels* att »pyramidbyggande» eller »aski-ask-ägande» förekommer i stor utsträckning. Båda företeelserna är »kapitalsparande» i den meningen att de minskar storleken av den minsta kapitalinsats, som är nödvändig för att erhålla kontroll över ett visst antal företag. Att denna effekt som sådan skulle vara ett motiv för ägandets organisation inom Wallenberggruppen finns i och för sig inga belägg för. När det gäller vissa av de längsta ägandeleden finns uppenbarligen speciella historiska och tekniska förklaringar. Den kapitalsparande effekten av »pyramidbyggande» tillsammans med minoritetsägande är dock ett faktum oavsett om effekten medvetet eftersträvats eller ej.

De 282 större företag, vars ägandeförhållanden tidigare beskrivits, kan naturligtvis fördelas enligt samma schema, som använts för de 17 ägargrupperna. När ägargrupperna inte namnges är det omöjligt att utifrån en tabell bedöma graden av realism i gränsdragningarna, vilket gör en fördelning av företagen något dubiös. Vid genomgång av företagen har det emellertid visat sig att med få undantag företag, som ej berörs av de 17 namngivna ägargrupperna, utan tvekan kan hänföras till en bestämd kategori med avseende på det största ägandeintres-

Tabell 1: 1. 282 större företag fördelade efter slag av ägarintressen i företagen 1963.

Slag av ägarintressen	Företagens fördelning efter slag av ägare (ägargrupp)										Företagens fördelning efter rel. till börsen					Företagens fördelning efter typ av verksamhet				
	Därför:					Företagens fördelning efter storlek					Note- rade på fond- handl. list. (F)					Industri- och handels- företag invest- ment- företag (I)				
	Totalt	hushåll	Familj	Juridisk	person	≥ 1 500 anst. (III)	750—1 499 anst. (II)	500—749 anst. (I)	< 500 anst. (0)	Börs- note- rade (A)	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16					
1. En ägare eller ägar- grupp har majoritets- intresse	111	29	75	7	25	42	37	7	11	9	91	104	3	1	3					
2. En ägare eller ägar- grupp har domine- rande minoritetsin- tresse	59	1	43	15	27	15	5	12	40	9	10	45	2	2	10					
3. Två ägare eller ägar- grupper har tillsam- mans majoritets- eller dominerande minori- tetsintresse	20	(9)	(20)	(11)	7	4	8	1	7	1	12	19	—	—	1					
4. En ägare eller ägar- grupp har starkt mi- noritetsintresse a)	54	7	31	16	25	10	10	9	27	11	16	44	2	2	6					
5. Andra företag, där en el. flera ägare (ägar- grupper) vardera har > 5 % av totala rö- stet	25	.	.	.	6	5	6	8	9	7	9	14	3	4	4					
6. Företag, där ingen ägare el. ägargrupp har > 5 % av totala röstet	13	.	.	.	7	1	—	5	11	1	1	5	1	6	1					
Summa	282	.	.	.	97	77	66	42	105	38	139	231	11	15	25					

a) Av de totala 54 företagen var de 20 största ägarnas andel av totala röstet mindre än 25 % i 7 fall, 25—50 % i 17 fall, 51—75 % i 18 fall och över 75 % i 12 fall.

sets styrka. I tabell 1: 1 har därför de 282 företagen klassificerats enligt det tidigare använda schemat. Tabellen ger en bild i stort av ägandeförhållandena i större svenska företag utan att därför tillåta några långtgående slutsatser om inflytande och kontroll. I de få fall där tveksamhet rått om avgränsning av ägargruppen har det mest försiktiga alternativet valts (vanligen rad 4 eller 5 i tabellen).

Som framgår av tabellen har en ägare/ägargrupp ensam eller tillsammans med en annan ägare/ägargrupp majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse i 190 av de 282 företagen. I ytterligare 54 företag har en ägare eller ägargrupp starkt minoritetsintresse. Endast i 13 företag finns ingen ägare, som innehar över fem procent av totala röstetalet. Det kan tilläggas att i vissa av de företag, vilka förts till klassen starkt minoritetsintresse, finns det tre till fem stora och tämligen jämnstarka ägargrupper varav dock en är något större än övriga. Detta gäller särskilt ett antal företag, vilkas aktier är noterade på fondhandlarnas lista.

Beträffande ägarkategori dominerar familjer och släkter. Analogt med tidigare har berörda företag förts till denna kategori oavsett om ägargruppen äger aktier direkt i företaget eller via något annat företag. Till ägarkategorin juridiska personer har förts företag, vars största ägare är Industrivärden, Custos m. fl. företag där en eller två grupper av fysiska personer inte intar en stark ställning bland aktieägarna.

I flertalet börsnoterade företag finns en eller två relativt sett stora ägargrupper. Endast i 11 börsnoterade företag – däribland sex affärsbanker – saknas ägare med över fem procent av röstetalet. Vid ytterligare två banker är den största ägarens andel endast obetydligt mer än fem procent.

D. Styrelser och verkställande direktörer i större företag

I föregående avsnitt har behandlats styrelsernas relationer till aktieägarna i olika

avseenden. Nedan ska därför endast kortfattat redovisas vissa uppgifter rörande styrelsernas sammansättning och arbetsformer samt om förekomsten av gemensamma styrelseledamöter.

I de tidigare nämnda 73 börsnoterade företagen bestod styrelserna år 1967 i genomsnitt av sju personer. På grundval av uppgifter från år 1963 kan konstateras att börsnoterade företag har större styrelser än icke börsnoterade företag men mindre styrelser än banker och försäkringsbolag.

I de 73 börsnoterade företagen har styrelseledamöterna genomsnittligt innehaft sina uppdrag i nio år. Det bör observeras att personer med flera styrelseuppdrag räknats flera gånger. Verkställande direktörer har i genomsnitt innehaft sina befattningar i sju år.

Ca tre fjärdedelar av styrelseledamöterna är rekryterade utanför företaget. Styrelseledamot, som är anställd i företaget, är med få undantag verkställande direktör. En uppdelning av verkställande direktörerna efter deras tidigare anställning visar att 60 procent rekryterats inom koncernen.

Av styrelseledamöterna i de 73 företagen är något mindre än hälften anställda vid andra företag än banker och banker närstående holdingbolag. Detta innebär att åtskilliga verkställande direktörer är ledamöter av styrelser i andra företag än det egna. Något mindre än en femtedel av styrelseledamöterna är f. d. anställda vid andra företag än banker och banker närstående företag. Samma andel utgör bankmän och anställda vid banker närstående holdingbolag.

Styrelserna i de undersökta börsnoterade företagen sammanträder i genomsnitt sex gånger per år. Antalet sammanträdestimmar per år varierar mellan 15 och 43 timmar. I 16 av de 73 företagen finns vid sidan av styrelsen ett arbetsutskott med varierande sammansättning. I samtliga utskott ingår dock styrelsens ordförande och verkställande direktören.

En viktig fråga vid diskussion av styrelsernas inflytande över företagsbesluten är i vilken utsträckning de erhåller informa-

tion före styrelsesammanträdena. Det framgår av undersökningen att flertalet styrelser i regel erhåller det minimum av förhandsinformation, som en föredragningslista utgör. Vid nio av de undersökta börsnoterade företagen erhåller emellertid styrelsen i sin helhet ingen som helst information före sammanträdena.

Ett annat mått på styrelsens möjligheter att aktivt delta i besluten är i vilken utsträckning den har befattning med planeringen av ett företags verksamhet. Nästan alla börsnoterade företag använder sig av årlig budgetering och inom flertalet företag utarbetas också flerårsplaner. Av utredningens undersökning framgår att styrelsen endast i undantagsfall aktivt deltar i planeringsarbetet eller ens lämnar särskilda direktiv för detta. Beträffande styrelsens befattning med färdiga planer eller förslag till planer förefaller skillnaderna mellan olika företag vara betydande. Vid något mindre än hälften av undersökta företag tar styrelsen formellt inte ställning till de årliga planerna för företagets verksamhet. I mer än hälften av företagen där flerårsplaner förekommer, fattar styrelsen formellt inga beslut om dessa planer. När planer endast avser vissa funktioner är det främst framtida investeringar, som är föremål för styrelsebehandling och styrelsebeslut.

Avslutningsvis ska beröras den ofta uppmärksammade förekomsten av gemensamma styrelseledamöter mellan företag. Undersökningen avser förhållandena 1962/63 vid de 305 större företag (inkl. utlandsägda dotterbolag), som behandlats i föregående avsnitt. Av styrelseledamöterna i dessa företag har drygt tre fjärdedelar endast ett styrelseuppdrag. Koncentrationen av flerfaldiga styrelseuppdrag till ett litet antal personer är påtaglig. Samtidigt är dessa personers styrelseuppdrag tillräckligt många för att beröra flertalet undersökta företag. Bland de börsnoterade företagen finns *inget*, som saknar personförbindelse på styrelseplanet med något annat större företag. Det stora flertalet börsnoterade företag har personförbindelse med någon affärsbank.

De 20 mest »uppdragstyngda» perso-

nerna år 1962/63 innehade sammanlagt närmare 500 uppdrag som styrelsemedlem och/eller verkställande direktör (inkl. i andra än de 305 större företagen). Av dessa uppdrag avsåg dock drygt 230 st. dotterbolag. Slutligen kan nämnas att av ordförandeposterna i de 305 företagen innehades 128 av tillsammans 40 personer.

E. Beslutsfattandet i företag

Såsom tidigare framhållits är frågan om makten över företagen av större intresse endast när företagen till följd av marknadsförhållandena har valmöjligheter. Flertalet marknader kännetecknas av ofullständig konkurrens men i starkt varierande grad. Många branscher i Sverige domineeras av storföretag men i åtskilliga fall innebär den internationella konkurrensen en kraftig begränsning av företagets handlingsfrihet.

Vilka personer inom ett givet företag, som har makt eller inflytande, bestäms av beslutsprocessernas utformning. Enligt äldre organisationsteori sågs företaget som ett strängt hierarkiskt system. Företagsledaren uppfattades såsom den i allt väsentligt bestämmande personen, som genom ordergivning dirigerade företagets verksamhet. I nyare organisationsteori (eller rättare sagt organisationsteorier eftersom någon enhetlig teori inte finns) är synsättet radikalt annorlunda. Beslutsfattandet ses som en oftast komplicerad process där en mängd personer på olika nivåer inom företaget deltar. Beslut utgör resultatet av ett samspel mellan olika individer, vilka i varierande utsträckning påverkar beslutens innehåll. Storleken av det inflytande, som en person härigenom har, behöver inte vara avhängig av dennes formella ställning i organisationens hierarki. Framför allt är det specialister av olika slag, som har ett betydande inflytande tämligen oberoende av formell »rang». Vidare är en persons inflytande olika stort i olika frågor – bl. a. beroende på specialisering. Vem som fattar det formella be-

slutet är oftast av underordnad betydelse sett från inflytandesynpunkt.

Uppfattningen att beslutsfattande är en process och inte rätt och slätt ordergivning uppifrån och ner torde numera vara allmänt accepterad. Däremot råder delade meningar om hur inflytandet inom företagen är fördelat mellan olika personer och olika instanser. De empiriska undersökningsresultaten är få och motsägelserfulla varför olika förekommande organisationsteorier är svagt underbyggda. Därför har valts att endast behandla ett urval allmänna frågeställningar, som har en starkt direkt anknytning till utredningsuppdraget och de partiella undersökningar, som utredningen gjort.

Utgår man från att beslutsprocessen är olika utformad vid olika slags beslut, är det nödvändigt att specificera vilka beslut, som avses, när slutsatser dras om hur stort inflytande olika personer har. Såsom tidigare framhållits är stora svårigheter förenade med genomförandet av en sådan detaljerad analys. Koncentrationsutredningen har sett som sin huvuduppgift att kartlägga vissa yttre påvisbara faktorer, som kan antas stå i samband med inflytandets fördelning inom företagen. I det följande diskuteras betydelsen av dessa faktorer men möjligheterna att dra bestämda slutsatser är små.

I sitt kända verk *Business Leadership in the Large Corporation* gör Gordon en klar åtskillnad mellan makt, inflytande och ledarskap. Makt är möjligheten att vidta en åtgärd – inte det faktiska genomförandet av åtgärden. Stora aktieägars makt består bl. a. av möjligheten att avskeda anställda företagsledare, som av olika anledningar inte anses uppfylla dessa aktieägars anspråk. En mäktig intressegrupp (ex. banker, stora aktieägare och arbetstagarorganisationer) utövar ofta endast ett mycket allmänt inflytande över ett företags ledning. Ledarskap i betydelsen beslutsfattande och koordinering utövas av företagsledningen med verkställande direktören i spetsen. Med beslutsfattande avses både initiativtagande och godkännande av åtgärder. Olika intressegruppers makt eller inflytande övergår till direkt beslutsfattande endast när dessas råd

och uppfattningar av företagsledningen uppfattas som order, vilka måste åtlydas.

Gordons indelning motsvarar i huvudsak distinktionen mellan potentiell och faktisk makt. Gordon hävdar att i stora företag är det den anställda företagsledningen, som vanligen utövar den faktiska makten. Han är dock noga med att understryka att stora aktieägare i åtskilliga fall också utövar makt genom att via medlemskap i företagets styrelse eller på annat sätt direkt delta i beslutsfattandet.⁷

De synpunkter, som framhållits av Gordon, aktualiserar två väsentliga frågor, nämligen dels vilka beslut, som ska anses viktigast, dels vilken betydelse, som ska tillmätas potentiell makt. De, som har ett avgörande inflytande över de viktigaste besluten, kan i mycket allmän mening också sägas inneha makten över företaget. Anses potentiell makt vara av minst samma betydelse som faktisk utövad makt kan slutsatsen bli att en grupp av personer med potentiell makt har ett avgörande inflytande över de viktigaste besluten och därmed företaget trots att de normalt inte deltar direkt i beslutsfattandet.

Starkt skiljaktiga åsikter finns om hur stort aktieägarnas inflytande är i främst större företag med många ägare. Såsom framgått ovan behöver dessa skillnader inte nödvändigtvis bero på olika uppfattningar om de faktiska förhållandena vid beslut i olika frågor. Skillnaderna kan helt eller delvis vara en följd av olika värderingar rörande vilka beslut, som är viktigast och rörande betydelsen av potentiell makt. Anses beslut om löpande produktion, investeringar inom ramen för det normala, personalpolitik o. s. v. vara de väsentligaste ligger det nära till hands att se den anställda företagsledningen som den dominerande maktfaktorn. Om däremot exempelvis det viktigaste anses vara till- och avsättande av verkställande direktörer, fusioner samt möjligheterna för ägarna att ingripa när deras vitala intressen hotas eller åsidosätts, kan ägarna istället

⁷ Gordon, bl. a. sid. 49—50, 114—115 och 147—155.

komma att framstå som den avgörande maktfaktorn i samma företag.

Huruvida åsiktsskillnader om aktieägarnas inflytande beror på *olika uppfattningar* om beslutsprocessernas utformning eller på *olika värderingar* eller på båda dessa är ofta svårt att avgöra. Som illustration kan tas tre tämligen slumpmässigt valda citat:

1. »Tesen om maktens övergång från ägarerna till direktörerna bekräftas ... inte av det tillgängliga materialet. Läget i de stora aktiebolagen karakteriseras i stället av att den stora majoriteten av aktieägarna berövas all reell makt till förmån för en liten minoritetsgrupp av ägare. Ju större aktiespridningen är, ju fler aktieägarna är i ett bolag, desto maktlösare är de. Och omvänt: desto lättare är det för en minoritetsgrupp att utöva inflytande i bolaget. Detta är alltså det verkliga innehållet i propagandan om 'aktiemarknadens popularisering', som så långt från att gynna en demokratisk utveckling tvärtom bidrar till att ytterligare befästa *de stora kapitalägarnas diktatur* (spärrat här)» (C. H. Hermansson i *Monopol och storfinans*, sid. 269).

2. »De anställda, ägarna, kunderna, leverantörerna och långivarna är alla ... intressenter i företaget. Företagsledningen kan också räknas som en intressent ... Som en intressent kan man även betrakta samhället i stort inklusive stat och kommun, ty även här gäller att företaget är beroende av samhället och samhället av företaget ... Vi konstaterade nyss att företagsledningen själv kan betraktas som en intressent i organisationen. Det är emellertid av flera skäl en intressent med en särställning. Den viktigaste orsaken är att företagsledningen inte bara är en intressent utan även fungerar som *mäklare* (spärrat här) mellan övriga intressenter ... Ett annat skäl är att företagsledningen i de flesta situationer är den grupp, som mer än någon annan identifierar sig med organisationen som sådan och som är beredd att kämpa för organisationens överlevande ... Företagsledningens roll blir i stor utsträckning att uttolka situationens krav och genomföra en sådan balansgång mellan intressenternas ofta motstridiga anspråk, som även gör det möjligt för organisationen att bevara och öka sina resurser och sålunda överleva» (Eric Rhenman i *Företagsdemokrati och företagsorganisation*, sid. 27–29).

3. »Beslut i det moderna företaget är (således) produkten av grupper och inte individers arbete. Grupperna är otaliga, lika ofta informella som formella, och föremål för ständiga förändringar i sammansättningen. När makt utövas av en grupp *överläts makten oåterkalleligt till organisationen* (spärrat här).

Om en person har fattat ett beslut kan han kallas inför en annan person, som är hans överordnade. Hans information kan undersökas och hans beslut ändras p. g. a. den överordnades större klokhet eller erfarenhet. Men om beslutet kräver en gruppens gemensamma information kan det inte utan risker ändras av en person. Han måste infordra andra specialisters bedömning. Detta återlämnar makten återigen till organisationen ... Med framväxten av det moderna företaget, med uppkomsten av en organisation nödvändig för modern teknik och planering samt med kapitalägarens skiljande från kontrollen över företaget finns inte längre företagaren som individ i det äldre industriföretaget ... (Alla), som bidrar med specialiserat kunskande, talang eller erfarenhet till gruppbeslut är (tillsammans) ... 'hjärnan' i företaget – inte företagsledningen. Det finns inget namn för alla de, som deltar i gruppbeslut eller för den organisation de tillsammans bildar. Jag ämnar kalla denna organisation *teknostrukturen*» (J. K. Galbraith i *The New Industrial State*, sid. 65–71).

Hermanssons åsikter avviker påtagligt från de båda andra citerade författarnas, vilket åtminstone delvis kan bero på skilda värderingar rörande vilka beslut, som är viktigast och rörande betydelsen av ägarnas potentiella makt. Åsiktsskillnaden kan emellertid likaväl bero på att Hermansson tolkar aktiebolagslagens regler som en beskrivning av hur beslut faktiskt fattas. Med denna ortodoxa utgångspunkt uppfattas helt naturligt alla beslut som *diktat* uppifrån och kommande från aktieägarna.

Den principiella syn på beslutsprocessen, som Rhenman och Galbraith utgår ifrån förefaller överensstämma i stora delar men tonvikten i framställningarna skiljer sig åt. Rhenman utgår från att en företagsledning i ordets vanliga om än något diffusa betydelse finns. Denna företagsledning antas spela en viktig självständig roll och söker balansera kraven på organisationen från olika intressenter varav ägarna endast är *en* grupp. Galbraith däremot betonar gruppbeslutens betydelse och ägarnas maktlöshet i stora företag. Företagsledningens inflytande (inkl. styrelse) är utomordentligt litet till följd av att besluten i så hög grad är resultat av ett stort antal människors – teknostrukturens – kollektiva ansträngningar inom organisationen. Teknostrukturens

stigande makt är enligt Galbraith en företeelse, som är gemensam för kapitalistiska och socialistiska ekonomier och innebär i båda fallen att traditionella överhögheter berövas sin makt. De anställda direktörerna i företagsledningen utgör endast en mindre del av specialisterna (i vid mening), som kan ha de mest skiftande motiv för sitt arbete. Slagordmässigt uttryckt har »direktörernas revolution» övergått till »specialisternas revolution». Galbraiths analys innebär en extrem tolkning av tendenser, som uppmärksammas på många olika områden inom samhället. Galbraith menar att även stora aktieägare kämpar förgäves mot teknostrukturen och ger flera drastiska exempel från det amerikanska näringslivets historia. Vad Galbraith sannolikt torde kunna kritiseras för är en underskattning av företagsledningens möjligheter att genom uppställande av mål och val av personal åstadkomma den önskade inriktningen av företagets verksamhet. Inte heller förefaller han att tillräckligt uppmärksamma olika intressenters eventuella potentiella makt och de uttryck denna kan ta.

Om den anställda företagsledningen har en mycket stor handlingsfrihet vid beslutsfattande blir en central fråga vilka intressen företagsledningen i första hand själv har eller identifierar sig med. Det är tänkbart att företagsledningen har egna intressen, som i betydande utsträckning avviker från aktieägarnas. Detta kan medföra att företagsledningens primära strävan blir att balansera olika intressenters anspråk på ett sådant sätt att organisationen bevaras.

Det är emellertid lika tänkbart att företagsledningen starkt identifierar sig med aktieägarnas intresse. Anledningen härtill kan helt enkelt vara att detta uppfattas som självklart – bl. a. till följd av tradition och den inriktning, som den ekonomiska undervisningen vid universitet och högskolor har. Anledningen kan också vara att företagsledningens faktiska handlingsfrihet är mer skenbar än verklig till följd av aktieägarnas möjligheter att ingripa när deras intressen åsidosätts. Företagsledningens olika åtgärder kan då uppfattas som ett av aktie-

ägarnas potentiella makt »styrt förlopp». Andras önskemål tillgodoses i den utsträckning, som är förenlig med vinstintresset, vilket kan vara långsiktigt och mycket väl inbegripa bevarande av företagsorganisationen (exempelvis i form av minimikrav på likviditet och solvens). Företagsledningens faktiska eller skenbara handlingsfrihet behöver under dessa förhållanden inte medföra någon avgörande skillnad i företagets beteende jämfört med om en enda aktieägare fanns, som själv ledde företaget.

Aktieägarna kan utöva inflytande över ett företags verksamhet på många sätt. Finns endast en aktieägare och denna själv leder företaget är stämman självfallet en helt ointressant företeelse. Om en anställd företagsledning finns men aktieägarna är så få att samtliga kan vara representerade i styrelsen blir av naturliga skäl stämman en ren protokollshandling. Aktieägarna gör sitt inflytande gällande direkt i styrelsen. När aktieägarna är få men alltför många för att samtliga ska kunna vara representerade i styrelsen kan aktieägarna förväntas utöva inflytande både på stämman och direkt i styrelsen. I sådana fall kan stämmans faktiska ställning åtminstone delvis tänkas motsvara den formella. Är antalet aktieägare betydande bör aktieägarnas inflytande analyseras med utgångspunkt från de organ där detta inflytande kan göra sig gällande – främst stämman, styrelse och verkställande ledning.

Den enda empiriska undersökning, som finns om relationerna mellan stämman, styrelse och verkställande direktör i större svenska företag, redovisas i Lars Lidéns *Makten över företaget*. Lidén konstaterar att med få undantag har stämman en mycket formell karaktär och saknar allt inflytande. Anledningarna härtill är dels de tidigare nämnda, dels aktieägarnas ringa intresse för att själva utöva något inflytande över företaget när antalet aktieägare är stort och ingen förfogar över mer än någon procent av aktierna.

Koncentrationsutredningens undersökning av ägandeförhållandena visar att antalet ägare är litet i relativt många stora svenska

företag. I 66 industri- och handelsföretag med minst 500 anställda är således antalet ägare högst tio, ofta med verkställande direktören som största aktieägaren. Det finns endast ett litet antal företag, bl. a. flertalet privata affärsbanker, där ägandet är så spritt att det *direkta* aktieägarinflytandet sannolikt är obefintligt. Vid flera av dessa företag kan styrelsen p. g. a. insamlade fullmakter anses i stort sett kontrollera stämman. När några stora aktieägare inte finns tenderar styrelsen att i realiteten vara självförnyande inom ramen för verkställande ledningens önskemål.

Ägarstrukturen i svenska storföretag är avsevärt mer koncentrerad än i de exempelvis 200 största amerikanska företagen. Detta medför att främst i flertalet börsnoterade svenska företag återfinns en eller några få stora ägare eller ägargrupper samtidigt som övriga aktier är starkt spridda. Den eller de största ägarna är i stor utsträckning företrädare i styrelsen och deltar i bolagsstämmorna, som i ringa grad beviljas av övriga aktieägare. Det är då tämligen naturligt att stämman tenderar att bli en tom formalitet. De aktieägargrupper, som är tillräckligt stora för att var och en ha nämnvärt inflytande, är i stor utsträckning representerade i styrelsen och dominerar helt stämman – eventuellt med hjälp av styrelsefullmakter. Såsom framgått är insamling av fullmakter från styrelsens sida vanlig när en ägargrupp visserligen är stark men inte tillräckligt stark för att kunna anses inneha ett dominerande minoritetsintresse i företaget.

En ofta framförd synpunkt är att stämman saknar praktisk betydelse endast så länge som företaget visar tillfredsställande resultat. Börjar företaget gå dåligt uppstår oro bland aktieägarna, som i betydande antal möter upp vid stämman för att utkräva förklaringar och ansvar. Ett betydande antal aktieägare skulle därför via stämman ha reell makt om än potentiell sådan.

Mot detta kan för det första invändas att förutsättningarna för en sådan situation av detta slag sällan uppstår. Det är ingen vanlig händelse inom svenskt näringsliv att

börsnoterade företags stämmor förvandlas till en stridsscen mellan olika aktieägare eller mellan aktieägare och företagsledning (de senare representerade av styrelsen och verkställande ledningen). Anledningen kan naturligtvis sägas vara att företagets resultat sällan blir så dåliga. Men då återstår också att förklara hur aktieinflytandet kommer till uttryck vid alla andra tillfällen än de sällsynta krisbetonade.

Även vid krissituationer kan det emellertid betvivlas att de många och små aktieägarna vanligen får ett direkt inflytande. Det bör ofta te sig tämligen utsiktslöst för dessa att på stämman ta upp kampen med en styrelse, som omfattar företrädare för de största aktieägarna och som dessutom tillsammans med verkställande direktören vid en debatt vanligen har ett övertag genom sin större kännedom om företagets förhållanden. Det närmast till hands liggande alternativet för både institutionella placerare och småsparare bör oftast vara att sälja aktierna. De (ytterligare) kursfall, som dessa utförsäljningar leder till, måste uppfattas som en allvarlig händelse av företagsledningen och kan påskynda åtgärder, vilket ibland anförs som bevis för att aktieägarna i gemen har inflytande. Detta inflytande är emellertid av enbart negativ art och förutsätter att andra i stället fattar beslut om företagets fortsatta verksamhet.⁸

Vid företag där det finns relativt få helt skilda ägare men alltför många för att samtliga ska kunna ingå i styrelsen finns som nämnts förutsättningar för att stämman som

⁸ En sidobelysning av detta problem erhöles vid samtal med en företrädare för en större ägargrupp. Vederbörande underströk skillnaden mellan »ansvarskännande» och »ansvarslösa» aktieägare. De senare sålde sina aktier och lämnade företaget så fort det började blåsa motvind. De förra kände sitt ansvar och stannade kvar för att söka reda upp den tilltrasslade situationen, vilket alla hade anledning att vara tacksamma för. Denna känsla för ansvar sades vara helt oberoende av aktieinnehavets storlek. En rimlig hypotes förefaller dock vara att aktieägarna, som »stanar» företrädesvis är att söka bland de stora aktieägarna. Utförsäljning från en av dessa torde oftast ha små möjligheter att lyckas och skulle snart bli vida känt med påföljd att förtroendet för företaget hos olika berörda parter rubbades ytterligare.

sådan ska ha ett visst mått av reell makt – potentiell och/eller direkt. En ägarstruktur av detta slag förekommer bland stora icke börsnoterade företag.

I flertalet företag kan emellertid stämman i normala fall antas sakna betydelse som instrument för aktieägarna beroende antingen på att ägandet är koncentrerat till en handfull personer eller att trots många aktieägare en helt dominerande ägargrupp finns eller att vid mycket spritt ägande styrelsen som sådan via fullmakter vanligen kontrollerar stämman. Den senare typen av företag förekommer inom den privata storföretagssektorn men är inte särskilt vanlig. Oftast finns en eller några få stora aktieägare, som i betydande utsträckning är representerade i styrelsen. Om aktieägarna eller vissa aktieägare har något inflytande kommer detta sannolikt främst till uttryck genom deltagande i styrelsens överläggningar och beslut.

Frågan om aktieägarnas eventuella inflytande är då i första hand en fråga om relationerna mellan styrelsen (exkl. verkställande direktören) och företagets exekutiva ledning med verkställande direktören i spetsen. Detta innebär för den skull inte att styrelserna enbart består av stora ägare eller företrädare för sådana.⁹ Oenighet inom styrelsen kan naturligtvis övergå till en öppen strid på stämman om val av styrelse. En sådan utveckling utgör emellertid endast en av många tänkbara och torde av naturligt skäl vara ett alternativ som i det längsta undviks.

Det får sägas råda tämligen stor enighet om att verkställande direktören med biträde av alla specialister i organisationen har ett betydande inflytande i det moderna storföretaget oavsett om han själv är stor aktieägare eller ej. Delade meningar finns däremot om exakt hur stort detta inflytande är i förhållande till styrelsen – särskilt när verkställande direktören är en anställd tjänsteman utan egentliga ägarintressen, vilket ofta är fallet.¹⁰

Av Lidéns undersökning framgår att styrelsens arbetssätt och aktivitet varierar högst betydligt från företag till företag. Något an-

nat vore inte heller att vänta. I vissa företag är styrelsen synnerligen passiv, i andra är styrelsesammanträdena verkliga arbets-sammanträden och i andra åter är det enstaka ledamöter – ofta ordföranden – som engagerar sig i företaget och spelar en viktig roll. Att betydande skillnader finns mellan olika företag antyds också av den enkät bland börsnoterade företag, som utredningen gjort. Antal sammanträden och sammanträdestimmar varierar starkt. I ett femtontal företag finns arbetsutskott som en särskild instans under styrelsen. I 60 procent av företagen erhåller styrelsen alltid särskild sammanträdespromemoria eller annan dokumentation före sammanträdena. I mer än vart tionde företag erhåller emellertid styrelsen ingen som helst förhandsinformation.

Det är sällsynt att planeringsarbetet inom företaget sker under ledning av någon eller några styrelseledamöter. Beträffande styrelsens befattning med planer eller förslag till planer tycks praxis vara mycket skiftande även om stor försiktighet är nödvändig vid tolkning av den konkreta innebörden av företagens enkätsvar. Det kan dock konstateras att i ett betydande antal företag tar styrelsen inte ens formellt ställning till förrekommade planer.

Såsom nämnts är ibland vissa styrelseledamöter aktiva vid sidan av styrelsesammanträdena. Att kartlägga sammanträdesfrekvens, informationens omfattning, ställningstagande till planer osv. för styrelsen som kollektiv enhet ger därför sannolikt i åtskilliga fall en överdriven bild av verkställande direktörens oberoende i förhållande till styrelsemedlemmarna. Å andra sidan är det i sådana kartläggningar svårt att skilja på formaliteter och realiteter. Bl. a. utredningens undersökning av beslutsfattandet i affärsbanker visar att formaliserade beslutsregler kan ge en starkt överdriven bild av styrelsens inflytande över besluten.

De fragmentariska uppgifter från olika

⁹ Med styrelse avses i det följande styrelse exkl. verkställande direktören när inget annat sägs.

¹⁰ Vid fattande av kreditbeslut i affärsbankerna råder tämligen speciella förhållanden. För en analys av beslutsprocessen vid kreditgivning hänvisas till utredningens kreditmarknadsundersökning.

håll, som finns tillgängliga, pekar tämligen entydigt på att verkställande direktören (jämte medhjälpare) i stora företag vanligen intar en mycket självständig ställning gentemot styrelsen med betydande valmöjligheter beträffande vad han vill och inte vill få utfört inom företaget. Utan att gå så långt som Galbraith kan konstateras att verkställande ledningen har ett stort övertag genom den sakkunskap den representerar. Ju mer avancerad teknik, distribution, administration m. m. blir desto svårare är det för den icke sakkunnige att utöva inflytande. Detta gäller till stor del oberoende av ägandeförhållanden och delvis också oberoende av företagsstorlek.

I allt högre grad blir en förutsättning för ägarinflytande att ägaren antingen själv besitter de nödvändiga specialkunskaperna eller också kan *erhålla* dem från specialister, som inte ingår i företagsorganisationen. Ett sätt att göra detta är att i styrelsen låta välja in fackmän av olika slag. Som framgått är styrelserna (exkl. verkställande direktören) nästan helt rekryterade utanför företaget och består till övervägande del av anställda vid andra företag – oftast verkställande direktörer. Av en undersökning framgår att andelen »outsiders» i styrelserna påtagligt ökat under 1900-talet.¹¹

Sannolikt är denna höga andel resultatet av flera faktorer, bl. a. att ägarna i minskande omfattning är anställda vid resp. företag och att verkställande ledningen i stigande utsträckning finner det vara en fördel att ha fackmän i styrelsen, som vid behov kan konsulteras. Även ägare, som inte (längre) själva sitter i den verkställande ledningen, torde emellertid ha intresse av att i styrelsen få fackmän. Härigenom uppnås både att verkställande ledningen kan få värdefull hjälp och att styrelsen inkl. ägarrepresentanter inte helt kommer i händerna på verkställande ledningen. Sådana överväganden torde oftast vara dikterade av försiktighetsskäl och inte av rivalitet mellan ägare och verkställande ledning.

Med den ställning, som verkställande ledningen innehar och den sammansättning, som styrelsen ofta har, ligger det närmast

till hands att se styrelsen i stället för stämman som en företrädesvis *potentiell maktfaktor* i stora företag där verkställande direktören saknar ägarintressen av betydelse. Aktieägarnas inflytande torde under senare årtionden ha minskat påtagligt av flera skäl – ökade krav på specialkunskaper, stigande företagsstorlek och i vissa fall ökad aktiespridning. Men det förefaller vara en överdrift att påstå att de helt mist sitt inflytande till förmån för den anställda ledningen.

Det synsätt, som traditionellt brukar anläggas på stämman torde i betydande utsträckning kunna flyttas över på styrelsen. I normala fall är det verkställande direktören och hans medhjälpare, som planerar, tar initiativ samt godkänner och genomför olika åtgärder. Även om styrelseledamöterna i börsnoterade företag personligen inte innehar stora aktieposter är de ofta representanter för ägare – bl. a. andra företag vari de har eller inte har stora aktieposter. Styrelsen eller betydande delar därav kan därför antas vilja tillgodose ägarintressen. Detta bör då innebära att styrelsen träder i aktion och tar sin potentiella makt i anspråk i framför allt två slags situationer. Den ena är när försämrade resultat eller andra händelser anses tyda på att verkställande direktören inte längre är vuxen sin uppgift och bör bytas ut. Den andra situationen är när förändringar i själva företagsstrukturen aktualiseras. En fusion innebär en ändring av etablerade ägandeförhållanden. Ägarnas aktier kan omvandlas till kontanter, reverser eller aktier i det övertagande företaget. Ägarna i det övertagande företaget kan å sin sida genom fusionen ställas inför utsikten att behöva samarbeta med nya stora ägarintressen.

I ingetdera fallet är det särskilt sannolikt att styrelsen förhåller sig passiv. Detta kan dels innebära att medlemmar av styrelsen gör upp med ägarrepresentanter för andra företag över huvudet på resp. verkställande direktör, dels att styrelsen motsätter

¹¹ Carlson.

sig verkställande direktörens fusionsplaner. Som framgått har den senare vanligen gjort sin karriär inom företaget. Detta kan medföra att hans intressen avviker från de, som företräds av styrelsemedlemmarna, oavsett om dessa är ägarrepresentanter eller enbart fackmän verksamma inom andra företag. Lidén fann också vid sina intervjuer med olika företagsledare att just vid beslut om fusioner, samarbetsavtal och liknande tenderar verkställande direktören att inte ha den strategiska position, som han annars har vid beslutsfattande. Ibland kan han hållas helt utanför. Vid en fusion mellan två storföretag förblev verkställande direktören i det ena företaget ovetande om vad som skulle hända ända till minuterna före offentliggörandet. Vid ett annat uppmärksammat samgående kallades företagens verkställande direktörer in till resp. styrelseordförande först när avtalet var klart att underteckna. De kände dock till att förhandlingar pågätt.¹²

Verkställande direktören är vanligen inte allenarådande och har inte det avgörande inflytandet i alla frågor. Detta hindrar emellertid inte att han jämte medhjälpare i normala fall har en betydande och sannolikt ökande handlingsmarginal och därmed också makt.

Om den anställda företagsledningen uppfattas som en särskild intressent, vilken söker skydda företaget och balansera olika och delvis motstridiga intressenters anspråk, blir en väsentlig fråga hur en sådan intressebalans uppnås. Olika intressenter (ägare, anställda, leverantörer, kunder, statsmakter osv.) torde i olika situationer ha olika stora möjligheter att göra sina synpunkter gällande. Likaså får företagsledningen förutsättas ha vissa valmöjligheter vid beslut om hur långt resp. intressents anspråk ska tillgodoses. Företagsledningens egen uppfattning om resp. anspråks angelägenhetsgrad och om lämplig intressebalans får då betydelse. Med nuvarande institutionella förhållanden är möjligheterna att utkräva ansvar av företagsledningen för dessa beslut ofullständiga – i vart fall vad gäller vissa intressenter. Inom vissa gränser,

som kan antas variera från företag till företag till följd av bl. a. marknadsförhållanden, kan därför företagsledningens makt knappast karakteriseras som annat än okontrollerad makt vid denna uppfattning om företagsledningens ställning.

En fråga, som rönt betydande uppmärksamhet, är i vilka hänseenden företagens finansiering påverkas när ägarinflytandet elimineras. Berle och Means förutsåg bl. a. att när de sedvanliga ägarincitamenten inte förelåg skulle företagen i större utsträckning än annars reinvestera vinstmedel på bekostnad av utdelningar. När det gäller företagens finansiering finns så många påverkande faktorer att det är utomordentligt svårt att på grundval av statistiskt material dra några slutsatser om en enskild faktors betydelse. Nämnas kan dock att en undersökning av amerikanska företags finansiering och investeringar under mellan- och efterkrigstiden inte stöder den av Berle och Means uppställda hypotesen.¹³ Frågeställningen torde i vart fall ännu vara av begränsad relevans för svenska förhållanden till följd av ägandestrukturen i flertalet svenska storföretag.

En annan speciell fråga är vad förekomsten av gemensamma styrelseledamöter innebär från inflytandesynpunkt. Som framgått förekommer dylika personförbindelser mellan större företag i betydande omfattning men de är koncentrerade till ett relativt begränsat antal styrelseledamöter. Många av dessa personförbindelser speglar endast det förhållandet att vissa större ägargrupper har intressen i flera företag och att företag äger stora aktieposter i andra företag. Andra personförbindelser är en följd av de speciella förhållanden, som bestämmer rekryteringen av styrelser i affärsbanker och sannolikt också i försäkringsbolag. Vidare torde många personförbindelser vara en följd av den begränsade tillgången på högt kvalificerade styrelseledamöter. Likartade personförbindelser är för övrigt långtifrån okända inom andra delar av samhället och torde kunna förklaras på samma sätt.

¹² Lidén, sid. 90–91.

¹³ Lintner.

Att se det begränsade antalet personer med mer än ett styrelseuppdrag som *den* bestämmande personkretsen i svenskt näringsliv innebär en mycket kraftig överdrift. Detta framgår redan av vad som tidigare sagts om relationerna mellan styrelse och verkställande direktör. Att personerna ifråga har inflytande är dock ofrånkomligt. Likaså är det ofrånkomligt att många av dessa betraktas som tillhörande de mest inflytelserika inom näringslivet. Däremot är det betydligt svårare att uttala sig om huruvida detta inflytande primärt medfört många styrelseuppdrag eller är en följd av styrelseuppdragen. Sannolikt är båda förklaringarna riktiga.

F. Ägare och professionella förmögensförvaltare

När uttryck ges för uppfattningen att aktieägarna skilts från kontrollen över företagen framhålls gärna förekomsten av ett stort antal aktieägare, som var och en endast äger en obetydlig andel av företagets aktiekapital. När däremot en ekonomisk maktkoncentration anses föreligga framhåvs att ett litet antal aktieägare tillsammans innehar en stor andel av aktiekapitalet.

Den sneda fördelningen av aktiekapitalet medför att det både finns många små ägare och ett litet antal stora. Det finns i det sammanhanget anledning att påpeka den mycket relativa betydelsen av uttrycket »små aktieägare». En person, vars förmögenhet uppgår till två-tre miljoner anses vanligen vara »mycket rik». Om denna förmögenhet helt består av aktier i exempelvis ASEA, Stora Kopparberg eller Svenska Handelsbanken är vederbörande en »liten» aktieägare till följd av de stora aktiekapital det är frågan om. Över huvudtaget är det helt meningslöst att söka mäta inflytande med aktieinnehavens absoluta storlek såsom ibland sker.

I föregående avsnitt diskuterades i första hand de relativt sett stora aktieägarnas inflytande i börsnoterade företag med utgångspunkt från relationerna mellan styrel-

sen och en anställd verkställande ledning. Sett utifrån näringslivet i sin helhet är detta ingen representativ bild. I ett betydande antal företag med mer än 500 anställda – däribland Nordstjernankoncernen (Ax:son Johnson) och Grafoprintkoncernen (Bonnier) – och nästan alla mindre företag finns endast en eller några få ägare och dessa är vanligen direkt engagerade i den verkställande ledningen. Men även bland börsnoterade företag existerar betydande avvikelser från den tidigare diskuterade mallen. Det finns likaså anledning att uppmärksamma förekomsten av skilda slags stora ägareintressen.

I vissa privata storföretag med många aktieägare är det fortfarande en medlem av den ursprungliga grundarfamiljen, som innehar befattningen som verkställande direktör och direkt företrädar de dominerande ägarintressena. Exempel härpå är Broström-koncernen, Ahlén & Holm, Facit och Marabou. I andra fall innehar medlemmar av den ursprungliga grundarfamiljen tillsammans den helt övervägande delen av totala rösttalet men har överlåtit verkställande ledningen till en utanför familjen stående person. Exempel härpå är Mo & Domsjö. I vissa fall består den största ägargruppen av en släkt, som kommit in i företaget relativt sent – ibland i samband med en fusion.

Det är lätt att finna exempel på företag där det största ägarintresset grundas på en eller några få stora personliga förmögenheter (här bortses från om aktieinnehavet är direkt eller via ett annat företag). Men i ett betydande antal både börsnoterade och icke börsnoterade företag grundas aktieinnehavet endast delvis eller inte alls på stora personliga förmögenheter. Förmögensinnehavarna är i stället antingen stiftelser eller företag, vari inga stora personliga ägarintressen finns. De, som sitter i ledningen för dessa stiftelser och företag, beslutar över förmögenheter, som de förvaltar men inte äger. Deras personliga vinstintresse i själva stiftelsen är ringa eller obefintligt, eftersom ersättningen för förmögensförvaltningen antingen är ingen alls eller inte står i di-

rekt proportion till storleken av avkastningen. I analogi med uttrycket professionella företagsledare kan dessa personer därför kallas för *professionella förmögenhetsförvaltare*.

Det mest utpräglade exemplet på sådan professionell förmögenhetsförvaltning är Dunkerstiftelsen och Dunkers donationsfond nr 2. Dessa två har samma ledning och kontrollerar helt Dunker-koncernen. Stiftelsens och fondens ledning saknar anknytning till någon bestämd familj eller släkt.

Det finns dock andra och mer betydelsefulla exempel på professionell förmögenhetsförvaltning – främst Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. Familjen Wallenberg har visserligen betydande personliga förmögenheter men i den totala *kontrollerade* förmögenheten dominerar stiftelsens tillgångar. Familjen Wallenbergs starka ägandemässiga ställning i svenskt näringsliv bygger därför främst på kontrollen över en förmögenhetsmassa, som inte tillhör familjen. Samtidigt har familjemedlemmarna inget direkt ekonomiskt utbyte av avkastningen på denna förmögenhet. I sin egenskap av ledning för stiftelsen är de därför professionella förmögenhetsförvaltare. Andra exempel på dylik förmögenhetsförvaltning är Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse, Åhlén-stiftelsen, de båda Kempe-stiftelserna och de båda Söderberg-stiftelserna. Med få undantag kan stiftelser av detta slag antas ha tillkommit för att den donerande familjen lättare ska kunna behålla kontrollen över berörda företag. I åtskilliga fall har vederbörande ägargrupp även betydande egna aktieposter i företagen. Indirekt kan därför en ägargrupp ha ett ekonomiskt utbyte av en stiftelse när den säkerställer höga befattningar i berörda företag och ger möjligheter att påverka företagens transaktioner (exempelvis utdelningspolitik).

Det är emellertid inte bara ledningarna för stiftelser, som kan ses som professionella förmögenhetsförvaltare, utan även i viss mån ledningarna för holdingbolagen Industrivärden och Custos. Några stora privata kapitalintressen finns inte i någondera företaget. Båda företagen har stora aktieposter i ett

antal andra företag och kan därför inte förväntas enbart uppträda som passiva institutionella kapitalplacere, vilka anpassar sin aktieportföljs sammansättning efter rådande avkastning och risker på aktiemarknaden.

Det ligger ofta nära till hands att se rådande förhållanden i USA som en prognos för den sannolika utvecklingen i Sverige. Antalet aktieägare kommer att fortsätta att öka och detta medför sannolikt på längre sikt att de största ägarnas andel av aktiekapitalet och totala röstetalet minskar i många storföretag. Inkomst- och förmögenhetsbeskattningen, arvssplittring, arvsbeskattningen och en snabbare ökning av aktiekapitalet än vad de största ägarna kan eller vill delta i är alla faktorer som verkar i samma riktning. Hänsyn måste emellertid även tas till andra faktorer.

På kort sikt – vilket här vanligen torde innebära minst tjugo till trettio år – har inom ett *givet* företag aktiespridningen oftast olika effekter för olika stora aktieägare, sett från inflytandesynpunkt. I regel förlorar de största aktieägarna sist sitt inflytande (potentiellt och faktiskt) över företaget med påföljd att de under en lång övergångstid kan behålla eller t. o. m. stärka sin ställning. Om företaget växer i samma takt som ekonomin i övrigt innebär detta att ägarinflytandet koncentreras till ett fåtal stora aktieägare. Om företaget växer snabbare förstärks denna process. Ökad aktiespridning och stigande koncentrationsgrad inom näringslivet kan därför var för sig eller i förening på kort sikt tänkas medföra ett mer koncentrerat ägarinflytande.

Denna slutsats gäller emellertid endast ett givet företag och *inte* nödvändigtvis näringslivet i sin helhet, eftersom företagen befinner sig i olika »utvecklingsstadier» med avseende på ägarinflytandets styrka. Inom en viss tidrymd kan allt ägarinflytande i många av de största företagen komma att praktiskt taget elimineras med påföljd att koncentrationen av ägarinflytande totalt sett minskar. Om dessa företag samtidigt växer snabbare än andra, förstärks denna tendens. Vidare är det troligt att kraven på ökat

tekniskt och annat kunnande i första hand gör sig gällande inom de stora företagen och därför snabbare minskar möjligheterna för dessa företags ägare att i varje fall aktivt delta i beslutsfattandet.

Inom ett givet storföretag torde på längre sikt arvssplittring och andra faktorer medföra att ägandeflyttandet praktiskt taget elimineras såsom redan skett i vissa svenska företag och många amerikanska. Detta innebär att den företagsledande och förmögenhetsförvaltande uppgiften åter sammanförs i samma händer men nu i den anställda företagsledningens. En sådan utveckling kan dock fördröjas avsevärt eller helt förhindras om den ursprungliga ägargruppen donerar en stor del av sin förmögenhet till en stiftelse för allmännyttiga ändamål. Härigenom undviks både arvssplittring, arvsskatt och framtida skatter.

Det förefaller sannolikt att antalet företag utan egentligt ägarinflytande kommer att öka. Men en ökning av antalet företag där ägarintresset företrädesvis representeras av en stiftelse är också möjlig. Detta skulle innebära att professionella förmögenhetsförvaltare i allt flera företag kom att tjänstgöra som motvikter till anställda företagsledningar. Redan nu kan detta sägas vara fallet inom stora delar av näringslivet. Flertalet stiftelser kontrolleras av bestämda familjer och släkter. Undantag finns dock och de kan av uppenbara skäl bli fler. Även en stark ökning av antalet stora stiftelser behöver inte innebära att de får avgörande betydelse för näringslivets totala finansiering. Knut och Alice Wallenbergs stiftelse illustrerar hur tillgångar av relativt sett tämligen begränsad storlek kan disponeras på ett sådant sätt att positionen som största ägaren uppnås i ett stort antal företag.

Skapandet av stiftelser innebär naturligtvis å ena sidan att koncentrationen av inflyttandet till vissa ägare bevaras eller minskar långsammare än annars. Å andra sidan behålls en motvikt till de anställda företagsledningarna, som begränsar dessas makt. Huruvida denna utveckling bör bedömas som positiv eller ej blir beroende av en rad faktorer, varav önskemålet att inte splittra

stora företagsenheter och värdesättningen av de professionella förmögenhetsförvaltarens insatser tillhör de viktigaste.

G. Inkomst- och förmögenhetsfördelningen

Vid analys av ägandeförhållandena inom näringslivet är det naturligt att avslutningsvis söka anknyta till de allmänna inkomst- och förmögenhetsförhållandena i samhället. Tyvärr är relativt litet känt om dessa i Sverige, eftersom tillgänglig statistik i huvudsak är upprättad för att tillgodose olika fiskala ändamål och inte för att beskriva inkomstfördelning och liknande. I detta avsnitt redovisas de begränsade slutsatser, som kan dras på basis av olika statistiskt material. För en mer detaljerad kartläggning och analys hänvisas till kapitel VI.

Tillgängliga uppgifter om inkomster bygger på självdeklarationernas uppgifter om sammanräknad nettoinkomst, dvs. summan av beskattningsbara inkomster med avdrag för bl. a. underskott å förvärvsskälla och kostnader för intäkternas förvärvande. Därtill kommer vissa schablonavdrag. Som inkomst upptas inte flertalet transfereringsinkomster (det stora undantaget är folkpensioner) samt större delen av inkomst- och kapitalvinster. I det senare fallet har dock skattelagstiftningen ändrats efter 1964. Ett betydande antal personer är p. g. a. sina låga inkomster inte deklarationsskyldiga. Uppgifterna om inkomsterna är således mycket bristfälliga och ofullständiga.

Beträffande individuella inkomsttagare kan vissa approximativa beräkningar göras av inkomsterna för personer, som inte lämnat egen självdeklaration. Med hjälp av dessa beräkningar kan konstateras att den vertikala inkomstfördelningen (dvs. fördelningen mellan olika stora inkomster) för samtliga inkomsttagare blivit något jämnare under perioden 1945–1964. Fortfarande är dock den i statistiken redovisade inkomstfördelningen före skatt och bidrag ojämn. 1964 hade således de 33 procent högsta inkomsttagarna drygt 70 procent av

totala inkomstsumman. Den mycket begränsade utjämningen skedde under åren fram till början av 50-talet. Sedan dess har inkomstfördelningen varit närmast oförändrad. Anledningarna till denna stabilitet kan vara många. Det är exempelvis tänkbart att fortsatt utjämning motverkats av den stigande andelen studeranden och pensionärer samt av de gifta kvinnornas och andras ökade korttidsarbete med däremot svarande låga inkomster. Vidare bör observeras att det alltid finns en stor grupp individer med temporärt låga inkomster p. g. a. exempelvis militärtjänst, sjukdom, studier och arbetslöshet.

Ett i vissa avseenden mer tillfredsställande sätt att studera den vertikala inkomstfördelningen är att i stället utgå från *taxeringsenheter*, vilket innebär att samtaxerande behandlas som en enhet. Utesluts taxeringsenheter, vars inkomster understiger 3 000 kr. räknat i 1948 års penningvärde, kan konstateras att den i statistiken redovisade inkomstfördelningen även i denna mening ändrats obetydligt under perioden 1948–1964. De 25 procenten taxeringsenheter med högst inkomst före skatt och bidrag hade ca 47 procent av den här definierade totala inkomstsumman både 1948 och 1964. Vissa förskjutningar i inkomstsummans fördelning mellan olika inkomstklasser har dock inträffat under perioden. Andelen för de ca 10 procent taxeringsenheter med högst inkomst och för de 60–70 procent med lägst inkomst har minskat medan mellanliggande gruppers andel ökat. Under 60-talet har den statistiskt redovisade inkomstfördelningen tenderat att bli mer ojämn än tidigare. Än en gång bör framhållas att den bristfälliga statistiken inte tillåter några långtgående slutsatser om förändringar i inkomstfördelningen under efterkrigstiden. Vidare bör observeras att antalet inkomsttagare och taxeringsenheter ökat avsevärt, vilket till en del beror på ett tillskott av personer i arbetsför ålder, som tidigare inte hade några förvärvsinkomster. I taxeringsstatistiken kan även studeras den horisontella inkomstfördelningen, dvs. hur den totala deklarerade inkomst-

summan fördelar sig på olika förvärvskällor. Andelen för förvärvskällan tjänst har successivt stigit, från ca 78 procent år 1945 till ca 89 procent 1964 medan andelen för typiska företagarinkomster minskat. Starkast har inkomster från jordbruksfastighet minskat, vilket till stor del beror på jordbruksnäringens avtagande betydelse. Nedgången i företagarinkomsternas andel i övrigt kan antas delvis vara skenbar p. g. a. att rörelseidkare gjort sina företag till aktiebolag med sig själva som anställda. Andelen för kapitalinkomster har också minskat men några egentliga slutsatser kan inte dras av detta eftersom taxeringsstatistiken under den studerade perioden inte omfattar huvuddelen av kapitalvinsterna.

Ifråga om olika förvärvskällors relativa betydelse för inkomsttagare i olika inkomstklasser framgår att inkomstkällan tjänst betyder mindre i de högre inkomstlägena än i de lägre. Vidare utgör kapitalinkomster en större andel av inkomsterna i de högsta och lägsta inkomstklasserna än i mellanliggande inkomstklasser. Kapitalinkomsternas större betydelse i de lägsta inkomstklasserna torde närmast sammanhånga med att ett stort antal gifta kvinnor, studerande och pensionärer äger finansiella tillgångar, vars avkastning utgör deras huvudsakliga eller enda deklarerade inkomst.

Det råder klara samband mellan inkomsttagarnas inkomst, förmögenhet och ålder. Sambandet mellan inkomst och förmögenhet har dock försvagats under efterkrigstiden. I de högsta och lägsta åldersgrupperna bland den vuxna befolkningen (över 16 år) är inkomsttagarnas genomsnittliga inkomst betydligt lägre än i mellanliggande åldersgrupper. Den ökande andelen åldringar och ungdomar under efterkrigstiden kan därför ha påverkat inkomstfördelningen i riktning mot ökad ojämnhet. Samma tendens bör ha följt av den förlängda utbildningstiden för de yngre åldersgrupperna.

Från bl. a. konsumtionssynpunkt är det intressantare att känna fördelningen av disponibla inkomster, dvs. inkomster efter skatt och transfereringar. Den statliga inkomstopolitiken har främst också syftat till att via

skatter och transfereringar korrigerar den inkomstfördelning, som faktormarknadernas prissättning resulterat i. Tyvärr är ännu mindre känt om disponibla inkomsters fördelning än om taxerade inkomsters fördelning. För 1964 har mycket approximativa beräkningar försökt göras av skatternas och vissa sociala förmåners betydelse i olika inkomstklasser och för olika slag av inkomsttagare för att få en viss uppfattning om omfördelningseffektens storleksordning. Beräkningarna avser endast taxeringsenheter med minst 3 000 kr i deklarerad inkomst.

Enligt dessa beräkningar kan skatte- och socialpolitikens *totala* effekt på inkomstfördelningen synas tämligen begränsad. Sålunda fick de enligt taxeringarna 50 procent högsta inkomsttagarna ungefär fyra procent lägre andel av totala disponibla inkomster än av totala inkomster före skatt och bidrag. Resultatet stämmer relativt väl överens med tidigare undersökningar i vad avser skatternas omfördelande effekt.

När inkomstpolitiken primärt syftar till att »kapa» de mycket höga inkomsterna och höja standarden för de allra lägsta inkomsttagarna ger emellertid ett mått som det ovan angivna ingen uttömmande beskrivning av inkomstpolitikens effekt. De 0,3 procent av taxeringsenheterna med minst 100 000 kr i inkomst hade tillsammans 2,4 procent av totala inkomster före skatt och bidrag. Genom skatter och bidrag minskades dessa taxeringsenheters andel av disponibel inkomst till 1,3 procent, vilket innebär en relativ reduktion på drygt 45 procent. Motsvarande andelar av inkomst före och efter skatter jämte bidrag var 30,6 resp. 26,5 procent för de drygt 12 procent av taxeringsenheterna, som hade minst 30 000 i inkomst (före skatter och bidrag). Detta innebär en relativ reduktion på drygt 13 procent.

För taxeringsenheter med de lägsta inkomsterna är det på grundval av gjorda beräkningar inte möjligt att på samma sätt undersöka inkomstpolitikens effekter. En undersökning från 1958 visar emellertid att transfereringar utgjorde nära 60 procent av totalinkomsten (inkomst före skatt men efter bidrag) för hushåll med högst 5 000 i

inkomst (avser hushåll, som ej äger jordbruk eller annan rörelse). I inkomstklassen 5 000–10 000 kr var motsvarande andel för transfereringsinkomster 24 procent.

Det finns små möjligheter att uttala sig om utvecklingen över tiden av disponibla inkomsters fördelning. Det är till en början osäkert hur en sådan utveckling ska definieras. En snedare fördelning av totala inkomstsumman kan exempelvis antingen bero på ökade inkomstskillnader mellan de förvärvsarbetande eller på en ökad andel studeranden och pensionärer i befolkningen. Vidare medför sannolikt exempelvis förändringar på sjukvårdens och utbildningens område att en minskande andel av *privata* disponibla inkomster behöver användas för att finansiera sjukvårds- och utbildningskostnaderna. Noteras kan att utgifter för sociala ändamål ökade från 2 400 mkr år 1948 till 12 500 mkr år 1964. I procent av nettonationalinkomsten steg dessa utgifter från 10,5 procent år 1948 till 16,5 procent år 1964¹⁴. Hur starkt detta påverkat inkomstfördelningen är omöjligt att uttala sig om. Även här måste hänsyn bl. a. tas till olika demografiska förändringar.

De privata förmögenheternas vertikala och horisontella fördelning är självfallet av stort intresse vid studium av ägandeförhållandena inom näringslivet. Tyvärr är ännu mindre känt om förmögenhetsfördelningen än om inkomstfördelningen beroende på att den nedre gränsen för skattepliktig nettoförmögenhet är tämligen hög (f. n. 100 000 kr). Andelen taxeringsenheter med skattepliktig förmögenhet har till stor del därför under efterkrigstiden endast uppgått till mellan 5 och 10 procent av samtliga taxeringsenheter. Vidare är inte alla tillgångar med förmögensvärde skattepliktiga. Detta gäller bl. a. försäkringsrätter samt vissa lösören och förråd. Beträffande exempelvis fastigheter förekommer systematiska undervärderingar genom användandet av taxeringsvärden. Uppskattningarna av kapitalets värde i rörelse och jordbruk präglas också av stor försiktighet.

¹⁴ Statistisk årsbok.

Under perioden 1945–64 har den i *taxeringsstatistiken redovisade* förmögenhetsfördelningen varit tämligen stabil och ojämn. År 1964 ägde de 5 procenten rikaste (enligt förmögenheten) *taxeringsenheterna* ca 30 procent av den totala skattepliktiga förmögenhetssumman. Fördelningarna för olika år är emellertid inte helt jämförbara eftersom skattegränsen stigit snabbare än konsumentprisindex. För att öka jämförbarheten mellan olika år har för tidigare år uteslutits alla förmögenhetsägare, vars skattepliktiga nettoförmögenhet inte uppgår till 80 000 kr mått i 1964 års penningvärde. Efter denna korrigering kvarstår intrycket av stor stabilitet i förmögenhetsfördelningen. De små förändringar som skett har gått i utjämnande riktning för perioden i sin helhet. Denna utjämnning inföll under periodens första år medan under 60-talet förmögenhetsfördelningen snarast tenderat att bli mer ojämn, vilket kan bero på aktiekursernas utveckling fram t. o. m. 1964. Det bör emellertid än en gång påpekas att dessa slutsatser endast gäller för en begränsad del av den totala privata förmögenhetssumman.

Vissa uppgifter om förändringar i den totala förmögenhetsfördelningen kan erhållas från folkräkningarna t. o. m. 1950 samt konjunkturinstitutets sparundersökningar under senare hälften av 50-talet. Dessa uppgifter tyder på en successiv ökning av andelen personer med negativ nettoförmögenhet eller stor positiv nettoförmögenhet medan andelen små positiva nettoförmögenheter minskar. En av anledningarna till den ökade andelen nettoskuldsatta under efterkrigstiden är att konsumtionsskuldena ökat. Ifrågavarande statistik registrerar nämligen inte motsvarande tillgångar.

Beträffande förmögenheternas sammansättning finns inga aktuella uppgifter än från 1951 samt i vissa fall 1958. De mest karakteristiska dragen i förmögenhetssammansättningen torde dock vara samma idag. Förmögenheternas sammansättning är starkt »specialiserad» i den meningen att oftast ett enda tillgångsslag dominerar. Vidare finns starka samband mellan placeringsform och nettoförmögenhetens storlek. Högst upp på

förmögenhetsskalan är det aktier, längre ner fastigheter och längst ner bankmedel, som utgör den typiska placeringsformen. Vidare gäller att ju större nettoförmögenheten är desto sannolikare är det att förmögenhetsägarens skulder överstiger de finansiella tillgångarna.

Vilken inverkan inflationen haft på förmögenhets- och inkomstfördelningarna via förmögenhetsobjektens avkastning (inkl. kapitalvinster) kan inte avgöras utifrån tillgänglig statistik. Förmögenhetssammansättningen och den relativt höga lånefinansieringen talar dock för att de stora förmögenhetsägarna gynnas av prisstegringar.

De privata beskattningsbara förmögenheternas horisontella fördelning efter ägarnas yrkesverksamhet och näringsgrenstillhörighet uppvisar vissa förskjutningar under efterkrigstiden. De anställdas andel har ökat på bekostnad av företagarnas men denna förändring torde till betydande del vara av enbart formell natur. Nämnas kan också att andelen större förmögenheter tillhörande anställda i allmän förvaltningstjänst relativt sett ökat kraftigt vilket delvis beror på tillväxten i den gruppens numerär. Däremot har förmögenheternas fördelning på näringsgrenar hittills påverkats obetydligt av strukturförändringarna i näringslivet under efterkrigstiden.

Av speciellt intresse är naturligtvis fördelningen av totala aktieinnehavet. Vissa undersökningar har vid olika tidpunkter gjorts beträffande antalet personer i landet, som är aktieägare. Resultaten är emellertid osäkra och svåra att sinsemellan jämföra. Enligt en deklarationsundersökning innehade 5,9 procent av alla taxeringsenheter (mot-svarande 215 000) aktier vid utgången av år 1963. Enligt en SIFO-undersökning innehades aktier av 9 procent av inkomsttagarna (själva eller för gifta par gemensamt). Den stora skillnaden torde bero på olika sammansatta bortfall (som i SIFO-undersökningen var stort), avsevärda slumpfel i SIFO-undersökningen samt skiljaktiga definitioner av ägarenhet. Enligt en deklarationsundersökning i samband med 1950 års folkräkning ägde år 1951 200 000 inkomsttagare

Tabell 1:2. Antal miljonärer med stora ägarintressen och styrelseuppdrag i 282 större privata företag 1963. Taxeringsenheter

Förmögenhets- klass, milj. kr.	Antal personer	Därav med stora ägarintressen a)		Därav med styrelseuppdrag	
		Antal	Procent	Antal	Procent
1— 2	1 915	272	14	154	8
2— 3	376	92	24	44	12
3— 5	213	88	41	46	22
5—10	122	62	51	31	25
10—15	34	20	59	15	44
15—20	11	9	82	7	64
20—	10	10	100	6	60
Samtliga	2 681	554	21	303	11

a) Tillhör de 20 största ägarna i något av de undersökta företagen.

Källor: Sveriges Taxeringskalender, Koncentrationsutredningens ägarundersökningar.

(ej taxeringsenheter) aktier. Dessa aktieägare utgjorde 5,8 procent av samtliga inkomsttagare¹⁵. Några slutsatser om utvecklingen av antalet aktieägare kan inte dras på grundval av 1951 och 1963 års deklarationsundersökningar eftersom resultaten inte är jämförbara. Dels är ägarenheten olika definierad, dels är bortfallet i 1951 års undersökning med all sannolikhet mindre på grund av bl. a. lägre skattestreck för förmögenheter och företagna kompletteringar av deklarationsuppgifterna.

Vad gäller aktiernas fördelning bekräftar 1963 års undersökning tidigare kända förhållanden. Det totala aktieinnehavet hos fysiska personer är mycket snedfördelat. Frekvensen av aktieinnehav är fortfarande starkt positivt korrelerad med inkomstens och förmögenhetens storlek.

Några uppgifter om hur stor andel av allt aktiekapital i Sverige, som ägs av fysiska personer finns inte. Enligt en amerikansk undersökning från år 1951 var av samtliga aktieägare i USA 92 procent fysiska personer. Dessa innehade 57 procent av samtliga aktier¹⁶.

För ett litet urval börsnoterade svenska företag har kunnat konstateras att fysiska personer utgör 94 procent av samtliga ifrågavarande aktieägare och äger 56 procent av aktierna. Om dessa uppgifter är representativa för börsnoterade företag är sannolikt både andelen fysiska personer och andelen

av dessa ägda aktier något högre i Sverige än i USA. Det kan nämligen antas att inslaget av fysiska personer är starkare bland samtliga aktieägare än bland ägare av enbart börsnoterade aktier.

Uppkomsten av stora privata förmögenheter är ofta en direkt följd av enskilda företags tillväxt. Å ena sidan bör därför många större förmögenheter vara »specialiserade» i den meningen att aktieägandet är koncentrerat till ett eller ett fåtal företag. Å andra sidan ger förekomsten av börsnoterade aktier möjligheter till riskspridning genom placering i ett stort antal företags aktier. Är förmögenheterna tillräckligt stora kan denna riskspridning förenas med stora aktieposter i varje individuellt företag. Av tabellen 1:2 framgår att ca en femtedel av miljonärerna tillhör de 20 största ägarna i ett eller flera av de undersökta 282 större privata företagen. Ett stort antal förmögenheter strax över miljonstrecket torde vara placerade i företag, som storleksmässigt ligger närmast under den undersökta företagsgruppen. Av tabellen framgår också att mångmiljonärerna i betydande utsträckning är medlemmar av företagens styrelser.

Hittills har endast behandlats förmögenhetsfördelningen mellan fysiska personer, eftersom privata företags tillgångar i regel

¹⁵ Aktievinsters beskattning, sid. 149—153, 320—324.

¹⁶ Kimmel.

kan återföras på personliga förmögenheter. Bortsett från stat och kommun finns emellertid ett stort antal juridiska personer i form av fonder, stiftelser och organisationer, där personligt eller offentligt delägarskap saknas men som äger ibland betydande förmögenheter. Den sammanlagda förmögenheten hos stiftelser baserade på privata donationer är dock liten i förhållande till den totala privata förmögenhetssumman.

KAPITEL II Näringslivets struktur

I föreliggande kapitel ges en beskrivning av näringslivets struktur med tonvikten lagd på den privata storföretagssektorns sammansättning och förändringar. Inledningsvis diskuteras kortfattat företagsbegrepp och mätmetoder.

A. Företagsbegrepp

Ett företag kan definieras på många sätt men de viktigaste principiella företagsbegreppen är tre, nämligen:

1. Den tekniska företagsenheten
2. Den juridiska företagsenheten
3. Den ekonomiska företagsenheten

Den tekniska enheten eller anläggningsenheten, vars principiella innebörd framgår av själva namnet, är av intresse vid mätningar av exempelvis stordriftsfördelar inom produktionen. Den juridiska enheten omfattar all verksamhet, som bedrivs under ett och samma namn, företagets s. k. firma. Till denna juridiska enhet är knutna ett stort antal rättsregler, exempelvis rörande redovisning och ansvarsförhållanden.

I förevarande sammanhang är emellertid den ekonomiska företagsenheten av störst intresse. Denna kan i princip definieras som den enhet inom det ekonomiska systemet, vilken dirigeras och kontrolleras av en enhetlig ledning. Företaget i denna mening representerar således beslutsenheten. Företaget står i kontakt med och får sina impulser från yttervärlden genom främst prisbildningen men själva avgörandet om företagets verksamhet ligger hos företaget.

Detta ekonomiska företagsbegrepp måste

hållas isär från det tekniska och juridiska företagsbegreppet. Den tekniska och juridiska uppdelningen samt formen härför är i sig självt irrelevant vid definition av företag i ekonomisk mening. Särskilt när det gäller mindre företag sammanfaller i praktiken dock oftast den tekniska, juridiska och ekonomiska enheten.

Den ovan givna definitionen av den ekonomiska företagsenheten är dock inte fullständig. Företaget är ingen helt och hållet autonom enhet utan dess handlande på många områden påverkas och dikteras av viljor utanför företagets ram. I första hand kommer statliga ingripanden av olika slag. Som medlem av arbetsgivarföreningar, branschföreningar, karteller och andra sammanslutningar påverkas företaget av de intressen, som där företräds och de beslut, som där fattas. Utan att beskriva alla influenser på företagets handlande kan konstateras att företaget i många hänseenden inte är en autonom enhet utan är en del av den komplexa samhällsorganisationen.

Det ekonomiska företagsbegreppet utgår således från beslutsenheten, dvs. ledarfunktionen, vilket ger upphov till vissa problem vid beskrivning av företagsstrukturen i dagens samhälle, med dess blandning av stora och små företag och av företag med olika ägandemässig bakgrund.

Begreppet företagsledning har definierats på en mångfald olika sätt. Enligt en känd författare på organisationsteorins område omfattar företagsledning följande huvudfunktioner: att representera företaget internt och externt, att ta initiativ till förändringar (ex. av produktionens sammansättning), att klargöra och »sälja» idén beträffande dessa

förändringar samt *att* administrera. Därtill kommer kommunikationen som en sammanbindande funktion. Med administration avses framtidsbedömning, planering, organisation, ordergivning, samordning och kontroll. Med uttrycket organisera avses *att* fastställa en ändamålsenlig arbets-, ansvars- och befogenhetsfördelning, *att* utforma lämpliga kommunikationslinjer mellan olika befattningshavare och arbetsorgan samt *att* bemanna organisationen med lämplig personal. Vidare innefattas i begreppet organisera uppgiften *att* tillse *att* arbetet utförs på ett rationellt sätt.¹

Så länge ett företag är litet kan ledarfunktionen utövas av en enda person. Av de fåtaliga underlydande fordras endast hantverksskicklighet i trängre mening. Så snart det gäller större företag är emellertid en sådan form av företagsledning omöjlig. Det är nödvändigt med en formalisering av företagsledandet samt fördelning av arbetsuppgifter på olika underlydande, varvid också ställs krav på administrativ förmåga hos dessa. Fördelningen av arbetsuppgifter har två dimensioner. Den första är horisontell och innebär att de skilda arbetsuppgifterna specificeras och fördelas horisontellt på olika verkställande organ och individer. Den andra dimensionen innebär att det skapas en vertikal ansvars- och beslutanderättsfördelning.

Ju större ett företag är, desto mer omfattande är vanligen delegeringen nedåt i organisationen av ansvar och beslutanderätt. Organisationsformer och procedurer har utvecklats, som tillåter beslutsfattande på ett betydande antal administrativa nivåer inom storföretaget utan att de olika besluten behöver vara inkonsistenta med varandra.

I första hand delegeras nedåt rutinmässiga beslut och beslut, som har begränsade ekonomiska konsekvenser. Det är dock klart att antalet, omfattningen och karaktären av de uppgifter, som den centrala ledningen i olika företag reserverar för sig själv, uppvisar stora variationer. Företagets struktur, den centrala ledningens preferenser och ambitioner, ledningens och de underlydandes relativa förmåga samt i vilken utsträckning och på

vilka områden företaget ställs inför oförutsedda externa förändringar brukar anföras som de faktorer, vilka i första hand bestämmer beslutanderättens fördelning.

Utan att gå närmare in på alla komplicerade organisationsteoretiska problem kan konstateras att småföretag och storföretag kan uppvisa så stora skillnader beträffande den företagsledande funktionens utformning att definitionen av den relevanta ekonomiska enheten påverkas. Ju mindre den formellt sett högsta ledningen för exempelvis en koncern agerar som samordnande, planerande, kontrollerande och initiativtagande instans desto större autonomi får de lägre instanserna. Autonomi kan vara så stor att dessa instanser beträffande ett stort antal viktiga beslut bör uppfattas som fristående ekonomiska företagsenheter. För storföretag i meningens stora ägandemässiga kombinationer av produktionsresurser (koncerner, formellt sett fristående bolag med samma ägare, bolag med samma största ägare osv.) krävs därför att den ekonomiska företagsenheten definieras med utgångspunkt från *vilka* beslut som avses. Därav följer också att definitionen kan skifta beroende på vilka typer av beslut, som studeras.

Antag att ett holdingbolag äger dels majoritetsintressen i ett antal bolag, dels stora minoritetsintressen i ett antal andra bolag. I ett fall kan dotterbolagens verksamhet vara koordinerad i alla viktigare avseenden samtidigt som holdingbolagets ledning har det avgörande inflytandet över de övriga bolagens investeringsval och finansiering samt vid tillsättande av dessa bolags exekutiva ledningar. Under sådana förhållanden är det riktigast att se holdingbolagets ledning som central ledning för båda slagen av bolag och betrakta dessa som en enda ekonomisk enhet. I ett annat fall kan inflytandet över de bolag, vari stora minoritetsintressen innehas, vara begränsat till de tillfällen när chefs-tjänster ska besättas eller när fusioner o. d. ska genomföras. Vid undersökning av investeringsval och finansiering består då de ekonomiska företagsenheterna av dotterbo-

¹ Lyndall Urwick.

lagsgruppen samt vart och ett av de övriga bolagen medan vid undersökning av rekrytering till cheftjänster och av fusioner företagsenheten är samma som tidigare. I ett tredje fall kan holdingsbolagets ledning vara närmast helt passiv och endast göra sitt inflytande gällande beträffande villkoren för större fusioner. Vid undersökning av flertalet beslut är då resp. bolag den riktiga ekonomiska företagsenheten, varför den ägandemässiga associationen med holdingbolaget närmast är irrelevant i sammanhanget.

Beslutsfattandets utformning kan antas variera starkt mellan olika ägandemässiga kombinationer av produktionsresurser och även mellan olika tidsperioder inom en och samma kombination. Anledningarna till dessa skillnader är många. Som ett exempel kan nämnas utländska dotterbolags ställning i relation till moderbolaget. Ibland är kommunikationslinjerna så långa och de lokala förhållandena så särpräglade att en hög grad av autonomi för dotterbolagen är nödvändig.

Många bolag är mer eller mindre starkt knutna till varandra genom ett betydande inslag av gemensamma ägare. Blotta existensen av dessa förbindelser är dock inte tillräckligt bevis för att bolagsgruppen generellt bör betraktas som en ekonomisk företagsenhet. Omvänt kan kartellsamarbetet mellan ett antal ägandemässigt sett fristående bolag vara så omfattande och bindande att bolagen tillsammans bör betraktas som ett enda företag beträffande flertalet viktiga beslut.

Mot bakgrund av vad som sagts ovan är det självfallet mycket svårt att vid empiriska undersökningar välja teoretiskt sett tillfredsställande företagsdefinitioner. Det blir i stor utsträckning nödvändigt att använda traditionella definitioner varför resultaten i vissa avseenden måste tolkas med stor försiktighet. I föreliggande kapitel har vid kartläggning av större företag utgåts från koncerner i aktiebolagslagens mening samt ägandemässigt fristående bolag. Med företag avses i fortsättningen koncerner och fristående bolag när inte annat anges. De ägandemässiga samband, som finns mellan

formellt sett fristående företag, studeras i kapitel IV.

B. Mätmetoder

Vid mätning av koncentrationen inom det privata näringslivet utgör själva variabelvalet en viktig fråga, eftersom detta val är beroende av vilken aspekt av koncentrationen, som ska belysas. De metodfrågor, som sammanhänger med mätning av koncentrationen på olika marknader diskuteras i andra av utredningen gjorda undersökningar. Framställningen i detta avsnitt begränsas därför till sådana mått, som är av störst intresse vid beskrivning av näringslivets allmänna struktur, och till sådana metodfrågor, som därvid aktualiseras.

Den vanligaste tekniken för att beskriva en fördelnings utseende är den s. k. Lorenzkurvan. Förfaringssättet innebär att alla enheter i fördelningen ordnas efter storlek, varefter den procentuella fördelningen av både enheterna och exempelvis enheternas sysselsättning ritas in i ett diagram. I diagrammet kan då avläsas hur stor procentandel av den studerade variabeln olika procentandelar av antalet enheter svarar för. Lorenzkurvan är emellertid mindre lämplig vid mätning av koncentrationen inom näringslivet. En av anledningarna härtill är att de 200 eller 300 största företagen svarar för en betydande andel av sysselsättningen men utgör en försvinnande liten andel av samtliga företag. När ojämnheten i fördelningen är så stor är Lorenzkurvmått för ett litet antal storföretag av begränsad användbarhet.

Den kumulativa koncentrationskurvan har flera av Lorenzkurvans fördelar men saknar vissa av dess nackdelar. Företagen ordnas efter storleksordning med det största företaget först. Därefter ackumuleras successivt företagens procentandelar i ett diagram, varigenom erhålls en kurva, som har en positiv och i regel avtagande lutning. Kurvan är både åskådlig och ger en uppfattning om hela den studerade fördelningens utseende.

Att välja ut exempelvis de 200 största företagen i landet eller att välja ut exempelvis de fyra eller åtta största företagen inom en bransch och undersöka dessas andelar i olika avseenden har den stora fördelen att uppmärksamheten inriktas direkt på det koncentrerade »blocket». Metoden har dock flera nackdelar. Hur många företag, som väljs ut, är godtyckligt. Någon information erhålls inte heller om gruppens struktur eller om utanförstående företag.

Fördelningen av exempelvis totala sysselsättningen på olika företagsstorlekar används ibland som utgångspunkt för en diskussion om koncentrationsnivåns utveckling. Ökande andel av sysselsättningen i de större storleksklasserna tas som belägg för stigande koncentration. Förhållandet kan också uttryckas som att den genomsnittliga företagsstorleken ökar. Om med stigande koncentration avses att ett växande antal människor är sysselsatta inom företag över en viss minimistorlek är det naturligtvis riktigt att koncentrationen ökar. Om däremot med stigande koncentration menas att exempelvis de 50 största företagens andel av sysselsättningen växer, behöver slutsatsen inte vara riktig om samtidigt totala sysselsättningsvolymen ökar. Det är då nödvändigt med kompletterande undersökningar innan det är möjligt att uttala sig om huruvida den ökande genomsnittliga företagsstorleken är uttryck för stigande koncentration eller ej.

Av olika tänkbara variabler med vilka den allmänna koncentrationen inom näringslivet kan mätas är sysselsättning, omsättning, förädlingsvärde och tillgångar av störst intresse. De praktiska möjligheterna att använda dessa olika mått skiftar dock starkt.

Uppgifter om sysselsättningens fördelning i Sverige har kunnat erhållas från material hos riksförsäkringsverket och statistiska centralbyrån. Flertalet använda koncentrationsmått i denna undersökning avser därför sysselsättningsandelar. Nackdelen med detta mått är att fördelningen mäts med avseende på endast en produktionsfaktor. Arbetskraftsintensiteten kan variera både mellan olika branscher och mellan företag inom

samma bransch, vilket minskar värdet av jämförelser mellan olika företags sysselsättningsandelar.

Omsättningen är ett mått av starkt begränsat värde, bl. a. till följd av att vid användande av tillgänglig statistik betydande dubbelberäkningar kan uppstå vid aggregering till företagsnivå p. g. a. leveranser mellan firmor inom samma företag. Detta mått har därför inte använts.

I utredningens undersökning av industrin mäts koncentrationen med hjälp av bl. a. förädlingsvärdets fördelning. Förädlingsvärdet utgör skillnaden mellan å ena sidan saluvärdet och å andra sidan kostnaderna för råvaror, emballage, bränsle, elenergi, transporter utförda av utomstående samt bortlämnade lönearbeten. Förädlingsvärdet är ett »totalt» mått på produktionsinsatsen och innefattar både avsaluproduktion och självförsörjningsgrad. Uppgifterna om förädlingsvärdet är hämtade från industristatistiken. Från samma källa har erhållits uppgifter om företagens sysselsättning varför det är möjligt att göra vissa jämförelser mellan företagens fördelning enligt de båda måtten.

Koncentrationen av företagens sammanlagda tillgångar är ett mått, som anlitas i amerikanska och engelska undersökningar. Härvid används bokförda värden enligt företagens balansräkningar. De liberala avskrivningsreglerna i svensk skattelagstiftning samt frånvaron av koncernbalansräkningar för flertalet företag begränsar emellertid mycket starkt användbarheten av balansvärden vid mätning av det svenska näringslivets koncentration. Detta mått har därför inte använts.

C. Allmän strukturöversikt

Såsom nämndes inledningsvis beskrivs i detta kapitel främst den privata storföretagssektorns sammansättning och förändring. Som en bakgrund till denna beskrivning är det emellertid naturligt att kortfattat redogöra för näringslivets allmänna struktur.

Tabell 2: 1. Antal arbetsgivare och firmor 1964 och 1962 fördelade efter sektor och storlek.

Sektor	Antal arbetsgivare fördelade efter antal årsanställda 1964											Antal fir- mor 1962 utan an- ställda
	1—4	5—9	10—49	50—99	100—199	200—499	500—999	> 1 000	S:a ≥ 1 anst.	Övriga		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1. Gruvindustri	4	1	2	1	4	7	—	2	21	1	2	
2. Järn- och stålverk samt andra metallverk	4	6	8	—	4	5	8	13	48	—	15	
3. Järn-, stål- och annan metallmanufaktur	2 074	763	965	150	85	35	9	8	4 089	458	2 562	
4. Transportmedelsindustri	3 487	708	476	38	11	12	6	15	4 753	529	3 539	
5. Mekaniska verkstäder m. m.	1 529	498	698	139	79	54	26	19	3 042	232	2 497	
6. Elektroteknisk industri	585	156	163	37	20	20	5	15	1 001	105	610	
7. Jord- och stenindustri	891	366	516	82	36	19	7	5	1 922	203	771	
8. Iråindustri	2 567	970	1 254	172	63	35	7	4	5 072	1 131	3 609	
9. Massa- och pappersindustri	51	36	93	30	25	34	14	21	304	5	61	
10. Grafisk industri	566	313	497	78	65	31	8	9	1 567	74	572	
11. Livsmedelsindustri m. m.	2 542	996	885	113	70	40	14	12	4 672	449	1 914	
12. Vävnadsindustri	261	108	239	66	47	25	6	7	759	92	321	
13. Konfektionsindustri	1 169	352	601	134	68	38	5	2	2 369	442	2 686	
14. Läder-, hår- och gummivaruind.	809	149	196	50	21	13	3	4	1 245	225	3 273	
15. Kemisk och kemisk-teknisk ind.	639	228	344	72	33	26	12	8	1 362	138	970	
16. Byggnadsverksamhet	10 497	2 721	2 857	381	165	58	26	21	16 726	19 134	8 643	
17. Elverk m. m.	383	103	93	10	7	4	—	1	601	305	449	
18. Partihandel	5 306	1 769	2 140	405	185	81	19	11	9 916	1 238	9 160	
19. Detaljhandel	26 326	4 595	2 174	140	87	42	15	12	33 391	5 297	22 612	
20. Samfärdse m. m.	10 807	1 490	1 100	115	51	38	10	12	13 623	3 729	13 499	
21. Övrigt	24 250	3 375	2 443	251	117	65	26	17	30 544	19 614	17 730	
Summa 1—15	17 178	5 650	6 937	1 162	631	394	130	144	32 226	4 084	23 402	
Summa 16—21	77 569	14 053	10 807	1 302	612	288	96	74	104 801	49 317	72 093	
Totalt	94 747	19 703	17 744	2 464	1 243	682	226	218	137 027	53 401	95 495	

Anm. Vid beräkning av antalet årsanställda har sedvanliga avrundningsregler använts. I gruppen med 1—4 anställda ingår således alla arbetsgivare med minst 0,5 och högst 4,4 anställda. Gruppen »övriga» (kol. 11) innehåller alla arbetsgivare med mindre än 0,5 anställda. Se vidare efterföljande förklaringar till tabellen.

Källa: Centrala företagsregistret; preliminärt material.

Förklaringar till tabell 2: 1

Nedan redovisas hur de olika sektorerna är sammansatta med utgångspunkt från 1948 års ISIC (International Standard Industrial Clas-

sification of All Economic Activities). Sektorindelningen överensstämmer i huvudsak med den, som använts i utredningens undersökning av industrin.

Namn på sektor	ISIC-kod.
1. Gruvindustri	110, 12
2. Järn- och stålverk samt andra metallverk	341, 342
3. Järn-, stål- och annan metallmanufaktur	35, 395
4. Transportmedelsindustri	38
5. Mekaniska verkstäder m. m.	343, 344, 36, 391—394, 396
6. Elektroteknisk industri	37
7. Jord- och stenindustri	140, 190, 33
8. Träindustri	25, 260
9. Massa- och pappersindustri	27
10. Grafisk industri	280
11. Livsmedelsindustri m. m.	20, 21, 220
12. Vävnadsindustri	23
13. Konfektionsindustri	243, 244
14. Läder-, hår- och gummivaruindustri	241, 242, 29, 300
15. Kemisk och kemisk-teknisk industri	130, 31, 32, 399
16. Byggnadsverksamhet	4
17. Elverk m. m.	5
18. Partihandel	610
19. Detaljhandel	620
20. Samfärdse l m. m.	711—720
21. Övrigt	63, 640, 83, 84, 85

Under senare år har statistiska centralbyrån upprättat ett centralt företagsregister. Beteckningen är något missvisande, eftersom det huvudsakligen är ett arbetsgivarregister. Som grundmaterial för registret används beträffande fysiska och juridiska personer *med* anställda de uppgifter hos riksförsäkringsverket, som insamlas för beräkning av ATP-avgifter och yrkesskadeförsäkringsavgifter samt beträffande företag *utan* anställda de uppgifter, som finns i företagens självdeklarationer och rörelsebilagor till dessa. Detta grundmaterial har sedan kompletterats på vissa punkter. Registret omfattar således *dels* alla hos riksförsäkringsverket registrerade arbetsgivare utom jordbruk och hushåll, *dels* alla skattskyldiga, som inte är arbetsgivare men har inkomst av rörelse i kommunalskattelagens mening, *dels* viss statlig och kommunal verksamhet. Därutöver ingår ett mindre antal aktiebolag utan verksamhet.

Arbetsgivarbegreppet är något diffust. I flertalet fall är arbetsgivare, firma och företag liktydiga begrepp. I vissa fall kan emellertid arbetsgivarbegreppet avse en hel kon-

cern med ett stort antal dotterbolag. De senare redovisas då i registret som bolag utan anställda. Vidare finns medtagna ett betydande antal arbetsgivare, som vanligen inte anses vara företag, exempelvis personer, vilka hyr vissa tjänster i samband med byggande av sitt egna hem.

Som storleksmåt i registret används antalet årsanställda, vilka åren 1960—1964 beräknats genom att dividera totala antalet arbetstimmar med i genomsnitt ca 2 000.

I tabellerna 2: 1—2: 4 redovisas utdrag från centrala företagsregistret. I tabellerna har inte medtagits vissa typiskt offentliga sektorer (ex. undervisning, socialvård samt post- och telekommunikationer) samt jordbruk, fiske och skogsbruk på grund av den vida definitionen av arbetsgivare i dessa fall. Med de gjorda avgränsningarna fanns det år 1964 ca 137 000 arbetsgivare (varav 32 000 inom industrin) med minst en anställd. Därutöver fanns det 53 000 arbetsgivare (varav 4 000 inom industrin) med mindre än en anställd. Inom denna storleksgrupp återfinns emellertid sannolikt ett betydande antal arbetsgivare, som inte är före-

Tabell 2: 2. Antal anställda 1964 fördelade efter arbetsgivarens storlek och sektor.

Sektor	Arbetsgivarens storlek efter antalet årsanställda 1964										
	1—4	5—9	10—49	50—99	100—199	200—499	500—999	> 1 000	Summa	Övriga	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1. Gruvindustri	6	8			67	616	2 363	—	10 647	13 766	...
2. Järn- och stålverk samt andra metallverk	8	39			—	651	1 466	5 992	71 448	79 865	...
3. Järn- och stål- och annan metallmanufaktur	4 057	5 151	20 857	10 304	11 198	10 351	5 486	24 036	91 440	...	
4. Transportmedelsindustri	6 682	4 633	8 717	2 601	1 583	3 514	3 795	68 296	99 821	...	
5. Mekaniska verkstäder m. m.	3 110	3 242	14 920	9 466	10 952	16 489	18 073	51 065	127 317	...	
6. Elektroteknisk industri	1 130	1 007	3 427	2 669	2 855	5 714	2 918	56 548	76 268	...	
7. Jord- och stenindustri	1 848	2 475	10 645	5 683	4 961	6 301	4 609	10 513	47 035	...	
8. Träindustri	5 176	6 446	25 857	11 578	8 894	10 448	4 606	9 614	82 619	...	
9. Massa- och pappersindustri	115	243	2 194	2 204	3 674	10 423	10 538	59 573	88 964	...	
10. Grafisk industri	1 279	2 045	9 944	5 273	9 290	9 372	5 234	14 258	56 695	...	
11. Livsmedelsindustri m. m.	5 472	6 588	16 359	8 111	9 765	11 606	9 440	20 839	88 180	...	
12. Vävnadsindustri	546	700	5 289	4 550	6 902	8 114	3 471	10 966	40 538	...	
13. Konfektionsindustri	2 132	2 381	13 201	9 451	9 334	11 385	3 027	2 495	53 406	...	
14. Läder-, hår- och gummivaruind.	1 357	972	4 516	3 624	2 985	3 772	1 998	9 557	28 781	...	
15. Kemisk och kemisk-teknisk ind.	1 289	1 535	7 142	4 995	4 614	7 796	8 458	11 933	47 762	...	
16. Byggnadsverksamhet	18 825	17 977	58 185	26 255	22 019	17 420	19 125	51 756	231 562	...	
17. Elverk m. m.	755	648	1 884	644	936	996	—	2 011	7 874	...	
18. Partihandel	10 810	11 657	45 101	27 727	25 386	24 278	13 123	33 595	191 677	...	
19. Detaljhandel	49 254	29 153	38 202	9 416	11 885	12 414	10 131	46 057	206 512	...	
20. Samfärdseid m. m.	18 552	9 593	21 742	7 725	7 034	11 740	5 332	25 270	106 988	...	
21. Övrigt	40 994	21 845	45 953	17 402	15 728	18 847	17 959	37 808	216 536	...	
Summa 1—15	34 207	37 465	143 388	80 576	88 274	119 114	87 645	431 788	1 022 457	...	
Summa 16—21	139 190	90 873	211 067	89 169	82 988	85 695	65 670	196 497	961 149	...	
Totalt	173 397	128 338	354 455	169 745	171 262	204 809	153 315	628 285	1 983 606	...	

Anm. Se tabell 2: 1.

Källa: Centrala företagsregistret; preliminärt material.

Tabell 2: 3. Antal arbetsgivare och firmor 1964 och 1962 fördelade efter storlek och ägarkategori.

Sektor samt ägarkategori	Arbetsgivarens storlek efter antal årsanställda 1964											Firmor 1962 utan anst.
	1—4	5—9	10—49	50—99	100—199	200—499	500—999	> 1 000	Summa	Övriga		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
I. Industri	17 178	5 650	6 937	1 162	631	394	130	144	32 226	4 084	23 402	
a) aktiebolag	2 521	2 447	4 956	1 065	582	367	122	140	12 200	185	705	
b) övr. juridiska pers.	2 304	799	777	64	43	26	8	4	4 025	592	2 221	
c) fysiska personer	12 353	2 404	1 204	33	6	1	—	—	16 001	3 307	20 476	
II. Byggnadsverksamhet	10 497	2 721	2 857	381	165	58	26	21	16 726	19 134	8 643	
a) aktiebolag	907	872	1 654	292	133	51	24	20	3 953	68	227	
b) övr. juridiska pers.	955	284	231	36	14	6	2	1	1 529	1 581	754	
c) fysiska personer	8 635	1 565	972	53	18	1	—	—	11 244	17 485	7 662	
III. Övriga sektorer	67 072	11 332	7 950	921	447	230	70	53	88 075	30 183	63 450	
a) aktiebolag	10 576	5 617	5 417	749	340	153	41	37	22 930	1 666	3 992	
b) övr. juridiska pers.	12 214	1 745	1 339	146	102	77	29	16	15 668	11 423	6 868	
c) fysiska personer	44 282	3 970	1 194	26	5	—	—	—	49 477	17 094	52 590	
Totalt	94 747	19 703	17 744	2 464	1 243	682	226	218	137 027	53 401	95 495	
a) aktiebolag	14 004	8 936	12 027	2 106	1 055	571	187	197	39 083	1 919	4 924	
b) övr. juridiska pers.	15 473	2 828	2 347	246	159	109	39	21	21 222	13 596	9 843	
c) fysiska personer	65 270	7 939	3 370	112	29	2	—	—	76 722	37 886	80 728	

Anm. Se tabell 2: 1.

Källa: Centrala företagsregistret; preliminärt material.

Tabell 2: 4. Procentuell fördelning av arbetsgivare (med minst en anställd) och antal årsanställda 1964 på storleksgrupper.

Storleksklasser, antal anställda	Industri		Övrig verksamhet		Totalt	
	Antal arb.giv. %	Antal års- anställda %	Antal arb.giv. %	Antal års- anställda %	Antal arb.giv. %	Antal års- anställda %
1	2	3	4	5	6	7
1— 4	53,3	3,3	74,0	14,5	69,1	8,7
5— 9	17,5	3,7	13,4	9,5	14,4	6,5
10— 49	21,5	14,0	10,3	22,0	12,9	17,9
50— 99	3,6	7,9	1,2	9,3	1,8	8,6
100—199	2,0	8,6	0,6	8,6	0,9	8,6
200—499	1,2	11,7	0,3	8,9	0,5	10,3
500—999	0,4	8,6	0,1	6,8	0,2	7,7
≥ 1 000	0,5	42,2	0,1	20,4	0,2	31,7
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Tabellerna 2: 1 och 2: 2.

tag i vanlig mening. Det bör observeras att den helt övervägande delen av dessa arbetsgivare finns inom sektorerna byggnadsverksamhet och »övrigt». För firmor utan anställda finns ännu endast uppgifter från år 1962. Antalet sådana firmor enligt registret uppgick då till 95 000 (varav 23 000 inom industrin) men torde i realiteten vara större.

Totala sysselsättningen hos arbetsgivare med minst en anställd uppgick år 1964 till nära 2 miljoner årsanställda, varav 1 miljon inom industrin. Av tabell 2: 4 framgår den stora skillnaden mellan arbetsgivarnas och de anställdas fördelning. Inom industrin har över hälften av arbetsgivarna mellan en och fyra anställda men denna storleksgrupp svarar endast för drygt 3 % av sysselsättningen. Arbetsgivare med minst 1 000 anställda utgör endast fyra promille av totala antalet arbetsgivare men svarar för över 40 % av sysselsättningen. Av samtliga i tabellen medtagna arbetsgivare har nära 70 % 1–4 anställda och svarar för nära 9 % av totala lönade sysselsättningen. Till detta kommer ett mycket stort antal företag med inga eller nästan inga anställda.

Av tabell 2: 3 framgår arbetsgivarnas och vissa firmors fördelning med avseende på ägarkategori. Totalt sett är gruppen fysiska personer störst beroende på att denna ägar-

kategori dominerar inom de små storleksklasserna. I tabellen är medtagna ca 46 000 aktiebolag. Som jämförelse kan nämnas att vid utgången av år 1964 fanns 61 000 aktiebolag registrerade vid patent- och registreringsverket. En del av skillnaden mellan de båda talen torde bestå av vilande aktiebolag, dvs. aktiebolag utan verksamhet.

Vid sidan av tabellerna bör nämnas att jordbruket domineras av små enheter. År 1964 fanns 215 000 brukningsenheter, varav ca 80 % vardera omfattade mindre än 20 hektar åkerareal.

D. Storföretagssektorn

D: 1 Datatillgång

Som utgångspunkt för koncentrationsutredningens undersökningar på olika områden upprättades ett storföretagsregister avseende förhållandena vid utgången av år 1960. Senare upprättades ett motsvarande register för år 1964.

Syftet med 1960 års storföretagsregister var att åstadkomma en förteckning över alla privata företag med minst 500 årsanställda – i fortsättningen kallade *privata storföretag*. Privata företag har definierats

som andra företag än de, som ägs av staten, kommuner, konsumentkooperation, producentkooperation och fackliga organisationer. Till privata företag har inte heller räknats sparbanker, ömsesidiga försäkringsbolag, konsument- och producentkooperativa föreningar, SAS samt vissa speciella företag såsom Sveriges Radio. Eftersom alla mätningar avser koncentrationen på nationell nivå har dotterbolag till utländska företag betraktats som självständiga enheter. Endast när särskilt anges i den följande texten har hänsyn tagits till bankernas innehav av aktier. För en detaljerad beskrivning av bankernas aktieinnehav hänvisas till utredningens kreditmarknadsundersökning.

Grundmaterialet till 1960 års storföretagsregister består av en från riksförsäkringsverket erhållen förteckning över alla arbetsgivare med minst 200 årsanställda 1960. Från listan eliminerades alla icke-privata arbetsgivare. Med hjälp av uppslagsverket Svenska Aktiebolag fördes de arbetsgivare samman, som tillhörde samma företag. För arbetsgivare, som efter denna första aggregering inte tillhörde något företag med minst 500 årsanställda genomgicks Svenska Aktiebolag för att med ledning av uppgifter om aktieinnehav fastställa vilka, som inte kunde ingå i något storföretag. Sedan dessa arbetsgivare uteslutits återstod en mindre grupp, som ev. kunde ingå i något storföretag. För denna grupp arbetsgivare samt de företag, som hade mer än 500 anställda enligt listan, inhämtades från årsredovisningarna och i vissa fall inskickade röstlängder hos patent- och registreringsverket uppgifter om *samtliga* bolag, som ingick i berörda koncerner. Uppgifter om antalet årsanställda vid dessa bolag erhöles från riksförsäkringsverket varefter definitivt kunde fastställas vilka företag, som hade minst 500 anställda och hur många anställda varje storföretag hade. Förekommande fall av personliga koncerner (dvs. att en person äger majoritetsintresse i flera företag) inom storföretagsgruppen är få och diskuteras i kapitel IV.

1960 års storföretagsregister omfattar således samtliga privata storföretag, vari ingår

minst en arbetsgivare med 200 eller fler årsanställda. Det är tänkbart att något enstaka storföretag, där ingen sådan arbetsgivare ingår, undgått att komma med i storföretagsregistret, men detta saknar all praktisk betydelse för undersökningarna.

Upprättandet av 1964 års storföretagsregister har skett på ungefär samma sätt. Arbetet med detta register underlättades i mycket hög grad av kunskapen om 1960 års förhållanden samt av publicerade uppgifter om fusioner m. m. under 1960-talet. Från statistiska centralbyrån erhöles uppgifter om alla arbetsgivare med minst 200 årsanställda 1964. I det härpå upprättade storföretagsregistret är dock uppgifter om sysselsättning vid bolag med mindre än 200 årsanställda erhållna från Svenska Aktiebolag och bolagens årsredovisningar. Sysselsättningsuppgifterna för år 1964 är därför i vissa fall uppskattade inom snäva gränser. Dessa approximationer saknar all praktisk betydelse.

Uppgifterna i koncentrationsutredningens storföretagsregister för åren 1960 och 1964 har kunnat jämföras med ett register av samma slag för år 1942. Detta register har upprättats av fil. lic. Gunnar Lindgren, som ställt detta och annat opublicerat material till utredningens förfogande.

D:2. Storföretagens relativa betydelse

Antalet privata företag med minst 500 årsanställda åren 1942, 1960 och 1964 framgår av tabell 2:5 liksom även antalet anställda vid dessa företag. Individuella uppgifter för 1942 och 1964 års storföretag redovisas i bilagorna 1 och 2 till detta kapitel.

Antalet privata storföretag ökade från 207 st. år 1942 till 279 st. år 1960 och till 293 st. år 1964. De privata storföretagens sysselsättning steg från 392 000 år 1942 till 644 000 år 1960 och till 735 000 år 1964. Genomsnittligt tillkom 3 à 4 storföretag per år under perioden 1942–1964. I tabell 2:6 har de privata storföretagens sysselsättning ställts i relation till vissa andra tal. Som framgår ökade de privata storföretagens andel av alla årsanställda från 20 % år 1942 till 27 % år 1964. Motsvarande ande-

Tabell 2: 5. De privata storföretagens storleksfördelning 1942, 1960 och 1964.

Storlekssklass enligt antalet årsanställda i Sverige	1942			1960			1964		
	Antal storföretag			Antal storföretag			Antal storföretag		
	i resp. storleks- klass	Kumu- lativt	Kumu- lativt i %	i resp. storleks- klass	Kumu- lativt	Kumu- lativt i %	i resp. storleks- klass	Kumu- lativt	Kumu- lativt i %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
≥ 5 000	17	17	8	31	31	11	37	37	13
4 999—2 500	24	41	20	38	69	25	35	72	25
2 499—1 500	27	68	33	33	102	37	45	117	40
1 499—1 000	31	99	48	45	147	53	52	169	58
999— 750	29	128	62	51	198	71	48	217	74
749— 500	79	207	100	81	279	100	76	293	100
Summa	207	—	—	279	—	—	293	—	—
— därav företag utan firma med ≥ 500 års- anställda	28	—	—	37	—	—	32	—	—
	Antal årsanställda i storföretag			Antal årsanställda i storföretag			Antal årsanställda i storföretag		
≥ 5 000	144 600	144 600	37	300 800	300 800	46	374 800	374 800	51
4 999—2 500	85 400	230 000	59	130 100	430 900	66	124 100	498 900	68
2 499—1 500	53 200	283 200	73	64 100	495 000	76	88 000	586 900	80
1 499—1 000	36 500	319 700	82	55 200	550 200	85	61 100	648 000	88
999— 750	25 000	344 700	88	43 800	594 000	92	40 600	688 600	94
749— 500	47 700	392 400	100	49 900	643 900	100	46 100	734 700	100
Summa	392 400	—	—	643 900	—	—	734 700	—	—
— därav i koncern- topparna	252 800	—	—	442 200	—	—	493 100	—	—

Källor: Lindgrens material samt koncentrationsutredningens storföretagsregister.

lar av privata sektorns sysselsättning var 25 resp. 35 %. På grundval av industristatistiken har även vissa beräkningar gjorts av storföretagsgruppens relativa storlek inom industrin år 1963. Enligt dessa svarade de privata storföretagen för 49 % av sysselsättningen och 52 % av förädlingsvärdet vid industriella arbetsställen med minst fem anställda. I tabell 2: 7 redovisas storföretagens andelar av totala lönade sysselsättningen i olika sektorer år 1960. I sex sektorer (metallverk, mekaniska verkstäder, elektroteknisk industri, transportmedelsindustri, massa- och pappersindustri samt kemisk och kemisk-teknisk industri) svarar storföretagsgruppen för mer än hälften av sysselsättningen. Storföretagsandelarna är låga inom träindustri, livsmedelsindustri m. m., kon-

fektionsindustri samt alla sektorer utanför industrin med undantag för finansföretag. Det bör observeras att de nämnda andelarna inte kan läggas till grund för slutsatser rörande konkurrensförhållanden eftersom härvid hänsyn även måste tas till bl. a. utrikeshandeln.

En viss del av storföretagsgruppens ökade storlek betingas av hela samhällsekonomin tillväxt. Om sysselsättningen vid varje företag ökar i exakt samma takt som hela sysselsättningsvolymen kommer allt fler företag att få mer än 500 anställda. Relativt sett är därför ett företag med 500 anställda år 1964 mindre än ett företag av samma storlek år 1942. I runt tal 60 % av ökningen i antalet storföretag och 50 % av ökningen i antalet storföretagsanställda motsvaras av

Tabell 2: 6. De privata storföretagens andel av totala antalet årsanställda m. m. 1942, 1960 och 1964.

	År		
	1942	1960	1964
<i>A. Befolkning och årsanställda</i>			
A: 1. Total befolkning	6 432 000	7 495 000	7 695 000
A: 2. Antal årsanställda (lönearbetande)	1 937 000	2 706 000	2 758 000
A: 3. Rad A: 2 i % av rad A: 1	30,1 %	36,1 %	35,8 %
<i>B. Årsanställdas fördelning på sektorer</i>			
B: 1. Offentlig sektor	370 000	641 000	667 000
B: 2. Privat sektor (A: 2 minus B: 1)	1 567 000	2 065 000	2 091 000
B: 3. Kooperation m. m.	...	133 000	143 000
B: 4. Privat sektor exkl. koop. m. m.	...	1 932 000	1 948 000
B: 5. Privata storföretag (≥ 500 årsanst.)	392 000	644 000	735 000
<i>C. Vissa andelar för privata storföretag</i>			
C: 1. Andel av alla årsanställda (A: 2)	20,3 %	23,8 %	26,7 %
C: 2. Andel av privata sektorn (B: 2)	25,0 %	31,2 %	35,2 %
C: 3. Andel av privata sektorn exkl. koop. (B: 4)	...	33,3 %	37,7 %
År 1963			
<i>D. Vissa uppgifter rörande industrin</i>			
D: 1. Total sysselsättn. inom industrin		923 000	
D: 2. Privata storföretagens andel av D: 1		48,8 %	
D: 3. Totalt förädlingsvärde inom industrin, mkr		26 652	
D: 4. Privata storföretagens andel av D: 3		52,3 %	

Anm.

1. Uppgifter om totala antalet årsanställda (antalet lönearbetande) är hämtade från riksförsäkringsverkets yrkesskade- och ATP-statistik.
2. Fördelning av antalet årsanställda på sektorer är för 1942 hämtade från Lindgrens material. För 1960 har fördelningen skett med hjälp av näringsgrensuppdelningen enligt yrkesskadestatistiken, individualuppgifter för alla arbetsgivare med minst 200 årsanställda samt diverse annan offentlig statistik. Till offentlig sektor har förts stat, kommuner, landsting, statskyrkan, statliga och kommunala bolag. Till den kooperativa sektorn m. m. har förts konsument- och producentkooperationen inkl. av dessa ägda bolag, HSB, IC-OK, IC-föreningarna, Riksbyggen och fackföreningsägda företag, sparbanker och ömsesidiga försäkringsbolag. För 1964 har den offentliga sektorns storlek uppskattats genom att öka 1960 års siffra med 4 %. Detta procenttal har erhållits genom att jämföra med varandra 1960 och 1964 års lönearbetssiffror för ISIC-grupperna 811, 812, 821, 822, 823 och 824, som innehåller huvuddelen av den statliga och kommunala verksamheten. Dessa grupper ökade med 4,1 % mellan 1960 och 1964. Motsvarande ökning för statliga och halvstatliga företag var något större medan den för SJ, televerket, vägverket och posten tillsammans var ca en procentenhet lägre. Totala lönearbetet ökade under samma period med något mindre än 2 %.
3. Uppgifter om de privata storföretagens årsanställda är hämtade från Lindgrens material samt koncentrationsutredningens storföretagsregister.
4. Uppgifterna om storföretag under avsnitt D avser storföretag enligt 1960 års storföretagsregister, som hade industriell verksamhet 1963 samt dessutom fyra industriföretag, som hade mer än 500 årsanställda 1963 men inte 1960 eller inte var i registrets mening självständiga företag 1960. Inklusive dessa fyra fanns det 1963 200 storföretag med nämnvärd industriell verksamhet. Alla uppgifter i avsnitt D har erhållits genom bearbetning av industristatistiken. Det bör observeras att denna statistik endast omfattar arbetsställen med minst fem anställda. Se även utredningens undersökning av industrin.

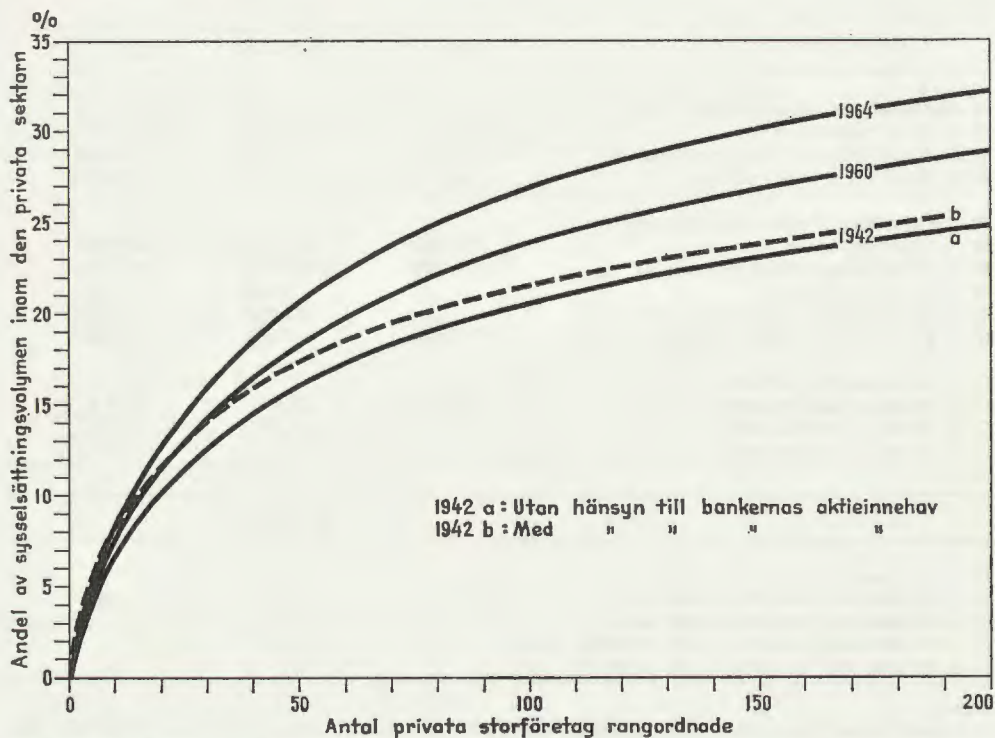
Källor: Se anmärkningarna.

den ökade totala sysselsättningsvolymen åren 1942-1964 medan resten betingas av ökad koncentrationsgrad.

För att få ett direkt mått på koncentrationsgraden och förändringen i denna är det

nödvändigt att beräkna de 10, 25, 100, 200 osv. största företagens andelar vid olika tidpunkter. Detta har gjorts i tabell 2: 8 och diagram 2: 1 där företagen rangordnats med avseende på andelar av sysselsättningen in-

Diagram 2: 1. Kumulativa koncentrationskurvor för de 200 största privata storföretagen 1942, 1960 och 1964.

Källor: Lindgrens material samt koncentrationsutredningens storföretagsregister.

om den privata sektorn. I diagrammet har angivits kumulativa koncentrationskurvor för resp. år. Som framgår var de 100 största företagens andel 27 % år 1964 mot 24 % år 1960 och 21 % år 1942. Motsvarande andelar för de 200 största företagen var 32, 29 resp. 25 %. Koncentrationsgraden har ökat inom hela intervallet för de 200 största företagen.

Det bör emellertid observeras att i ovanstående siffror hänsyn inte tagits till affärsbankernas aktieinnehav, som var betydande 1942. Under 20- och 30-talens kriser tvingades bankerna att överta många bolag för att skydda sina fordringar. Sett från beslutssynpunkt finns det all anledning att betrakta varje bank jämte majoritetsägda bolag som ett enda företag. Mellan 1942 och 1964 avvecklade bankerna i stort sett hela sitt aktieinnehav – i betydande utsträckning genom försäljning till nybildade och bankerna närstående investmentbolag. Nu-

mera är bankernas aktieinnehav relativt obetydligt. Inklusiv »bankkoncerner» var därför storleksfördelningen *mer* sned i toppskiktet 1942 än 1960 och 1964 och mindre sned endast för ett större storleksintervall. De olika årens kumulativa koncentrationskurvor skär således varandra med påföljden att andelen av totala antalet anställda var samma 1942 och 1960 för de 25 största företagen och samma för de 10 största företagen 1942 och 1964.

Av tabellen och diagrammet framgår att storleksfördelningen är mycket sned även bland de 200 största företagen. Koncentrationsprocessen har accelererat kraftigt under de första åren av 1960-talet. Mätt i procentenheter är ökningen under de fyra åren 1960–1964 i vissa intervall lika stor som eller större än ökningen under de 18 åren 1942–1960.

I utredningens undersökning av industrin redovisas vissa uppgifter rörande större fö-

Tabell 2: 7. Sysselsättningen i privata storföretag 1960 fördelad på sektorer.

Sektor	Total avlönad sysselsättning; årsanställda	Antal årsan- ställda i privata storföretag	Kol. 3 i % av kol. 2
1	2	3	4
1. Jordbruk, fiske	114 000	2 000	2
2. Skogsbruk m. m.	58 300	22 700	39
3. Gruvindustri	16 500	7 800	47
4. Metallverk	64 200	57 100	89
5. Metallmanufakturverk	86 300	26 900	31
6. Transportmedelsindustri	99 600	60 300	61
7. Mekaniska verkstäder m. m.	114 400	62 100	54
8. Elektroteknisk industri	70 100	55 400	79
9. Jord- och stenindustri	47 200	16 600	35
10. Träindustri	88 200	12 200	14
11. Massa- och pappersindustri	76 400	62 300	82
12. Grafisk industri	53 200	17 700	33
13. Livsmedelsindustri m. m.	95 200	18 300	19
14. Vävnadsindustri	47 200	22 900	49
15. Konfektionsindustri	57 800	10 500	18
16. Läder-, hår- och gummivaruindustri	31 500	12 700	40
17. Kemisk och kemisk-teknisk industri	48 600	27 700	57
18. Byggnadsverksamhet	249 400	42 400	17
19. Elverk m. m.	27 700	2 200	8
20. Partihandel	132 600	25 600	19
21. Detaljhandel	223 400	29 100	13
22. Finansföretag m. m.	43 800	15 300	35
23. Samfärdsel m. m.	246 900	23 200	9
24. Offentlig förvaltning och tjänster m. m.	441 700	2 400	1
25. Personliga tjänster m. m.	171 900	8 500	5
Samtliga sektorer	2 706 100	643 900	24

Källa: Yrkesskadestatistiken och utredningens storföretagsregister.

Tabell 2: 8. Vissa sysselsättningstal för 200 privata storföretag.

Storlekssklass (rang efter antalet årsanställda resp. år)	De 200 största privata företagen exkl. Kooperationen resp. år							
	1942		1960		1964		Sysselsättnings- ökning inom resp. grupp, % 1942— 1960— 1964	
	Andel av antalet årsan- ställda		Andel av antalet årsan- ställda		Andel av antalet årsan- ställda			
	i privata sektorn i %	Dito kumu- lativt i %	i privata sektorn i %	Dito kumu- lativt i %	i privata sektorn i %	Dito kumu- lativt i %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1— 10	6,6	6,6	7,6	7,6	8,1	8,1	51,2	8,1
11— 25	4,9	11,5	5,4	13,0	6,3	14,4	48,1	17,8
26— 50	4,5	16,0	5,2	18,2	6,2	20,6	51,9	20,3
51—100	4,5	20,5	5,6	23,8	6,2	26,8	64,1	11,1
101—200	4,3	24,8	5,0	28,8	5,5	32,3	51,7	12,0

Källa: Yrkesskadestatistiken och utredningens storföretagsregister.

Tabell 2: 9. Koncentrationstal 1963 för olika industrisektorer mätt i förädlingsvärde och sysselsättning. a)

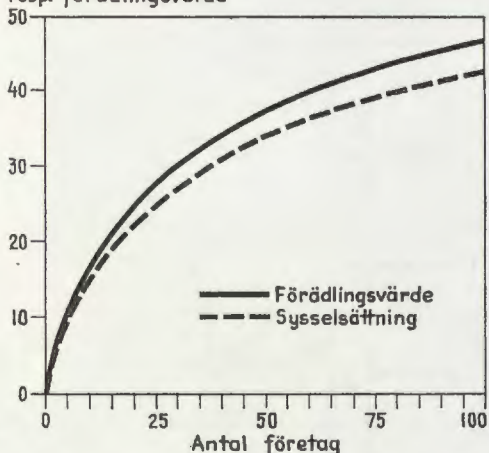
Industrisektor	Totala antalet företag	Föräd- lings- värde, mkr	Syssel- sätt- ning i 1 000-tal	Andelar i % av förädlingsvärde (F) och sysselsätn. (S)											
				Största företaget		4 största företagen		8 största företagen		16 största företagen		Storföreta- tagen			
				F	S	F	S	F	S	F	S	F	S		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14		
1. Gruvindustri	24	959	14	62	40	87	72	96	87	100	97	98	95		
2. Metallverk	36	1 650	56	14	14	44	43	71	72	92	93	98	97		
3. Metallmanufaktur	1 453	1 622	64	6	6	16	14	24	21	32	29	36	33		
4. Transportmedelsindustri	1 189	2 833	105	13	11	40	31	60	48	71	63	72	64		
5. Mekaniska verkstäder m. m.	1 647	4 481	161	8	7	24	25	35	36	48	48	63	64		
6. Elektroteknisk industri	252	1 877	66	32	29	69	65	80	76	88	86	89	87		
7. Jord- och stenindustri	950	1 281	43	9	9	27	24	40	35	51	46	50	47		
8. Sågverk och hyvlervärk	908	590	26	8	6	18	16	25	21	33	28	47	40		
9. Träförädlingsindustri	1 495	1 059	43	4	3	11	9	17	13	24	18	16	13		
10. Massa- och pappersindustri	223	1 991	65	10	8	25	19	41	32	62	52	87	82		
11. Grafisk industri	827	1 318	44	9	9	27	23	35	30	44	38	40	33		
12. Livsmedelsindustri	1 414	2 309	61	11	7	25	19	34	28	44	38	63	52		
13. Dryckesvaru- och tobaksind.	282	420	10	29	23	73	65	78	70	85	77	74	64		
14. Textilindustri	363	933	41	7	6	23	19	37	34	52	48	56	53		
15. Sömnadsindustri	754	880	48	5	4	13	10	18	16	25	23	22	20		
16. Läder-, hår- och gummivaruind.	509	722	33	14	12	34	29	44	39	54	49	48	44		
17. Rent kemisk industri	46	513	11	16	18	53	48	74	68	92	90	91	88		
18. Kemisk-teknisk industri	416	1 215	32	6	5	18	18	29	32	44	44	47	47		

a) Förädlingsvärdets fördelning och sysselsättningens fördelning har mätts var för sig.

Källor: Industristatistiken. Se även utredningens undersökning av industrin.

Diagram 2: 2. Kumulativa koncentrationskurvor för de 100 största privata industriföretagen 1963 mätt i sysselsättning och förädlingsvärde.

Andelar (%) av
industrins sysselsättning
resp. förädlingsvärde

Källa: Industristatistiken.

retags andelar av förädlingsvärdet i hela industrin och i olika industrisektorer. Dessa uppgifter återges i tabell 2: 9 och diagram 2: 2 tillsammans med motsvarande uppgifter om sysselsättningens fördelning. Som framgår av diagrammet över de 100 största privata industriföretagen (varav efter förädlingsvärdet fyra och efter sysselsättningen tre inte är privata storföretag) är koncentrationsgraden mätt i förädlingsvärde något högre än koncentrationsgraden mätt i sysselsättning. Således har de 100 största efter förädlingsvärdet 46,4 % av totala förädlingsvärdet medan de 100 största efter sysselsättningen har 42,6 % av totala sysselsättningen. Denna skillnad är väntad bl. a. på grund av att stora företag vanligen antas vara mer kapitalintensiva än små. Det är snarast förvånande att skillnaden inte är större.

I tabell 2: 9 redovisas uppgifter om strukturen i olika industrisektorer. Det bör observeras att tabellen omfattar *alla* företag med minst 500 anställda.

De olika koncentrationstalen varierar i huvudsak omvänt mot antalet företag i sektorerna. Sektorer med höga koncentrationstal kännetecknas i regel av en mycket sned

fördelning. Det finns dock betydande skillnader mellan de starkt koncentrerade sektorerna. I sektorerna metallverk och kemisk industri är storleksfördelningen tämligen jämn mellan ett litet antal företag. Däremot är storleksfördelningen mycket sned inom transportmedelsindustrin på grund av det stora antalet små reparationsverkstäder. För en detaljerad analys av industrins struktur hänvisas till utredningens industriundersökning.

I flertalet fall är förädlingsvärdeandelen högre än sysselsättningsandelen. Skillnaderna mellan de båda andelarna är dock oftast tämligen små, vilket närmare framgår av sammanställningen i tabell 2: 10. I 75 av de sammanlagt 90 kombinationerna (5 gånger 18 sektorer) är förädlingsvärdeandelen högre men i 59 av dessa fall är skillnaden högst sex procentenheter.

D: 3. Storföretagssektorns struktur

Redan i den föregående redogörelsen har lämnats flera uppgifter rörande storföretagssektorns struktur. Bl. a. har framgått att storleksfördelningen även inom storföretagssektorn är mycket sned. I tabell 2: 11 har de privata storföretagen år 1960 fördelats på huvudnäringsgrenar. Fördelningen är mycket grov och ger endast en allmän uppfattning om storföretagens verksamhetsinriktning. Av de 100 största företagen hade 77 sin huvudsakliga verksamhet inom industrin. Av samtliga 279 storföretag var 185 huvudsakligen verksamma inom industrin. Motsvarande siffror för byggnadsverksamhet var 27, för handel 30 och för övriga sektorer 37. Storföretagen är således mycket starkt koncentrerade till industrin. En närmare redogörelse för de största industriföretagens verksamhet lämnas i utredningens undersökning av industrin. Vidare hänvisas till bilaga 1.

I tabell 2: 12 och bilaga 1 redovisas vissa uppgifter om storföretagens interna sammansättning år 1960. De 279 storföretagen bestod av sammanlagt drygt 3 000 firmor i Sverige, varav dock mer än hälften inte redovisade några anställda till riksförsäkringsverket. Därtill kommer ett obekant an-

Tabell 2: 10. Relationer mellan andelar av förädlingsvärde (F) och sysselsättning (S) enligt tabell 2: 9

Andelar av förädlings- värde i %	Antal kombinationer där F < S					Antal kombinationer där F > S								S:a antal kombina- tioner
	Därav:					Totalt	Därav:							
	Antal kombina- tioner där F = S						1—2 %							
	Totalt	1—2 % enheter	3—4 % enheter	4	5		6	7	8	9	10	11	12	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
0 — 20	1	1	—	5	17	13	4	—	—	—	—	23		
21—40	3	2	1	—	22	2	9	9	1	1	—	25		
41—60	1	1	—	2	14	1	4	6	1	1	1	17		
61—80	2	2	—	—	11	—	2	1	4	2	2	13		
81—100	1	1	—	—	11	4	3	1	1	1	1	12		
Summa	8	7	1	7	75	20	22	17	7	5	4	90		

Tabell 2: 11. De privata storföretagen 1960 fördelade på sektorer.

Antal företag i storleksklass (rangordning)															
Sektor	1—10	11—20	21—30	31—40	41—50	51—60	61—70	71—80	81—90	91—100	1—100	101—200	201—279	Samtliga företag	
1. Jordbruk, fiske				1			1	1			0	1	0	1	
2. Skogsbruk m. m.				1							3	1	0	4	
3. Gruvindustri			2								1		1		
4. Metallverk	3	1					1	2	1	1	1	3	1	3	
5. Metallmanufakturverk					1			1	2	1	10	7	2	15	
6. Mekaniska verkstäder m. m.	3		1	2	1	1		1	1		5	1	5	11	
7. Elektroteknisk industri	2		1	1	1		1				9	7	6	22	
8. Transportmedelsindustri		4		1	1	1	1	1		1	6	2	1	11	
9. Jord- och stenindustri				1	2						10	2	2	12	
10. Träindustri											3	1	2	7	
11. Massa- och pappersindustri	1	1	2		1	2	2	2	1		1	0	2	3	
12. Grafisk industri		1	1				1			2	13	10	5	28	
13. Livsmedelsindustri m. m.						3					3	4	3	10	
14. Vävnadsindustri		1						1	2	1	3	6	5	14	
15. Konfektionsindustri											5	7	7	19	
16. Läder-, hår och gummivaruindustri					1	1	1				0	5	6	11	
17. Kemisk och kemisk-teknisk industri			1				1				3	1	2	6	
18. Byggnadsverksamhet	1					2	1	1	1	3	5	5	3	13	
19. Elverk m. m.											6	11	10	27	
20. Partihandel											0	0	0	0	
21. Detaljhandel			2	1	1			1			1	13	5	19	
22. Finansföretag m. m.				1	1			1		1	4	4	3	11	
23. Samfärdsl m. m.		2				1			2		5	5	3	13	
24. Off. förvaltning och tjänster m. m.											0	2	2	4	
25. Personliga tjänster m. m.											0	4	3	7	
Summa	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	100	100	79	279	

Anm. Det bör observeras att företagen förts till den sektor där största andelen av företagets sysselsättning finns även om denna andel är lägre än 50 %. Tabellen ger därför inte annat än en mycket ungefärlig bild av storföretagssysselsättningens fördelning. Inom parentes angivna tal avser antalet företag, där mindre än 75 % av de sysselsatta är verksamma inom huvudnäringsgrenen.

Tabell 2: 12. Privata storföretag 1942 och 1960 fördelade efter antal ingående firmor.

Storleksklass efter antal årsanställda	Antal storföretag 1960	Antal storföretag med utländska dotterbolag	I storföretagen ingående antal firmor i Sverige			Genomsnittligt antal svenska firmor ¹
			Totalt	Därav med sysselsätt- enl. RFV	Därav utan sysselsätt- enl. RFV	
1	2	3	4	5	6	7
≥ 5 000	31	28	869	370	499	28
4 999—2 500	38	23	605	281	324	16
2 499—1 500	33	11	360	176	184	11
1 499—1 000	45	10	341	153	188	8
999—750	51	10	367	150	217	7
749—500	81	20	479	233	246	6
Summa år 1960	279	102	3 021	1 363	1 658	11
Summa år 1942	207	...	1 363	900	463	7

1) Genomsnittet beräknat på samtliga företag i klassen.

Källor: Lindgrens material samt koncentrationsutredningens storföretagsregister.

tal utländska dotter- och dotter-dotterbolag vid 102 storföretag. Det genomsnittliga antalet svenska firmor var elva jämfört med sju år 1942.

Företagens firmastruktur förefaller i första hand vara beroende av hur expansionen ägt rum. Företag, som bildats genom sammanslagning av företag eller till stor del expanderat genom uppköp av andra företag uppvisar de mest komplicerade koncernförhållandena. Företag av detta slag förekommer mest i de största storleksklasserna varför det finns ett nära samband mellan företagsstorlek och antal ingående firmor. Av riksförsäkringsverkets material kan inte dras några direkta slutsatser om hur många ingående firmor, som inte bedriver verksamhet. Det är dock sannolikt att huvuddelen av firmorna utan registrerad sysselsättning är vilande aktiebolag utan någon som helst rörelse. Andra bedriver fastighetsförvaltning, värdepappersförvaltning eller annan verksamhet utan egna anställda. Det finns också ett inte obetydligt antal firmor, som driver verksamheten i kommission för andra koncernfirmor och vars verksamhet därför redovisas hos kommittenten. Av de vilande bolagen är i storkoncernerna åtskilliga minnen av tidigare fusioner. När en fusion genomförs är det nämligen vanligt att låta det övertagna bolagets namn skyddas av ett

vilande bolag. Enstaka företag bedriver också handel med s. k. 5 000-kronors bolag.

Särskilt de största företagen har en betydande verksamhet utomlands. Dessa företags ställning underskattas därför vid koncentrationsmätningar på nationell nivå. Enligt en undersökning fanns år 1962 ca 1 100 svenska dotterbolag utomlands jämfört med ca 300 vid krigsslutet.² Av de 1 100 bolagen etablerades nära 40 % under femårsperioden 1958–1962. Den livliga etableringen sedan slutet av 1950-talet torde i hög grad sammanhånga med de handelspolitiska blockbildningarna i Västeuropa. Dotterbolagens verksamhet är i flertalet fall begränsade till försäljnings- och agenturverksamhet. Totala antalet anställda vid de utländska dotterbolagen år 1962 uppskattades i den nämnda undersökningen till mellan 155 000 och 180 000. Sedan dess har bl. a. tillkommit den italienska RIV-koncernen, som förvärvades av SKF år 1965. Totala antalet utlandsanställda år 1965 har uppskattats till ca 190 000, vilket motsvarar 8 à 9 % av det totala privata lönearbetet i Sverige.

I tabell 2: 13 redovisas de tio största företagen efter antalet anställda utomlands år 1964. Dessa företags utlandsanställda uppgick sammanlagt till 122 000 och skulle

² Se Ekman.

Tabell 2: 13. De 10 största företagen efter antalet anställda utomlands år 1964.

Företag	Antal anställda utomlands	i Sverige
1. SKF	37 400	16 300
2. Tändsticksbolaget	20 800	7 000
3. L. M. Ericsson	20 400	19 900
4. Electrolux	13 000	7 100
5. Alfa Laval	7 800	9 100
6. AGA	7 000	6 000
7. Atlas Copco	5 000	4 300
8. Grängesbergs- bolaget	4 000	11 400
9. ASEA	3 900	29 400
10. Sv. Fläktfabriken	2 800	3 700
Summa	122 100	114 200

Källa: Svenska Aktiebolag och koncentrationsutredningens storföretagsregister

därför ha svarat för ca två tredjedelar av alla utlandsanställda.

Ett tjugofemtal storföretag har en speciell ställning genom att de utgör delar av koncerner, vars moderbolag ligger i utlandet. I flertalet fall rör det sig om stora internationella företag, där den svenska verksamheten endast utgör en liten del av hela företaget. Mätningar där endast den svenska verksamheten beaktas tenderar därför att underskatta de utlandsägda bolagens ställning.³

I tabell 2: 14 redovisas vissa uppgifter om de utlandsägda storföretagen. Som framgår

³ Förutom dotterbolag till utländska bolag finns det i storföretagsgruppen enstaka företag, som ägs av i utlandet bosatta. Dessa företag beaktas inte i detta sammanhang.

Tabell 2: 14. De största storföretag som var utländska dotterbolag 1964.

Namn	Antal års- anställda 1964	Moderföretag
1. Svenska Philips AB	4 024	N. V. Philips Gloeilampfabrieken (Nederländerna).
2. Allmänna Sv. Städnings AB	2 640	Danske Vakt A/S (Danmark).
3. AB Mölnbacka-Trysil	2 424	A/S Borregaard (Norge).
4. Svenska Esso AB	2 173	Standard Oil Company (N.J., U.S.A.).
5. Sv. Unilevergruppen ¹	2 087	Unilevergruppen (Storbritannien — Nederländerna).
6. Standard Radio & Telefon AB	1 978	International Telephone & Telegraph Corp. (U.S.A.).
7. AB Svenska Shell	1 951	Shellgruppen (Storbritannien — Nederländerna).
8. Svenska Dataregister AB	1 915	Litton Industries Inc. (U.S.A.).
9. AB Findus	1 823	Nestlé-koncernen (Schweiz).
10. Aug. Stenman AB	1 624	Guest, Keen & Nettlefolds Ltd (Storbritannien).
11. IBM Svenska AB	1 621	IBM World Trade Corp. (U.S.A.).
12. Goodyear Gummi Fabriks AB	1 165	Good-Year Tire & Rubber Company (U.S.A.).
13. Svenska Siemens AB	1 146	Siemens Europa-Beteiligungen AG (Västtyskland).
14. Svenska BP Olje AB	1 113	The British Petroleum Company Ltd (Storbritannien).
15. AB Signhild (MB för bl. a. Elema-Schönander AB och Järnhs Elektriska AB)	1 105	Siemens-Reinger-Werke AB (Västtyskland).
Övriga utlandsägda storföretag (antal: 9 st.)	6 443	Antal årsanställda i utlandsägda storföretag i % av hela storföretagssektorn respektive år
Summa årsanställda i utlandsägda storföretag 1964 (antal: 24 st.)	35 232	5
Summa årsanställda i utlandsägda storföretag 1960 (antal: 23 st.)	27 469	4
Summa årsanställda i utlandsägda storföretag 1942 (antal: 9 st.)	7 270	2

¹ Består av AB Centrava (Sunlight), Blå Band Produkter AB, Gustaf Bong AB, Trollhätteglass AB m. fl. enheter, som har gemensam utländsk ägare.

Källor: Lindgrens material samt koncentrationsutredningens storföretagsregister.

är de förhållandevis små och deras andel av sysselsättningen i storföretagssektorn uppgår till endast några få procent. Jämfört med 1940-talet har dock de utländska storföretagens betydelse ökat kraftigt. Av branscher där det finns ett betydande inslag av utländska storföretag kan nämnas elektronik- och databehandlingsbranschen, oljehandeln och petrokemiska industrin. Det är också känt att utländska företag förvärvat betydande intressen i annonsbyråbranschen. Av 1964 års 24 utländska storföretag var i tio fall moderbolaget amerikanskt jämfört med tre fall år 1942. Övriga representerade länder är Danmark, Norge, Västtyskland, Schweiz, England och Nederländerna.

Jämförelser mellan olika länder av den allmänna koncentrationsgraden såsom exempelvis de 200 största företagens andel av sysselsättningen är av starkt begränsat intresse på grund av de stora skillnaderna i länderstorlek samt i branschfördelning och fördelningen mellan privat och offentlig sektor. Vid jämförelse med uppgifter för USA måste således hänsyn tas till bl. a. att USA befolkningsmässigt är mer än 20 gånger större än Sverige samt att kommunikationsväsendet i huvudsak är privatägt men under stark federal kontroll.

Att i USA de 200 största företagen åren 1947–1948 svarade för drygt 13 % av den totala, icke statligt anställda arbetskraften, säger därför mycket litet vid jämförelser med svenska koncentrationstal. Något mer jämförbara är svenska och västtyska förhållanden. Medräknas även statliga verk och bolag (som en enhet) samt kooperativa företag svarade i Sverige de 100 största industriföretagen för ca 53 % av totala sysselsättningen i industrin. Motsvarande andel för de 100 största företagen i Västtyskland år 1960 var ca 31 %. Skillnaderna i länderstorlek är dock även här betydande.⁴

Vid alla internationella jämförelser är det nödvändigt att framhålla de svenska storföretagens ringa storlek mätt efter sysselsättning, omsättning och liknande översiktliga mått. Enligt tidskriften *Fortunes* årligen upprättade listor över världens största företag motsvarade år 1964 det största svenska

privata företags (SKF) omsättning endast 3 % av omsättningen vid General Motors – världens största företag. Av de 200 största industriföretagen utanför USA år 1964 kom efter omsättningen KF på 51:a plats, SKF på 78:e plats, Volvo på 89:e plats och ASEA på 107:e plats.⁵

D:4. Förändringar inom storföretagssektorn

De förändringar i storföretagens relativa betydelse, som redogjorts för ovan, utgör nettot av betydande förändringar inom storföretagsgruppen. Vissa uppgifter, som belyser detta lämnas i tabellerna 2: 15–2: 18.

Ökningen med 72 privata storföretag under perioden 1942–1960 utgör nettot av 131 nya storföretag och 59 storföretag, som av olika anledningar upphört att vara självständiga enheter med minst 500 anställda. På samma sätt är ökningen med 86 enheter åren 1942–1964 nettot av 148 nya och 62 avgångna storföretag. Antalet anställda vid tillkomna och avgångna storföretag är också betydande (tabell 2: 15).

De avgångna storföretagen tillhör företrädesvis sektorerna skogsindustri, gruvor, metallverk, verkstadsindustri, textilindustri och samfärdsl. De tillkomna storföretagen finns främst inom sektorerna skogsindustri, verkstadsindustri, byggnadsverksamhet och handel. Särskilt inom de två sistnämnda sektorerna är ökningen av avtalen storföretag påfallande. Flertalet tillhör dock de mindre storleksklasserna.⁶

Av tabell 2: 16 framgår hur avgångna storföretag fördelar sig efter huvudsaklig orsak till avgången. De företag, som utgått på grund av minskad sysselsättning, tillhör nästan genomgående de mindre storföretagen och är av begränsat intresse i sammanhanget eftersom gränsen 500 anställda är godtyckligt vald. De förststatligade företagen består främst av trafikföretag, som övertagits av SJ.

⁴ Adelman och Bericht über das Ergebnis einer Untersuchung der Konzentration in der Wirtschaft.

⁵ Economic Concentration.

⁶ Det bör än en gång framhållas att företag, vari affärsbanker innehade aktiemajoritet resp. år här behandlats som självständiga enheter.

Tabell 2: 15. Tillkomna och avgångna privata storföretag 1942—1964. a)

Antal företag 31/12 1942	207	Anställda 31/12 1942	392 400
Avgångna 31/12 1942—31/12 1960	./ 59	» 31/12 1942	62 400
Tillkomna 31/12 1942—31/12 1960	+ 131	» 31/12 1960	138 900
Antal företag 31/12 1960	279	» 31/12 1960	643 900
Avgångna 31/12 1960—31/12 1964	./ 35	» 31/12 1960	37 100
Tillkomna 31/12 1960—31/12 1964	+ 49	» 31/12 1964	41 400
Antal företag 31/12 1964	293	» 31/12 1964	734 700
Avgångna 31/12 1964—1/9 1967 b)	(./ 30)	» 31/12 1964	(39 400)
Antal företag 31/12 1942	207	» 31/12 1942	392 400
Avgångna 31/12 1942—31/12 1964	./ 62	» 31/12 1942	60 700
Tillkomna 31/12 1942—31/12 1964	+ 148	» 31/12 1964	164 000
Antal företag 31/12 1964	293	» 31/12 1964	734 700

a) Som avgångna företag har endast räknats de, som formellt övertagits av andra företag. Enda avsteget är beträffande AB Nordiska Värme-Sana, som nybildades och övertog Nordiska Värmes och Sanas rörelser. För att få jämförbarhet med övriga fusioner har Nordiska Värme räknats som det »övertagande» företaget. Vidare har vid återsammanföringen av Trelleborgs Gummifabrik och Tretorn i en koncern det förstnämnda företaget räknats som övertagande företag.

b) Beslutade eller vidtagna åtgärder enligt pressuppgifter.

Den vanligaste orsaken till att storföretag utgått ur storföretagsgruppen är att de slagits samman med andra företag och därigenom förlorat sin självständiga ställning. Tabell 2: 16 visar också att populationen av privata storföretag vid en viss tidpunkt decimeras inte obetydligt genom sammanslagningar under en viss efterföljande tidsperiod och att denna process accelererat under 1960-talet. Av 1942 års privata storföretag eliminerades på detta sätt 14 % under de 18 åren fram till år 1960. Av 1960 års storföretag försvann 9 % genom sammanslagningar under de fyra närmast följande åren. Den högre fusionstakten har fortsatt även efter år 1964.

Att skillnaden mellan talen för perioderna 1942–1960 och 1942–1964 är så liten beror på att många av de företag, som tillförts storföretagsgruppen, tämligen snart införlivats med andra storföretag. Av de 22 storföretag, vilka köptes upp åren 1960–1964, var således 16 sådana, som tillfördes storföretagsgruppen under perioden 1942–1960. Tre av dessa storföretag tillkom genom »avsöndring» från andra storföretag. Av de 25 storföretag, vilka uppgick i andra företag åren 1964–1967, var 14 sådana, som tillfördes storföretagsgruppen åren 1942–1964.⁷

I tabellerna 2: 17 och 2: 18 har 1942 och

1964 års privata storföretag korsklassificerats med avseende på storlek för att belysa storleken av sysselsättningsförändringar m. m. Varje klassmitt är dubbelt så stor som den närmast föregående.

Som framgår av tabellerna återfinns de relativt sett mest expansiva av 1942 års storföretag i de mindre storleksklasserna. I några fall har dessa företag ökat tre klasser. Samtidigt är det i de mindre storleksklasserna, som avgången är störst – delvis på grund av den godtyckliga gränsen 500 anställda. Tas hänsyn även till avgången har företagen i storleksklassen 2 000–3 999 år 1942 som grupp betraktat varit mest framgångsrika i denna speciella mening. 56 % av företagen har nämligen ökat sin sysselsättning med 100 % eller mer medan endast

⁷ Det ligger nära till hands att jämföra dessa siffror över avtappning från storföretagsgruppen med siffror över avgången bland nybildade och företrädesvis små företag genom konkurs, likvidation m. m. Enligt en undersökning (Lindgren [1]) rörande aktiebolagsbildningar åren 1913–1942 »avled» 65 % av nybildade bolag före 20 års ålder enligt 1913–1942 års avgångsförhållanden och 35 % enligt 1940–1942 års avgångsförhållanden. Dessa procenttal är behäftade med många brister som mått på företags överlevelse och ger ingen ledning för bedömning av förhållandena i dag. Andelen företag, som köps upp av andra företag, kan emellertid i viss mån jämföras med procenttal av ovanstående slag, vilket betyder att företagsomsättningen i vid mening inte är obetydlig ens bland stora företag.

Tabell 2: 16. Avgångna företag 1942—1967 fördelade efter huvudsaklig orsak.

Antal företag fördelade efter avgångsorsaker										
Period (från 31/12 till 31/12 resp. från 31/12 till 1/9)	Minskad sysselsätt- ning utan större förändring i före- tagens organisation			Sammanslagning med andra företag eller nedläggning a)			Förstatligande			Summa
	Antal	I % av beståndet vid perio- dens början	Antal	Antal	I % av beståndet vid perio- dens början	Antal	Antal	I % av beståndet vid perio- dens början	Antal	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. 1942—1960	13	6	30	14	9	4	7 b)	3	59	29
2. 1960—1964	9	3	24	9	—	—	2	1	35	13
3. 1942—1964	14	7	34	16	9	4	5	2	62	30
4. 1964—1/9 1967	...	...	27 c)	9	—	—	(3) c)	(1)	(30)	(10)

Antal årsanställda vid berörda företag vid resp. periods början										
1. 1942—1960	8 500	2	31 700	8	11 800	3	10 400 b)	3	62 400	16
2. 1960—1964	5 700	1	28 800	4	—	—	2 600	0	37 100	6
3. 1942—1964	9 500	2	35 600	9	11 800	3	3 800	1	60 700	15
4. 1964—1/9 1967	...	...	35 900 c)	5	—	—	(3 500) c)	(1)	(39 400)	(5)

a) Varav nedläggningar 1942—60: 2 st, 1960—64: 2 st, 1942—64: 2 st, 1964—1/9 1967: 2 st. Dessutom bör noteras att även försäljningar till fackliga och kooperativa organisationer och företag inräknats i kol. 4.

b) Därjämte uppdelning av Dunkerkoncernen och Regiakoncernen (Reymersholm och För. Superfosfat) i vardera två enheter. De båda Dunkerföretagen sammanfördes åter i en koncern under 1960—64 medan de båda delarna av gamla Regiakoncernen övertogs av annat företag. Vidare ingår en uppdelning till följd av att dotterbolag med järnvägsrörelse förstatligats.

c) Beslutade eller vidtagna åtgärder enligt pressuppgifter.

Tabell 2: 17. Förändringar i storföretagens antal och sysselsättning 1942—1964. Absoluta tal.

1964 års storföretag									Summa antal storfö- retag 1942
1942 års storföretag	Storleksklass, årsanställda	500— 999	1 000— 1 999	2 000— 3 999	4 000— 7 999	8 000— 15 999	16 000— 31 999	Avgångna 1942—64	
	500— 999	32	22	8	3	—	—	43	108
	1 000— 1 999	1	14	12	4	1	—	16	48
	2 000— 3 999	—	1	9	11	3	1	2	27
	4 000— 7 999	—	—	—	9	6	1	1	17
	8 000—15 999	—	—	—	—	4	3	—	7
	16 000—31 999	—	—	—	—	—	—	—	—
	Tillkomna 1942—64	91	42	13	2	—	—	148	62
	Summa antal storföretag 1964	124	79	42	29	14	5	—	293
									207

7 % avgått (observera dock det relativt låga antalet företag i denna och högre klasser).

Med utgångspunkt från 1964 års storföretagsbestånd kan konstateras att ca tre fjärdedelar av företagen i minsta storleksklassen tillkommit under perioden 1942—1964. Vidare är det högst 31 % av företagen i varje storleksklass, som tillhörde samma klass år 1942.

Nedan framgår vilka företag, som expan-

derat kraftigast sysselsättningsmässigt under perioden 1942—1964.

Som nämnts är avgången starkt koncentrerad till företag i de lägre storleksklasserna. Mätt i 1942 års sysselsättningssiffror är det endast tre företag med mer än 2 000 anställda, som avgått, nämligen Hellefors Bruks AB (4 594 anställda; delat mellan SKF och Billerud), Bergslagens Järnvägs AB (3 399 anställda; förstärkt) samt Stock-

Tabell 2: 18. Förändringar i storföretagens antal och sysselsättning 1942—1964. Relativa tal.

1942 års storföretag	1964 års storföretag								Summa
	Storleksklass, årsanställda	500— 999	1 000— 1 999	2 000— 3 999	4 000— 7 999	8 000— 15 999	16 000— 31 999	Avgångna 1942—64	
500— 999	26	30	28	19	10	3	—	40	100
1 000— 1 999	1	2	18	29	14	8	2	34	100
2 000— 3 999	—	—	4	21	38	41	11	20	100
4 000— 7 999	—	—	—	—	31	53	35	20	100
8 000—15 999	—	—	—	—	—	29	57	60	100
16 000—31 999	—	—	—	—	—	—	—	—	100
Tillkomna 1942—64	73	53	31	7	—	—	—	—	
Summa	100	100	100	100	100	100	100	—	

Anm. Trianglarna till höger och över diagonallinjerna summeras horisontellt. Trianglarna till vänster och under diagonallinjerna summeras vertikalt. Ex. Av 1964 års storföretag i storleksklassen 500—999 låg 26 % i samma klass 1942, 1 % i klassen 1 000—1 999 medan 73 % var nyttillkomna i storföretagsgruppen sedan 1942.

Namn	Antal anställda i Sverige		Rang	
	1964	1942	1964	1942
1. AB Volvo	16 700	3 000	2	33
2. Skånska Cementgjuteriet	15 500	4 700	6	19
3. Ählén & Holm	8 600	1 700	18	63
4. F:a A. Bonnier (Grafoprint)	6 500	600	26	157
5. Pripp-Bryggerierna	5 900	700	35	133
6. Skandiakoncernen	4 800	600	39	177
7. Anders Diös	4 100	(mindre än 500)	46	...
8. Svenska Philips	4 000	(» » »)	48	...

holm-Västerås-Bergslagens Nya Järnvägs AB (2 178 anställda; förstatligat). Av de 16 i nästa storleksklass, som avgått, var tre privata järnvägsföretag, som förstatligades. Flera av de större avgångarna beror således på speciella förhållanden.

Bilagor till kapitel II

Anvisningar till bilaga 1.

1. Beteckningen (-) anger att företaget bildats senare än 1960 resp. 1942.
2. Beteckningen (.) anger att företaget 1960 resp. 1942 hade mindre än 500 anställda och därför inte tillhörde storföretagsgruppen.
3. Beteckningen (..) anger att företaget 1960 resp. 1942 inte tillhörde storföretagsgruppen och att sysselsättningsuppgifter för dessa år saknas.
4. Beteckningen (x) anger att företaget 1942 resp. 1960 utgjorde en del av ett annat företag.
5. Beteckningar i övrigt:
A: företagets aktier börsnoterade
F: företagets aktier noterade på fondhandlarnas lista
6. För upplysningar om näringsgrenskoden hänvisas till förteckningen i slutet av bilaga 1.
7. Beträffande Henry Dunkers Förvaltnings AB bör observeras att något formellt koncernförhållande inte förelåg 1960 mellan Trelleborgs Gummifabrik och Tretorn. Koncerntopp 1942 var Fastighets AB Bergaliden.

Bilaga 1 till kap II. De privata storföretagen 1964

Koncern topp	Årsanställda och rang 1964	Årsanställda och rang 1960	Årsanställda och rang 1942	Aktiekap. milj. kr 1964	Huvudverk- samhet 1964 ISIC-nr	Större firmor inom koncernen utom koncern toppen 1964 (firmor med 500 årsanst. kursiverade)
Allm. Sv. Elektriska AB	29 358 (1)	29 541 (1)	15 902 (1)	484,9 (A)	371, 361, 352, 341, 610	Surahammars Bruks AB, AB Liljeholmens Kabelfabrik, AB ASEA-Skandia, Hiss AB ASEA-Graham, ABSkandinaviska Elverk (A), STAL-LAVÅL Turbin AB, STAL Refrige- ration AB, STAL-LAVAL Apparat AB, Cēbe AB, AB ASEA Svetsmaskiner, AB K. J. Levin.
AB Volvo	20 402 (2)	16 689 (2)	3 005 (33)	228,0 (A)	383, 361, 620	AB Bolinder-Munktiell, Volvo-Köpingverken AB, Köpings Mek. Verkstads AB, Svenska Flygmotor AB, Ernst Nilsson AB, Volvo- Umeverken AB.
Telefon AB L. M. Ericsson	19 854 (3)	14 215 (6)	10 166 (5)	341,8 (A)	372, 371, 362, 403	Sieveris Kabelverk AB, Svenska Radio AB, AB Rifa, L. M. Ericssons Sv. Förs. AB, AB Alpha, L. M. Ericssons Driftkontroll AB, AB Ermi.
Rederi AB Nordstjernan	16 990 (4)	15 218 (4)	7 662 (8)	7,0	341, 351, 361, 381, 402, 339, 715, 718	Avesta Jernverks AB, AB Karlstads Mek. Verkstad, AB Lindholmens Varv, AB Motala Verkstad, Svenska Maskinverken AB, Svenska Väg AB, Stråbruket AB, AB Linjebuss.
AB Svenska Kullagerfabriken	16 269 (5)	15 957 (3)	9 290 (6)	312,0 (A)	362, 361, 341	Lidköpings Mek. Verkstad AB.
AB Skånska Cementgjuteriet	15 541 (6)	11 684 (10)	4 734 (19)	32,0 (F)	402	AB Järnmontering.
Uddeholms AB	14 704 (7)	14 649 (5)	12 082 (3)	223,3 (A)	341, 121, 271, 022, 711	Riddarhytte AB, Nordmark-Klarälvens Järn- vägs AB, Tuolluvaara Gruv AB.
AB Bofors	12 570 (8)	12 101 (9)	10 888 (4)	132,0 (A)	361, 351, 311	Nydaqvist & Holm AB, Bofors-Tidaholmsver- ken AB, AB W. Dan Bergman, Ulvsunda Verkstäder AB.
SAAB AB	12 324 (9)	9 258 (12)	3 525 (30)	96,0 (A)	386, 383, 620	AB Nyköpings Automobilfabrik, SAAB-ANA i Stockholm AB.
Stora Kopparbergs Bergsl. AB	12 189 (10)	13 381 (8)	8 937 (7)	310,0 (A)	341, 121, 271, 022, 311	—
Sv. Cellulosa AB	11 768 (11)	13 945 (7)	15 331 (2)	243,0 (A)	271, 251, 022, 511, 361	Sunds Verkstäder AB, Bålforsens Kraft AB.

Koncerntopp	Årsanställda och rang 1964	Årsanställda och rang 1960	Årsanställda och rang 1942	Aktiekap. milj. kr 1964	Huvudverk- samhet 1964 ISIC-nr	Större firmor inom koncernen utom koncerntoppen 1964 (firmor med 500 årsanst. kursiverade)
Trafik AB Grängesb.-Oxelö- sund	11 373 (12)	7 693 (17)	7 086 (9)	500,0 (A)	121, 341, 351, 715, 711	AB Bröd. Hedlund, Pullmax AB, Svenska Metalock AB, Tunabergs Trävaru AB, AB Nyby Bruk, AB Hammarqvists Verkstätt- der.
AB Turitz & Co	10 845 (13)	6 182 (23)	2 648 (40)	100,0 (A)	620	—
Ångfartygs AB Tirfing	10 345 (14)	10 241 (11)	3 729 (27)	100,0 (A)	715, 711, 381, 718	AB Svenska Amerika Linien (A), AB Svenska Ostasiatiska Kompaniet (F), AB Sv. Orient Linien, Eriksbergs Mek. Verkstads AB, Nora Bergslags Järnvägs AB, Broströms Handels AB.
Sandvikens Jernverk AB	9 275 (15)	8 495 (13)	5 668 (14)	110,6 (A)	341	—
AB Götaverken	9 259 (16)	7 840 (16)	5 403 (17)	77,0 (A)	381	Öresundsvarvet AB.
Alfa-Laval AB	9 095 (17)	8 251 (14)	4 259 (22)	90,0 (A)	383, 361, 352	Svenska Stålpressnings AB, AB Pump-Sepa- rators Gjuterier.
Åhlén & Holm AB	8 630 (18)	6 203 (22)	1 748 (63)	63,0 (A)	620	—
Henry Dunkers Förv. AB	8 152 (19)	7 786 ()	4 809 (18)	1,0	300, 399	Trelleborgs Gummifabriks AB (A), AB Akva- rex, AB Malmö Flygindustri, AB Trelle- borgplast, Helsingborgs Gummifabr. AB Tre- torn (F), Ulvsunda Gummifabriks AB.
AB Sveriges Litogr. Trycker.	7 543 (20)	7 375 (19)	6 362 (11)	72,3 (A)	280, 272, 271, 620	Esselte AB, Örebro Pappersbruks AB, AB P. A. Norstedt & Söner, Wezäta-Melins AB, Esselte-Herzogs AB, AB J. O. Öberg & Son, Esseltepac AB, AB Skrivrit, Esseltevell AB, AB Svenskt Djuptryck, Paragon AB, Frans Svanström & Co Pappershandels AB.
Kockums Mekaniska Verkst. AB	7 422 (21)	6 648 (20)	3 203 (32)	100,0 (F)	381, 361, 351	AB Landsverk, AB Interconsult, Söderhamns Verkstäder AB.
AB Sv. Metallverken	7 294 (22)	5 599 (27)	4 248 (23)	123,0 (A)	342, 351, 352	Svenska Metallverkens Ugns AB, AB Svenska Aluminiumkompaniet.
AB Electrolux	7 105 (23)	5 093 (29)	2 753 (37)	190,0 (A)	371, 361, 352, 610, 620	Electrolux Sv. Försäljnings AB, Elektroheli- Försäljnings AB.

Koncernstopp	Årsanställda och rang 1964	Årsanställda och rang 1960	Årsanställda och rang 1942	Aktiekap. milj. kr 1964	Huvudverk- samhet 1964 ISIC-nr	Större firmor inom koncernen utom koncerntoppen 1964 (firmor med 500 årsanst. kursiverade)
Sv. Tändsticks AB	7 033 (24)	6 272 (21)	5 465 (16)	117,5 (A)	319, 311, 361, 372, 271, 272, 610	AB Jönköping-Vulcan (F), Arencos AB, Katri- nefors AB, Alby Nya Kloratfabriks AB, AB Robert Skarstedt AB, AB Starprodukter, Arencos Electronics AB.
Bolidens Gruv AB	6 735 (25)	4 392 (35)	3 681 (29)	113,3 (A)	122, 342, 311	Reymersholms G:a Industri AB, AB Förenade Superfosfatfabriker (A).
Firma Albert Bonnier (AB Grafoprint)	6 517 (26)	6 001 (24)	626 (157)	2,1	280, 272, 271, 361, 391	AB Bonnierföretagen, Albert Bonniers Förlag AB, Ahlén & Åkerlunds Förlags AB, AB Ahlén & Åkerlunds Förpackning, AB Bil- lingsfors-Länged, AB Printing Equipment, AB Källe-Regulatorer.
AB Scania-Vabis	6 412 (27)	4 078 (40)	1 530 (68)	100,0 (A)	383, 620	Scania-Bilar på Norr AB, Scania-Bilar på Söder AB, Scania-Bilar i Malmö AB.
Billeruds AB	6 400 (28)	7 457 (18)	4 419 (21)	140,0 (A)	271, 251, 022	—
AB Åtvidabergs Industrier	6 264 (29)	4 935 (32)	2 720 (38)	56,0 (A)	362, 361, 260	AB Årvidberg-Facit, Haldal AB, AB Original- Odhnar, AB Överums Bruk, AB Svenska Möbelfabrikerna.
Fagersta Bruks AB	6 225 (30)	5 623 (26)	6 095 (12)	100,0 (A)	341, 121	—
Mo och Domsjö AB	6 116 (31)	5 868 (25)	4 015 (24)	198,0 (A)	271, 251, 022, 312,	Svenska Oljeslageri AB.
Pressbyråns Intressenter AB	6 053 (32)	5 036 (31)	2 231 (46)	5,6	620	AB Svenska Pressbyrån.
Korsnäs-Marna AB	6 032 (33)	4 849 (33)	3 960 (25)	132,0 (A)	271, 251, 022, 381	Marna-Långgrörs AB, AB Gävle Varv.
AGA AB	5 956 (34)	4 786 (34)	2 364 (44)	75,0 (A)	372, 371, 352	AB Tudor, AGA-Plåtförädling AB.
Pripp-Bryggerierna AB	5 911 (35)	1 502 (102)	730 (133)	103,1 (A)	213, 214, 319	AB Stockholms Bryggerier (A), AB Skåne- bryggerier, AB Apotekarnes Fören. Vatten- fabriker i Göteborg, AB Nya Centralbrygge- riet, AB Kabi.
Svenska Handelsbanken	5 566 (36)	4 163 (39)	2 808 (36)	339,2 (A)	631	Svenska Intecknings Garanti AB
Husqvarna Vapenfabriks AB	5 295 (37)	5 077 (30)	5 584 (15)	40,0 (A)	362, 351, 610	Husqvarna Generaldepot AB, Husqvarna Fabrikslager AB.

Koncerntopp	Årsanställda och rang 1964	Årsanställda och rang 1960	Årsanställda och rang 1942	Aktiekap. milj. kr 1964	Huvudverk- sambet 1964 ISIC-nr	Större firmor inom koncernen utom koncerntoppen 1964 (firmor med 500 årsanst. kursiverade)
Skandinaviska Banken	4 897 (38)	3 629 (43)	1 993 (52)	273,0 (A)	631	—
Försäkrings AB Skandia	4 813 (39)	2 316 (72)	568 (177)	45,0 (A)	632	Thulebolagen AB, Förs. AB Svea, Förs. AB Skåne.
Sv. Sockerfabriks AB	4 733 (40)	3 292 (52)	6 746 (10)	81,0 (A)	207, 203	AB Felix.
Holmens Bruks och Fabr. AB	4 600 (41)	5 106 (28)	3 726 (28)	103,7 (A)	271, 251, 022, 231	—
Bultfabriks AB	4 472 (42)	4 030 (41)	1 727 (64)	40,9 (F)	352, 351, 341	AB Kanihal, Ramnäs Bruks AB, Eskilstuna Fabriks AB.
AB Custos	4 466 (43)	8 116 (15)	5 962 (13)	77,8 (A)	271, 342, 241, 620, 831	Wargöns AB, AB Svensk Filmindustri (A), Fast. AB Hufvudstaden (A), Gyllene Gripen Skofabrik AB, AB Företagsfinans, AB Wests.
Skånska Cement AB	4 316 (44)	3 614 (44)	1 914 (55)	102,0 (A)	334, 339, 251, 361	AB Elementhus, Sv. AB Gyproc, AB Vibro-Verken.
Atlas Copco AB	4 307 (45)	4 284 (37)	2 126 (49)	76,7 (A)	361, 610	Sicklaverken AB, Atlas Copco Sv. Förs. AB, Sv. Diamantbergborrnings AB, Injector Com-pany AB, AB Avos, AB Eccoverten.
HB Filarum (Byggn.f. Anders Diös AB)	4 124 (46)	2 839 (58)	.. (.)	6,0	401	Byggnadsfirman Anders Diös AB.
AB Iföverken	4 060 (47)	4 355 (36)	2 963 (35)	65,0 (A)	333, 339, 399	AB Konstharts.
Svenska AB Philips (utl. db.)	4 024 (48)	3 421 (48)	.. (.)	40,0	372	Norrköpings Elektrotekniska Fabriker AB, Elektro IWO AB, AB Servex, Philips Tele-industri AB.
Uddevallavarvet AB	3 942 (49)	3 839 (42)	—	40,0	381	—
AB Sv. Flåktfabriken	3 719 (50)	2 812 (60)	1 027 (x)	40,0 (A)	352	—
AB Nordiska Kompaniet	3 663 (51)	3 493 (46)	2 988 (34)	51,0 (A)	620, 260	Svenska Kedjebutiker AB.
Höganäs-Billesholms AB	3 570 (52)	3 484 (47)	3 926 (26)	45,0 (A)	331, 333, 339	AB Slipmaterial-Naxos.
Dagens Nyheters AB	3 507 (53)	2 688 (64)	1 236 (78)	14,0 (F)	280	—

Koncern topp	Årsanställda och rang 1964	Årsanställda och rang 1960	Årsanställda och rang 1942	Aktiekap. milj. kr 1964	Huvudverk- samhet 1964 ISIC-nr	Större firmor inom koncernen utom koncern toppen 1964 (firmor med 500 årsanst. kursiverade)
Nya Asfalt AB	3 476 (54)	2 559 (67)	1 012 (98)	1,0	402	—
AB Plåtmanufaktur	3 393 (55)	2 439 (71)	1 182 (83)	26,5 (A)	352, 332, 399	AB Limnareds Bruk (arr.).
AB Bahco	3 365 (56)	2 701 (63)	86 (.)	45,0 (A)	361, 362, 352	—
Mölnlycke AB	3 301 (57)	3 966 (x)	2 295 (45)	25,0 (A)	231, 243	AB Melka, Mölnlycke Sytråd AB.
AB Arnerad Betong	3 270 (58)	2 884 (57)	1 814 (61)	5,2	402	—
Incentive AB	3 255 (59)	—	—	40,0 (F)	610, 620, 361, 383, 391	AB C. E. Johansson, Bil & Buss i Hudiksvall AB, Nilsons Maskin AB, LKB-Produkter AB, A. R. Appelqvist AB, Bröd. Forss AB.
Sv. Industribyggen AB	3 164 (60)	1 847 (91)	—	1,2	401	—
Philipsons Automobil AB	3 163 (61)	2 798 (61)	640 (153)	10,0	620, 384	AB Automobilpalatset, Philipsons i Göte- borg Bil AB.
Sthlms Superfosfat Fabr. AB	3 154 (62)	2 484 (70)	2 047 (51)	75,0 (A)	311, 313, 319	Nitroglycerin AB (A), AB Casco, Liljehol- mens Stearinfabriks AB.
AB Iggesunds Bruk	3 118 (63)	3 364 (49)	2 488 (42)	81,0 (A)	271, 022, 311	Elektrokemiska AB.
Nymanbolagen AB	3 071 (64)	3 252 (53)	996 (101)	16,0 (A)	385, 399	AB Cykelfabriken Monark, AB Tobo Bruk.
Investment AB Promotion	2 805 (65)	—	—	30,5 (A)	714, 620, 362	AB Optimus, AB Bil & Truck, A. Z. Zell- bergs Åkeri AB.
AB Sv. Järnvägsverkstäderna	2 712 (66)	2 089 (79)	1 622 (66)	26,7 (A)	382, 383	Svenska Karosseri Verksstäerna AB
AB Vägförbättringar	2 658 (67)	1 475 (103)	932 (105)	2,0	402	—
Allm. Sv. Städning AB (utl. d.b.)	2 640 (68)	1 397 (108)	—	1,0	849	—
Sthlms Rederi AB Svea	2 627 (69)	3 321 (51)	1 958 (54)	17,6 (A)	715, 718, 381	AB Finnboða Varf, Linjebuss International AB.
Nya Skofabr. AB Örnen	2 578 (70)	2 525 (68)	2 058 (50)	6,0	241, 620	Skofabriks AB Oscaria.
Rederi AB Jamaica	2 554 (71)	2 027 (83)	(.) (.)	10,0	715, 381, 610, 620	Salénrederierna AB, AB Banankompaniet, AB Ekenbergs Varv, AB A. Wiklund A.B.A.W.

Koncernstopp	Årsanställda och rang 1964	Årsanställda och rang 1960	Årsanställda och rang 1942	Aktiekap. milj. kr 1964	Huvudverk- samhet 1964 ICIC-nr	Större firmor inom koncernen utom koncerngruppen 1964 (firmor med 500 årsanst. kursiverade)
AB Papyrus	2 547 (72)	2 308 (73)	925 (107)	44,8 (F)	271	Hylte Bruks AB (A), Sydsvenska Massaveds AB, Yngredsfors Kraft AB.
Coronaverken AB	2 485 (73)	1 874 (89)	— —	24,5 (A)	351, 361, 399 610	AB CTC, E. A. Rosengrens AB, AB Hus- quarna Borstfabrik, Lindells Vågfabriks AB, Holma-Helsinglands Linspinneri & Väfveri AB.
Almedahl-Dalsjöfors AB	2 478 (74)	1 964 (85)	1 857 (59)	16,2 (F)	231	—
Kopparfors AB	2 471 (75)	2 620 (66)	2 564 (41)	40,0 (A)	271, 251	—
Munksjö AB	2 456 (76)	2 663 (65)	1 399 (69)	30,0 (A)	271, 251	Lagamills AB
AB Mölnbacka-Trysil (utl. d.b.)	2 424 (77)	2 978 (56)	1 875 (58)	38,9	271	—
AB Hakon Swensson	2 339 (78)	2 264 (74)	884 (110)	13,0	610, 620, 206	—
Förvaltn. AB Ratos	2 335 (79)	2 036 (81)	477 (.)	60,0 (A)	610, 341	Smedjebackens Valsverks AB, Söderberg & Haack AB, Larsson, Seaton & Co AB.
AB Addo	2 319 (80)	1 855 (90)	335 (.)	11,3 (A)	362	AB Multo.
AB Hägglund & Söner	2 318 (81)	1 580 (98)	583 (171)	4,7	383, 371	—
Sv. Ackumulator AB Jungner	2 318 (82)	2 756 (62)	1 913 (56)	20,2 (A)	371, 381	AB Oskarshamn Varv.
Bevaknings AB Securitas	2 314 (83)	692 (214)	— —	0,1	812	AB Svensk Nativakt, Stådernas Vakt AB, Förenade Sv. Vakt AB, Västsvenska Vakt AB.
Uppsala-Ekeby AB	2 290 (84)	1 162 (131)	1 061 (93)	7,2 (F)	333, 311	AB Rörstrands Porslinsfabriker.
Ströms Bruks AB	2 237 (85)	2 225 (76)	2 216 (47)	30,0 (A)	271, 251, 022	Ljusne-Woxna AB.
AB Sveriges Fören. Triåfabr.	2 231 (86)	2 112 (78)	2 450 (43)	28,3 (A)	232	—
AB Geveko	2 184 (87)	1 962 (86)	669 (146)	2,0	402	AB Bergendahl & Höckert, Gat- och Våg AB.
AB Astra, Apotek. Kem. Fabr.	2 175 (88)	1 554 (99)	— (.)	42,0 (A)	319, 610	Axel Kistner AB.
Svenska Esso AB (utl. d.b.)	2 173 (89)	1 216 (125)	634 (154)	145,0	610, 352	AB Sievert Apparater.
Wifstavarfs AB	2 122 (90)	3 190 (54)	1 378 (71)	43,5 (A)	271	—
Bergvik & Ala AB	1 978 (91)	2 256 (75)	2 442 (x)	50,0 (A)	271, 251, 022	—
Standard Radio & Telef. AB (utl. d.b.)	1 978 (92)	1 373 (110)	.. (.)	9,0	372	—
AB Svenska Shell (utl. d.b.)	1 951 (93)	1 503 (101)	554 (184)	100,0	610, 321	Koppartrans Olje AB.
AB H. Anderssons Värme	1 927 (94)	1 400 (106)	253 (.)	0,3	403	—
Skanska Åttikfabriken AB	1 921 (95)	1 615 (97)	709 (138)	12,0	399, 311	—
Sv. Dataregister AB (utl. d.b.)	1 915 (96)	1 396 (109)	80 (x)	6,0	362	—
AB Klippans Finspappersbruk	1 850 (97)	1 776 (93)	1 613 (67)	21,0 (A)	271	—
AB Findus (utl. d.b.)	1 823 (98)	1 342 (x)	162 (x)	15,0	203	—
Rederi AB Transatlantic	1 820 (99)	1 962 (87)	628 (156)	43,0 (A)	715	—
AB Återlund & Rausing	1 786 (100)	1 349 (115)	402 (.)	7,5	272	—

Rang 1964	Koncerntopp	Årsan- ställda 1964	Rang 1964	Koncerntopp	Årsan- ställda 1964
101	AB Nordiska Armaturfabrikerna	1 751	153	AB F. W. Hasselblad & Co	1 093
102	Göteborgs Bank	1 740	154	AB Sv. Dagbladets Intressenter (med Svenska Dagbladets AB)	1 091
103	Borås Wäfveri AB	1 708	155	Luxor Industri AB	1 088
104	AB Nyman & Schultz	1 695	156	Widmark & Platzer AB	1 088
105	Investment AB Asken (med bl. a. Gamlestadens AB)	1 683	157	Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB	1 084
106	Kohlswa Jernverks AB	1 646	158	AB Centrumfastigheter (med bl. a. AB Samuelsson & Bonnier)	1 079
107	Aug. Stenman AB (utl. d.b.)	1 624	159	Mazetti AB	1 070
108	I.B.M. Svenska AB (utl. d.b.)	1 621	160	Margarinbolaget AB (med bl. a. AB Bjäre Industrier)	1 059
109	Elektriska Svetsnings AB	1 578	161	Anders Fischer AB	1 052
110	AB ICA-Restauranger	1 571	162	Yngve Kullenbergs Byggnads AB	1 041
111	Kockums Jernverks AB	1 566	163	AB Städcentralen	1 032
112	Dynäs AB	1 560	164	AB Zander & Ingeström	1 023
113	Graningeverken AB	1 551	165	Allmänna Ingenjörbyrå AB	1 022
114	AB Nyby Bruks Intressenter (med Nyby Bruks AB)	1 545	166	AB Kol och Koks	1 016
115	Inlands AB (med bl. a. Munke- dals AB)	1 534	167	Byggnads AB Contractor	1 007
116	AB Nynäs-Petroleum	1 532	168	Lilla Edets Pappersbruk AB	1 007
117	Ytong AB	1 500	169	Svenska Entreprenad AB	1 007
118	AB Betongindustri	1 456	170	Wikmanshytte Bruks AB	996
119	Göteborgs-Postens Nya AB	1 430	171	Byggnadsfirman Olsson & Skarne AB	986
120	Ahlsell & Ågren AB	1 405	172	W. Weibull AB	985
121	AB Werner & Carlström	1 387	173	Restaurant AB Norma	977
122	Elektriska AB A.E.G.	1 346	174	AB Sunlight (utl. d.b.)	977
123	AB Marabou	1 331	175	John Mattson Byggnads AB	976
124	AB Eol	1 320	176	Caltex Oil AB (utl. d.b.)	926
125	Rottneros AB	1 318	177	Morgårdshammars Mekaniska Verkstads AB	921
126	AB Nordiska Värme-Sana	1 287	178	Granit & Beton AB	919
127	Mab och Mya AB	1 281	179	AB Ljungmans Verkstäder	888
128	Forss AB	1 279	180	Svenska Gulf Oil Co AB (utl. d.b.)	888
129	Svenska Chokladfabriks AB	1 275	181	Trelleborgs Ångfartygs AB	888
130	AB Wilh. Becker	1 266	182	AB Ferd. Lundquist & Co	886
131	AB Industrivärden (med Gull- högens Bruk, A-Betong AB m. fl.)	1 262	183	AB Godstrafik & Bilspedition	875
132	Algot Johansson AB	1 234	184	Robert Bosch AB (utl. d.b.)	868
133	AB Gylling & Co	1 206	185	AB Schwartzman & Nordström	868
134	Guldsmeds AB i Stockholm, G.A.B.	1 205	186	Stockholms Enskilda Bank	867
135	Boxholms AB	1 200	187	AB Odelberg & Olsson	864
136	Lesjöfors AB	1 198	188	Järnvägs AB Stockholm—Salt- sjön	857
137	Firma Malmsten & Bergvall (med Apotekarnes Droghan- del AB, AB Pharmacia m. fl.)	1 193	189	AB Tetra Pak	855
138	AB Järnförädling	1 190	190	AB Svenska Stenbeläggningar	854
139	Wasabröd AB	1 189	191	AB P. Naumburg & Co	850
140	AB Troed (med bl. a. Häfre- ströms AB)	1 185	192	Rederi AB Soya	844
141	Grycksbo Pappersbruk AB	1 175	193	AB Malcus Holmquist	835
142	AB Transmarin	1 166	194	AB Nils P. Lundh	831
143	Goodyear Gummi Fabriks AB (utl. d.b.)	1 165	195	AB Ankarströms Bruk	829
144	Rederi AB Svenska Lloyd	1 165	196	Gunnabo Bruks AB	825
145	AB Åbjörn Anderson	1 158	197	AB Carl Engström	822
146	Jonsereds Fabrikers AB	1 150	198	Abba-Fyrtornet AB	816
147	Svenska Siemens AB (utl. d.b.)	1 146	199	AB Alfort & Cronholm	816
148	Svenska Yllekoncernen AB	1 145	200	AB Bröderna Claesson ABC- Fabrikerna	814
149	Metro-Butikerna AB	1 133	201	Framtiden Livförsäkrings AB	814
150	Sydsvenska Dagbladets AB	1 130	202	Nordmaling Ångsågs AB	805
151	Svenska BP Olje AB (utl. d.b.)	1 113	203	Byggnads AB Hallström & Nisses	802
152	AB Signhild (utl. d.b.) (med Elema-Schönander AB m. fl.)	1 105			

Rang 1964	Koncerntopp	Årsan- ställda 1964	Rang 1964	Koncerntopp	Årsan- ställda 1964
204	Viskafors Gummifabriks AB	800	253	Virso Bruks AB	607
205	Minebergs AB (med Stockholms Benmjölsfabriks AB, AB Nykarvns Bruk m. fl.)	796	254	Nordiska Maskinfilt AB	605
206	K. B. Betre, Knut Edstrand & Co (med bl. a. Bröderna Edstrand AB)	789	255	Björkå AB	604
207	Göteborgs Handelstidnings AB	784	256	AB Stille-Werner	599
208	AB International Harvester Company (utl. d.b.)	776	257	AB Björklund & Vedin	595
209	AB Hans Osterman	775	258	Byggnadsfirman Gottfrid Lind- gren AB	591
210	Norrmalms Livsmedel AB	764	259	AB Garphytte Bruk	591
211	Junex Konfektions AB	761	260	Göteborgs Konfektions AB	591
212	Byggnads AB Konstruktör	757	261	AB Gustaf Kähr	586
213	Kilsunds AB	755	262	AB Svenska Icopalfabriken	582
214	Persöner AB	755	263	C. O. Öberg & Co:s AB	581
215	AB Brusafors-Hällefors	754	264	Kjessler & Mannerstråle AB	580
216	Älmhults Bruk AB	753	265	Barnängens Tekniska Fabrikers AB	579
217	AB Wahlbecks Fabriker	752	266	AB Skogaholms Bröd	579
218	Olsson & Rosenlunds AB	741	267	Konfektions AB Oscar Molander	576
219	General Motors Nordiska AB (utl. d.b.)	736	268	AB Be-Ge Karosserifabrik	569
220	Halmstads Järnverks AB	735	269	Rockwool AB	560
221	Ingenjörsfirman Orrje & Co	728	270	Stenberg-Flygt AB	559
222	AB Vattenbyggnadsbyrån	728	271	AB Ferrolegeringar (utl. d.b.)	557
223	Bygg-Oleba, Olle Engkvist AB	717	272	Hermanssons Byggnads AB	545
224	Ställbergs Grufve AB	716	273	Handels AB J. B. Berggren	542
225	Billman-Regulator AB	700	274	Johnson-Metall AB	540
226	Skånska Banken	700	275	Nya Grand Hotel AB	535
227	Byggnads AB L. E. Lundberg	696	276	Skandinaviska Eternit AB	533
228	Herman Meeths AB	693	277	Swanboard AB (med Svane- holms AB)	530
229	AB A. K. Fernströms Granit- industrier	690	278	AB Riches Intressenter (med bl. a. AB Hotel & Restaurant Riche)	523
230	Byggnads AB Harry Sjögren	688	279	AB Åkers Styckebruk	523
231	AB Värnamo Gummifabrik	685	280	Nordiska Rör AB	522
232	Rydboholms AB	684	281	Verkstads AB Lindqvist	522
233	AB Sundsvalls Verkstäder	679	282	AB O. Mustad & Son (utl. d.b.)	518
234	Sala Maskinfabriks AB	676	283	AB Sven Gulin	516
235	Wilh. Sonesson AB	670	284	BMC Sweden AB (utl. d.b.)	514
236	Pååls Bröd AB	667	285	AB J. A. Wettergren & Co	511
237	AB Kasper Höglund	666	286	Investment AB Kinnevik (med bl. a. AB Partner)	510
238	AB Möller & Co	666	287	AB Ljungströms Konfektions- fabrik	508
239	Gusums Bruk AB	661	288	AB A. Pahlssons Bageri	505
240	Investment AB Borgen (med bl. a. AB Malmö Strump- fabrik)	657	289	Scharins Söner AB	505
241	Allers Familje-Journals Tryckeri AB (utl. d.b.)	656	290	Öberg & Co i Luleå Byggnads AB	505
242	Byggnads AB Paul Andersson	647	291	Sundsvallsbanken	503
243	Wallbergs Fabriks AB	642	292	Schullström & Sjöström Fabriks AB	501
244	Inköpscentralernas AB ICA	640	293	Nordisk Transport- & Spedition AB	500
245	Skandinaviska Jute-Spinneri & Värfveri AB	640			
246	AB Fannyudde (med Svenska Jästfabriks AB, Esseli Svenska Livsmedels Industrier AB m. fl.)	639			
247	AB Urfabriken	635			
248	AB Erikson & Larson	632			
249	Jofa, Jonssons Fabriker AB	628			
250	AB Sjuntorp	628			
251	AB Hedemora Verkstäder	626			
252	AB Svenskt Konstsilke	609			

*Koder och benämningar på
närlingsgrupper*

**0 JORDBRUK, SKOGSBRUK, JAKT
OCH FISKE**

01 Jordbruk

011 Akerbruk och boskapsskötsel

012 Trädgårdsproduktion

013 Övrigt jordbruk

02 Skogsbruk

021 Skogsvård, kolning

022 Skogsavverkning, flottning

030 Jakt, viltvård

040 Fiske, fiskvård

1 GRUVOR OCH MINERALBROTT

110 Kolgruvor

12 Malmgruvor

121 Järnmalmgruvor

122 Övriga malmgruvor

130 Råpetroleumverk

140 Stenbrott, sandtag

190 Andra gruvor och mineralbrott

2-3 TILLVERKNINGSINDUSTRI

20 Livsmedelsindustri

201 Slakterier och charkuterier

202 Mejeriindustri

203 Frukt- och grönsakskonservindustri

204 Fiskkonservindustri

205 Kvarnindustri

206 Bageriindustri

207 Sockerindustri

208 Choklad- och konfektindustri

209 Övrig livsmedelsindustri

21 Dryckesvaruindustri

211 Spritindustri

212 Vinindustri

213 Malttdrycksindustri

214 Mineralvatten- och läskedrycksindustri

220 Tobaksindustri

23 Textilindustri

231 Garn- och vävnadsindustri

232 Trikåindustri

233 Tågvirkes- och bindgarnsindustri

239 Övrig textilindustri

24 Beklädnads- och sömnadsindustri

241 Skoindustri

242 Skomakerier

243 Annan beklädnadsindustri

244 Övrig sömnadsindustri

25 Trävaruindustri

251 Sågverk, byggnadssnickeriindustri

253 Kork-, och rottingindustri m. m.

253 Träförpackningsindustri

260 Möbelindustri

27 Massa-, pappers- och pappersvaruindustri

271 Massa- och pappersindustri

272 Pappersvaruindustri

280 Grafisk industri

29 Läder- och skinnindustri

291 Garverier

292 Lädervaruindustri

293 Pälsberederier, pälsvaruindustri

300 Gummivaruindustri

31 Kemisk industri

311 Kemisk-teknisk industri

312 Olje- och fettindustri

313 Färgindustri

319 Övrig kemisk industri

32 Petroleum- och kolindustri

321 Petroleumraffinaderier

329 Övrig petroleum och kolindustri

- 33 *Jord- och stenvaruindustri*
- 331 Tegelindustri
- 332 Glasindustri
- 333 Porslins- och lergodsindustri
- 334 Cementindustri
- 339 Övrig jord- och stenvaruindustri

- 34 *Metallverk*
- 341 Järn- och stålverk
- 342 Andra metallverk
- 343 Järn- och stålgljuteriindustri
- 344 Annan metallgljuteriindustri

- 35 *Metallvaruindustri*
- 351 Tyngre metallvaruindustri
- 352 Lättare metallvaruindustri

- 36 *Maskinindustri*
- 361 Tyngre maskinindustri
- 362 Lättare maskinindustri

- 37 *Elektroindustri*
- 371 El-motorindustri
- 372 Övrig elektroindustri

- 38 *Transportmedelsindustri*
- 381 Skeppsvarv, båtbyggerier
- 382 Rälsfordonsindustri
- 383 Bilindustri
- 384 Bilreparationsverkstäder
- 385 Cykel- och motorcykelindustri
- 386 Flygplansindustri
- 389 Övrig transportmedelsindustri

- 39 *Annan tillverkningsindustri*
- 391 Instrumentindustri
- 392 Fotografisk och optisk industri
- 393 Urindustri
- 394 Urmakeri
- 395 Guld- och silvervaruindustri
- 396 Musikinstrumentindustri
- 399 Övrig industri

- 4 *BYGGNADSINDUSTRI*
- 40 *Byggnadsindustri*
- 401 Husbyggnadsindustri
- 402 Väg-, vatten- och linjebyggnadsindustri
- 403 Byggnadshantverk, övrig byggnadsindustri

- 5 *EL-, GAS-, VATTENVERK M. M.*
- 51 *El-, gas- och värmeverk*
- 511 Elverk
- 512 Gasverk
- 513 Värmeverk

- 52 *Vatten- och renhållningsverk*
- 521 Vattenverk
- 522 Renhållningsverk

- 6 *HANDEL, BANK- OCH FÖRSÄKRINGSVÄSEN*
- 61 *Varuhandel*
- 610 Partihandel
- 620 Detaljhandel

- 63 *Finans- och försäkringsinstitut*
- 631 Banker och andra finansinstitut
- 632 Försäkringsinstitut

- 640 *Fastighetsförvaltning och -förmedling*

- 7 *SAMFÄRDSSEL, POST OCH TELE*
- 71 *Samfärdsel*
- 711 Järnvägar
- 712 Spårvägar, bussrörelse
- 713 Taxirörelse
- 714 Lastbilsåkerier
- 715 Sjöfart
- 716 Hamn-, lotsväsen, stuverirörelse
- 717 Flygföretag, flygplatser
- 718 Transportförmedling
- 719 Övrig samfärdsel

- 720 *Lagrings- och magasineringsrörelse*
- 730 *Post- och televerk*

8 FÖRVALTNING OCH TJÄNSTER

81 *Offentlig förvaltning*

811 Administration

812 Polis, brandkår, försvar

82 *Undervisning, forskning, sjukvård*

821 Undervisning

822 Hälso- och sjukvård

823 Religiösa organisationer

824 Socialvård

825 Vetenskapliga institutioner

826 Bibliotek, muséer

827 Intresseorganisationer

829 Ideella organisationer

83 *Rekreationsverksamhet*

831 Filminspelning, biografrörelse

832 Teatrar m. m.

833 Övrig rekreationsverksamhet

84 *Annan serviceverksamhet*

842 Restauranger, kaféer

843 Hotell, pensionat

844 Tvätterier

845 Frisér- och skönhetsalonger

846 Fotografiateljéer

849 Övrig serviceverksamhet

85 *Uppdragsverksamhet*

851 Juridisk uppdragsverksamhet

852 Kameral uppdragsverksamhet

853 Teknisk konsultverksamhet

859 Övrig uppdragsverksamhet

900 EJ SPECIFICERAD VERKSAMHET

Bilaga 2 till kap. II. De privata storföretagen 1942.

Koncern topp (/x) anger att koncern toppen är utländskt dotterbolag/	Antal årsanställda i Sverige	Större firmor inom koncernen utom koncern toppen (firmor ≥ 500 årsanställda kursiverade)
1	2	3
Akkumulatorfabriks AB Tudor (x)	742	—
Allmänna Svenska Elektr. AB, ASEA	15 902	<i>Svenska Turbinfabriks AB Ljungström, AB Liljeholmens Kabelfabrik, AB Svenska Fläkt- fabriken, Surahammars Bruks AB, Elektriska AB Chr. Bergh & Co, AB Skandinaviska Elekt- ricitetsverk Holma-Helsinglands Linslinneri & Väfveri AB, Ahlafor's Nya Spinneri AB</i>
Almedahl-Dalsjöfors AB	1 857	—
AB Åbjörn Anderson	680	—
AB Ankarsrums Bruk	587	—
Ankarsviks Ångsågs AB	726	—
A. R. Appelqvist Förvaltn. AB	646	A. R. Appelqvist Kolimport AB, AB P. Janson & Co, Lavéns Kolimport AB
AB Armerad Betong	1 814	—
AB Atlas Diesel	2 126	Björneborgs Jernverks AB
Barkens Sågverks AB	550	—
AB Wilh. Becker	616	—
Bergslagens Järnvägs AB	3 399	—
Billeruds AB	4 419	Bergviks AB, AB Ludvika Skogar
AB Billingsfors-Långed	581	—
AB Bolinder-Munktell	1 801	—
AB Bofors	10 888	<i>Tidaholmsverken AB, Nydqvist & Holm AB, AB W. Dan Bergman</i>
Bolidens Gruv AB	3 681	—
Bolinders Fabriks AB	1 052	Hesselman Motor Corporation AB
Albert Bonniers Förlag AB	626	—
AB Borgen	835	<i>AB Malmö Strumpfabrik Borås Väfveri AB</i>
AB Borås Väfveri Intressenter	2 656	—
Boxholms AB	1 231	—
Brusafors-Hällefors AB	532	—
Bultfabriks AB	1 727	AB Kanthal
AB Chokladfabriken Marabou	1 334	AB Konservfabriken Findus
AB Custos	5 962	<i>AB Svensk Filmindustri, Oxelösunds Jernverks AB, Riddarhytte AB, Marma-Långrörs AB, Marma Sågverks AB, Sulfitt AB Ljusnan, AB Arvika-Verken, AB Joh. Thormaenius & Son, Malmö Läderfabriks AB, AB Tannin, Fast. AB Hufvudstaden</i>
Dagens Nyheter AB	1 236	—
AB de Laval's Ångturbin	560	—
Dynäs AB	505	—
Elektriska AB A.E.G. (x)	878	—
Elektriska AB Siemens (x)	597	—
AB Electrolux	2 753	Electrolux Svenska Försäljnings AB
AB Enköpings Verkstäder	573	—
AB Eol	512	—
Eskilstuna Jernmanufaktur AB	839	—
Fagersta Bruks AB	6 095	AB Dannemora Gruvor
Falu Yllefabriks AB	603	—
Fastighets AB Bergaliden	4 809	<i>Hälsingborgs Gummifabriks AB, Trelleborgs Gummifabriks AB, AB Tretorn, AB Ulvsunda Gummifabrik, Fougstedts Klädes- & Konfek- tions AB</i>
AB A. K. Fernströms Granit- industrier	644	Svenska Granitindustri AB
Forss AB	1 184	Sävenäs Nya AB
J. E. Francke AB	554	<i>Kungsgården-Marieberg's AB</i>
Försäkrings AB Hansa	551	Sportpalatsets Restaurang AB

Koncerntopp (x) anger att koncerntoppen är utländskt dotterbolag/	Antal årsanställda i Sverige	Större firmor inom koncernen utom koncerntoppen (firmor ≥ 500 årsanställda kursiverade)
1	2	3
Försäkrings AB Skandia	568	Försäkrings AB Freja, Livförsäkrings AB Nordstjernen
Förvaltnings AB Hermes	996	AB Nymans Verkstäder, Velociped AB Lindblad
Förvaltnings AB Sexto	552	Wallbergs Fabriks AB
Gamlestadens Fabrikers AB	1 098	—
AB Garphytte Bruk	563	—
AB Gatu- & Vägbeläggningsämnen	669	AB Bergendahl & Höckert
G. D. G. Biltrafik AB	715	—
General Motors Nordiska AB (x)	615	—
AB Grand Hotels Intressenter	740	AB Nya Grand Hotel, AB Operakällaren, Restaurant AB Hasselbacken
Graningeverkens AB	1 251	Sandvikens Cellulosa AB, Utansjö Cellulosa AB
Grycksbo Pappersbruk AB	951	Finpappersbrukens Försäljn. AB
Wilh. Grönwalls Läderfabrik AB	519	Klippans Läderfabrik, AB Ramlösa Skofabrik
Gunnebo Bruks AB	525	—
Gusums Bruks & Fabriks AB	504	—
Gävle-Dala Järnvägs AB	1 390	—
AB Götaverken	5 403	AB Öresundsvarvet
AB Göteborgs Bank	1 043	—
Göteborgs Handelstidning AB	532	—
Göteborgs Postens Nya AB	599	—
Handels AB Arminius	540	Herm. Meeths AB
AB F. W. Hasselblad & Co	822	Hasselblads Fotografiska AB
Hasselfors Bruks AB	721	Ramnäs Bruks AB
Hellefors Bruks AB	4 594	Wargöns AB
Helsingborgs Varvs AB	531	—
Holmens Bruks och Fabriks AB	3 726	AB Förenade Yllefabrikerna
AB Malcus Holmquist	679	Halmstads Nya Verkstads AB, AB Gjuterimaskiner
Husqvarna Vapenfabriks AB	5 584	Husqvarna Fabrikslager AB, Husqvarna Generaldepot AB
Hylte Bruks AB	972	Rydö Bruks och Fabriks AB, AB Nykvarns Bruk
Håfreströms AB	567	—
Håksbergs Nya Gruv AB ¹	510	—
AB Hägglund & Söner	583	—
Höganäs—Billesholms AB	3 926	AB Slipmaterial-Naxos, Billesholms Glasulls AB
AB Kasper Höglund	620	—
AB Iföverken	2 963	AB Rörstrands Porslinsfabrik, AB Karta & Oaxens Kalkbruk
AB Iggesunds Bruk	2 488	Strömsbacka Bruks AB
Insjöns Sägverks AB	580	AB Dalasågen
AB International Harvester Company (x)	603	—
AB Investor	1 312	Halmstad-Nässjö Järnvägs AB, Sydsvenska Läder- och Remfabr. AB
AB C. E. Johansson	671	—
Jonsereds Fabrikers AB	1 213	AB P. Ericsson & Co
Järnvägs AB Stockholm—Saltsjön	808	Trafik AB Stockholm—Björknäs, Saltsjöbadens Badhotell AB, Saltsjöbadens Hotell AB
Kafé- och Restaurant AB Norma	840	Restaurant AB Regnbågen
Kilsunds AB	830	AB Merinos, AB Borås Klädningsstygsfabrik
Kinnaströms Väfveri AB	648	Rydahls Manufaktur AB
AB Kinnevik	539	Svenska Suchard AB, Mellersta Sveriges Lantbruks AB
AB Klippans Finpappersbruk	1 613	Lessebo AB, AB Böksholms Sulfitfabrik, AB Lessebo Skogar

¹ ägdes av 3 tyska företag.

Koncerntopp /(x) anger att koncerntoppen är utländskt dotterbolag/	Antal årsanställda i Sverige	Större firmor inom koncernen utom koncerntoppen (firmor $\geq$ 500 årsanställda kursiverade)
1	2	3
Kockums Jernverks AB	930	—
Kockums Mek. Verkstads AB	3 203	—
Kohlswa Jernverks AB	1 039	—
Kopparfors AB	2 564	Storviks Sulfid AB
Korsnäs Sågverks AB	3 960	Karlholms AB
Kristianstad—Hässleholms Jvgs AB	853	Östra Skånes Järnvägs AB
Krångede AB	915	—
AB Kvarnintressenter	517	AB Malmö Stora Valskvarn, AB Alsters In-
AB Landsverk (x)	772	dustrier, Halmstad—Falkenbergs Kvarn AB
Lesjöfors AB	624	—
Malmö Choklad- & Konfektfabriks AB	633	—
Malmö Yllefabriks AB	1 892	—
Manufaktur AB i Malmö	759	—
Mo och Domsjö AB	4 015	Mo och Domsjö Treetex AB, Sandviks Ång-
AB Motala Verkstad	1 712	sågs AB
Munkedals AB	843	—
Munksjö AB	1 399	Lagamills AB
AB O. Mustad & Son	594	AB Göteborgs Bult- & Nagelfabrik
Mölnlycke Väfveri AB	2 295	—
AB Mölnbacka-Trysil (x)	1 875	—
AB Nata	1 012	Nya Asfalt AB
Nora Bergslags Järnvägs AB	573	—
AB Nordiska Armaturfabrikerna	1 050	—
AB Nordiska Kompaniet	2 988	AB Carl Larssons Slakteri, AB Nyköpings
Nordmalings Ångsågs AB	823	Automobilfabrik
Norra Östergötlands Jvgs AB	559	—
Norrköpings Bomullsväfveri AB	1 130	Mellersta Östergötlands Järnvägar AB
Nya Skofabriks AB Örnen	2 058	Regnklädersfabriken Vargen AB
Näås Fabriks AB	999	Skofabriks AB Oskaria, AB Skofabriken Skan-
AB Papyrus	925	dia
Philipsons Automobil AB	640	Alingsås Bomullsväfveri AB, AB Nordens Tex-
AB Plåtmanufaktur	1 182	tilfabrik
Pressbyråns Intressenter AB	2 231	—
AB Pripp & Lyckholm	730	AB Automobilpalatset, AB Svenska Bilfa-
Rederi AB Nordstjernan	7 662	briken
Rederi AB Svenska Lloyd	548	AB Bleckvarufabriken, Carl Lunds Fabriks
Rederi AB Transatlantic	628	AB, AB Kungsörs Bleckkärlsfabrik
AB Regia	1 826	AB Svenska Pressbyrå, Wennergren-Williams
Rydboholms AB	899	AB
Sandvikens Jernverks AB	5 668	Porterbryggeri AB D. Carnegie & Co
AB Scania-Vabis	1 530	Svenska Väg AB, Avesta Jernverks AB, AB
AB Schwartzman & Nordström	688	Karlstad Mek. Verkstad, AB Lindholmens
See Fabriks AB	650	Varv, AB Strå Kalkbruk, Högfors och Persbo
AB Separator	4 259	AB
AB Six	650	—
AB Sjuntorp	739	Rederi AB Transpacific
Skandinaviska Banken AB	1 993	Reymersholms Gamla Industri AB, AB För-
		enade Superfosfatfabriker, Göteborgs Foder-
		varu AB
		—
		AB Lidköpings Vikingsågar
		AB Svenska Maskinverken
		—
		—
		Eskilstuna Stålpressnings AB, Svenska Stål-
		pressnings AB Olofström, AB Pump-Separa-
		tors Gjutier
		AB Järnförädling
		—

Koncern topp (x) anger att koncern toppen är utländskt dotterbolag/	Antal årsanställda i Sverige	Större firmor inom koncernen utom koncern toppen (firmor ≥ 500 årsanställda kursiverade)
1	2	3
Skandinaviska Jutespinneri- och Väveri AB	948	Skånska Jutefabriks AB
AB Skellefteå Spisbrödsfabrik	1 129	AB Wasa Spisbrödsfabrik, AB A. U. Bergmans Enka, AB Skånska Spisbrödsfabriken
Skogens Kol AB	643	—
AB Skånska Banken	579	—
AB Skånska Cement	1 914	Slite Cement- och Kalk AB
AB Skånska Cementgjuteriet	4 734	—
AB Skånska Yllefabriken	559	—
AB Skånska Ättikfabriken	709	—
Skyllbergs Bruks AB	614	—
Smedjebackens Valsverks AB	801	—
Aug. Stenman AB	586	Skruv AB i Uddeholm
AB Stjernfors-Ställdalen	768	—
Stockholm—Rimbo Järnvägs AB	1 187	Stockholms Läns Omnibus AB
AB Stockholms-Tidningens Intres- senter	1 333	Stockholms-Tidningens AB, Aftonbladets AB
Stockholm—Västerås—Bergslagens Nya Järnvägs AB	2 178	Svenska Omnibus AB
Stockholms Bomullsspinneri- och Väveri AB	1 073	Hargs Fabrikers AB, AB John Werner & Co
AB Stockholms Bryggerier	1 966	Apotekarnes Mineralvattens AB, Hammars Glasbruks AB
Stockholms Enskilda Bank AB	523	—
Stockholms Rederi AB Svea	1 958	AB Finnboda Varf, Ångfartygs AB Göta Kanal
Stockholms Superfosfat Fabriks AB	2 047	Nitroglycerin AB
Stora Kopparbergs Bergslags AB	8 937	—
AB Stridsberg & Björk	730	AB Svenska Möbelfabrikerna
Ströms Bruks AB	2 216	Ljusne-Woxna AB
Strömsnäs Bruks AB	1 341	—
Stållbergs Grufve AB	568	Idkerbergets Gruf AB
AB Surte-Liljedahl	1 092	—
Svanö AB	1 137	—
Svenska AB Gasaccumulator, AGA	2 364	Aga-Baltic Radio AB, AB Plåtförädling, AB Aga-Faxius
Svenska Ackumulator AB Jungner	1 913	AB Oskarshamns Varv
Svenska Aeroplan AB, SAAB	3 525	—
AB Svenska Amerika Linien	518	Svenska Amerika Liniens Fast. AB, AB Nor- disk Resebureau
Svenska Cellulosa AB	15 331	Munksunds AB, Kramfors AB, Skönsviks AB, Sunds AB, Holmsunds AB, Svartviks AB, Berg- vik och Ala Nya AB, Sundsvallsbolagens Gemen- samma förvaltning AB, Strömnäs AB, ÖB Östrands Sulfatfabrik, Essviks AB
Svenska Chokladfabriks AB	1 251	AB Förenade Chokladfabrikerna, AB Cloetta, AB Nissens Manufacturing
AB Svenska Dagbladets Stiftelse	800	Svenska Dagbladets AB
AB Svenska Handelsbanken	2 808	—
AB Svenska Järnvägsverkstäderna	1 622	—
AB Svenska Kullagerfabriken	9 290	Lidköpings Mek. Verkstads AB
AB Svenska Metallverken	4 248	Finspongs Metallverks AB
Svenska Petroleum AB Standard (x)	634	—
AB Svenska Shell (x)	554	—
Svenska Sockerfabriks AB	6 746	AB Bungenäs Kalkbrott, Malmö—Trelleborgs Järnvägs AB
Svenska Tändsticks AB	5 465	Jönköpings och Vulcans Tändsticksfabr. AB, Katrinefors AB, AB Gerh. Arehns Mek. Verk- stad, AB Öfverums Bruk, AB Förenade Svenska Tändsticksfabriker, AB Tidän, AB Siefert och Fornander

Koncern topp (x) anger att koncern toppen är utländskt dotterbolag/	Antal årsanställda i Sverige	Större firmor inom koncernen utom koncern toppen (firmor ≥ 500 årsanställda kursiverade)
1	2	3
Svenska Yllekoncernen AB	1 076	AB Fors Ullspinneri, Stigens AB, Borås Yllefabriks AB
AB Svenskt Konstsilke	681	—
AB Hakon Swenson	884	—
AB Sveriges Förenade Konservfabriker	503	—
AB Sveriges Förenade Triåfabriker	2 450	—
AB Sveriges Litografiska Tryckerier, SLT	6 362	AB P. Herzog & Söner, Litografiska AB, AB Esselte, Esseltes Göteborgsindustrier AB, AB P. A. Norstedt & Söner, AB J. O. Öberg & Son, P. A. Norstedt & Söners Bokbinderi AB, Skånska Litografiska AB, Johnsons Pappersindustri AB, Skriv- & Ritboks AB, Thorsviks AB, Iduns Tryckeri AB
Telefon AB L. M. Ericsson	10 166	Svenska Radio AB, AB Alpha, Max Sieverts Fabriks AB, Svenska Elektromek. Industri AB, Elektriska AB Skandia, Graham Brothers AB, L. M. Ericssons Försäljnings AB, AB Svenska Elektronrör
Tolls Byggnads AB	684	—
Trafik AB Grängesberg—Oxelösund	7 086	Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)
AB Trakopa	501	AB Transportkompaniet
AB Turitz & Co	2 648	Enhetspris AB Epa, AB Varuhuset Grand Bazar
Uppsala-Ekeby AB	1 061	Gefle Porslinsfabriks AB, AB Karlskrona Porslinsfabrik
Uddeholms AB	12 082	Degerfors Jernverks AB, AB Träkol, Nordmark —Klarälvens Järnvägs AB, Persbergs Grufve AB
W. Weibull AB	691	—
AB Veinar	502	Fridafors Fabriks AB, AB Allhems Förlag
AB Werner & Carlström	1 181	Gårda Fabrikers AB, Fridkulla Fabrikers AB, Aug. Johansson Mark & Co AB, AB Kamgarn AB Dress
AB J. A. Wettergren & Co	799	—
AB L. & P. Widengren	605	—
Wifstavarfs AB	1 378	—
Wikmanshytte Bruk AB	1 084	Ulfshytte Jernverks AB
AB Volvo	3 005	Svenska Flygmotor AB, Köpings Mek. Verkstads AB, Ulvsunda Verkstäder AB
AB Vägförbättringar	932	—
Västergötlands—Göteborgs Jvgs AB	1 001	—
Åhlén & Holm AB	1 748	Tempo AB
Ångfartygs AB Tirfing	3 729	Eriksbergs Mek. Verkstads AB, AB Svenska Ostasiatiska Kompaniet, AB Svenska Amerika Mexico Linien, AB Broströms Linjeagentur
AB Åtvidabergs Industrier	2 720	AB Facit, AB Original-Odhner, Halda AB
C. O. Öberg & Co AB	527	—
AB Ivan Öhlin	760	AB Gunnar Collijn, AB Elis Fischer
Örebro Pappersbruks AB	732	—

KAPITEL III Ägandeförhållandena i större svenska företag

I detta kapitel ges en översiktlig beskrivning av ägandeförhållandena i ett antal större svenska företag. Omfattningen av vissa bestämda ägargrupperns aktieinnehav studeras i nästa kapitel.

A. Undersökningens omfattning m. m.

Undersökningen avser med vissa smärre undantag moderbolagen i följande företag:

1. Privata företag år 1963 med minst 500 årsanställda år 1960 enligt utredningens storföretagsregister.
2. Övriga privata affärsbanker exkl. Sparbankernas Bank och Jordbrukets Bank.
3. Övriga större investmentbolag, som ej var dotterbolag år 1963.
4. Övriga företag, som år 1963 ej var dotterbolag till andra svenska företag och vars aktier år 1963 var börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista.

Urvalet av företag har således främst bestämts av 1960 års storföretagsregister. Företag, som under perioden 1961–1963 uppgick i andra företag, har uteslutits medan i stället två företag (Mölnlycke och Kohlsua) tillkommit genom utbrytning från andra storföretag. I fyra fall har det helt dominerande dotterbolag medtagits på grund av att koncerntoppen ej bestått av ett aktiebolag. Två företag med mer än 500 anställda år 1960 har uteslutits, eftersom något sådant dotterbolag ej funnits.

Som tidigare framhållits mäts med sysselsättningen endast en dimension av ett företags storlek. För att i viss mån korrigera denna snedhet i urvalet har företagen enligt punkterna 2–4 ovan medtagits. Företag, vars aktier är föremål för organiserad han-

del är dessutom som grupp betraktad av speciellt intresse vid studium av ägandeförhållanden. I investmentbolagsgruppen ingår tre icke börsnoterade företag, vars innehav av andra aktier än i dotterbolag år 1960 hade ett nominellt eller bokfört värde överstigande 5 milj. kr.

Sammanlagt omfattar undersökningen 305 företag, av vilka 23 st. är utländska dotterbolag. De senare behandlas inte i flertalet fall. I huvudsak avser därför undersökningen ägandeförhållandena vid 282 företag. Vilka dessa är och hur de delats in i grupper framgår av bilaga 1. Beträffande gruppindelningen bör noteras att vissa företag (exempelvis Asken och Ratos), vilka i börslistan rubriceras som investmentbolag, har förts till gruppen industri- och handelsföretag. Anledningen är att det i resp. koncern ingår ett eller flera rörelsedrivande bolag av betydande storlek.

Uppgifter om ägandeförhållandena har i huvudsak erhållits på två olika vägar. Våren 1963 gjorde koncentrationsutredningen en skriftlig enkät, vari företagen ombads lämna uppgifter om de 20 största aktieägarnas namn och aktieinnehav, om styrelseledamöternas namn och aktieinnehav samt om verkställande direktörens aktieinnehav. Alla uppgifter avsåg förhållandena omedelbart före 1963 års ordinarie bolagsstämma. Vidare ombads företagen lämna utredningen en avskrift av röstlängden från denna bolagsstämma. Företagen var mycket samarbetsvilliga och mindre än 5 % av de, som tillskändes frågeformuläret, vägrade helt lämna önskade uppgifter.

Vid sidan av denn enkät har utredningen bearbetat kupongskattedeclarationerna för

den utdelning från företagen, som blev tillgänglig för lyftning under år 1963. Huvudsyftena med denna undersökning var dels att få uppgifter om totala antalet aktieägare och dess sammansättning, dels att få uppgifter från ytterligare en källa om styrelsens och de 20 största ägarnas aktieinnehav.

För hela den grupp företag, som undersökningen omfattar, uppgår bortfallet till högst 10 %. Bortfallets storlek varierar för olika slag av uppgifter och mellan olika undergrupper av företag. Anledningen till bortfallet är främst att en del bolag inte lämnat utdelning under år 1963 och i vissa fall inte heller besvarat enkäten. Några företag omfattades inte av enkäten på grund av att storföretagsregistret inte var komplett när enkäten sändes ut.

I flertalet fall har det varit möjligt att jämföra företagens enkätsvar med uppgifterna från kupongskattematerialet. I de fall när aktieboken legat till grund för bolagens uppgifter har i åtskilliga fall betydande skillnader jämfört med deklara-tionsuppgifterna kunnat konstateras. Differenserna har i regel kunnat antas bero på att aktiebokens uppgifter inte speglar den aktuella situationen. Detta har bl. a. framgått vid kontroll i uppslagsverket Svenska Aktiebolag av bolagens aktieinnehav. Vid förekommande större differenser har därför deklara-tionsuppgifterna betraktats som mest tillförlitliga (se dock nedan).

Vid beräkning av antalet aktieägare enligt deklara-tionsuppgifterna har den utdelningslyftande betraktats som ägare. Ett konsortium har således räknats som en ägare. Beträffande juridiska personer har någon hänsyn inte tagits till koncernförhållanden. Stiftelser, fonder och andra självständiga förmögenhetsmassor har räknats var för sig även om förvaltningen varit gemensam. Det har dock inte varit möjligt att i samtliga fall tillämpa denna princip, eftersom ibland utdelningen för flera förmögenhetsägare (främst fonder) redovisas gemensamt på en och samma deklara-tionsblankett. Detta är i några fall också förklaringen till differenser mellan bolagens egna uppgifter och deklara-tionsuppgifterna om de 20 största ägarna.

Undersökningen omfattar alla kupongskattedeklara-tioner för år 1963, som inkom till kupongskattemyndigheten före den 1.12. 1964 då undersökningen avbröts. I många fall hade hela utdelningen inte redovisats vid denna tidpunkt. En uppskattning har då gjorts av antalet icke redovisade aktieägare på basis av det resterande utdelningsbeloppets storlek och aktieägarnas storleksfördelning vid närmast föregående redovisningstillfälle. De enstaka företag, för vilka resterande utdelning översteg 2 % av hela utdelningen, har inte medtagits i undersökningen.

En komplikation har i vissa fall varit det utomlands förekommande systemet med s. k. »nominees». I vissa länder är det vanligt att aktieägare lyfter sin utdelning genom bank, bankirfirma o. d. Utdelningen deklarerar då i bankens namn. Aktierna är också i bolagets aktiebok registrerade i bankens namn. En »nominee» kan lyfta utdelning för tusentals aktieägare, vilket medför en betydande felkälla vid beräkning av antalet aktieägare i företag med många utländska aktieägare. Beträffande de i undersökningen ingående företagen har emellertid i flertalet fall varit fogade förteckningar över de verkliga aktieägarna när utdelningen lyfts genom »nominee». För fem bolag har dock sådana förteckningar delvis saknats. I dessa fall har därför antalet utländska aktieägare delvis måst uppskattas.¹

Undersökningsresultaten redovisas i ett antal tabeller. Tabellerna talar i stor utsträckning för sig själva varför texten här inskränks till tämligen kortfattade kommentarer rörande huvudresultaten. Uppgifternas betydelse med avseende på inflytandet inom det privata näringslivet diskuteras i kapitel I.

B. Antalet aktieägare

Hur de undersökta företagen fördelar sig med avseende på antalet aktieägare framgår av tabellerna 3: 1-3: 3. Antalet aktie-

¹ Genom att medianvärden använts har effekten av denna felkälla i flertalet tabeller kunnat elimineras eller starkt begränsas.

Tabell 3: 1. Företagen fördelade efter antalet aktieägare medio 1963.

Slag av företag	Antal företag med följande antal aktieägare							Uppg. saknas	Summa
	1—10	11—100	101—1 000	1 001—5 000	5 001—10 000	10 001—			
1	2	3	4	5	6	7	8		9
Samtliga företag	69	47	48	37	30	26	25		282
Fördeln. i procent	26,8	18,3	18,7	14,4	11,7	10,1	—		100,0
Storleksklass									
III	10	6	11	22	21	23	4		97
II	28	21	13	6	2	1	6		77
I	28	20	9	2	1	1	5		66
0	3	—	15	7	6	1	10		42
Rel. till börsen									
A	—	(1)	12	32	29	26	5		105
F	(2)	2	20	5	1	—	8		38
EB	67	44	16	—	—	—	12		139
Typ									
P	66	46	33	30	21	20	15		231
I	2	—	1	2	2	3	1		11
B, F	—	1	1	2	6	3	2		15
ÖB	(1)	—	13	3	1	—	7		25

Beteckningar:

Storleksklass 1960

III: $\geq 1\,500$ anst.

II: 1 499—750 anst.

I: 749—500 anst.

0: < 500 anst.

Börsrelation 1963

A: Noterade på börsen

F: Noterade på fondhandlarnas lista

EB: Övriga företag

Typ av verksamhet

P: Industri- och handelsföretag med ≥ 500 anst.

I: Investmentbolag

B: Banker

F: Försäkringsbolag med ≥ 500 anst.

ÖB: Övriga börsnoterade (< 500 anst.) företag

Anm. Inom parentes angivna företag är sådana vars ägandeförhållanden ändrades kraftigt under 1963 i samband med introduktion på börsen eller fondhandlarnas lista.

Tabell 3: 2. Medianvärden m. m. för antalet aktieägare i 257 företag medio 1963.

Slag av företag	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartilavstånd
1	2	3	4	5
Samtliga företag	8	236	3 520	3 512
Storleksklass				
III	392	4 475	9 990	9 598
II	5	21	324	319
I	4	13	87	83
0	297	802	3 925	3 628
Rel. till börsen				
A	2 134	5 596	10 069	7 935
F	184	384	846	662
EB	3	9	42	39
Typ				
P	8	77	2 574	2 566
I	125	3 696	10 212	10 087
B, F	3 783	5 758	10 737	6 954
ÖB	307	524	1 014	707

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Tabell 3: 3. Företag med mer än 10 000 aktieägare medio 1963.

Företagets namn	Antal aktieägare		Summa
	Enligt kupong-skattedeklarationerna	Ej redov. ägare, som lyft utdeln. genom utl.-bank (ber. antal ägare) a)	
1	2	3	4
AB Svenska Kullagerfabriken	61 500	4 000	65 500
Telefon AB L. M. Ericsson	33 600	20 000	53 600
Svenska Handelsbanken	49 400	—	49 400
Allmänna Svenska Elektriska AB	38 700	—	38 700
Skandinaviska Banken	36 900	—	36 900
Trafik AB Grängesberg-Oxelösund	36 200	—	36 200
Svenska Tändsticks AB	28 600	7 000	35 600
AB Volvo	29 600	—	29 600
Svenska Cellulosa AB	27 100	—	27 100
Uddeholms AB	23 700	—	23 700
Svenska Sockerfabriks AB	22 000	—	22 000
Stora Kopparbergs Bergslags AB	21 700	—	21 700
Säveåns AB	21 000	—	21 000
Bolidens Gruv AB	18 800	—	18 800
AB Alfa-Laval	16 300	700	17 000
AB Bofors	15 000	—	15 000
AB Svenska Fläktfabriken	14 600	—	14 600
Atlas Copco AB	13 900	—	13 900
AB Electrolux	11 500	1 000	12 500
AB Stockholms Bryggerier	12 300	—	12 300
Göteborgs Bank	11 800	—	11 800
Svenska AB Gasaccumulator	10 800	—	10 800
AB Industrivärden	10 600	—	10 600
AB Svenska Metallverken	10 500	—	10 500
AB Custos	10 100	—	10 100
Billeruds AB	10 000	—	10 000

a) Antalet har beräknats med utgångspunkt från genomsnittliga antalet aktier, som innehas av utländska ägare, som antingen själva lyft utdelningen eller som lyft genom nomines, som bifogat specifikationer. Uppgiften för L. M. E. är mer osäker än övriga uppgifter.

ägare varierar mellan en och ca 65 000. 5 000 aktieägare eller mer har drygt en femtedel av samtliga företag och över hälften av de börsnoterade företagen. Genomsnittligt har de undersökta företagen knappt 250 ägare. Om företagen delas upp efter storlek, relation till börser och typ framträder dock som väntat mycket stora skillnader mellan de olika grupperna. Genomsnittliga antalet aktieägare i börsnoterade företag är således 5 600 jämfört med nio i bolag, vars aktier varken är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista.

Antalet ägare ökas med företagsstorleken beroende på den positiva korrelationen mellan företagsstorlek och andelen börsnoterade företag inom resp. storleksklass. Även bland de allra största företagen, mätt med

sysselsättningen, finns dock fall med mycket få ägare. Inom nästan alla företagsgrupper är spridningen med avseende på antalet aktieägare mycket stor.

Banker och investmentbolag har med få undantag ett stort antal ägare. Bortsett från Bohusbanken har provinsbankerna 3 000–7 000 ägare och de fyra privata storbankerna åtskilligt fler.

År 1963 fanns 26 företag med mer än 10 000 aktieägare. Största antalet aktieägare hade SKF följt av L. M. Ericsson och Svenska Handelsbanken. Samtliga företag, vars aktier vid denna tidpunkt var noterade på utländska börser (SKF, L. M. E., STAB, Alfa-Laval och Electrolux) hade mer än 10 000 aktieägare. På grund av det tidigare nämnda nominee-systemet råder dock be-

Tabell 3: 4. Antal registrerade aktieägare hos vissa börsnoterade företag 1958—1964.

A. Andra än finansföretag

Företag	Antal registrerade ägare 31/12 resp. år			Procentuell förändring	
	1958	1963	1964	1958—63	1963—64
1	2	3	4	5	6
Borås Wäveri AB	1 900	1 800	1 800	— 5	+ 0
Elektriska Svetsnings AB	1 400	2 500	2 500	+ 79	+ 0
Fagersta Bruks AB	7 800	10 700	10 800	+ 37	+ 0,5
AB Förenade Superfosfatfabrikerna	500	600	600	+ 20	+ 0
Holmens Bruks och Fabriks AB	7 000	8 000	8 000	+ 14	+ 0
Husqvarna Vapenfabriks AB	2 100	4 500	5 100	+ 114	+ 13
AB Iggesunds Bruk	1 900	2 800	2 900	+ 47	+ 2
AB Klippans Finpappersbruk	1 000	1 100	1 100	+ 10	+ 0
Kopparfors AB	3 500	3 500	3 500	+ 0	+ 0
Korsnäs AB	3 000	5 700	5 900	+ 90	+ 4
AB Nordiska Armaturfabrikerna	1 100	1 900	2 000	+ 69	+ 5
AB Plåtmanufaktur	850	2 000	2 000	+ 135	+ 0
Skånska Cement AB	4 500	7 800	?	+ 73	?
Svenska Aeroplan AB	4 200	10 000	11 000	+ 138	+ 10
Svenska Cellulosa AB	19 000	35 000	35 000	+ 84	+ 0
AB Svenska Gasaccumulator	8 000	9 000	9 700	+ 13	+ 8
Svenska Sockerfabriks AB	18 000	18 000	18 000	+ 0	+ 0
Svenska Tändsticks AB	30 000	30 000	30 000	+ 0	+ 0
Telefon AB L. M. Ericsson	21 000	60 000	65 000	+ 186	+ 8
Wifstavarfs AB	2 500	5 000	5 000	+ 100	+ 0
AB Volvo a)	(17 900)	28 100	31 100	(+ 70)	+ 11
Åhlén & Holm AB	5 000	5 500	5 800	+ 10	+ 5
Ångfartygs AB Tirfing	1 200	1 300	?	+ 8	?
AB Åtvidabergs Industrier	2 400	4 800	4 900	+ 100	+ 2
Yngerefsfors Kraft AB	470	645	—	+ 37	—

a) Antal aktieägare 1958 har beräknats genom interpolering mellan 1957 och 1959 års uppgifter. För 1959 och senare baserar sig uppgifterna på kupongskattematerial.

B. Finansföretag

Företag	Antal registrerade ägare 31/12 resp. år			Procentuell förändring	
	1959	1963	1964	1959—64	1963—64
1	2	3	4	5	6
Industrivärden	12 500	14 000	?	(+ 12)	?
Skandinaviska Banken	25 000	38 000	?	(+ 52)	?
Skaraborgs Enskilda Bank	4 000	5 300	5 400	+ 36	+ 3
Sundsvallsbanken	5 400	5 000	6 000	+ 11	+ 20
Uplands Enskilda Bank	4 500	4 800	5 000	+ 11	+ 4
Östergötlands Enskilda Bank	3 400	4 400	5 400	+ 60	+ 22

Källor: Uppgifter för 1958 och 1959 enligt Aktieplacerarens handbok av C. R. Pokorny samt uppgifter för 1963 och 1964 enligt Svenska Aktiebolag. I regel rör det sig om avrundade tal.

träffande ett av dessa företag osäkerhet om antalet utländska ägare.

Möjligheterna att belysa aktieägarantalets utveckling är små på grund av att företagen

först under senare år regelbundet börjat publicera uppgifter om antalet aktieägare. I tabell 3: 4 redovisas antalet aktieägare åren 1958, 1959, 1963 och 1964 i de börs-

noterade företag för vilka uppgifter funnits tillgängliga. Med enstaka undantag avses antalet registrerade aktieägare enligt aktieboken, vilket som nämnts kan avvika från det faktiska antalet aktieägare. Relativt sett torde det främst vara de små aktieinnehavaren, som inte registreras varför ökningen av antalet aktieägare underskattas om denna till betydande del betingas av ett växande antal små aktieägare. För år 1963 har jämförelse kunnat göras med antalet aktieägare enligt utredningens bearbetning av kupongskattematerialet. I regel är det faktiska antalet enligt detta material något högre än det registrerade antalet.

Som framgår har antalet aktieägare ökat kraftigt i flertalet företag under femårsperioden 1958–1964. I vissa fall är det frågan om mer än en fördubbling. Medianvärdet för ökningen är 42 % men spridningen kring detta värde är avsevärd.

Ökningen av antalet aktieägare tenderar att i stor utsträckning ske språngvis i samband med nyemissioner. Detta framgår exempelvis av tabell 3: 9, som visar utvecklingen av antalet aktieägare i Volvo, vilket är det enda börsnoterade bolag som under flera år regelbundet publicerat detaljerade uppgifter om sina aktieägars antal och fördelning. År 1962 genomförde Volvo en kombinerad fond- och nyemission, vilket torde vara den huvudsakliga förklaringen till den stora ökningen av antalet aktieägare åren 1962–1963.

Vissa undersökningar har vid olika tidpunkter gjorts av antalet personer i landet som är aktieägare.² Resultaten är emellertid relativt osäkra. Uppgifter om utvecklingen av antalet personer, som äger aktier, kan inte jämföras med uppgifterna i tabell 3: 4 om utvecklingen av antalet aktieägare i vissa bolag. Dels finns inget stöd för antagandet att dessa bolag är representativa för samtliga aktiebolag, dels omfattar siffrorna alla slags ägare och inte bara fysiska personer bosatta i Sverige. Det förefaller dock troligt att antalet aktieägare (brutto) i börsnoterade företag ökat mer än totala antalet aktieägare i landet. Anledningen är att det under senare år tillkommit ett be-

tydande antal småplacerare, som kan antas eftersträva riskspridning och därför innehar aktier i flera företag.

C. Aktieägarnas fördelning efter aktieinnehavets storlek

Vid kartläggning av aktieägarnas fördelning efter aktieinnehavets storlek har av beräkningstekniska skäl använts aktiernas nominella värde. I mycket runda tal var vid utgången av år 1963 marknadsvärdet av börsnoterade aktier exkl. bankaktier tre gånger högre än nominella värdet.

I tabellerna 3: 5–3: 8 ges en översiktlig bild av aktieägarnas storleksmässiga fördelning i de undersökta företagen. Aktieägare med aktieposter på högst 10 000 kr. utgör mer än hälften av samtliga aktieägare i företagen. Skillnaderna mellan olika slags företag är dock mycket stora. I börsnoterade företag har således ca 85 % av ägarna aktieposter på högst 10 000 kr. medan motsvarande andel är drygt 25 % i företag, vars aktier varken är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista. Det bör emellertid observeras att särskilt i börsnoterade företag många små aktieposter tillhör ägare med betydande aktieportföljer omfattande aktier i många företag.

Inslaget av små aktieägare varierar kraftigt även bland de börsnoterade företagen. Extremfallen består å ena sidan av ett verkstadsföretag där 78 % av aktieposterna uppgår till högst 1 000 kr. och å andra sidan av ett fastighetsbolag där motsvarande andel endast är 6 %. Bland börsnoterade företag utgör aktieägare med ett aktieinnehav på högst 1 000 kr. genomsnittligt knappt en tredjedel av samtliga aktieägare. Aktieägare med ett aktieinnehav på högst 10 000 kr. utgör i genomsnitt nära 90 % av samtliga aktieägare i börsnoterade företag. I detta senare fall är också spridningen mellan företagen begränsad. Hos börsnoterade företag har därför med få undantag den helt övervägande delen av aktieägarna aktiepos-

² Se Aktievinster beskattning, s. 149–153, 320–324.

Tabell 3: 5. Aktieägarnas fördelning efter aktieinnehavets storlek medio 1963 i 257 företag.

Slag av företag	Procentuell andel aktieägare med ett aktieinnehav (aktiepostens nom. värde) av: a) c)					Summa
	≤ 1 000 kr	1 001— 10 000 kr	10 001— 50 000 kr	> 50 000 kr	Icke spec. b)	
1	2	3	4	5	6	7
Samtliga företag	22,4	31,9	14,4	29,3	2,0	100,0
Storleksklass						
III	26,4	43,7	12,1	15,5	2,3	100,0
II	20,0	21,9	15,7	40,7	1,7	100,0
I	11,7	22,6	17,9	47,2	0,6	100,0
0	36,4	38,0	11,2	10,0	4,4	100,0
Rel. till börsen						
A	34,3	50,4	9,6	2,9	2,8	100,0
F	30,2	38,9	18,4	8,0	4,5	100,0
EB	11,2	15,8	17,2	55,1	0,7	100,0
Typ						
P	19,9	30,0	15,1	33,4	1,6	100,0
I	26,6	36,9	10,9	23,5	2,1	100,0
B, F	36,2	51,9	7,6	1,3	3,0	100,0
ÖB	39,6	38,0	12,5	4,4	5,5	100,0

Beteckningar: se tabell 3: 1.

a) Ovägda medeltal av andelarna inom resp. företag.

b) Icke specificerade aktieägare redovisas här liksom i flera andra tabeller för sig. Antalet har beräknats med utgångspunkt från aktieägarnas storleksmässiga fördelning efter kupongskattematerialet vid sista delredovisningen av återstående utdelningar. Med mycket få undantag har detta inneburit att icke specificerade aktieägare fördelats på de två minsta storleksklasserna.

c) Ofördelade nominees har räknats som ägarenheter (se tabell 3: 3).

Tabell 3: 6. Andel aktieägare med aktieposter ≤ nom. 1 000 kr medio 1963.

Slag av företag	Antal företag, där andelen aktieposter ≤ nom. 1 000 kr utgör											Ingen uppg.	Sum- ma
	0,1	10,1	20,1	30,1	40,1	50,1	60,1	70,1	80,1	90,1			
	10,0 %	20,0 %	30,0 %	40,0 %	50,0 %	60,0 %	70,0 %	80,0 %	90,0 %	100,0 %			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Samtliga företag	91	36	41	36	17	14	13	8	1	—	25	282	
Fördelning i pro- cent	35,4	14,0	16,0	14,0	6,6	5,4	5,1	3,1	0,4	0,0	—	100,0	
Storleksklass													
III	16	12	25	24	6	5	3	2	—	—	4	97	
II	34	9	9	4	3	4	3	4	—	—	6	77	
I	37	11	4	3	3	1	2	—	1	—	5	66	
0	4	4	3	5	5	4	5	2	—	—	10	42	
Rel. till börsen													
A	2	11	26	31	11	10	7	2	—	—	5	105	
F	2	9	8	1	2	3	3	2	—	—	8	38	
EB	87	16	7	4	4	1	3	4	1	—	12	139	
Typ													
P	86	32	37	25	12	10	7	6	1	—	15	231	
I	2	2	1	3	1	—	—	1	—	—	1	11	
B, F	1	—	1	6	3	—	2	—	—	—	2	15	
ÖB	2	2	2	2	1	4	4	1	—	—	7	25	

Beteckningar: se tabell 3: 1. Anm. Ospecificerade aktieägare ingår.

Tabell 3: 7. Andel aktieägare med aktieposter ≤ nom. 10 000 kr medio 1963.

Slag av företag	Antal företag, där andelen aktieposter ≤ nom. 10 000 kr utgör											Ingen uppg. ma
	0,1	10,1	20,1	30,1	40,1	50,1	60,1	70,1	80,1	90,1		
	10,0 %	20,0 %	30,0 %	40,0 %	50,0 %	60,0 %	70,0 %	80,0 %	90,0 %	100,0 %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Samtliga företag	62	11	9	4	8	9	19	28	59	48	25	282
Fördelning i pro- cent	24,1	4,3	3,5	1,6	3,1	3,5	7,4	10,9	22,9	18,7	—	100,0
Storleksklass												
III	10	3	1	1	—	4	4	8	39	23	4	97
II	25	6	2	2	3	—	7	9	9	8	6	77
I	25	2	6	1	3	3	7	7	3	4	5	66
0	2	—	—	—	2	2	1	4	8	13	10	42
Rel. till börsen												
A	(1)	—	—	—	—	—	1	11	47	40	5	105
F	—	(1)	—	1	1	3	5	7	7	5	8	38
EB	61	10	9	3	7	6	13	10	5	3	12	139
Typ												
P	60	11	9	4	6	7	18	24	46	31	15	231
I	2	—	—	—	1	—	1	—	4	2	1	11
B, F	—	—	—	—	—	—	—	—	5	8	2	15
ÖB	—	—	—	—	1	2	—	4	4	7	7	25

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Anm. Ospecificerade aktieägare ingår.

Tabell 3: 8. Medianvärden m. m. för andelen aktieägare med vissa aktieposter medio 1963 i 257 företag.

Slag av företag	Andel aktieposter ≤ nom. 1 000 kr			
	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartilavstånd
1	2	3	4	5
Samtliga företag	0,0	21,1	34,7	34,7
Rel. till börsen				
A	25,4	32,2	42,7	17,3
F	14,2	24,1	53,9	39,7
EB	0,0	0,0	16,7	16,7
Slag av företag	Andel aktieposter ≤ nom. 10 000 kr			
	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartilavstånd
1	2	3	4	5
Samtliga företag	14,8	75,6	88,5	73,7
Rel. till börsen				
A	83,6	88,6	93,0	9,4
F	61,0	77,5	86,2	25,2
EB	0,0	15,4	53,0	53,0

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Anm. se tabell 3: 6 och 3: 7.

Tabell 3: 9. Antal aktieägare och aktiekapitalets fördelning i AB Volvo 1959—64.

Antal aktieägare												
Aktieägare med följande antal aktier												
År	10		11—100		101—1 000		1 001—10 000		> 10 000		Ej spec.	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1959	2 776	14,4	10 406	53,8	4 277	22,1	169	0,9	6	0,0	1 700	8,8
1960	3 872	18,2	10 886	51,1	4 534	21,3	198	0,9	8	0,0	1 800	8,5
1961	4 825	21,0	11 730	51,1	4 690	20,5	191	0,8	8	0,0	1 500	6,6
1962	5 103	21,5	12 962	54,5	4 347	18,3	167	0,7	9	0,0	1 200	5,0
1963	4 836	17,2	15 250	54,2	6 232	22,2	303	1,1	12	0,0	1 500	5,3
1964	6 810	21,9	17 015	54,9	6 072	19,5	283	0,9	11	0,0	900	2,9
Summa aktieägare												
											Antal	%
											19 334	100,0
											21 298	100,0
											22 944	100,0
											23 788	100,0
											28 133	100,0
											31 091	100,0
Sammanlagt aktieinnehav												
Aktieägare med följande antal aktier												
År	10		11—100		101—1 000		1 001—10 000		> 10 000		Ej spec.	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1959	12 202	0,7	373 561	20,8	967 050	53,7	335 173	18,6	75 115	4,2	36 899	2,0
1960	21 321	1,0	436 042	20,2	1 117 754	51,7	388 857	18,0	122 502	5,7	73 524	3,4
1961	26 023	1,1	475 594	20,9	1 096 723	48,1	378 455	16,6	239 238	10,5	63 967	2,8
1962	30 387	1,3	515 693	22,6	1 081 861	47,5	337 066	14,8	258 694	11,3	56 299	2,5
1963	28 924	0,8	614 871	18,0	1 639 287	47,9	625 593	18,3	426 304	12,5	85 021	2,5
1964	41 479	1,2	672 776	19,7	1 569 369	45,9	600 340	17,6	485 870	14,2	50 166	1,5
Samtliga aktieägare												
											Antal	%
											1 800 000	100,0
											2 160 000	100,0
											2 280 000	100,0
											2 280 000	100,0
											3 420 000	100,0
											3 420 000	100,0

Källa: AB Volvos årsredovisningar.

ter vars nominella värde inte överskrider 10 000 kr.

De ovan redovisade siffrorna avser endast aktieägarnas storleksmässiga fördelning och ger inga upplysningar om hur stor andel av aktiekapitalet resp. storleksgrupp innehåller. Att studera aktiekapitalets fördelning på storleksgrupper för samtliga företag har inte ansetts möjligt på grund av att grundmaterialets karaktär gör en sådan undersökning mycket kostnadskrävande. Därför har i stället valts ut 15 börsnoterade företag för vilka 1964 års kupongskattedeclarationer specialbearbetats. Urvalet är inte slumpmässigt i strikt statistisk mening men torde ändå ge en allmän bild av aktiekapitalets fördelning i börsnoterade företag. Vid sidan av dessa 15 företag finns vissa publicerade uppgifter om aktiekapitalets fördelning i Volvo och Skandinaviska Banken.

Som framgår av tabell 3: 9 hade i Volvo nära 80 % av aktieägare (inkl. gruppen »ej

specificerade») högst 100 aktier vardera år 1964 (nom.värde: 50 kr.). Dessa 80 % svarade för endast drygt 22 % av hela aktiekapitalet. Under perioden 1959–1964 har snedheten i aktiefördelningen blivit mer markant trots ökningen i antalet aktieägare. Delvis men inte helt beror detta på att Custos i samband med försäljningen av Arvika-Thermaenius till Volvo år 1960 erhöll betalning med Volvo-aktier och därigenom blev den största aktieägaren. Vidare kan nämnas att år 1963 hade i Skandinaviska Banken 89 % av aktieägarna (inkl. gruppen »ej specificerade») högst 100 aktier vardera (nom.värde: 100 kr.). Dessa 89 % svarade för drygt 40 % av totala aktiekapitalet.

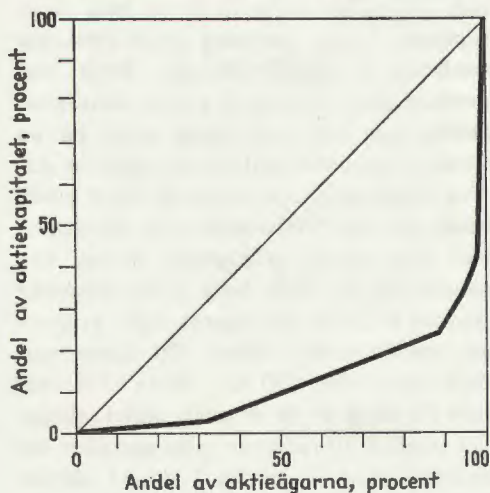
I tabell 3: 10 redovisas vissa uppgifter om aktiekapitalets fördelning i de 15 särskilt undersökta företagen. I diagram 3: 1 redovisas aktiekapitalets genomsnittliga fördelning i form av en Lorenzkurva. Som framgår är aktieinnehavet starkt snedfördelat. I

Tabell 3: 10. Ägarstrukturen i 15 börsnoterade företag medio 1964.

	Ovägt medeltal	Medianvärde
1. Antal aktieägare; samtliga företag	7 010	6 340
— därav i 10 industri- och handelsföretag	7 160	5 800
— därav i 5 andra företag	6 710	6 980
2. Andel aktieägare (%), som innehar 25 % av aktiekapitalet; samtliga företag	0,2	0,1
— därav i 10 industri- och handelsföretag	0,2	0,1
— därav i 5 andra företag	0,4	0,1
3. Andel aktieägare (%), som innehar 50 % av aktiekapitalet; samtliga företag	1,8	1
— därav i 10 industri- och handelsföretag	1,5	1
— därav i 5 andra företag	2,3	1
4. Andel aktieägare (%), som innehar 75 % av aktiekapitalet; samtliga företag	10—11	10—11
— därav i 10 industri- och handelsföretag	9—10	9—10
— därav i 5 andra företag	11—14	10—15
5. De 20 största ägarnas andel (%) av aktiekapitalet; samtliga företag	42	39
— därav i 10 industri- och handelsföretag	44	43
— därav i 5 andra företag	37	38

Anm. De tio industri- och handelsföretagen är Astra, Boliden, Förvaltnings AB Ratos, Husqvarna, Plåtmanufaktur, Sandviken, Skånska Cement, Stockholms Superfosfat (Fosfatbolagen), Svenska Metallverken och Åtvidaberg (Facit). De fem andra företagen är Providentia, Industrivärden, Kinnevik, Investor och Sundsvallsbanken. Medianvärdet medio 1963 för antalet aktieägare i dessa 15 företag var 5 780.

Diagram 3: 1. Aktieägarnas fördelning år 1964 i 15 företag. Ovägt medeltal.

Anm. För förklaringar se tabell 3:10

tio av företagen innehar 1 % eller mindre av aktieägarna tillsammans hälften av aktiekapitalet. Endast i två företag är de 75 % av aktiekapitalet, som finns i de största posterna, utspridda på mer än 15 % av ägarerna. Vanligen är det 60–80 % av ägarerna,

som delar på de »sista» 10 procenten av aktiekapitalet. Aktier i affärsbanker är jämnare fördelade än i övriga företag.

Genom att aktierna i flertalet företag i så hög grad är koncentrerade till ett mycket litet antal ägare, är det av minst samma intresse att studera dessa stora ägares andelar som hela aktiekapitalets relativa fördelning. I tabellerna 3:11–3:13 lämnas uppgifter om största ägarens och de 20 största ägarnas andel. De 20 störstas andel har använts i både amerikanska och engelska undersökningar, vilket gör vissa begränsade jämförelser möjliga. Siffran 20 är naturligtvis godtycklig. Strävan i olika undersökningar har varit att välja å ena sidan en grupp ägare tillräckligt liten för att personliga kontakter mellan gruppens medlemmar skall vara praktiskt möjliga och å andra sidan en grupp ägare, vars aktieinnehav tillsammans uppgår till en betydande andel av aktiekapitalet i många företag. Lika goda skäl kan anföras för att i stället välja de 15 eller 25 största ägarerna. De praktiska konsekvenserna av sådana variationer i avgränsningen har emellertid i engelska och amerikanska undersökningar visat sig vara be-

Tabell 3: 11. Företagens fördelning efter den störste ägarens andel av aktiekapitalet medio 1963

Slag av företag	Antal företag, där den störste ägaren innehar följande andel av aktiekapitalet						Uppg. saknas	Summa
	0,0— 5,0 %	5,1— 10,0 %	10,1— 25,0 %	25,1— 50,0 %	50,1— 99,9 %	100 %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samtliga företag	26	52	79	79	28	14	4	282
Fördelning i procent	9,4	18,7	28,4	28,4	10,1	5,0	—	100,0
Storleksklass								
III	16	25	28	19	4	4	1	97
II	2	10	21	29	11	3	1	77
I	1	6	17	24	11	7	—	66
0	7	11	13	7	2	—	2	42
Rel. till börsen								
A	23	30	33	19	—	—	—	105
F	3	10	10	10	3	—	2	38
EB	—	12	36	50	25	14	2	139
Typ								
P	15	40	62	72	26	14	2	231
I	2	2	6	—	1	—	—	11
B, F	7	3	4	1	—	—	—	15
ÖB	2	7	7	6	1	—	2	25

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Tabell 3: 12. Företagens fördelning efter de 20 största ägarnas andel av aktiekapitalet medio 1963

Slag av företag	Antal företag, där de 20 största ägarna innehar följande andel av aktiekapitalet					Uppg. saknas	Summa
	0,0— 10,0 %	10,1— 25,0 %	25,1— 50,0 %	50,1— 99,9 %	100 %		
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag	3	26	54	105	90	4	282
Fördeln. i procent	1,1	9,3	19,4	37,8	32,4	—	100,0
Storleksklass							
III	2	20	28	32	14	1	97
II	—	1	12	27	36	1	77
I	—	—	4	25	37	—	66
0	1	5	10	21	3	2	42
Rel. till börsen							
A	2	26	43	33	(1)	—	105
F	1	—	8	25	(2)	2	38
EB	—	—	3	47	87	2	139
Typ							
P	1	17	42	82	87	2	231
I	—	2	4	3	2	—	11
B, F	1	7	4	3	—	—	15
ÖB	1	—	4	17	1	2	25

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Anm. När mindre än 20 ägare funnits i ett företag har andelen satts till 100 procent.

gränsade på grund av att aktierna är mycket snedfördelade även bland de 20 största ägarna.³ Samma förhållandet gäller i svenska företag.

Av tabell 3: 11 framgår att en enda ägare har 50 % eller mer av aktiekapitalet i 42 av de undersökta företagen – dock inget börsnoterat. I 14 företag innehas samtliga aktier av en ägare. 11 av dessa ägare är fysiska personer (inkl. dödsbon) medan två är andra företag än aktiebolag och en är stiftelse. I 79 företag är största ägarens andel mellan 25 och 50 %. Genomsnittligt innehar största ägaren en femtedel av aktiekapitalet i samtliga undersökta företag och en tiondel av aktiekapitalet i börsnoterade företag. I en fjärdedel av de börsnoterade företagen innehar största ägaren 20–50 % av aktiekapitalet.

De 20 största ägarnas andel uppgår till mer än 50 % i 195 av de 278 företag för vilka uppgifter finns. Motsvarande andel når de 20 största ägarna upp till i 34 av de 105 börsnoterade företagen. Genomsnittligt uppgår de 20 största ägarnas andel av

aktiekapitalet till något mindre än 75 % bland samtliga företag och till drygt 40 % bland börsnoterade företag.

Ett annat sätt att beskriva ägarkoncentrationen är att beräkna hur många aktieägare, som minst behövs för att de tillsammans ska inneha mer än hälften av aktiekapitalet. Som framgår av tabell 3: 14 är det endast i 39 av de 105 börsnoterade företagen, som det behövs mer än 100 aktieägare för att erhålla aktiemajoritet. Av dessa 39 företag är 10 st. banker och försäkringsföretag. Som tidigare framhållits är ägandekoncentrationen lägre i banker än bland andra företagsgrupper, vilket också framgår av tabellerna 3: 11 och 3: 12.

Sammanfattningsvis kan konstateras att fördelningen av aktieinnehavet i större svenska företag är mycket ojämn. Fördelningen är ojämnare än i de största amerikanska och engelska företagen. Det bör dock observeras att dessa absolut sett är betydligt större än motsvarande svenska företag. I

³ Florence [2], s. 44–48.

Tabell 3: 13. Medianvärden m. m. för största ägarens resp. de 20 största ägarnas andel av aktiekapitalet i 278 företag medio 1963.

Slag av företag	Största ägarens andel av kapitalet (%)			De 20 största ägarnas andel av aktiekapitalet (%)				
	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil-avstånd	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil-avstånd
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samtliga företag	9,1	20,0	42,4	33,3	44,0	73,0	100,0	56,0
Storleksklass								
III	7,0	13,4	28,7	21,7	29,1	46,7	73,8	44,7
II	17,2	29,1	50,0	32,8	66,0	98,4	100,0	34,0
I	16,4	33,3	53,5	37,1	76,9	100,0	100,0	23,1
0	6,4	13,9	21,9	15,5	33,2	60,7	72,9	39,7
Rel. till börsen								
A	5,5	10,0	20,0	14,5	23,9	40,5	54,2	30,3
F	8,6	17,2	38,9	30,3	49,2	63,3	84,3	35,1
EB	18,7	35,0	56,0	37,3	94,5	100,0	100,0	5,5
Typ								
P	10,5	24,5	48,8	38,3	47,0	86,4	100,0	53,0
I	6,2	14,8	16,5	10,3	30,8	39,3	70,6	39,8
B, F	1,8	7,1	15,4	13,6	14,0	24,0	35,7	21,7
ÖB	7,7	14,7	27,0	19,3	50,2	61,8	76,5	26,3

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Anm. se tabell 3: 12.

Tabell 3: 14. 278 företag fördelade efter minsta antal aktieägare, som tillsammans äger mer än hälften av aktiekapitalet medio 1963.

Slag av företag	Antal företag, där minsta antalet ägare, som tillsammans äger mer än 50 procent av aktiekap., utgör							Summa
	1	2—5	6—10	11—20	21—100	> 100	Ingen uppg.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samtliga företag	42	98	26	29	42	41	4	282
Fördelning i procent	15,1	35,3	9,4	10,4	15,1	14,7	—	100,0
Storleksklass								
III	8	15	11	12	20	30	1	97
II	14	40	5	4	11	2	1	77
I	18	33	6	5	3	1	—	66
0	2	10	4	8	8	8	2	42
Rel. till börsen								
A	—	8	13	13	32	39	—	105
F	3	13	3	8	7	2	2	38
EB	39	77	10	8	3	—	2	139
Typ								
P	40	87	21	21	33	27	2	231
I	1	1	2	1	3	3	—	11
B, F	—	2	1	—	2	10	—	15
ÖB	1	8	2	7	4	1	2	25

Beteckningar: se tabell 3: 1.

amerikanska företag åren 1937–1939 med minst 500 milj. dollar i omslutning innehade 0,2 % av antalet aktieägare drygt 44 % av samtliga stamaktier. I de 126 största industriföretagen innehade de 20 största ägarna i genomsnitt (median) 23 % av aktiekapitalet. Hos de 92 största engelska industriföretagen år 1951 var de 20 största ägarnas andel av totala röstetalet 22 %. Motsvarande andel i *samma* företag år 1936 var 35 %. Andelen hade stigit i 21 företag och sjunkit i 71. Nedgång i de 20 största ägarnas andel förekom framför allt hos företag, vars aktiekapital ökat.⁴

D. Röstdifferentiering

Den hittills förda diskussionen rörande ägandeförhållandena i de undersökta företagen har utgått från aktiekapitalets fördelning. Ett bolags aktier kan emellertid vara uppdelade på flera aktieserier med olika röstvärde. Röstfördelningen kan därför avvika från aktiekapitalets fördelning.

Enligt den nu gällande aktiebolagslagen får röstvärdet för en aktie inte överstiga 10 gånger röstvärdet för en annan aktie. Motsvarande begränsning fanns ej i äldre lagstiftning, vilket medfört att vissa bolag fortfarande har aktier med större skillnader i röstvärde.

Som framgår av tabell 3: 15 har 58 (varav 31 börsnoterade) av de undersökta 282 företagen aktier med olika rösträtt. I inget före-

tag finns mer än två slags aktier i rösthänseende. 15 bolag har aktier i en serie, vars röstvärde är mer än tio gånger röstvärdet för aktier i den andra serien. I åtta bolag – däribland fem, vars aktier är noterade på utländska börser – är relationen mellan röstvärdena 1 000 : 1.

I företag där en familj eller släkt innehar en betydande andel av aktiekapitalet kan kontrollmotivet antas ha varit ett av skälen för röstdifferentiering. I många av dessa företag är emellertid ägandeförhållandena sådana att röstdifferentieringen förefaller vara av liten praktisk betydelse från kontrollsynpunkt. Det är dock tänkbart att röstdifferentieringen är en försiktighetsåtgärd inför framtida ändringar i ägandeförhållandena genom exempelvis arvssplittring.

I en del börsnoterade företag beror röstdifferentieringen på förekomsten av preferensaktier. Dessa har då förmånsställning beträffande rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst och har i stället lägre röstvärde. Huvudmotivet för emitterande av preferensaktier kan antas ha varit att underlätta anskaffningen av riskvilligt kapital. I regel utgör preferensaktiekapitalet endast en mindre del av hela aktiekapitalet.

En annan anledning till röstdifferentiering är lagens begränsning av utlänningars rätt att förvärva bl. a. aktier i svenska aktie-

⁴ Florence [1], s. 183 ff samt Florence [2], s. 64 ff. En undersökning från år 1957 visar en liknande ojämnheter i fördelningen av aktiekapitalet i australiensiska storföretag. Se Wheelwright.

Tabell 3: 15. Antal företag, som hade aktier med olika röstvärde medio 1963.

Slag av företag	Antal företag	Kol. 2 i % av samtliga i resp. företagsgrupp	Slag av företag	Antal företag	Kol. 5 i % av samtliga i resp. företagsgrupp
1	2	3	4	5	6
Storleksklass			Rel. till börsen		
III	31	32			
II	8	10	A	31	30
I	12	18	F	3	8
0	7	17	EB	24	17
Totalt	58	21	—	58	21

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Tabell 3: 16. 58 företag, som hade aktier med olika röstvärde medio 1963 fördelade med avseende på röstkoncentration och kapitalkoncentration.

Minsta antal aktieägare, som tillsammans äger > 50 % av aktiekapitalet i bolaget	Minsta antal aktieägare, som tillsammans förfogar över > 50 % av totala röstetalet i bolaget						Summa företag
	1	2—5	6—10	11—20	21—100	> 100	
1	2	3	4	5	6	7	8
1	3	1	—	—	—	—	4
2—5	5	12	—	—	—	—	17
6—10	—	1	2	—	—	—	3
11—20	—	2	3	3	—	—	8
21—100	—	2	2	1	6	1	12
> 100	—	1	1	1	2	9	14
Summa företag	8	19	8	5	8	10	58

bolag som äger fast egendom. De s. k. fria aktierna (dvs. för utlänningar tillgängliga aktierna) i dessa bolag måste utgöra mindre än två femtedelar av aktiekapitalet och representera mindre än en femtedel av totala röstetalet. Före år 1934 fanns endast begränsningar i rösthänseende. Företag, som anlitade utländska kapitalmarknader, gav därför de fria aktierna ett mycket lågt röstvärde (se ovan).

För att röstdifferentieringen ska få full effekt från kontrollsynpunkt behöver den i regel kompletteras med särskilda stadganden i bolagsordningen, som upphäver aktiebolagslagens bestämmelser om rösträttsbegränsning på bolagsstämman. 35 av de 58 företagen har stadgat i bolagsordningen att rösträtt får utövas för fulla antalet ägda eller genom fullmakt representerade aktier medan 23 tillämpar rösträttsbegränsningar av något slag — vanligen i enlighet med aktiebolagslagens huvudbestämmelse (dvs. rösträtt för högst en femtedel av det på stämman företrädde aktiekapitalet).

I tabell 3: 16 visas hur majoritetsförhållandena i de 58 företagen förskjuts genom röstdifferentiering. I företag, som ligger under tabellens diagonal, är röstkoncentrationen starkare än kapitalkoncentrationen medan förhållandet är det motsatta i företag som ligger ovanför diagonalen. I 35 av företagen, dvs. 60 %, är röst- och kapitalkoncentrationen ungefär lika stor. Två företag

ligger ovanför diagonalen, nämligen Restaurant AB Norma och Svenska Metallverken.

I 21 företag är röstkoncentrationen högre än kapitalkoncentrationen. I endast åtta fall är dock förskjutningen mer än en klass i tabellen. Av dessa åtta är sju börsnoterade och tre noterade på utländska fondbörser. Sammanfattningsvis kan därför konstateras att med enstaka undantag aktiekapitalets relativa fördelning nära överensstämmer med totala röstetalets relativa fördelning.

E. Fördelning efter slag av aktieägare

Från kupongskattedeklarationerna har uppgifter även kunnat erhållas om hur ägarna fördelar sig på bl. a. fysiska och juridiska personer. Kategorin fysiska personer inkluderar också dödsbon. De juridiska personerna har i sin tur uppdelats i två grupper: svenska aktiebolag och övriga juridiska personer.

Som framgår av tabellerna 3: 17, 3: 18 och 3: 20 dominerar antalsmässigt fysiska personer helt bland aktieägarna. Genomsnittligt är nära 95 % av samtliga ägare fysiska personer. Andelen juridiska personer är således liten. Spridningen mellan företagen beträffande fördelningen på fysiska och juridiska personer är liten, vilket medför att ranglistan över företag med största antalet juridiska personer bland ägarna nära

Tabell 3: 17. Företagen fördelade efter andelen fysiska personer bland aktieägarna medio 1963.

Slag av företag	Antal företag, där andelen fysiska personer bland ägarna utgör								Uppg. sakn.	Summa
	0,0 %	0,1— 50,0 %	50,1— 75,0 %	75,1— 90,0 %	90,1— 95,0 %	95,1— 99,9 %	100,0 %			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Samtliga företag	12	6	3	21	104	45	66	25		282
Fördelning i procent	4,7	2,3	1,2	8,2	40,4	17,5	25,7	—		100,0
Storleksklass										
III	3	3	1	7	57	14	8	4		97
II	3	3	2	6	22	11	24	6		77
I	5	—	—	4	8	11	33	5		66
0	1	—	—	4	17	9	1	10		42
Rel. till börsen										
A	—	—	—	6	77	16	(1)	5		105
F	—	(1)	—	4	15	10	—	8		38
EB	12	5	3	11	12	19	65	12		139
Typ										
P	11	6	3	17	80	34	65	15		231
I	1	—	—	1	7	—	1	1		11
B, F	—	—	—	—	7	6	—	2		15
ÖB	—	—	—	3	10	5	—	7		25

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Anm. I fem företag (se tabell 3: 3) har ej uppdelade nominees räknats som juridiska personer. Vidare har i tabellen ej medtagits gruppen ospecificerade aktieägare.

överensstämmer med ranglistan över företag med största totala antalet ägare.⁵

De juridiska personernas genomsnittliga aktieinnehav är emellertid betydligt större än de fysiska personernas (tabell 3: 21). Detta medför att de senares ställning är betydligt svagare bland de 20 största ägarna än totalt (tabell 3: 19). I 70 av de 105 börsnoterade företagen utgör således fysiska personer mindre än hälften av de 20 största ägarna.

Bortsett från bolag, som är dotterbolag

till utländska företag, samt några få andra företag, är andelen utländska ägare ringa (tabell 3: 22).⁶

I 89 av de undersökta företagen saknas

⁵ Som jämförelse kan nämnas att enligt en amerikansk undersökning från år 1951 var av samtliga aktieägare i USA 92 % fysiska personer. Dessa innehade 57 % av samtliga aktier. Se Kimmel.

⁶ Med utländska ägare avses här utomlands bosatta fysiska personer och i utlandet registrerade juridiska personer. Dessa kategorier deklarerar den uppburna utdelningen på särskilt formulär (18 b).

Tabell 3: 18. Medianvärden m. m. för andelen fysiska personer bland aktieägarna i 257 företag medio 1963.

Slag av företag	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartilavstånd
1	2	3	4	5
Samtliga företag	92,2	94,5	100,0	7,8
Rel. till börsen				
A	92,3	93,4	94,7	2,4
F	92,4	93,9	95,7	3,3
EB	91,8	100,0	100,0	8,2

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Anm. se tabell 3: 17.

Tabell 3: 19. Företagen fördelade efter andelen fysiska personer bland de 20 största ägarna medio 1963.

Slag av företag	Antal företag, där fysiska personer av de 20 största ägarna utgör						Summa
	Samtliga	Mer än hälften	Hälften	Mindre än hälften	Inga	Ingen uppg.	
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag	75	102	12	73	16	4	282
Fördelning i procent	27,0	36,7	4,3	26,3	5,7	—	100,0
Storleksklass							
III	9	25	4	50	8	1	97
II	26	37	4	7	2	1	77
I	37	20	1	3	5	—	66
0	3	20	3	13	1	2	42
Rel. till börsen							
A	2	25	8	66	4	—	105
F	2	28	1	5	—	2	38
EB	71	49	3	2	12	2	139
Typ							
P	72	81	9	53	14	2	231
I	1	3	—	5	2	—	11
F, B	—	3	2	10	—	—	15
ÖB	2	15	1	5	—	2	25

Beteckningar: se tabell 3: 1.

helt utländska ägare. I ytterligare 130 företag är andelen utländska ägare högst 5 %. I de börsnoterade företagen överstiger andelen 5 % endast i undantagsfall. Lägst är andelen i affärsbankerna.

För att få en mer detaljerad bild av de

juridiska personernas sammansättning har förhållandena år 1964 i de tidigare nämnda utvalda 15 börsnoterade företagen undersökts särskilt. Andelen juridiska personer bland ägarna i dessa företag är 6,8 % (median) jämfört med 6,6 % i samtliga börsno-

Tabell 3: 20. Antal svenska aktiebolag och övriga juridiska personer medio 1963 bland aktieägarna i företag noterade på börsen (A).

Antal företag med följ. antal övriga juridiska personer bland aktieägarna	Antal företag med följande antal svenska aktiebolag bland aktieägarna					Ingen uppg.	Summa
	—50	51—100	101—200	201—300			
1	2	3	4	5	6	7	
— 50	14	—	—	—	—	—	14
51— 100	9	—	—	—	—	—	9
101— 200	12	3	1	—	—	—	16
201— 300	5	7	—	—	—	—	12
301— 400	—	9	—	—	—	—	9
401— 500	2	8	1	—	—	—	11
501—1 000	—	8	8	—	—	—	16
1 001—2 500	—	—	8	5	—	—	13
Ingen uppgift	—	—	—	—	5	—	5
Summa	42	35	18	5	5	—	105

Anm. I fem företag (se tabell 3: 3) har ej uppdelade nominees räknats som juridiska personer. Vidare har i tabellen ej medtagits gruppen ospecificerade aktieägare.

Tabell 3: 21. Andel aktieägare inom resp. ägarkategori medio 1963 med aktieposter > nom. 1 000 kr i börsnoterade företag.

	Antal företag, där inom resp. ägarkategori andelen aktieposter > nom. 1 000 kr utgör										Samtliga företag
	≤ 20,0 %	20,1—30,0 %	30,1—40,0 %	40,1—50,0 %	50,1—60,0 %	60,1—70,0 %	70,1—80,0 %	80,1—90,0 %	90,1—100,0 %	Ingen uppgift	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Fysiska personer	0	5	5	10	14	32	24	8	2	5	105
Juridiska personer	0	0	0	1	3	10	18	42	26	5	105
Samtliga	0	2	7	10	11	31	26	11	2	5	105

Anm. I fem företag (se tabell 3: 3) har vissa nominees ej uppdelats utan räknats var och en som en juridisk person.

terade företag år 1963. Som tidigare framgått är spridningen mellan olika företag beträffande fördelningen på fysiska och juridiska personer begränsad. Samma sak gäller för de 15 särskilt undersökta företagen. De torde därför vara tämligen representativa för börsnoterade företag.

I tabellerna 3: 23 och 3: 24 har de juridiska personerna delats upp i ett antal un-

dergrupper. Gruppen ekonomiska föreningar omfattar sådana föreningar, vars verksamhet regleras av föreningslagen eller lagen om bostadsrättsfastigheter. Till aktiesparklubbar har även stiftelsen Aktietjänst (Koncentrafonderna) förts. Gruppen pensionsstiftelser omfattar alla slag av pensions- och personalstiftelser. Understödsföreningar och fackliga organisationer har sammanförts till

Tabell 3: 22. Företagen fördelade efter andelen utländska aktieägare medio 1963.

Slag av företag	Antal företag, där andelen utländska aktieägare utgör							Ingen uppg.	S:a
	0,0 %	0,1—3,0 %	3,1—5,0 %	5,1—10,0 %	10,1—50,0 %	50,1—100,0 %	DB till utl. föret.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Samtliga företag	89	92	38	19	14	5	23	25	305
Fördeln. i procent	31,7	32,9	13,6	6,8	5,0	1,8	8,2	—	100,0
Storleksklass									
III	15	49	20	2	5	2	3	4	100
II	34	14	9	6	7	1	14	6	91
I	37	11	2	7	2	2	5	5	71
0	3	18	7	4	—	—	1	10	43
Rel. till börsen									
A	(1)	66	24	3	4	2	1	5	106
F	3	14	9	4	—	—	—	8	38
EB	85	12	5	12	10	3	22	12	161
Typ									
P	85	68	29	15	14	5	22	15	253
I	2	5	2	1	—	—	—	1	11
B, F	1	10	2	—	—	—	—	2	15
ÖB	1	9	5	3	—	—	1	7	26

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Anm. För vissa företag har antalet utländska aktieägare uppskattats (se tabell 3: 3).

Tabell 3: 23. Aktieägarnas och aktiekapitalets relativa fördelning i 15 börsnoterade företag medio 1964.

Slag av aktieägare	Andel av samtliga ägare, procent	Andel av sammanräknade aktiekapitalet, procent
Fysiska personer	93,8	55,7
Juridiska personer	6,2	46,3
Därav:		
Aktiebolag	15,4	53,5
Ek. föreningar	0,5	0,1
Ömsesid. försäkr.-bolag	2,2	7,6
Kommandit- och handelsbolag	2,5	1,2
Aktiesparklubbar	9,3	0,5
Pensionsstiftelser	5,3	8,5
Andra stiftelser och fonder	41,4	20,1
Understödsfören. och fackliga organisat.	8,2	3,8
Ideella föreningar	11,2	2,9
Staten och kommuner	2,4	0,8
Juridiska personer i utlandet	1,7	1,0
	Sammanlagt antal ägare i de 15 företagen	Sammanlagt aktiekapital i de 15 företagen, milj. kr
Fysiska personer	98 611	503,0
Juridiska personer	6 559	434,0
Samtliga ägare	105 170	937,0

en grupp. I gruppen ingår även branschorganisationer och andra sammanslutningar på arbetsgivarsidan. Gruppen ideella föreningar omfattar föreningar utan facklig anknytning. Gruppen staten och kommuner omfattar även kyrkliga kommuner. Egen- dom, som inte ägs utan enbart förvaltas av stat och kommun har liksom i övriga motsvarande fall förts till gruppen andra stiftelser och fonder. Det bör påpekas att det ibland mött svårigheter att klassificera ägandet på grundval av kupongskattedeklarationernas knapphändiga uppgifter.

Som framgår av tabell 3: 23 dominerar antalsmässigt »andra» stiftelser och fonder (vari bl. a. ingår Nobelstiftelsen samt Knut och Alice Wallenbergs stiftelse), aktiebolag och ideella föreningar bland de juridiska

Tabell 3: 24. Aktieposternas genomsnittliga nominella värde hos ägare i 15 börsnoterade företag medio 1964.

Slag av aktieägare	Aktieposternas genomsnittliga storlek, nom. värde, kr.
Fysiska personer	8 910
Juridiska personer	66 172
Därav:	
Aktiebolag	230 544
Ek. föreningar	7 247
Ömsesid. försäkr.-bolag	225 371
Kommandit- och handelsbolag	32 500
Aktiesparklubbar	3 847
Pensionsstiftelser	106 337
Andra stiftelser och fonder	32 093
Understödsfören. och fackliga organisat.	30 577
Ideella föreningar	17 081
Staten och kommuner	20 889
Juridiska personer i utlandet	40 836

personerna. Med avseende på resp. grupps andel av aktiekapitalet dominerar däremot aktiebolagen kraftigt trots att som nämnts vissa större stiftelser med stora aktieinnehav ingår i gruppen »andra» stiftelser och fonder. Det helt övervägande antalet stiftelser och fonder i gruppen har emellertid mycket små aktieposter.

Som framgår av tabell 3: 24 varierar aktieposternas storlek kraftigt mellan olika grupper av ägare. Aktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag och pensionsstiftelser har aktieposter, som genomsnittligt är flera gånger större än övriga grupper. Vidare är samtliga juridiska personers aktieposter genomsnittligt sett långt större än de fysiska personernas. Detta medför att de juridiska personerna, trots att de endast utgör drygt 6 % av samtliga ägare, innehar 46 % av totala aktiekapitalet i de undersökta företagen (jfr med vad som tidigare sagts om de 20 största ägarnas sammansättning).

Materialet är för litet för att några egentliga slutsatser ska kunna dras om olika ägargruppers placeringspolitik. Möjligen kan utläsas en tendens för små stiftelser och fonder att i större utsträckning än andra placera sina medel i bankaktier och äldre

bolag med många aktieägare. Aktiebolag tycks vara relativt sett mindre benägna att inneha bankaktier än andra placerare.

F. Styrelseledamöternas ägandeintressen i det egna företaget

Storleken av styrelseledamöternas aktieinnehav i det egna företaget är av intresse både från kontrollsynpunkt och med avseende på i vilken utsträckning de deltar i det risktagande, som deras beslut rörande företaget innebär. I det följande redovisas olika uppgifter om styrelsernas aktieinnehav och relationer till de största ägarna. Uppgivna andelar avser i regel andelar av totala röstetalet i företaget. Som tidigare visats är skillnaderna mellan röstetalets och aktiekapitalets fördelning i regel små eller inga.

Med styrelsen avses i undersökningen ordinarie styrelseledamöter och verkställande direktörer. Vanligen är de senare ordinarie styrelseledamöter. I 34 företag är dock det-

ta inte fallet. För att behandla samtliga i undersökningen ingående företag likformigt har emellertid i dessa 34 företag verkställande direktören inräknats bland styrelseledamöterna. Sammanlagda antalet styrelsemandat hos de 282 undersökta företagen uppgår till 1 709, vilket ger ett medeltal av sex ledamöter. Bankerna har avsevärt större styrelser än övriga företag (elva personer).

I tabellerna 3: 25-3: 28 redovisas uppgifter om styrelsernas aktieinnehav. Genomsnittligt för samtliga undersökta företag äger styrelsen aktier i det egna företaget motsvarande drygt 7 % av totala röstetalet. För börsnoterade företag är motsvarande genomsnittssiffra drygt 1 %. Spridningen är emellertid stor både inom och mellan olika företagsgrupper. Styrelsen i 14 börsnoterade företag har mer än 10 % av röstetalet medan motsvarande antal bland samtliga företag är 121. I 78 av de 137 företag, som varken är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista, innehar styrelseledamöterna personligen tillsammans mer än

Tabell 3: 25. Företagen fördelade efter styrelseledamöternas andel av röstmassan i det egna företaget medio 1963.

Slag av företag	Antal företag, där styrelseledamöterna tillsammans personligen ägde aktier motsvarande följande andel av röstmassan								Summa
	0,0 %	0,1— 1,0 %	1,1— 10,0 %	10,1— 25,0 %	25,1— 50,0 %	50,1— 99,9 %	100,0 %	Ingen uppgift	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Samtliga företag	18	56	81	42	25	40	14	6	282
Fördelning i procent	6,5	20,3	29,4	15,2	9,0	14,5	5,1	—	100,0
Storleksklass									
III	4	35	33	13	5	4	1	2	97
II	5	5	24	9	11	16	6	1	77
I	8	3	7	13	9	19	7	0	66
0	1	13	17	7	0	1	0	3	42
Relation till börsen									
A	0	45	45	11	3	0	0	1	105
F	0	7	20	5	3	0	0	3	38
EB	18	4	16	26	19	40	14	2	139
Typ									
P	17	39	60	35	25	39	14	2	231
I	1	2	7	0	0	1	0	0	11
B, F	0	8	6	0	0	0	0	1	15
ÖB	0	7	8	7	0	0	0	3	25

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Tabell 3: 26. Medianvärden m. m. för styrelseledamöternas sammanlagda andel av röstmassan i det egna företaget medio 1963. Avser 276 företag.

Slag av företag	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil-avstånd	Aritmetiskt medeltal (ovägt)
1	2	3	4	5	6
Samtliga företag	1,0	7,4	39,3	38,3	23,6
Storleksklass					
III	0,4	1,6	9,9	9,5	9,6
II	3,5	14,9	60,0	56,5	34,4
I	7,3	39,7	76,2	68,9	41,0
0	0,7	2,0	7,7	7,0	7,5
Rel. till börsen					
A	0,5	1,3	4,6	4,1	3,9
F	1,6	6,0	9,1	7,5	8,5
EB	7,5	38,8	74,3	66,8	42,5
Typ					
P	1,2	9,6	49,8	48,6	27,2
I	0,1	3,7	5,8	5,7	11,4
B, F	0,6	1,0	1,6	1,0	1,6
ÖB	0,5	2,2	12,7	12,2	7,0

Beteckningar: se tabell 3: 1.

hälften av totala röstetalet. Ett klart samband finns mellan å ena sidan styrelsens andel av röstetalet och å andra sidan före-

tagets storlek, verksamhet samt antal aktieägare.

I inget börsnoterat företag saknar styrel-

Tabell 3: 27. Styrelseledamöterna i företagen fördelade efter storleken av det personliga aktieinnehavet i det egna företaget medio 1963.

Slag av företag	Sammanlagt antal styrelseledamöter	Ledamöter utan eget aktieinnehav		Ledamöter med aktieinnehav nom. 10—10 000 kr.		Ledamöter med aktieinnehav nom. > 10 000 kr.	
		Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	procent
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag (272 st.)	1 628	431	26,5	402	24,7	795	48,8
Storleksklass							
III (95 st)	647	124	19,2	175	27,1	348	53,8
II (74 st)	413	137	33,2	83	20,1	193	46,7
I (66 st)	337	136	40,4	48	14,2	153	45,4
0 (37 st)	231	34	14,7	96	41,6	101	43,7
Relation till börsen							
A (102 st)	730	99	13,6	241	33,0	390	53,4
F (34 st)	207	25	12,1	76	36,7	106	51,2
EB (136 st)	691	307	44,4	85	12,3	299	43,3
Typ							
P (227 st)	1 304	383	29,4	270	20,7	651	49,9
I (10 st)	56	14	25,0	15	26,8	27	48,2
B, F (14 st)	152	17	11,2	71	46,7	64	42,1
ÖB (21 st)	116	17	14,7	46	39,6	53	45,7

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Tabell 3: 28. De största ägarna inom resp. företagsstyrelse medio 1963 fördelade efter befattning.

Antal företag, där den störste aktieägaren bland styrelseledamöterna är							
Slag av företag	VD	Ordf.	Annan ledamot	Två eller flera ledamöter	Ingen ledam. äger aktier	Ingen uppgift	Summa
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag	81	64	106	10	18	3	282
Storleksklass							
III	18	30	41	3	4	1	97
II	26	17	26	3	5	0	77
I	29	6	19	4	8	0	66
0	8	11	20	0	1	2	42
Relation till börsen							
A	19	37	49	0	0	0	105
F	12	9	15	0	0	2	38
EB	50	18	42	10	18	1	139
Typ							
P	73	50	80	10	17	1	231
I	2	2	6	0	1	0	11
B, F	1	5	9	0	0	0	15
ÖB	5	7	11	0	0	2	25

Beteckningar: se tabell 3: 1.

sen helt egna aktier. Andelen styrelseledamöter, som inte äger några aktier i det egna företaget är betydligt lägre bland börsnoterade företag än bland samtliga företag.⁷ Anledningen härtill är bl. a. att juridiska personer i vissa fall äger samtliga aktier i företag utan börsanknytning. Vidare förekommer inte sällan någon styrelseledamot, som uppenbarligen valts in endast på grund av den sakkunskap i speciella frågor (exempelvis juridiska) vederbörande representerar. Dessa båda förhållanden påverkar ovan nämnda andel hos icke börsnoterade företag relativt mycket på grund av styrelsernas begränsade storlek. Majoriteten av styrelseledamöterna i de börsnoterade företagen äger aktier, vars nominella värde överstiger 10 000 kr.

Bland styrelseledamöterna intar verkställande direktören och i viss mån även ordföranden en särställning. Detta förhållande har emellertid inget klart samband med aktiernas fördelning inom styrelsen. I börsnoterade företag är det nästan lika vanligt att någon annan ledamot än verkställande direktören eller ordföranden är största ak-

tieägaren (tabell 3: 28). Det är relativt sällsynt att verkställande direktören är största ägaren. I företag med få ägare (grupp EB) är verkställande direktören betydligt oftare största ägaren medan ordföranden i regel har en svag ställning, ägandemässigt sett. I viss utsträckning torde detta spegla en benägenhet att till ordförande välja någon utomstående med specialkunskaper, exempelvis en bankman eller jurist.

Ett mera direkt sätt att mäta styrelsens ägandemässiga ställning är att studera i vilken utsträckning styrelseledamöterna tillhör företagets 20 största ägare. Som framgår av tabell 3: 29 tillhör 15 % av styrelseledamöterna i börsnoterade företag de 20 största ägarna. Motsvarande andel bland företag med få ägare är över 40 %.

Styrelseledamöternas personliga aktieinnehav ger emellertid en ofullständig bild av styrelsens förhållande till ägarna. Som tidigare framgått utgörs de största ägarna ofta av juridiska personer. Dessa kan tillsätta

⁷ I Sverige föreskriver inte lagen att styrelseledamöterna måste inneha egna aktier, vilket är fallet i många andra länder.

Tabell 3: 29. Andel styrelseledamöter i företagen, som tillhör resp. företags 20 största aktieägare medio 1963.

Slag av företag	Sammanlagt antal styrelseledamöter	Ledamöter tillhörande 20 största ägarna i resp. bolag Antal	Procent
1	2	3	4
Samtliga företag (281 st.)	1 702	496	29,1
Storleksklass			
III (97 st)	660	128	19,4
II (77 st)	436	172	39,4
I (66 st)	337	133	39,5
0 (41 st)	269	63	23,4
Relation till börsen			
A (105 st)	751	115	15,3
F (37 st)	235	78	33,2
EB (139 st)	716	303	42,3
Typ			
P (231 st)	1 329	425	32,0
I (11 st)	71	14	19,7
B, F (15 st)	163	13	8,0
ÖB (24 st)	139	44	31,7

Beteckningar: se tabell 3: 1.

styrelseledamöter, som är ägarrepresentanter utan att äga egna aktier i nämnvärd omfattning. Vidare kan ledamöterna representera släktingar och andra personer med stora aktieinnehav.

Att i varje enskilt fall åstadkomma en beskrivning av vilka ägarintressen en styrelseledamot företräder är ett komplicerat och tidsödande arbete, som dessutom ställer betydande krav på samarbetsvilja från företagets sida. I stället har valts en schematisk beskrivning med utgångspunkt från de 20 största ägarna. En styrelseledamot har således betraktats som ägarrepresentant när han eller hon är eller representerar någon av de 20 största ägarna. Övriga styrelseledamöter har ansetts vara fristående gentemot ägarna, vilket i det stora flertalet fall inte förefaller orimligt med tanke på de små aktieägarnas begränsade möjligheter att göra sig gällande.

Den största svårigheten ligger i att på ett någorlunda invändningsfritt sätt definiera i vilka fall en styrelseledamot ska anses

representera en ägare. I föreliggande undersökning har en styrelseledamot betraktats som ägarrepresentant i följande fall:

1. Representant för egna aktier, när styrelseledamoten själv tillhör de 20 största ägarna.

2. Representant för familjemedlem, när denne tillhör de 20 största ägarna men själv inte tillhör styrelsen. Med familjemedlem avses ledamotens maka, föräldrar, barn och syskon samt makas föräldrar och syskon.

3. Representant för aktiebolag, ekonomisk förening, ömsesidigt försäkringsbolag etc. om dessa tillhör de 20 största ägarna och om vederbörande är ordinarie styrelseledamot eller anställd i ledningen.

4. Representant för aktiebolags pensionsstiftelse om stiftelsen tillhör de 20 största ägarna och om vederbörande är ordinarie styrelseledamot i bolagets styrelse eller är anställd i dess ledning.

5. Representant för stiftelse, fond o. d. om stiftelsen tillhör de 20 största ägarna och vederbörande har befattning med stiftelsens eller fondens förvaltning. (Fond eller stiftelse till förmån för viss bestämd person har räknats som tillhörig denne.)

Avgränsningen har delvis fått dikteras av praktiska skäl. Uppgifter om släktförhållanden och personförbindelser har hämtats från uppslagsverk, kalendrar m. m. samt från det av utredningen uppgjorda registret över de undersökta företagens styrelseledamöter. I enstaka fall är det inte osannolikt att avgränsningen ger en felaktig bild av faktiska förhållanden. Det är exempelvis tänkbart att en bankstyrelsemedlem är ledamot av styrelserna i två företag, vilka har ägarmässig anknytning, utan att personförbindelsen uppfattas som betingad av annat än en slump. I andra företag finns det fall där det sannolikt vore befogat att räkna med en vidare släktkrets. För hela grupper av företag torde emellertid sådana fel vara av begränsad betydelse och delvis ta ut varandra.

När hänsyn tas till de ägarintressen styrelsen representerar (tabellerna 3: 30–3: 33), förändras bilden av dess ställning kraftigt jämfört med när enbart styrelseledamöternas personliga aktieinnehav beaktas. I samtliga undersökta företag representerar styrelsen genomsnittligt drygt hälften av totala röstetalet. Motsvarande andel i börsnoterade företag är ca 30 % och i företag med få

Tabell 3: 30. Företagen fördelade efter andel av totala röstmassan, som är representerad i styrelsen medio 1963.

Slag av företag	Antal företag, där styrelsen representerar följande andel av röstmassan i bolaget							Ingen uppgift	Summa
	0,0 %	0,1—10,0 %	10,1—25,0 %	25,1—50,0 %	50,1—90,0 %	90,1—99,9 %	100,0 %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Samtliga företag	5	24	37	64	59	24	58	11	282
Fördelning i procent	1,8	8,8	13,6	23,6	21,7	8,8	21,7	—	100,0
Storleksklass									
III	1	11	22	28	16	5	8	6	97
II	1	3	7	13	20	7	24	2	77
I	3	1	3	8	16	11	24	0	66
0	0	9	5	15	7	1	2	3	42
Relation till börsen									
A	0	19	26	39	16	0	(1)	4	105
F	0	3	6	12	11	2	(1)	3	38
EB	5	2	5	13	32	22	56	4	139
Typ									
P	5	13	28	48	51	23	56	7	231
I	0	0	3	5	1	0	2	0	11
B, F	0	9	2	2	1	0	0	1	15
ÖB	0	2	4	9	6	1	0	3	25

Beteckningar: se tabell 3: 1 och texten.

ägare (gruppen EB) nära 100 %. I 17 av de undersökta börsnoterade företagen representerar styrelsen mer än hälften av totala rösttalet.

Av tabellerna framgår vidare att drygt 40 % av de börsnoterade företagens 20 största ägare är representerade i styrelsen. Omvänt är mer än hälften av styrelseledamö-

Tabell 3: 31. Medianvärden m. m. för andel av totala röstmassan i företag, som är representerad i resp. styrelse medio 1963.

Slag av företag	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil-avstånd	Aritmetiskt medeltal
1	2	3	4	5	6
Samtliga företag	25,5	52,3	99,7	74,2	56,6
Storleksklass					
III	15,9	36,4	60,8	44,9	42,9
II	31,4	85,9	100,0	68,6	68,1
I	43,7	93,5	100,0	56,3	74,5
0	11,8	29,2	51,6	39,8	36,1
Rel. till börsen					
A	12,0	29,7	44,3	32,2	31,0
F	23,7	33,7	66,1	42,4	44,5
EB	63,7	97,8	100,0	36,3	78,9
Typ					
P	30,6	63,8	100,0	69,4	61,5
I	12,5	33,4	59,6	47,1	43,2
B, F	3,0	6,7	19,8	16,8	13,3
ÖB	23,4	33,9	59,1	35,7	40,6

Beteckningar: se tabell 3: 1 och texten.

Tabell 3: 32. De 20 största ägarnas representation i resp. företagsstyrelse medio 1963.

Slag av företag	Därav representerade i styrelsen									
	Fysiska personer									
	Sammanlagt antal stora ägare	Personligen representerade Antal	Repr. genom släktingar Antal	Samtliga Procent	Aktiebolag		Övr. jur. pers.		Samtliga	
					Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Samtliga företag (279 st)	4 417	492	918	52,3	416	44,5	305	38,8	2 131	48,2
Storlekssklass										
III (97 st)	1 754	128	267	52,9	233	42,2	179	39,3	807	46,0
II (76 st)	1 066	168	264	52,9	70	49,0	53	49,5	555	52,1
I (66 st)	824	133	280	61,0	42	45,7	28	50,9	483	58,6
0 (40 st)	773	63	107	37,1	71	48,3	45	26,8	286	37,0
Relation till börsen										
A (105 st)	2 100	115	259	47,0	291	42,1	206	33,6	871	41,5
F (36 st)	692	78	100	35,5	60	52,6	31	40,8	269	38,9
EB (138 st)	1 625	299	559	61,3	65	50,4	68	70,1	991	61,0
Typ										
P (230 st)	3 464	421	809	55,9	294	42,1	236	41,8	1 760	50,8
I (11 st)	208	14	40	62,1	41	55,4	25	53,2	120	57,7
B, F (15 st)	300	13	7	20,0	51	49,0	20	21,1	91	30,3
ÖB (23 st)	445	44	62	34,4	30	51,7	24	30,4	160	36,0

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Anm. Procentalen anger andel av resp. slags ägare.

Tabell 3: 33. Andel styrelseledamöter i företagen, som tillhör eller representerar de 20 största ägarna i det egna företaget medio 1963.

Slag av företag	Sammanlagt antal styrelseledamöter	Ledamöter själv tillhörande de 20 största ägarna	Representanter för andra stora ägare	Summa ägarrepresentanter	
				Antal	Procent
1	2	3	4	5	6
Samtliga företag (281 st)	1 702	496	506	1 002	58,9
Storlekssklass					
III (97 st)	660	128	272	400	60,6
II (77 st)	436	172	80	252	57,8
I (66 st)	337	133	74	207	61,4
0 (41 st)	269	63	80	143	53,1
Relation till börsen					
A (105 st)	751	115	292	407	54,2
F (37 st)	235	78	75	153	65,1
EB (139 st)	716	303	139	442	61,7
Typ					
P (231 st)	1 329	425	385	810	60,9
I (11 st)	71	14	34	48	67,6
B, F (15 st)	163	13	47	60	36,8
ÖB (24 st)	139	44	40	84	60,4

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Tabell 3: 34. Styrelsens direkta ägarintresse i de 200 största företagen i U.S.A. 1939¹.

	Genomsnittlig procentuell andel av aktiestocken (marknadsvärde), som ägs av:			
	Styrelseledamöter, ej anställda i företaget	Styrelseledamöter med anställning i företaget	Direktörer, ej ledamöter i styrelsen	Samtliga styrelseledamöter och direktörer
	1	2	3	4
Börsnoterade aktieserier	0,1	1,2	2,1	3,4
Onoterade aktieserier, som är föremål för handel i anslutning till börsen	0,2	2,5	14,2	16,9
Onoterade aktieserier	0,2	14,5	20,6	35,3
Samtliga aktieserier	0,1	1,9	3,5	5,5

¹ De efter tillgångarnas storlek 200 största företagen exkl. banker, försäkringsföretag och andra finansföretag.

Källa: TNEC, monograph no. 29, sid. 57—58.

terna representanter för de 20 största ägarerna. Styrelsens anknytning till de största ägarerna är betydligt svagare i bankerna än i övriga företag. Som framgår av utredningens undersökning av kreditmarknaden är i flertalet fall aktieinnehavet av liten betydelse vid rekrytering av bankstyrelser. Tabellerna överdriver trots detta sannolikt bankstyrelsernas ägaranknytning till följd av stora styrelser, låg andel av aktiekapitalet hos de 20 största ägarerna samt en viss tendens för resp. banks kunder att inneha aktiepos-

ter i banken samtidigt som styrelsegemenskapen främst betingas av kundförhållandet.

Några tidigare svenska undersökningar rörande styrelsens ägarintressen finns inte varför det är omöjligt att uttala sig om utvecklingstendenserna. Däremot kan vissa jämförelser göras med undersökningar i USA och England. Några resultat från två av undersökningarna redovisas i tabellerna 3: 34 och 3: 35.

Som framgår överensstämmer dessa resultat relativt väl med resultaten från den

Tabell 3: 35. Styrelsens direkta ägarintresse i 233 börsnoterade större industri- och handelsföretag i England 1951².

	Styrelseledamöternas genomsnittliga andel av stamaktierna (median, procent)	Genomsnittligt antal styrelseledamöter i bolagen (medeltal)	Genomsnittligt antal styrelseledamöter, som tillhör de 20 största ägarerna (medeltal)	Genomsnittligt antal styrelseledamöter, med minsta tillåtna aktieinnehav (medeltal)
	1	2	3	4
Företag med aktiekapital £ 3,0—milj. (98 st)	1,5	9	1,5	2,7
Företag med aktiekapital £ 1,0—2,9 milj. (47 st)	2,0	7	1,4	1,1
Företag med aktiekapital £ 0,2—0,9 milj. (88 st)	2,9	5	2,0	1,3
Samtliga företag (233 st)	2,3	7	1,7	1,9

² Alla företag med ett aktiekapital av minst £ 200 000.

Källa: Sargant Florence, P.: *Ownership, Control and Success of Large Companies*, sid. 90 ff.

svenska undersökningen även om reservationer får göras för skillnader i företagens absoluta storlek, mätmetoder och styrelsernas storlek. Beträffande börsnoterade företag, där jämförbarheten är bäst, kan exempelvis konstateras att styrelsens andel av aktiekapitalet i de tre undersökningarna varierar mellan 1,3 och 2,3 %. Enligt den engelska undersökningen sjönk styrelsens genomsnittliga andel under perioden 1936–1951. Det är inte osannolikt att utvecklingen varit likartad i Sverige. Detta behöver dock inte betyda att styrelsens ställning ägandemässigt sett försvagats. Bland de största ägarna kan inslaget av juridiska personer ha förstärkts med påföljd att dessa i ökad utsträckning är representerade i styrelserna.

Bilaga till kapitel III

Förteckning över företag, som ingår i undersökningarna av ägandeförhållanden m. m. i större aktiebolag år 1963.

	Rel. till börsen	Stor- leks- klass
<i>1. Industri- och handelsföretag med mer än 500 anst.:</i>		
Abba-Fyrtornet AB	F	II
AB Addo	A	III
Ahsell & Ågren AB	EB	II
Alfa-Laval AB	A	III
AB Alfort & Cronholm	EB	I
Allers Familje-Journals Tryck. AB (utl. D.B.)	EB	I
Allmänna Sv. Elektriska AB, ASEA	A	III
Allmänna Sv. Stådnings AB (utl. D.B.)	EB	II
Almedahl-Dalsjöfors AB	F	III
Almqvist & Wiksells Boktryck. AB	F	II
AB Åbjörn Anderson	EB	I
AB Ankarsrums Bruk	EB	II
Apotekarnes Droghandel AB (ADA)	EB	II
AB Armerad Betong	EB	III
AB Astra, Apotekarnas Kem. Fabriker	A	III
Atlas Copco AB	A	III
AB Bahco	A	III
AB Wilh. Becker	A	II
Bergvik och Ala AB	A	III
AB Betongindustri	EB	I
Bevaknings AB Securitas	EB	III
Billeruds AB	A	III
Björkå AB	EB	II
AB Bofors	A	III
Bolidens Gruv AB	A	III
Borås Wäveri AB	A	III
Robert Bosch AB (utl. D.B.)	EB	I
Boxholms AB	A	II
AB Brusafors-Hällefors	EB	II
AB Bröd. Claesson, A.B.C.- Fabrikerna	EB	II
Bröderna Edstrand AB	EB	III
Bultfabriks AB	F	III
Byggnads AB Paul Andersson	EB	I
Byggnads AB Contractor	EB	II
Byggnads AB Hallström & Nisses	EB	II

	Rel. till börsen	Stor- leks- klass
Byggnads AB Konstruktör	EB	I
Byggnadsfirman Anders Diös AB	EB	III
Byggnadsfirman Ohlsson & Skarne AB	EB	I
Bygg-Oleba, Olle Engkvist AB	EB	II
Caltex Oil AB (utl. D.B.)	EB	II
AB Centrumfastigheter	EB	II
Coronaverken AB	A	III
Dagens Nyheter AB	F	III
Henry Dunkers Förvaltnings AB	EB	III
Dynäs AB	EB	III
AB Electroflux	A	III
Elektriska AB A. E. G.	EB	II
Elektriska Svetsnings AB, ESAB	A	II
AB Carl Engström	EB	II
AB Eol	EB	II
AB Erikson & Larson	EB	I
Eskilstuna Jernmanufaktur AB	F	I
Fabris AB	EB	I
Fagersta Bruks AB	A	III
AB Fannyudde	A	I
AB A. K. Fernströms Granit- industrier	EB	II
AB Ferrolegeringar (utl. D.B.)	EB	I
And. Fischer AB	EB	I
Forss AB	EB	II
Fulcrum AB	EB	I
AB Förenade Superfosfatfabriker	A	II
Förvaltnings AB Ratos	A	III
AB Garphytte Bruk	A	I
General Motors Nordiska AB (utl. D.B.)	EB	II
AB Geveko	EB	III
Goodyear Gummi Fabriks AB (utl. D.B.)	EB	II
AB Grafoprint	EB	III
Graningeverkens AB	EB	III
Granit och Beton AB	EB	II
Grubbens & Co AB	EB	I
Grycksbo Pappersbruk AB	EB	II
Gunnebo Bruks AB	A	I
Gusums Bruks AB	F	I

A = Företag noterade på börsen. F = Företag noterade på fondhandlarnas lista. EB = Övriga företag.

III = Företag med ≤ 1 500 årsanst. II = Företag med 750—1 499 årsanst. I = Företag med 500—749 årsanst. 0 = Företag med < 500 årsanst.

	Rel. till börsen	Stor- leks- klass
AB Gylling & Co	EB	I
AB Götaverken	A	III
Göteborgs Handelstidnings AB	EB	I
Göteborgs Konfektions AB	EB	I
Göteborgs-Postens Nya AB	EB	II
Handels AB J. B. Berggren	EB	I
AB F. W. Hasselblad & Co	EB	II
AB Hedemora Verkstäder	EB	I
Holmens Bruks och Fabriks AB	A	III
AB Malcus Holmquist	A	I
Husqvarna Vapenfabriks AB	A	III
AB Hägglund & Söner	EB	III
Helsingborgs Varfs AB	EB	I
Höganäs-Billesholms AB	A	III
AB Kasper Höglund	EB	I
IBM Svenska AB (utl. D.B.)	EB	II
AB Ica-Restauranger	EB	II
AB Iföverken	A	III
AB Iggesunds Bruk	A	III
Industri AB Libo	EB	II
Inköpscentralernas AB Ica	EB	I
AB International Harvester Co (utl. D.B.)	EB	I
Investment AB Asken	A	III
Investment AB Borgen	EB	I
Jofa, Jonssons Fabriker AB	EB	I
Algot Johansson AB	A	II
Jonsereds Fabrikers AB	F	II
Junex Konfektions AB	EB	II
AB Järnförädling	EB	II
Järnvägs AB Stockholm—Saltsjön	F	II
Kilsunds AB	A	I
Kinnaströms Väfveri AB	EB	I
AB Klippans Finpappersbruk	A	III
Kockums Jernverks AB	EB	III
Kockums Mek. Verkstads AB	F	III
Kohlswa Jernverks AB	A	II
AB Kol och Koks	F	II
Konfektions AB Oscar Molan- der, KABOM	EB	I
Konfektions AB Salén	EB	I
Kopparfors AB	A	III
Koppartrans Olje AB	EB	I
Korsnäs AB	A	III
Yngve Kullenberg Byggnads AB	EB	II
Lesjöfors AB	EB	II
Lilla Edets Pappersbruks AB	EB	II
Limhamns Träindustri AB	EB	I
AB Ljungmans Verkstäder	EB	I
AB Nils P. Lundh	EB	I
AB Ferd. Lundquist & Co	EB	II
Luxor Industri AB	EB	II
Mab och Mya AB	EB	III
AB Majornas Ångbageri	EB	I
AB Marabou	A	III
Margarinbolaget AB	EB	II
John Mattson Byggnads AB	EB	I
Mazetti AB	EB	I
Herm. Meeths AB	EB	I
Metro-Butikerna AB	EB	II
Minebergs AB	EB	I
Mo och Domsjö AB	A	III
Morgårdshammars Mek. Verk- stads AB	EB	I

	Rel. till börsen	Stor- leks- klass
Munkedals AB	EB	II
Munksjö AB	A	III
Joh. Mustad AB (utl. D.B.)	EB	I
AB Mölnbacka-Trysil (utl. D.B.)	EB	III
Mölnlycke AB	A	III
Ernst Nilsson AB	EB	I
AB Nordiska Armaturfabrikerna	A	III
AB Nordiska Kompaniet	A	III
AB Nordiska Värme-Sana	EB	II
Nordmalings Ångsågs AB	EB	II
Norrmalms Livsmedels AB	EB	II
Nya Asfalt AB	EB	III
AB Nya Grand Hotel	EB	I
Nya Skofabriks AB Örnen	EB	III
Nymanbolagen AB	A	III
AB Nyman & Schultz	EB	I
AB Nynäs Petroleum	EB	III
AB Odelberg & Olson	EB	I
Olsson & Rosenlunds AB	EB	I
AB Hans Osterman	EB	II
AB Papyrus	F	III
Persöner AB	EB	I
Philipsons Automobil AB	EB	III
AB Plåtmanufaktur	A	III
Pressbyråns Intressenter AB	EB	III
AB Pripp & Lyckholm	A	III
AB A. Pålssons Bageri	EB	I
Rederi AB Gylfe	EB	I
Rederi AB Jamaica	EB	III
Rederi AB Nordstjärnan	EB	III
Rederi AB Soya	EB	I
Rederi AB Svenska Lloyd	A	II
Rederi AB Transatlantic	A	III
Restaurant AB Norma	EB	II
Reymersholms Gamla Ind. AB	F	II
Rottneros AB	EB	II
Rydboholms AB	EB	II
AB Sandrew-Biograferna	EB	I
Sandvikens Jernverks AB	A	III
AB Scania-Vabis	A	III
AB Scharins Söner	EB	I
Schullström & Sjöströms Fabriks AB	EB	I
AB Schwartzman & Nordström	EB	II
A. Z. Sellbergs Åkeri AB	EB	II
AB Signhild (utl. D.B.)	EB	II
AB Sjuntorp	EB	I
Skand. Jute- Spinneri- & Väfveri AB	F	II
Skånska Cement AB	A	III
AB Skånska Cementgjuteriet	F	III
Skånska Ättikfabriken AB	EB	III
Wilh. Sonesson AB	EB	II
Standard Radio & Telefon AB (utl. D.B.)	EB	II
Aug. Stenman AB (utl. D.B.)	EB	II
AB Stille-Werner	EB	II
AB Stockholms Bryggerier	A	III
Stockholms Rederi AB Svea	A	III
Stockholms Superfosfat Fabriks AB	A	III
Stora Kopparbergs Bergslags AB	A	III
Ströms Bruks AB	A	III
AB Städcentralen	EB	I

	Rel. till börsen	Stor- leks- klass		Rel. till börsen	Stor- leks- klass
Stållbergs Grufve AB	EB	II	AB Zander & Ingeström	A	II
AB Sunlight (utl. D.B.)	EB	II	Åhlén & Holm AB	A	III
Swanboard AB	EB	I	AB Åkerlund & Rausing	EB	II
Svenska Ackumulator AB			Ångfartygs AB Tirfing	A	III
Jungner	A	III	AB Åtvidabergs Industrier	A	III
Svenska Aeroplan AB, SAAB	A	III	AB Ivan Öhlin	EB	I
Svenska BP Olje AB (utl. D.B.)	EB	II			
Svenska Cellulosa AB	A	III	2. <i>Investmentbolag:</i>		
Svenska Chokladfabriks AB	EB	II	AB Custos	A	III
AB Svenska Dagbladets Intres- senter	EB	II	Förvaltnings AB Gilius	EB	0
Svenska Dataregister AB (utl. D.B.)	EB	II	Förvaltnings AB H.D.	EB	0
Svenska Entreprenad AB, SENTAB	EB	I	Förvaltnings AB Providentia	A	0
Svenska Esso AB (utl. D.B.)	EB	II	AB Industrivärden	A	I
AB Svenska Fläktfabriken	A	III	Investment AB Kinnevik	A	0
Svenska AB Gasaccumulator, AGA	A	III	Investment AB Öresund	A	0
Svenska Gulf Oil Company (utl. D.B.)	EB	II	AB Investor	A	0
Svenska Industribyggen AB, SIAB	EB	III	AB Gust. Jonsons Auto- och Mek. Verkst.	EB	0
AB Svenska Järnvägsverkstäl- derna	A	III	Svensk Interkontinental Luft- trafik AB	F	0
AB Svenska Kullagerfabriken	A	III	Säffveåns AB	A	0
AB Svenska Metallverken	A	III			
Svenska AB Philips (utl. D.B.)	EB	III	3. <i>Försäkringsbolag:</i>		
AB Svenska Shell (utl. D.B.)	EB	III	Framtiden Livförsäkrings AB	EB	II
Svenska Siemens AB (utl. D.B.)	EB	II	Försäkrings AB Skandia	A	III
Svenska Sockerfabriks AB	A	III			
Svenska Tändsticks AB	A	III	4. <i>Banker:</i>		
Svenska Yllekoncernen AB	EB	II	Bohusbanken	F	0
AB Svenskt Konstsilke	EB	I	Göteborgs Bank	A	II
AB Hakon Swenson	EB	III	Jämtlands Folkbank	F	0
AB Sveriges Förenade Trika- fabriker	A	III	Skandinaviska Banken	A	III
AB Sveriges Litografiska Trycke- rier	A	III	Skaraborgs Enskilda Bank	A	0
Sydsvenska Dagbladets AB	EB	II	Skånska Banken	A	I
AB Teckning	EB	II	Smålands Bank	A	0
Telefon AB L. M. Ericsson	A	III	Stockholms Enskilda Bank	A	II
Trafik AB Grängesberg-Oxelö- sund	A	III	Sundsvalls Enskilda Bank	A	0
AB Transmarin	EB	I	Svenska Handelsbanken	A	III
Trelleborgs Gummifabriks AB	F	III	Uplands Enskilda Bank	A	0
Trelleborgs Ångfartygs AB	F	II	Wermlands Enskilda Bank	A	0
AB Troed	EB	II	Östergötlands Enskilda Bank	A	0
AB Turitz & Co	A	III			
Uddeholms AB	A	III	5. <i>Övriga börsnoterade företag:</i>		
Upsala-Ekeby AB	F	II	Allmänna Svenska Utsädes AB	F	0
Wallbergs Fabriks AB	EB	I	Billman-Regulator AB	A	0
AB Wasa Spisbrödsfabrik	EB	II	Byggnads AB S:t Erik	F	0
AB Vattenbyggnadsbyrån	EB	I	Fastighets AB Credo	F	0
W. Weibull AB	EB	II	Fastighets AB Drott	A	0
AB Werner & Carlström	EB	II	Ford Motor Company AB (utl. D.B.)	A	0
Widmark & Platzer AB	EB	II	Försäkrings AB Atlantica	A	0
Wifstavarfs AB	A	III	Förvaltnings AB Holmia	F	0
Wikmanshytte Bruks AB	A	II	Förvaltnings AB Sanna	A	0
Viskafors Gummifabrik AB	EB	I	Gullspångs Kraft AB	F	0
AB Volvo	A	III	Göta Kanalbolags Intressenter		
AB Vägförbättringar	EB	II	AB	F	0
AB Värnamo Gummifabrik	EB	I	AB Hem på Landet	F	0
Ytong AB	EB	II	Incentive AB	F	0
			Investment AB Promotion	A	0
			Linoleum AB Forshaga	A	0
			Malmsjö Piano AB	F	0
			Militär Ekiperings AB (M.E.A.)	F	0
			AB Pellerins Margarinfabrik	F	0
			Rederi AB Gotland	F	0

	Rel. till börsen	Stor- leks- klass
Stockholms Badhus AB — Sturebadet	F	0
AB Svenska Aktier	F	0
Svenska Rotor Maskiner AB	F	0
Sydsvenska Kraft AB	F	0
Wirsbo Bruks AB	A	0
AB Visby Bryggeri	F	0
Yngeredsfors Kraft AB	A	0

KAPITEL IV Vissa större ägargrupper

A. Inledning

I föregående kapitel har redogjorts för bl. a. antal aktieägare, fördelning på slag av ägare samt styrelsens och de 20 största ägarnas andel av aktiekapitalet i storföretag och börsnoterade företag. En sådan generell beskrivning ger dock inte en fullständig bild av ägandeförhållandena, bl. a. beroende på att ett antal ägare och ägargrupper innehåller förhållandevis stora aktieposter i mer än ett formellt sett fristående företag. Det är därför av intresse att särskilt studera vissa namngivna ägargruppers aktieinnehav i olika företag.

Ett av syftena med en sådan redogörelse är naturligtvis att få en bättre bild av vilka, som har ett betydande inflytande över de privata företagen. Att i någon mening fastställa storleken av olika personers eller grupper av personers inflytande erbjuder emellertid oerhört svåra både principiella och praktiska problem. Dessa frågor diskuteras närmare i kapitel I och behandlas därför här endast kortfattat.

Aktieinnehav, styrelseuppdrag och andra formella maktattribut kan inte utan vidare antas spegla ett faktiskt inflytande av viss bestämd storleksordning. Det är bl. a. nödvändigt att skilja mellan olika typer av beslut inom företagen och undersöka hur vart och ett av dessa olika beslut kommer till. Det torde dock svårligen kunna förnekas att ett stort aktieinnehav åtminstone representerar en *potentiell* maktfaktor, som med stor sannolikhet förvandlas till ett faktiskt inflytande över besluten i vissa situationer – exempelvis en kris för företaget.

Även om ägandeförhållandena vid ett företag är svårtolkade från inflytandesynpunkt är det således av intresse att få dessa förhållanden kartlagda. De uppgifter, som redovisas i det följande, måste emellertid tolkas med stor försiktighet. Att ett antal formellt fristående företag har ett starkt inslag av stora gemensamma ägare är å ena sidan i och för sig inget belägg för att det förekommer en kontinuerlig koordinering inom företagsgruppen av exempelvis finansiering och investeringar. Tvärtom hävdar ofta med skärpa berörda ägargrupper att en sådan totalplanering inte sker. Å andra sidan är det uppenbart att förekomsten av stora gemensamma ägare kan underlätta ett enhetligt uppträdande från berörda företags sida i vissa situationer. Likartade tolkningsproblem uppstår när ett antal fysiska personer på grundval av släktskap eller andra yttre kännetecken sammanförs i ägargrupper. Självfallet kan även personer, som är nära släkt, agera inbördes oberoende eller råka i konflikt med varandra. Släktskapen ökar dock sannolikheten för ett gemensamt uppträdande utåt och har inte sällan betydelse för rekryteringen till högre befattningar i de företag, vari släkten har stora ägarintressen. I regel är endast en eller ett par av en släkts medlemmar aktiva inom berörda företag, men dessa torde i regel kunna räkna med stöd från övriga vid intressekonflikter med utomstående. Det är därför av intresse att även ta hänsyn till släktskap m. m. vid en kartläggning av ägandeförhållandena i företagen. Nämnas bör att av de undersökta större företagen är det endast i ett fall, som en enda person har majoritetsintressen i två företag.

B. Definitioner och undersökningens utformning

De undersökta ägargrupperna består i flertalet fall av familjer eller släkter, som innehar stora förmögenheter och/eller betydande aktieposter i vissa företag. Beträffande resp. ägargrupps avgränsning har inte någon generell metod kunnat tillämpas p. g. a. de stora skillnaderna i släkternas sammansättning och i förmögenhetsfördelningen mellan olika släkter. Avgränsningarna har därför måst göras tämligen skönmässiga, vilket bör hållas i minnet vid tolkning av materialet. I vissa fall har ett betydande antal personer kommit att ingå i en ägargrupp. Gränsdragningarnas betydelse för berörda företags ägandemässiga gruppering bör dock inte överskattas, eftersom oftast huvuddelen av en ägargrupps förmögenhet och aktieinnehav finns hos några få personer, som är nära släkt.

Vid sidan av personliga förmögenheter finns ett antal stiftelser, exempelvis Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, som har stora aktieposter i vissa företag. Genom besättande av styrelseposter och på andra sätt kontrolleras dessa stiftelser i regel av en bestämd ägargrupp. Dessa stiftelsers aktieinnehav har därför medtagits vid beräkning av hur stor andel av samtliga aktieröster i ett företag vederbörande ägargrupp kontrollerar.

Vid kartläggning av en ägargrupps engagemang i olika företag är det omöjligt att fånga in alla nyanser. En schematisering är nödvändig, som framhäver de *relativt sett* stora aktieinnehaven och gallrar bort de många gånger absolut sett stora men i sammanhanget tämligen betydelselösa aktieposterna.

I undersökningen har som *företagsenhet* valts *formellt fristående bolag* samt *koncern* vid koncernbildning enligt AB-lagen. I det senare fallet avser uppgifterna om ägandeförhållanden moderbolaget i koncernen.

Ett företag har räknats som *majoritetsägt* av en ägare/ägargrupp när denna innehaft röstmajoriteten. När aktierna har sam-

ma röstvärde överensstämmer andelen röster med andelen av aktiekapitalet.

Det är välbekant att betydligt lägre ägarandel än 50 procent räcker för att kunna ge en ägare eller en grupp av ägare s. k. »working control» över ett företag, när aktieägandet är spritt på många händer och stämmodeltagandet är lågt. Det traditionella motargumentet är att denna kontroll ingenting betyder, eftersom den förloras vid det ökade stämmodeltagande, som dåliga resultat för företaget ger upphov till. Argumentet utgår dock från endast en av många aspekter på inflytande och är därför mycket ofullständig – i synnerhet som det är ytterst ovanligt i Sverige att stämman på detta sätt träder i funktion.

Från den allmänna utgångspunkten att »working controll» kan förekomma, har större ägarintressen vid sidan av majoritetsintressen studerats. För att få en begriplig översikt och eliminera den stora mängden av detaljer har företagen grupperats efter vissa kriterier, som ansetts intressanta. De valda kriterierna anknyter till den formella beslutsordningen och torde ge en tämligen god bild av inflytande sett från denna synpunkt. Det reella inflytandet bestäms emellertid även av andra faktorer, varför den åstadkomna klassificeringen av företagen inte utan vidare kan över sättas till en skala utvisande kontroll av viss bestämd styrka. Den *operationella* karaktär, som de följande kriterierna har, bör därför mycket starkt understrykas.

Företag, där inget majoritetsintresse föreligger, har fördelats på fem grupper, nämligen:

Grupp I. Företag, vari ett *dominerande* minoritetsintresse innehas av en ägare/ägargrupp.

Grupp II. Företag, vari ett *starkt* minoritetsintresse innehas av en ägare/ägargrupp.

Grupp III. Företag, vari två ägargrupper tillsammans har ett *majoritetsintresse* eller ett *dominerande* minoritetsintresse.

Grupp IV. Företag, vari ett *begränsat* minoritetsintresse innehas av en ägare/ägargrupp.

Grupp V. Övriga företag (som här saknar intresse och inte diskuteras).

Företagen har fördelats på grupperna enligt följande kriterier:

a) ägarens/ägargruppens andel av totala röstetalet 1962/63,

b) ägarens/ägargruppens andel av på ordinarie bolagsstämman 1963 företrädde röster med hänsyn tagen till ev. rösträttsbegränsningar,

c) ägarens/ägargruppens representation i företagets styrelse 1962/63, i vissa fall även i aktieägarföreningens styrelse.

Till *grupp I* har förts företag, där den studerade ägaren/ägargruppen har största andelen av totala röstetalet (dock över 5 %), har absolut majoritet på stämman samt är representerad i företagets styrelse. Uppfylls alla dessa tre villkor är förutsättningarna stora för att ägaren/ägargruppen i fråga ska ha s. k. »working control» över ett företag.

Till *grupp II* har förts företag, där ägaren/ägargruppen har största andelen av totala röstetalet (dock över 5 %) samt *antingen* inte är representerad i företagets styrelse *eller* inte har absolut majoritet på bolagsstämman.

Till *grupp III* har förts företag, där den största ägaren/ägargruppen inte har ett dominerande minoritetsintresse (grupp I) men där de *två* största ägarna (varav den studerade ägaren/ägargruppen är den ena) båda har mer än 5 % av totala röstetalet, båda är representerade i styrelsen och tillsammans har absolut majoritet på bolagsstämman.

Till *grupp IV* slutligen har förts övriga företag, där ägaren/ägargruppen har över 5 % av totala röstetalet oavsett om detta är den största posten eller ej.

Den i vissa fall gjorda sammankopplingen av två ägargrupper (grupp III) betyder i och för sig inte att berörda grupper samarbetar utan avser endast att spegla ägarstrukturen. I flertalet fall är det dock i praktiken ett samarbete.

Eftersom »cirkeläggande» ovanför femprocentgränsen endast förekommer i ett fall (hos Industrivärden) har ägandekedjor el-

ler »ask i ask-äggande» inte erbjudit några problem. Vid ägandekedjor har grupperingen bestämts av den svagaste länken. Om exempelvis två företag i grupp I tillsammans har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse i ett tredje företag har således även detta företag förts till grupp I. Vid fall av majoritetsintresse har detta skett oavsett styrelsens sammansättning. De aktier, vilka innehas av ett företags pensionsstiftelse har betraktats som kontrollerade av företaget och likställts med företagets eget aktieinnehav. Vid äggande i flera led har avgränsning skett efter företag, där ett starkt minoritetsintresse innehas av företaget, vari ägargruppen i sin tur direkt eller indirekt har starka minoritetsintressen.

Valet av kriterier för gruppering av företagen grundar sig på följande överväganden.

Många av de studerade företagen är stora börsnoterade bolag, där en minoritetspost på mer än 5 % representerar en betydande mängd kapital både absolut sett och i förhållande till alla eller nästan alla övriga aktieägare. För den verkställande företagsledningen i dessa företag kan knappast en aktieägare med mer än 5 % negligeras vid fattande av viktiga beslut om denna företräder en bestämd linje. Valet av 5 % som nedre gräns är naturligtvis godtyckligt men ansluter sig till den maximigräns, som enligt lag gäller för försäkringsbolagens aktieinnehav.

Att hänsyn tagits till ställningen på bolagsstämman beror inte på att detta bolagsorgan i och för sig antagits ha något inflytande i normala fall. Däremot ger andelen av det på stämman företrädde röstetalet ett visst mått på minoritetspostens relativa storlek. Flertalet större aktieägare är vanligen företrädde på stämman och absolut majoritet för en ägare innebär då att dennes aktieinnehav är långt större än övrigas. Genom att anknyta till styrkeförhållandena på stämman har således undvikits att basera fördelningen av företag på godtyckligt valda gränser för aktieinnehavets relativa storlek. Samtidigt ger andelen

röster på stämman ett visst utslag för övriga ägares engagemang i företagets skötsel. Vidare kan inte helt bortses från stämmans formella ställning. Ett relativt sett stort aktieinnehav innebär inte bara att ägaren har stora möjligheter att påverka företagets beslut utan också att denne i en konfliktsituation matematiskt sett har större möjligheter än någon annan att utnyttja stämmans potentiella makt. Detta kan ske antingen p. g. a. att vederbörande i praktiken under alla förhållanden har röstmajoritet eller p. g. a. sitt goda utgångsläge har stora utsikter att vinna en ev. fullmaktsstrid. Det har av praktiska skäl inte varit möjligt att använda röstlängden från mer än ett år. Stämmodeltagandet kan tänkas variera år från år tillräckligt mycket för att vissa företag ska flyttas mellan grupp I och II.

Vad beträffar representationen i företagets styrelse visade det sig att de största aktieägarna i företagen med få undantag är representerade i styrelserna. Styrelserepresentationen har därför liten betydelse för fördelningen av företag på olika grupper. Styrelserepresentationen har medtagits med anledning av att medlemskap i styrelsen kan antas ge ägaren helt andra möjligheter än annars att följa företagets verksamhet och påverka verkställande ledningens handlande. Styrelserepresentationen är viktig också från den synpunkten att styrelsen i vissa fall samlar in fullmakter från ett stort antal aktieägare och därigenom erhåller kontroll över bolagsstämman. Det bör noteras att i sådana fall, som när exempelvis ett företag A i grupp I innehar stora ägarintressen i ett annat företag B, så har hänsyn även tagits till de styrelseuppdrag, vilka befattningshavare i företaget A innehar i företaget B.

Beträffande stämmorna bör noteras den beräkningsprincip, som tillämpats i fall, där rösträttsbegränsningar råder. Dessa begränsningar har beaktats vid beräkning av andelen röster på stämman, men endast för varje *enskild* aktieägare. Hänsyn har således inte tagits till rösträttsbegränsningar, som i verkligheten trätt i kraft p. g. a. full-

maktsförfarande. Detta avsteg har gjorts p. g. a. att antalet ombud och fullmakternas fördelning ansetts alltför slumpartad för att kunna tillåtas få någon betydelse. Här bortses från de fall där aktieägarförening finns.

För insamlingen av uppgifter rörande ägandeförhållanden, stämmodeltagande och styrelsesammansättning har redogjorts tidigare. Med vissa undantag avser således uppgifterna ägandeförhållandena under första halvåret 1963. Andra företag än storföretag och börsnoterade företag, vari ägargrupperna är engagerade, har spårats med hjälp av personregistret i Svenska Aktiebolag, varefter till patentverket inkomna handlingar har studerats för dessa företag. Kartläggningen av berörda gruppers ägandeintressen avser därför i princip alla svenska företag, dvs. även andra än storföretag och börsnoterade företag. Tillstånd att publicera redovisade uppgifter har inhämtats från berörda ägargrupper. Tillstånden innebär dock inga ställningstaganden till gjorda gränsdragningar och använda definitioner. Två grupper har vägrat ge tillstånd varför i stället offentligt material (främst röstlängder från 50- och 60-talen hos patent- och registreringsverket) har måst användas.

Sysselsättningsuppgifterna avser antalet årsanställda 1960 i Sverige enligt företagens uppgifter till riksförsäkringsverket. För mindre företag har dock sysselsättningsuppgifterna hämtats från olika uppslagsverk. Hänsyn har tagits till fusioner, som inträffade 1961, 1962 och första halvåret 1963. Efterföljande sammanställningar visar därför gruppernas ägarintressen 1962/63 i de företag, som fanns vid mitten av 1963 med sysselsättningen mätt i 1960 års siffror. Vid koncernförhållanden har även namn på i koncernen ingående bolag med minst 500 anställda 1960 angivits. I koncentrationsutredningens undersökning av industrin redovisas uppgifter om företagens verksamhet.

Redovisade uppgifter om personliga nettoförmögenheter är hämtade från taxeringskalendern och avser förhållandena vid utgången av år 1964 för personer bosatta i

Stockholms stad och vid utgången av år 1963 för personer bosatta i övriga delar av landet. För personer bosatta utomlands har förmögenhetens storlek uppskattats med hjälp av kupongskattedeklarationernas uppgifter och genom jämförelser med de förmögenheter, som inom landet bosatta syskon har. Vid giftermål »mellan» ägargrupperna har förekommande stora förmögenheter endast räknats till den »ursprungliga» ägargruppen. Förmögenheternas storlek har angivits i avrundade tal dels p. g. a. gjorda uppskattningar och dels p. g. a. det välkända förhållandet att vid taxering värderingsprinciperna för olika förmögenhetsobjekt skiftar. Särskilt värdet av fastigheter och icke börsnoterade aktier torde vara underskattat. Vidare bör erinras om det tidigare påpekade förhållandet att bruttoförmögenheten ofta är betydligt större än nettoförmögenheten hos personer med stora nettoförmögenheter.

Storleken av stiftelsernas tillgångar har i regel beräknats på basis av spårade större aktieinnehavs marknadsvärde. Beräkningarna torde vara relativt tillförlitliga p. g. a. att dessa aktieinnehav är starkt koncentrerade till ett fåtal stora poster. Stiftelsernas brutto- och nettoförmögenhet stämmer nära överens.

C. Redovisning av olika ägargruppers förmögenhet och större ägandeintressen i näringslivet

I det följande redovisas uppgifter om alla privata ägargrupper, som år 1963/64 ägde en sammanlagd personlig nettoförmögenhet uppgående till minst 50 mkr och/eller år 1963 innehade andra större ägarintressen än begränsade minoritetsintressen i företag med sammanlagt minst 5 000 anställda i Sverige år 1960. Undersökningen kom att omfatta 17 ägargrupper. För varje ägargrupp anges hur gränsdragningen skett, hur stora de kontrollerade förmögenhetsmassorna var 1963/64 och vilka de större ägarintressena var 1963. Vidare anges kortfattat vilka mer betydelsefulla förändringar, som via fusioner

skett i ägandeintressenas omfattning – i första hand sedan mitten av 1963. Detaljuppgifterna om ägandeförhållandena har samlats i tabeller. I tabellerna anges inom parentes efter varje företag ägargruppens andel av totala rösttalet. När bolag äger en betydande del av aktierna omtalas detta särskilt. Vidare anges om företaget var börsnoterat (A) eller noterat på fondhandlarnas lista (F) 1963. Några få företag, som saknar all betydelse, har uteslutits ur tabellerna.

C:1. Familjen Wallenberg

Familjen har definierats som Jacob Wallenberg, Marcus Wallenberg samt den senares barn. Ägargruppens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 125 mkr, varav ca 80 procent innehas av två personer.¹ Därjämte kontrollerar familjen Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, som tillkom 1917, samt ett par mindre stiftelser benämnda Jacob Wallenbergs stiftelse samt Marianne och Marcus Wallenbergs stiftelse. Enligt till utredningen lämnade uppgifter uppgick den förstnämnda stiftelsens tillgångar till 370 mkr. år 1964, 445 mkr. år 1965 och 340 mkr. år 1966. Stiftelsens styrelse består av bankdirektör Jacob Wallenberg, tekn. dr. Marcus Wallenberg, bankdirektör Marc Wallenberg jr. och professor Arne Tiselius. Den totala förmögenhet, som familjen Wallenberg disponerade över 1964 genom eget innehav och via stiftelser kan uppskattas till ca 500 mkr.

Omfattningen av familjen Wallenbergs

¹ Den jämfört med övriga ägargrupper snäva gränsdragningen har valts p. g. a. att den ger vad som från inflytandesynpunkt kan betraktas som en homogen grupp. Av rätt naturliga skäl har detta ansetts speciellt angeläget för denna ägargrupp. Bilden av ägarintressenas omfattning förändras dock nämnvärt i endast ett par större företag (främst Kopparfors AB) om definitionen av »familjen» Wallenberg utsträcks så långt som till att omfatta A. O. Wallenbergs samtliga ättlingar jämte makar och makor. Med denna definition uppgår ägargruppens totala privata nettoförmögenhet jämte diverse personliga stiftelser till i mycket runda tal 200 mkr (exkl. förmögenheter, som ingifta medlemmar av släkterna Wehtje och Söderberg har).

Tabell 4: 1. Familjen Wallenbergs ägandeintressen medio 1963 (exkl. banker)^{a)}

Slag av ägandeintressed)	Antal företag		Antal anställda vid berörda företag 1960
	Totalt	Därav börsnoterade	
A. Majoritetsintresse	2b)	—	1 597
B. Dominerande minoritetsintresse	31	17	95 354
C. Starkt minoritetsintresse	7	2	9 249
D. Majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse tillsammans med annan ägar-grupp ^{c)}	14	6	44 671
E. Begränsat minoritetsintresse	16	4	30 233
Summa A + B + C + D	54	25	150 871
Summa A + B + C + D + E	70	29	181 104

a) Beträffande styrelserepresentation i företagen har utgåts från¹ Jacob, Marcus och Marc Wallenberg samt befattningshavare vid Investor, Providentia och Stockholms Enskilda Bank.

b) De bolag vars aktier ägs av banken, har räknats som en företagsamhet här.

c) Inkl. bankens eget aktieinnehav i Söderhamns Verkstäder AB.

d) För mer detaljerade uppgifter hänvisas till koncentrationsutredningens undersökning av kreditmarknaden.

ägarintressen framgår av tabell 4: 1. För en mer detaljerad redogörelse hänvisas till koncentrationsutredningens undersökning av kreditmarknaden.

C: 2. Industrivärden — Svenska Handelsbanken

Denna och efterföljande ägargrupp skiljer sig helt från övriga. I ingetdera fallet finns nämligen någon eller några stora personliga förmögenheter att utgå ifrån. Med hänsyn till historiska förhållanden och personliga relationer mellan bankledning och ledningarna för resp. investmentbolag är det dock i båda fallen befogat att tala om banken »närstående» investmentbolag. Den i sammanhanget relevanta primära ägargruppen, associerad med Svenska Handelsbanken, har definierats som Industrivärden självt samt till Svenska Handelsbanken anknutna stiftelser. Helt dominerande bland stiftelserna vad gäller aktieinnehavets storlek är pensionsstiftelsen. Med undantag för i Promotion är stiftelsernas aktieinnehav relativt sett tämligen små, varför deras betydelse i sammanhanget inte får överskattas.

Omfattningen av ägargruppens ägandeintressen framgår av tabell 4: 2. För en detaljerad redogörelse hänvisas till koncentrationsutredningens undersökning av kreditmarknaden.

C: 3. Custos/Säfveån — Skandinaviska Banken

Den i sammanhanget relevanta primära ägargruppen, associerad med Skandinaviska Banken, har definierats som Custos, Säfveån och Säfveåns dominerande ägargrupp (inklusive bankens pensionsstiftelse).

Omfattningen av ägargruppens ägandeintressen framgår av tabell 4: 3. För en detaljerad redogörelse hänvisas till koncentrationsutredningens undersökning av kreditmarknaden.

C: 4. Släkten Wehtje

Släkten har definierats som ättlingar till Ernst Wehtje († 1936) samt dessas makar och makor. Ägargruppens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 100 mkr, varav ca 65 procent innehas av elva personer. Släktens förmögenhet är således relativt starkt splittrad men trots detta är olika släktmedlemmars större aktieinnehav koncentrerade till i stort sett samma grupp av företag (se nedan). Några stiftelser av betydelse finns inte. Gruppen har tidigare under lång tid varit företräd i Skandinaviska Bankens styrelse.

Tagna tillsammans representerar de företag (tabell 4: 4), vari släkten Wehtje har större ägarintressen, en långtgående vertikal integration inom byggnads- och byggnads-

Tabell 4: 2. Industrivärdengruppens ägandeintressen medio 1963 (exkl. banken)^{a)}

Slag av ägandeintressen ^{c)}	Antal företag		Antal anställda vid berörda företag 1960
	Totalt	Därav börsnoterade	
A. Majoritetsintresse	1 ^{b)}	1	963
B. Dominerande minoritetsintresse	4	4	22 962
C. Starkt minoritetsintresse	10	4	22 980
D. Majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse tillsammans med annan ägar-grupp	5	2	14 880
E. Begränsat minoritetsintresse	15	3	13 858
Summa A + B + C + D	20	11	61 785
Summa A + B + C + D + E	35	14	75 643

a) Beträffande styrelserepresentation i företagen har utgått från ledamöterna av Industrivärdens och Promotions styrelser samt befattningshavare vid dessa förvaltningsbolag och Svenska Handelsbanken.

b) Industrivärden självt.

c) För mer detaljerade uppgifter hänvisas till koncentrationsutredningens undersökning av kreditmarknaden.

materialsektorn. Denna integration diskuteras närmare i koncentrationsutredningens undersökning av industrin. I Tarkett fanns dock 1963 en fullständig ägarmässig dominans för en av släktgrenarna, vilket gör att företaget sannolikt bör ses för sig. Detta framgår också av utvecklingen efter 1963. Custos förvärvade nämligen 1964 (via Företagsfinans) aktiemajoriteten i Tarkett och sedan 1966 noteras aktierna på fondhandlarrelisan. Övriga majoritetsägda företag fördes däremot samman 1964 genom att göras till dotterbolag till det nybildade bolaget

Industri AB Sydsten. Ytterligare en sammanslagning genomförs 1967 genom samgåendet mellan Iföverken och Skånska Cement.

Betydande förändringar i gruppens ägandeintressen har efter halvårsskiftet 1963 även skett genom förvärv och avyttringar. År 1964 såldes Rörstrands Porslinsfabrik till Uppsala-Ekeby och i utbyte erhöll Iföverken ett 25-procentigt minoritetsintresse i det senare företaget. Samma år förvärvade Skånska Cement aktiemajoriteten i bl. a. Vibro-Verken (580 anställda år 1964), som tillverkar maskiner för byggnadsindustrin, och i Göte-

Tabell 4: 3. Custos/Säfveångruppens ägandeintressen medio 1963 (exkl. banken)^{a)}

Slag av ägandeintressen ^{d)}	Antal företag		Antal anställda vid berörda företag 1960
	Totalt	Därav börsnoterade	
A. Majoritetsintresse	3 ^{b)}	2	4 998
B. Dominerande minoritetsintresse	4	4	20 050
C. Starkt minoritetsintresse	4	3	35 361
D. Majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse tillsammans med annan ägar-grupp ^{c)}	1 ^{e)}	—	426
E. Begränsat minoritetsintresse	10	5	27 762
Summa A + B + C + D	12	9	60 835
Summa A + B + C + D + E	22	14	88 597

a) Beträffande styrelserepresentation i företagen har utgått från ledamöterna av Custos' och Säfveåns styrelser samt befattningshavare vid dessa förvaltningsbolag och Skandinaviska Banken.

b) Custos och Säfveån själva samt de bolag, vars aktier ägs av banken.

c) Bankens eget aktieinnehav i Söderhamns Verkstäder AB.

d) För mer detaljerade uppgifter hänvisas till koncentrationsutredningens undersökning av kreditmarknaden.

Tabell 4: 4. Släkten Wehtjes ägandeintressen
medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. AB Skånsk Stenindustri (ca 90 %)	150
2. Dalby Stenkross AB (ca 90 %)	263
3. AB Dalby Siporexfabrik (ca 90 %)	26
4. Göteborgs Siporexfabrik AB (ca 90 %)	182
5. Göteborgs Siporexförsäljnings AB (ca 90 %)	7
6. Limhamns Träindustri AB, numera Tarkett AB (100 %)	704
Summa för A	1 332

C. Företag, vari gruppen har ett starkt minoritetsintresse

1. AB Iföverken (7 %, huvudsakligen via personligt aktieinnehav) — AB Rörstrands Porslinsfabrik	4 355 (A)
2. Skånska Cement AB (11 %, huvudsakligen via Iföverken) — AB Elementhus	3 614 (A)
3. AB Skånska Cementgjuteriet (63 %, huvudsakligen via Iföverken)	11 684 (F)
4. AB Gotlands Förenade Kalkbrott (50 % via Skånska Cement. Övriga 50 % ägs av Svenska Sockerfabriks AB)	138
5. AB Ignaberga Kalksten (50 % via Skånska Cement)	22
6. Ölands Cement AB (47 % via Skånska Cement)	210
7. AB Betongindustri (33 % via Iföverken och Skånska Cement)	531
8. AB Lättbetong (50 %, huvudsakligen via Iföverken och Dalby Stenkross AB. Övriga 50 % ägs av Ytonggruppen)	148
9. Svenska Entreprenad AB, SENTAB (37 % via Iföverken och Cementgjuteriet)	525
10. AB Tryckrör (33 % via Cementgjuteriet och 33 % via SENTAB)	224
11. AB Eternitrör (35 % ägs av vardera Iföverken och Skandinaviska Eternit AB)*	6
Summa för C	21 457

D. Företag, vari gruppen tillsammans med annan ägargrupp har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse

1. AB Nordisk Värme - Sana

Antal anställda
i Sverige 1960

(Gruppen och en annan ägargrupp äger vardera 40 %)	1 097
Summa A + B + C + D	23 886
Summa A + B + C + D + E	23 886

* I Skandinaviska Eternit AB äger gruppen 37 %, huvudsakligen via Iföverken. Danska intressen, främst F. L. S. Oversens A/S äger 50 %. borgs Sand AB (159 anställda år 1964). Vidare är Ölands Cement numera helägt av Skånska Cement. Skånska Cementgjuteriet har gjort flera förvärv, varav det mest betydande är förvärvet år 1967 av byggnadsfirman Ohlsson & Skarne AB (986 anställda år 1964).

C: 5. Släkten Ax:son Johnson

Släkten har definierats som ättlingar till Axel Ax:son Johnson († 1958) samt dessas makar och makor jämte Axel Ax:son Johnsons änka († 1966). Tillgångarna i Axel Ax:son Johnsons stärbhus har medräknats i ägargruppens tillgångar. Släktens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 80 mkr. varav ca två tredjedelar innehas av två personer. Därjämte finns två stiftelser – Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse för allmännyttiga ändamål samt den avsevärt mindre Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse – som kontrolleras av ägargruppen. Den förstnämnda stiftelsen tillkom 1947 och erhöill 1958 genom testamente inemot hälften av framlidne Axel Ax:son Johnsons aktieinnehav i Rederi AB Nordstjernan. Stiftelsens styrelse består av bröderna Axel och Bo Ax:son Johnson samt justitierådet Jochum Sjöwall. Med ledning av deklarakationskursen för Nordstjernans aktier ultimo 1963 kan värdet av stiftelsernas tillgångar uppskattas till ca 25 mkr. Det bör observeras att inget av de företag, vari ägargruppen har majoritetsintresse, är börsnoterat. Gruppen är sedan länge företrädd i Enskilda Bankens styrelse.

Som framgår av tabell 4: 5 är släkten Ax:son Johnsons ägandeintressen starkt koncentrerade till företag, vari samtliga aktier kontrolleras. Företagen är verksamma inom

Tabell 4: 5. Släkten Axelsson-Johnsons ägardeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. Försäkrings AB Sirius (100 %)	(15)
2. Firma A. Johnson & Co* (100 %)	284
3. A. Johnson & Co Handels AB* (100 %)	—
4. Rederi AB Nordstjernan (100 %)	15 253
— Avesta Jernverks AB	
— AB Karlstads Mek. Verkstad	
— AB Lindholmens Varv	
— AB Motala Verkstad	
— Svenska Väg AB	
5. AB Hedemora Verkstäder (100 %)	537
6. Nya Asfalt AB (100 %)	2 559
7. Johnson Construction Company AB (100 % via Nordstjernan och Nya Asfalt)	—
8. AB Nynäs Petroleum (100 %)	1 546
9. AB Axel Christiernsson (100 %)	49
10. Göteborgs AB Axel Christiernsson (100 %)	25
Summa för A	20 268
C. Företag, vari gruppen har ett starkt minoritetsintresse	
1. Norbergs Grufförvaltning (Förvaltningen är en ekonomisk förening där Nordstjernan via Avesta Jernverk är den största delägaren)	535
2. Byggnads AB Oktaven (20 % via Nya Asfalt)	1
3. AB Kamyr (33 % via Nordstjernan)	65
Summa för C	601
D. Företag, vari gruppen tillsammans med annan ägargrupp har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse	
1. Bjurfors AB (50 % ägs av vardera Nordstjernan och Sydsvenska Kraft AB)	71
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse	
1. Svenska Entreprenad AB, SENTAB (8 % via Nordstjernan)	525
2. Rederi AB Gotland (7 % via Nordstjernan)	202 (F)

* Firmans verksamhet överfördes 1961 huvudsakligen till handelsaktiebolaget, som då nybildades.

	Antal anställda Sverige 1960
3. AB Norrlandskraft (20 % via Nordstjernan)	134
Summa för E	861
Summa A + B + C + D	20 940
Summa A + B + C + D + E	21 801

ett betydande antal branscher. Storleksmässigt dominerar Nordstjernan-koncernen. Under 1940-talet förvärvades Motala Verkstad och Lindholmens Varv av Nordstjernan. Efter halvårsskiftet 1963 har koncernen förvärvat AB Svenska Maskinverken (593 anställda år 1964) från Enskilda Banken samt Björneborgs Jernverks AB (693 anställda år 1964) från Kohlswa Jernverks AB.

C:6. Släkterna Klingspor och Stenbeck

Sedan lång tid tillbaka har de båda släkterna haft ett intimt samarbete. Släkten Klingspor har definierats som ättlingar till Carl Klingspor († 1911) samt dessas makar och makor. Släkten Stenbeck har definierats som Hugo Stenbeck sr jämte maka samt dessas ättlingar. De båda släkternas sammanlagda privata nettoförmögenhet uppgår till ca 45 mkr. Härav tillhör 35 mkr. släkten Klingspor där fem personer innehar ca 65 procent av nämnda belopp. Släkten Stenbeck innehar övriga 10 mkr, varav tre personer äger ca 90 procent. Gruppen är inte direkt företräd i någon bankstyrelse.

Som framgår av tabell 4: 6 är gruppens ägarintressen koncentrerade till järn- och stålindustri samt skogsindustri. Till de äldsta ägarintressena i större företag hör de, som innehas i investmentbolaget Kinnevik, Korsnäs-Marma, Halmstads Jernverk och Stållbergs Grufve AB. I Sandvikens Jernverk blev Kinnevik direkt och indirekt genom Korsnäs-Marma den största aktieägaren i slutet av 1950-talet. Sandviken förvärvade i slutet av 1950-talet See Fabriks AB. Korsnäs förvärvade under 1950-talet Gävle Varv och i början av 1960-talet Marma-Långrörs AB. Den enda större förändring, som inträffat sedan halvårsskiftet 1963, är att ett majoritetsintresse förvärvats i AB Ame-

Tabell 4: 6. Släkterna Klingspors och Stenbecks ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. Råbäcks Bruks AB (100 %, ägs av enbart släkten Klingspor)	319
2. KB Emesco, AB Romento m.fl. förvaltningsföretag (ägs av enbart släkten Stenbeck)	—
3. AB Förenade Tvätt (64 % ägs av släkten Stenbeck)	306
4. Investment AB Kinnevik (57 %)	200 (A)
5. Stållbergs Grufve AB (91 %)	782
6. Halmstads Järnverks AB (63 %, huvudsakligen via Kinnevik)	483
Summa för A	2 090
C. Företag, vari gruppen har ett starkt minoritetsintresse	
1. Korsnäs-Marma AB (31 %, huvudsakligen via Kinnevik)	7 330 (A)
2. Sandvikens Jernverks AB (21 %, huvudsakligen via Kinnevik och Korsnäs — See Fabriks AB)	8 495 (A)
3. Krångede AB (30 % via Korsnäs och Sandviken)	383
Summa för C	16 208
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse	
1. Rydboholms AB (7 %, huvudsakligen via Kinnevik)	882
Summa A + B + C + D	18 298
Summa A + B + C + D + E	19 180

rikanska Motor Importen (ca 650 anställda år 1964). Både Korsnäs och Sandviken är kunder till Svenska Handelsbanken.

C: 7. Släkterna Mark och Carlander

I SKF innehas de största aktieposterna av familjen Wallenberg och Investment AB Asken. Asken äger dessutom vissa större aktieposter i andra företag. För fullständighetens skull har därför även Investment AB Askens största ägargrupper medtagits i denna beskrivning.

De två största ägargrupperna år 1963 i Investment AB Asken kan antas vara släkterna Mark och Carlander.² Släkten Mark har då definierats som ättlingar till Knut J:son Mark († 1958) samt dessas makar

Tabell 4: 7. Släkterna Marks och Carlanders ägandeintressen medio 1963*

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari de båda grupperna har majoritetsintresse	
1. Johansson & Carlander AB (över 50 %)	—
B. Företag, vari de båda grupperna sannolikt har ett dominerande eller starkt minoritetsintresse	
1. Investment AB Asken — Gamlestadens AB	2 130 (A)
D. Företag, vari Asken tillsammans med annan ägargrupp har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse	
1. AB Svenska Kullagerfabriken (9 % via Asken. 10 % innehas av fam. Wallenberg) — Lidköpings Mek. Verkstad AB	15 957 (A)
E. Företag, vari Asken och Johansson & Carlander AB har ett begränsat minoritetsintresse	
1. Förvaltnings AB Gilius (8 % via Asken samt Johansson & Carlander)	—
2. Rederi AB Transmark** (25 % via Johansson & Carlander)	167
3. Jonsereds Fabrikers AB (17 % via Asken)	1 146 (F)
Summa för E	1 313
Summa A + B + C + D	18 087
Summa A + B + C + D + E	19 400

* Avser endast de, vilka berör Asken samt Johansson & Carlander AB, som senare köpts av Asken. Efter 1963 har enligt uppgift ägandeförhållandena i Asken ändrats. Vissa uppgifter har erhållits från röstlängder hos patent- och registreringsverket.

** Transmark har i sin tur 31 % av totala röstetalet i Rederi AB Transatlantic.

och makor. Släkten Carlander har definierats som ättlingar till Axel Carlander († 1939) samt dessas makar och makor. Därjämte finns en stiftelse av tämligen be-

² Tillstånd att publicera gruppernas sammanlagda andel har inte medgivits. Slutsatsen att denna andel är större än för någon annan ägargrupp är dock tämligen given med tanke på att Mark och Carlander är grundarfamiljerna och att båda släkterna är representerade i Askens styrelse (jmf. uppgifterna för Custos/Säfveån i undersökningen av kreditmarknaden).

gränsad storlek – Johannes Johanssons Minnesfond – som tillkom år 1910.

Sedan 1963 har enligt uppgift de båda ovannämnda ägargruppernas sammanlagda andel av aktiekapitalet i Investment AB Asken minskat avsevärt. Förhållandena åren 1963 och 1967 skulle därför inte vara jämförbara. Under 60-talet har betydande förändringar även skett i Investment AB Askens verksamhet. Således köpte Gamlestaden i början av 1960-talet Norrköpings Bomullsväveri AB. År 1967 såldes till Borås Wäveri dotterbolaget Mölnlycke-Tuppen AB, som en kort tid dessförinnan bildats genom sammanslagning av Gamlestadens och Mölnlyckes tillverkning av hemtextilier. I övrigt kan nämnas att Asken tillsammans med Investment AB Öresund bildat ett finansierings- eller utvecklingsbolag vid namn Förvaltnings AB Altor. Vidare har Asken övertagit aktierna i Johansson & Carlander AB.

C:8. Släkten Broström

Släkten har definierats som ättlingar till Dan Broström († 1925) och dennes syster Elin Janson samt ättlingarnas makar och makor. Tillgångarna i Ann-Ida Broströms stärbhus har medräknats i ägargruppens tillgångar. Släktens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 165 mkr, varav ca två tredjedelar innehas av stärbhuset och två personer. Några stiftelser av betydelse finns inte. Gruppen är företräd i Skandinaviska Bankens styrelse.

Släkten Broströms ägarintressen är nästan helt koncentrerade till företag, som bedriver rederi- och varvsrörelse samt därmed nära sammanhängande verksamhetsgrenar (tabell 4: 8). Det enda större undantaget är aktieposten i ESAB, som förvärvades under 1950-talet. Varvsindustrin tillhör ESAB:s viktigaste avnämare. I samband med att ESAB år 1965 köpte Aseasvets AB erhöi även ASEA ett 25-procentigt minoritetsintresse i ESAB. Samma år förvärvade Tirfing (via Eriksberg) en aktiepost i Gunnebo Bruks AB – också ett företag, som är leverantör till varv och rederier. Denna ak-

Tabell 4: 8. Släkten Broströms ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960	
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse		
1. Ångfartygs AB Tirfing (65 %)	10 241	(A)
— AB Svenska Amerika Linien (A)		
— AB Svenska Ostasiatiska Kompaniet (F)		
— AB Svenska Orientlinjen		
— Eriksbergs Mek. Verkstads AB		
B. Företag, vari gruppen har ett dominerande minoritetsintresse		
1. Elektriska Svetsnings AB, ESAB (25 % via Tirfing)	1 322	(A)
C. Företag, vari gruppen har ett starkt minoritetsintresse		
1. Rederi AB Svenska Lloyd (12 %, huvudsakligen via Tirfing)	1 324	(A)
2. Park Avenue Hotel AB (26 % via Tirfing)	350	
Summa för C	1 674	
D. Företag, vari gruppen tillsammans med annan ägargrupp har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse		
1. Rederi AB Motortank (Tirfing och fam. Wallenberg äger vardera 50 %)	71	
2. Uddevallavarvet AB (Tirfing och staten äger vardera 50 %)	3 573	
Summa för D	3 644	
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse		
1. Förvaltnings AB Gilius (8 %)	—	
2. Svensk Interkontinental Lufttrafik, SILA (17 % via Tirfing)	—	(F)
3. Rederi AB Göteborg—Fredrikshavn-linjen (25 % via Tirfing)	155	
4. Försäkrings AB Atlantica (6 %, huvudsakligen via Tirfing)	38	(A)
Summa för E	193	
Summa för A + B + C + D	16 881	
Summa för A + B + C + D + E	17 074	

tiepost motsvarade 22 procent av totala röstetalet i Gunnebo Bruk år 1966.

Av övriga förändringar kan nämnas att Tirfing i slutet av 1950-talet avvecklade återstående intressen i Götaverken, år 1963 (via Eriksberg) övertog hälften av aktierna

i Uddevallavarvet enligt särskilt avtal med staten och år 1965 förvärvade rederiföretaget AB August Leffler & Son med dotterbolaget Rederi AB Jan. Vidare innehade ägargruppen år 1966 en mindre aktiepost i det nybildade Investment AB Skansen Lejonet, som köpt ett antal företag inom stenindustrin. Beträffande varven bör observeras att Förvaltnings AB Gilius (vari gruppen fortfarande äger en mindre post) innehar 37 procent av Götaverkens aktiekapital.

C:9. Släkten Bonnier

Släkten har definierats som ättlingar till Karl-Otto Bonnier († 1941) samt dessas makar och makor. Släktens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 130 mkr, varav ca 60 procent innehas av nio personer. Släkten har ett stort antal medlemmar och förmögenhetssplittringen inom släkten är betydande. Några stiftelser av betydelse finns inte. Gruppen är företrädd i Enskilda Bankens styrelse.

Släkten Bonnier har huvudsakligen ägandehavet i företag, som bedriver förlags- och tryckerirörelse samt tidningsutgivning (tabell 4: 9). Under senare år har köpts den andra hälften av aktiekapitalet i AB Nordiska Uppslagsböcker. Fram till mitten av 1940-talet omfattade gruppens ägarintressen nästan enbart företag med ovan nämnda slag av verksamhet. Därefter har emellertid förvärvats intressen i andra företag. I vissa fall är det frågan om en vertikal integration såsom förvärven under 1940-talet av AB Billingsfors-Långed (från Göteborgs Bank) och en minoritetspost i Holmens Bruk. Vertikal integration representerar också den maskintillverkning, som tagits upp av AB Printing Equipment (dotterbolag till Grafoprint).

Av övriga ägarintressen, som tillkommit under efterkrigstiden bör främst nämnas AB Stilmönster, Lindesbergs Industri AB och AB Källe-Regulatorer. I det sistnämnda företaget förvärvade Grafoprint hälften av aktiekapitalet i början av 1963. Den återstående hälften köptes påföljande år. Sedan aktierna i Linjeflyg sålts till SAS består

Tabell 4: 9. Släkten Bonniers ägandehavet i företag
medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. Firma Albert Bonnier m.fl. handelsbolag och kommanditbolag som har intressen i övriga företag	—
2. AB Grafoprint (100 %, delvis genom F:ia A. Bonnier)	6 021
— Albert Bonniers Förlags AB	
— AB Ahlén & Åkerlunds Förlag	
— AB Billingsfors-Långed	
3. Dagens Nyheter AB (över 50 %)	2 688 (F)
4. Bonniers Obligationsavdelning AB (100 %)	34
5. AB Stilmönster (över 50 %)	330
Summa för A	9 073
C. Företag, vari gruppen har ett starkt minoritetsintresse	
1. Lindesbergs Industri AB (38 %)	180
2. Pressbyråns Intressenter AB (41 % via Grafoprint och Dagens Nyheter)	5 036
3. Dalslands Kanal AB (29 % via Grafoprint)	16
Summa för C	5 232
D. Företag, vari gruppen tillsammans med annan ägargrupp har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse	
1. AB Svenska Bokförlaget (50 % ägs av vardera Grafoprint och SLT)	121
2. AB Nordiska Uppslagsböcker (50 % ägs av vardera Grafoprint och SLT)	30
3. AB Källe-Regulatorer (50 % ägs av vardera Grafoprint och annan ägargrupp)	158
Summa för D	309
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse	
1. Holmens Bruks och Fabriks AB (14 % via Grafoprint och Dagens Nyheter)	5 106 (A)
2. Linjeflyg AB (33 % via Dagens Nyheter)	326
3. Tidningarnas Telegrambyrå AB (13 % via Dagens Nyheter)	153
4. Sundstrands Hydraulic AB (17 %)	153
Summa för E	5 738
Summa för A + B + C + D	14 614
Summa för A + B + C + D + E	20 352

ägargruppens engagemang inom transportsektorn av den rederirörelse, som främst bedrivs av det under 1950-talet startade Lion Ferry AB (dotterbolag till Grafo-print).

C: 10. Släkten Kockum

Släkten har definierats som ättlingar till Carl Frans Henrik Kockum († 1941) och Frans Henrik Kockum († 1910) samt dessa ättlingars makar och makor. Släktens privata nettoförmögenhet (inkl. ett antal familjestiftelser) uppgår till ca 40 mkr, varav ca 60 procent innehas av nio personer.

Den valda släktdefinitionen är tämligen vid och ägargruppen omfattar därför ett betydande antal personer. Motivet för den valda definitionen är att någon klar gräns mellan de båda släktgrenarnas ägarintressen inte finns. Representanter för båda grenarna är företrädare i styrelserna för Kockums Mek. Verkstad och Kockums Jernverk. Vidare är i ett av företagen de båda släktgrenarnas aktieinnehav ungefär lika stora och bildar tillsammans ett majoritetsintresse. I båda företagen är många medlemmar av ägargruppen representerade på stämmorna.

Några andra större stiftelser än familjestiftelser finns inte. Gruppen är inte direkt företrädare i någon bankstyrelse.

Släkten Kockums ägarintressen omfattar i stort sett endast de båda Kockumföretagen (tabell 4: 10). Kockums Mek. Verkstad har under efterkrigstiden gjort flera stora förvärv, som inneburit en avsevärd differentiering av företagets verksamhet. AB Landsverk köptes år 1948 från den statliga s. k. flyktkapitalbyrån. Chr. Olsson i Falkenberg, numera AB Interconsult (414 anställda år 1964) förvärvades under hösten 1963. Kockums Mek. Verkstad övertog året därpå Söderhamns Verkstäder AB (391 anställda år 1964). Säljare var Skandinaviska Banken och Enskilda Banken. År 1965 förvärvades Helsingborgs Varvs AB (566 anställda år 1964) från främst Rederi AB Transmarin. Slutligen har ett majoritetsintresse erhållits i Malmoil.

Tabell 4: 10. Släkten Kockums ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. Kockums Mek. Verkstads AB (51 %)	6 700 (F)
— AB Landsverk	
2. Kockums Jernverks AB (ca 60 %)	1 679
Summa för A	8 379
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse	
1. Rederi AB Malmoil (13 % via Kockums Mek.)	95
Summa för A + B + C + D	8 379
Summa för A + B + C + D + E	8 474

C: 11. Dunker-gruppen

Henry Dunker († 1962) testamenterade större delen av sin förmögenhet till två fonder – Henry och Gerda Dunkers donationsfond nr 1 och 2. Förmögenheten fördelades i proportionerna $\frac{1}{5}$ – $\frac{4}{5}$ mellan de båda fonderna. År 1953 skänkte Dunker till en nybildad stiftelse, Henry och Gerda Dunkers stiftelse, 60 % av aktierna i Henry Dunkers Förvaltnings AB.

Donationsfond 1 förvaltas av Hälsingborgs stad och avkastningen ska användas bl. a. för Hälsingborgs stad »gagneliga ändamål». Fondens tillgångar består av mindre aktieposter i olika börsnoterade företag samt ett fastighetsbolag. Från kontrollsynpunkt saknar fond nr 1 all betydelse. Värdet av fondens tillgångar år 1967 kan uppskattas till ca 6 mkr.

Stiftelsens tillgångar består främst av en fastighet och av ett majoritetsintresse (60 procent) i Henry Dunkers Förvaltnings AB – dvs. det företag som nu är koncerntopp för Hälsingborgs Gummifabriks AB Tretorn och Trelleborgs Gummifabriks AB. Donationsfond nr 2 innehar resterande 40 procent i Henry Dunkers Förvaltnings AB, drygt fyra femtedelar av aktierna i Förvaltnings AB H. D. samt vissa andra mindre

Tabell 4: 11. Dunkerfondernas ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. Förvaltnings AB H. D. (86 %)	—
2. Henry Dunkers Förvaltnings AB (100 %)	3 543
— Hälsingborgs Gummifabr. AB Tretorn (F)	
3. Trelleborgs Gummifabriks AB (52 %, främst via Henry Dunkers Förvaltnings AB)	4 243 (F)
Summa för A	7 786

aktieposter. Stiftelsen och fonden har samma styrelse. I testamentet föreskrevs vilka personer, som skulle vara medlemmar av styrelsen när fond nr 2 bildades. Därefter är styrelsen självförnyande, dvs. nya medlemmar utses av styrelsen själv. För närvarande har stiftelsens och fond nr 2:s styrelse sex medlemmar, nämligen borgmästare L. G. Olsson, direktör Åke Stålbrandt (VD i Trelleborgs Gummifabrik Tretorn och Henry Dunkers Förvaltnings AB), direktör Hadar Hallström (ordförande i Tretorn och Trelleborgs Gummifabrik), bankdirektör Arne Belfrage, direktör Ernst Herslow (VD i Svenska Sockerfabriks AB och Investment AB Öresund) samt skeppsredare Stig Gorthon (VD i Gorthon-rederierna). Stiftelsens och fondens revisorer utses av Hälsingborgs stad.

Avkastningen från donationsfond nr 2 ska successivt övergå till Hälsingborgs stad för bidrag till diverse allmännyttiga ändamål. Avkastningen från stiftelsen ska användas för att bekosta det sjukhem som enligt stiftelseurkunden ska inredas i den av stiftelsen ägda fastigheten.

Den från kontrollsynpunkt relevanta ägargruppen är således stiftelsen och donationsfond nr 2. Stiftelsen och fonden är tämligen unika i den meningen att de kontrollerar en företagsgrupp men är i sin tur inte kontrollerade av någon bestämd intressegrupp. Värdet av stiftelsens tillgångar år 1967 kan

uppskattas till ca 10 mkr medan värdet av fondens tillgångar samma år kan uppskattas till ca 45 mkr. Det bör dock observeras att aktierna i Henry Dunkers Förvaltnings AB p. g. a. ägandeförhållandena numera inte åsätts någon deklarationskurs.

Ägargruppens intressen är starkt koncentrerade till företag inom gummiindustrin (tabell 4: 11). Sedan ett par år ingår alla företagen utom Förvaltnings AB H.D. formellt i en enda koncern med Henry Dunkers Förvaltnings AB som koncerntopp.

C: 12. Släkten Ericsson

Släkten har definierats som ättlingar till Elof Ericsson († 1961) samt dessas makar och makor jämte Elof Ericssons änka. Släktens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 10 mkr, varav ca 55 procent innehas av

Tabell 4: 12. Släkten Ericssons ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. AB Åtvidabergs Industrier, numera Facit AB (52 %, inkl. pensionsstiftelses innehav)	4 935 (A)
— AB Åtvidaberg-Facit	
— Halda AB	
— AB Original-Odhner	
— AB Överums Bruk	
C. Företag, vari gruppen har starkt minoritetsintresse	
1. Munksjö AB (13 % via Åtvidabergs Ind.)	2 663 (A)
D. Företag, vari gruppen tillsammans med annan ägargrupp har majoritetsintresse eller ett dominerande minoritetsintresse	
1. AB Lennartsfors Mek. Verkstad (50 %. Övriga 50 % ägs av Lennartsfors AB)	75
E. Företag, vari gruppen har begränsat minoritetsintresse	
1. Östergötlands Enskilda Bank (7 % via Åtvidabergs Ind.)	264 (A)
Totalsumma A+B+C+D	7 673
Totalsumma A+B+C+D+E	7 937

tre personer. Därjämte finns två större stiftelser – Ollie och Elof Ericssons stiftelse för vetenskaplig forskning samt Ollie och Elof Ericssons stiftelse för välgörande ändamål – som kontrolleras av släkten. Stiftelserna tillkom 1959 och deras tillgångar består till helt övervägande del av aktier i Facit AB (tidigare AB Atvidabergs Industrier). Med ledning av deklarationskursen för Facit-aktier ultimo 1963 kan värdet av stiftelsernas tillgångar uppskattas till ca 10 mkr. Det finns två aktieserier i Facit, varav aktierna med 10 gånger högre rösträtt till övervägande del innehas av släkten Ericsson och associerade stiftelser. Ägargruppen är företräd i Skånska Bankens styrelse.

Som framgår av tabell 4: 12 är släkten Ericssons ägarintressen i stort sett koncentrerade till Facit AB och Munksjö AB. År 1966 skedde ett samgående mellan Facit och Addo-koncernen (2 319 anställda år 1964). Betalning skedde med aktier i Facit, varigenom släkten Ericssons andel av röstetalet minskat från 52 till 44 procent samtidigt som en ny stor ägargrupp tillkommit. År 1966 såldes Facits dotterbolag AB Svenska Möbelfabrikerna (numera Bodafors Möbel AB) till det nybildade företaget Bra Bohag AB. Ägandeintressena i Munksjö tillkom under 1940-talet sedan detta företag en lång tid varit bankägt.

C: 13. Släkten Ählén

Släkten Ählén har definierats som ättlingar till J. P. Ählén († 1939) samt dessas makar och makor. Släktens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 80 mkr, varav ca 70 procent innehas av fyra personer. Därjämte finns en större stiftelse, Ählén-stiftelsen, som tillkom 1954 och kontrolleras av styrelsen för Ählén & Holm AB. Stiftelsens tillgångar består till helt övervägande del av aktier i Ählén & Holm. Med ledning av deklarationskursen för dessa aktier ultimo 1963 kan värdet av stiftelsens tillgångar uppskattas till ca 25 mkr. Det finns två aktieserier i Ählén & Holm, varav aktierna med 10 gånger högre rösträtt till övervägan-

Tabell 4: 13. Släkten Ähléns ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. Ählén & Holm AB (59 %)	6 203 (A)
D. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse tillsammans med annan ägargrupp	
1. Kundkredit AB (50 % via Ählén & Holm; övriga 50 % ägs av Industrivärden)	38
E. Företag, vari gruppen har begränsat minoritetsintresse	
1. Svenska Yllekoncernen AB (10 % via Ählén & Holm)	1 267
Totalsumma A+B+C+D	6 241
Totalsumma A+B+C+D+E	7 508

de del innehas av släkten Ählén samt stiftelsen. Ägargruppen är företräd i Svenska Handelsbankens styrelse.

Såsom framgår av tabell 4: 13 är släkten Ähléns ägarintressen nästan helt koncentrerade till Ählén & Holm. År 1965 förvärvade detta företag Herm. Meeths AB (690 anställda år 1964), vilket är det enda förvärvet av betydelse under företagets historia. Yllekoncernens och Kilsunds tillverkningar övertogs 1966 av ett nytt företag med namnet Saxylle-Kilsund AB.

I samband med Ählén & Holm bör också nämnas den på initiativ av Ähléns bildade Stiftelsen Aktietjänst med Koncentra-fonderna. Ählén & Holm uppbär stiftelsens inkomster (främst provisioner) från andelsförsäljningen och svarar i gengäld för stiftelsens förvaltningskostnader. Företaget utgör därför en slags ekonomisk garant för stiftelsens verksamhet.

C: 14. Släkten Kempe

Släkten har definierats som ättlingar till J. C. Kempe († 1872) samt dessas makar och makor. Släktens privata nettoförmögen-

het uppgår till ca 65 mkr, varav ca två tredjedelar innehas av fyra personer. Formellt sett är släktdefinitionen mycket vid. Den förefaller dock vara rimlig med hänsyn tagen till förmögenhetsfördelningen inom släkten och ägarstrukturen i Mo och Domsjö AB.

Vid sidan av dessa privata förmögenheter finns två större stiftelser – stiftelsen J. C. Kempes Minne och stiftelsen Seth M. Kempes Minne – som tillkom år 1936 resp. 1941 och kontrolleras av släkten Kempe. De båda stiftelserna har samma styrelse, vilken består av doktor Ragnar Kempe, direktör Stig Kempe samt överste Curt Kempff. Stiftelsernas tillgångar består till helt övervägande del av aktier i Mo och Domsjö. Med ledning av deklarationskursen för dessa aktier ultimo 1963 kan värdet av stiftelsernas tillgångar uppskattas till ca 70 mkr. Det bör observeras att aktiekurserna för Mo och Domsjö och andra skogs-företag sjunkit kraftigt sedan 1963.

Det finns tre aktieserier i Mo och Domsjö, varav aktierna med 10 gånger högre rösträtt till övervägande del innehas eller kontrolleras av släkten Kempe. Ägargruppen är inte direkt företräd i någon bankstyrelse.

Den helt övervägande delen av släkten Kempes ägarintressen finns i Mo och Domsjö (tabell 4: 14). I början av 1960-talet avyttrades vissa delar av bolaget till Norrlands Skogsägares Cellulosa AB. Investment-företaget Sanna tillkom 1961 genom ombildning av ett äldre bolag. Under senare år har Mo och Domsjö förvärvat Bure AB (420 anställda år 1964), Svenska Oljeslageri AB (365 anställda år 1964) från Rederi-Svea samt huvuddelen av Forss AB:s skogstillgångar.

C:15. Släkten Söderberg

Släkten har definierats som ättlingar till Olof Söderberg († 1931) samt dessas makar och makor. Släktens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 95 mkr, varav ca två tredjedelar innehas av fem personer. Därjämte finns två större stiftelser – Ragnar Söderbergs stiftelse och Torsten Söderbergs

Tabell 4: 14. Släkten Kempes ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. Mo och Domsjö AB (82 % huvudsakligen via stiftelser och privat innehav)	5 100 (A)
2. Förvaltnings AB Sanna (över 50 %)	— (A)
3. Robertsfors AB (95 %)	385
4. Vedevägs Bruks AB (över 50 %)	368
Summa för A	5 853
C. Företag, vari gruppen har ett starkt minoritetsintresse	
1. Harrsele AB (49 % via Mo och Domsjö)	—
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse	
1. AB Norrlandskraft (20 % via Mo och Domsjö)	134
Totalsumma A+B+C+D	5 853
Totalsumma A+B+C+D+E	5 987

Tabell 4: 15. Släkten Söderbergs ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. Förvaltnings AB Ratons (68 %, inkl. koncernbolags pensionsstiftelser)	2 036 (A)
— Söderberg & Haak AB	
— Smedjebackens Valsverks AB	
2. AB Kollin & Ström (ca 80 %)	123
Summa för A	2 159
C. Företag, vari gruppen har ett starkt minoritetsintresse	
1. AB Nordiska Armaturfabrikerna (9 % via Ratons)	1 940 (A)
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse	
1. Holmens Bruks och Fabriks AB (10 %, huvudsakligen via Ratons)	5 106 (A)
2. Bultfabriks AB (17 %, huvudsakligen via Ratons)	4 030 (F)
— AB Kanthal	
Summa för E	9 136
Totalsumma A+B+C+D	4 099
Totalsumma A+B+C+D+E	13 235

stiftelse – som tillkom år 1960 och kontrolleras av släkten. Stiftelsernas tillgångar består till helt övervägande del av aktier i Förvaltnings AB Ratos. Med ledning av deklarationskursen för dessa aktier ultimo 1963 kan värdet av stiftelsernas tillgångar uppskattas till ca 15 mkr. Ägargruppen är företrädd i Enskilda Bankens styrelse.

Släkten Söderbergs ägarintressen omfattar främst Förvaltnings AB Ratos och AB Nordiska Armaturfabrikerna (tabell 4: 15). Vidare har släkten p. g. a. giftermål indirekt även betydande intressen i Kopparfors AB. Några förvärv eller försäljningar av betydelse har inte skett sedan 1963. Nämnas bör att generalkonsul Ragnar Söderberg har ett stort antal styrelseuppdrag i andra storföretag, främst inom den Wallenbergska intressesfären.

C: 16. Släkten Bergengren³

Släkten har definierats som ättlingar till Axel Bergengren († 1901) samt dessas makar och makor. Släktens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 50 mkr, varav ca 60 procent innehas av tre personer. Det bör emellertid understrykas att släktdefinitionen är diskutabel, eftersom det förefaller finnas två släktgrenar, vars ekonomiska intressen är tämligen klart skilda från varandra. Den ena grenen har ägarintressen i textilindustrin (Borås Wäfveri och därmed associerade företag) medan den andra grenen har större ägarintressen i endast några mindre företag samtidigt som denna grens förmögenhetsinnehav är starkt koncentrerat till några få personer. Från inflytandesynpunkt kan det därför vara riktigare att utgå från två ägargrupper. Släkten Bergengren är inte direkt företrädd i någon bankstyrelse.

Huvuddelen av gruppens ägarintressen finns i textilföretag (tabell 4: 16). I Borås Wäfveri har även Industrivärden en stor aktiepost. Av förändringar under senare år kan nämnas att Kilsunds och Yllekoncernens tillverkningar övertagits av det nya företaget Saxylle-Kilsund AB och att Mölnlycke-Tuppen AB förvärvats av Gamlesta-

Tabell 4: 16. Släkten Bergengrens ägandeintressen medio 1963*

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. AB Lomma Tegelfabrik (100 %)	35
B. Företag, vari gruppen har ett dominerande minoritetsintresse	
1. Bords Wäfveri AB (30—35 %)	1 828 (A)
C. Företag, vari gruppen har ett starkt minoritetsintresse	
1. Minebergs AB (ca 23 %)	700
Summa för B	2 528
D. Företag, vari gruppen tillsammans med annan ägargrupp har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse	
1. AB Svenskt Konstsilke (50 % ägs av vardera Borås Wäfveri och ett schweiziskt företag)	644
2. Kilsunds AB (ca 15 %, huvudsakligen via Borås Wäfveri. Den andra stora ägargruppen är Industrivärden med 6 %)	715 (A)
Summa för D	1 359
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse	
1. Kockums Jernverks AB (ca 6 %)	1 679
2. Viskans Kraft AB (10 % via Borås Wäfveri)	35
Summa för E	1 714
Totalsumma A+B+C+D	3 922
Totalsumma A+B+C+D+E	5 636

* Sifferuppgifter om de privata aktieinnehavens storlek har hämtats från röstlängder hos patent- och registreringsverket.

den. Vidare har Mineberg upplösts och delats mellan Papyrus och Stockholms Superfosfat (Fosfatbolaget).

C: 17. Släkten Edstrand

Släkten har definierats som ättlingar till Hans Edstrand († 1926) samt ättlingarnas makar och makor. Släktens privata nettoförmögenhet uppgår till ca 60 mkr, varav ca 65

³ Tillstånd att publicera uppgifter om ägandeförhållanden har inte medgivits. Röstlängder hos patent- och registreringsverket har emellertid visat sig vara användbara.

Tabell 4: 17. Släkten Edstrands ägandeintressen medio 1963

	Antal anställda i Sverige 1960
A. Företag, vari gruppen har majoritetsintresse	
1. KB Betre, Knut Edstrand & Co	—
2. Bröderna Edstrand AB (100 % via KB Betre)	769
D. Företag, vari gruppen tillsammans med annan grupp har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse	
1. AB Nyby Bruks Intressenter (50 % ägs av vardera släkten Edstrand och Grängesbergsbolaget)	1 377
— Nyby Bruks AB	
E. Företag, vari gruppen har ett begränsat minoritetsintresse	
1. Fem holdingbolag med aktieinnehav huvudsakligen i Skånska Banken	—
Totalsumma A+B+C+D	2 146
Totalsumma A+B+C+D+E	2 146

procent innehas av fyra personer. Några stiftelser av betydelse finns inte. Ägargruppen är företräd i Skånska Bankens styrelse.

Släktens större ägarintressen är koncentrerade till två företag (tabell 4: 17), som före 1962 utgjorde en koncern. Aktierna i Nyby Bruk har avyttrats successivt under 1960-talet. I början av 1962 såldes hälften av aktieinnehavet (via ett förvaltningsbolag) till Grängesbergsbolaget. Två år senare köpte Grängesbergsbolaget den andra hälften. År 1966 avyttrades huvuddelen av Sya Bruks AB (Bröderna Edstrands största dotterbolag) till Gunnebo Bruk i utbyte mot aktier i detta företag. Ägargruppen har således under 1960-talet kraftigt minskat sitt engagemang inom industrin. Den direkta företagarkerksamheten är numera koncentrerad till partihandel.

D. Kommentar till materialet

I kapitel I diskuteras närmare olika aspekter av ekonomiskt inflytande. I detta avsnitt

sammanfattas därför enbart det statistiska materialet och görs vissa kommentarer i anslutning till detta. Eftersom de tre ägargrupper, som har nära anknytning till banker, diskuteras utförligt i koncentrationsutredningens undersökning av kreditmarknaden är det oundvikligt med vissa upprepningar av vad som där sägs.

I tabellerna 4: 18 och 4: 19 har sammanställts översiktliga uppgifter för de 17 undersökta ägargrupperna. 14 av dessa ägargrupper består av familjer och släkter. Två ägargrupper (Industrivärdengruppen och Custos/Säfveångruppen) saknar nära ägarmässig anknytning till vissa personkretsar men är i stället närstående varsin bank. En ägargrupp (Dunkergruppen) består enbart av stiftelser, som är fristående i förhållande till andra intressenter.

Ägargruppernas sammanlagda personliga nettoförmögenhet uppgick 1963/64 till ca 1,1 miljarder kr. Det sammanlagda värdet av tillgångarna hos andra stiftelser än pensionsstiftelser o. dyl., som kontrolleras av olika familjer eller släkter, var samtidigt drygt en halv miljard kr. Det bör dock observeras dels att betydande underskattningar kan förekomma i förhållande till tillgångarnas marknadsvärde, dels att aktiekurserna i vissa fall sjunkit avsevärt sedan 1963. Särskilt den av släkten Kempe kontrollerade förmögenheten har reducerats kraftigt. Av övriga stiftelser bör i första hand nämnas Svenska Handelsbankens, Skandinaviska Bankens och Stockholms Enskilda Banks pensionsstiftelser. Marknadsvärdet 1963 av dessas aktieinnehav kan uppskattas till ca 270 mkr.

Antalet anställda i Sverige år 1960 vid företag, vari de 17 ägargrupperna har majoritetsintressen, dominerande eller starka minoritetsintressen samt majoritetsintressen eller dominerande minoritetsintressen tillsammans med en annan ägargrupp uppgick till 402 tusen, vilket motsvarar knappt en femtedel av totala antalet lönearbetande inom den privata sektorn. 394 tusen var anställda vid berörda företag med minst 500 anställda (storföretag), vilket utgör knappt 63 procent av samtliga anställda inom den

Tabell 4: 18. Översikt över olika ägargruppers förmögenhet 1963/64 och större ägandeintressen i näringslivet 1963 (exkl. banker och försäkringsbolag)

Ägargrupp	Personlig nettoförmögenhet Mkr (ungefärliga tal)	Kontrollerade stiftelsers tillgångar Mkr (ungefärliga tal)	Summa kol. 2 och 3 (ungefärliga tal)	Antal anställda i Sverige 1960 vid företag, vari större ägandeintressen innehas	
				exkl. begränsade minoritetsintressen	inkl. begränsade minoritetsintressen
1	2	3	4	5	6
1. Wallenberg	125	375	500	150 900	181 100
2. Industrivärden ^{a)}	—	—	—	61 800	75 600
3. Custos/Säfveån ^{b)}	—	—	—	60 800	88 600
4. Wehtje	100	—	100	23 900	23 900
5. Ax:son Johnson	80	25	105	20 900	21 800
6. Klingspor/Stenbeck	45	—	45	18 300	19 200
7. Mark/Carlander	25	— ^{d)}	25	18 100	19 400
8. Broström	165	—	165	16 800	17 000
9. Bonnier	130	—	130	14 600	20 400
10. Kockum	40	—	40	8 400	8 500
11. Dunker	—	55	55	7 800	7 800
12. Ericsson	10	10	20	7 700	7 700
13. Åhlén	80	25	105	6 200	7 500
14. Kempe	65	70	135	5 900	6 000
15. Söderberg	95	15	110	4 100	13 200
16. Bergengren	50	—	50	3 900	5 600
17. Edstrand	60	—	60	2 100	2 100
Summa	1 070	575	1 645	402 400 ^{c)}	447 400 ^{c)}

a) Summan av Industrivärdens aktiekapital, reservfond och kursregl. fond uppgick 1963 till ca 100 mkr.

b) Summan av Custos' och Säfveåns aktiekapital, reservfonder, kursregleringsfonder och dispositionsfonder uppgick 1963 till ca 140 mkr.

c) Nettosiffror.

d) En stiftelse av begränsad storlek finns.

privata storföretagssektorn. Av företagen, vari ägargrupperna hade ovannämnda slag av ägarintressen, var 61 börsnoterade, vilket utgör ca två tredjedelar av samtliga börsnoterade företag såsom dessa definierats i tabell 4: 19.

Överlägset störst av ägargrupperna är familjen Wallenberg, vars företag i kategori 1 och 2 enligt tabell 4: 19 hade en sammanlagd sysselsättning på ca 150 tusen, motsvarande drygt 7 procent av totala privata sysselsättningen. Berörda storföretag hade 24 procent av samtliga anställda inom den privata storföretagssektorn. 25 av företagen var börsnoterade.

Några fullständiga uppgifter om antalet anställda utomlands finns inte men nämnas kan att sex av de största företagen (i kategori 1 och 2 enligt tabell 4: 19) i vilka

familjen Wallenberg hade ägarintressen, tillsammans hade ca 100 000 utlandsanställda 1960.

I koncentrationsutredningens undersökning av industrin redovisas uppgifter om de studerade ägargruppernas andelar av förädlingsvärdet år 1963 inom dels hela industrin och dels olika branscher. Inom hela industrin är gruppernas sammanlagda andel ca 36 procent, varav 15 procent faller på företag inom den Wallenbergska intressesfären. På branschnivå är gruppernas totala andel i vissa fall så hög som 70–80 procent. För närmare detaljer hänvisas till nämnda undersökning.

Av de studerade ägargrupperna har tre (Söderberg, Bergengren och Edstrand) större ägandeintressen i företag med sammanlagt mindre än 5 000 anställda i Sve-

Tabell 4: 19. Vissa grupperns ägandebalansen 1963 (antal anställda i tusental) (exkl. banker och försäkringsbolag)

		Antal anställda i Sverige				Antal företag (exkl. dotterbolag)					
		Totalt vid be- rörda företag med ≥ 500 anst.	3	4	5	6	7	8	9	Kol. 7 i % av samtl. börsföretag på F-listan med vissa undantag ^b	Kol. 8 i % av samtl. börsföretag på F-listan med vissa undantag ^b
Slag av ägarintressen 1963		2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1. Majoritetsintresse, dominerande eller starkt minoritetsintresse											
— därav Wallenberggruppen		350	343	16,9	54,4	140	54	12	59,3	33,3	
— därav Industrivärdengruppen		106	105	5,1	16,7	40	19	7	20,9	19,4	
— därav Custos/Särfveänggruppen		47	47	2,3	7,5	15	9	1	9,9	2,8	
— därav övriga enl. tab. 4: 18		60	60	2,9	9,5	11	9	—	9,9	—	
		136	131	6,3	20,8	71	17	4	18,7	11,1	
2. Majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse tillsammans med annan ägargrupp											
— därav fam. Wallenberg samt annan ägargrupp		53	51	2,6	8,1	24	7	—	7,7	—	
— övriga enl. tab. 4: 18		45	44	2,2	7,0	14	6	—	6,6	—	
		8	7	0,3	1,1	10	1	—	1,1	—	
3. Begränsade minoritetsintressen, ej berörda av grupp 1 och 2 (netto)											
		45	43	2,2	6,8	40	5	4	5,5	11,1	
4. Summa 1 och 2		402	394	19,5	62,5	164	61	12	67,0	33,3	
5. Summa 1, 2 och 3		447	437	21,7	69,4	204	66	16	72,5	44,4	

a) Antalet anställda avser antalet lönearbetande 1960 enligt uppgifter till riksförsäkringsverket. Totala antalet anställda 1960 enligt detta mått uppgick till 2 706 tusen, varav 641 tusen fanns inom den statliga och kommunala sektorn (inkl. bolag). Övriga 2 065 tusen har definierats såsom anställda inom den privata sektorn. Antalet anställda vid privatägda företag (exkl. banker, försäkringsbolag samt kooperativt och fackligt ägda företag) med ≥ 500 anställda uppgick 1960 till 630 tusen.

b) Svenska börsnoterade företag (exkl. banker, försäkringsbolag och dotterbolag) uppgick 1963 till 91 st. Svenska företag (exkl. banker, dotterbolag och kommunalt ägda företag) noterade på fondhandlarnas lista uppgick samma år till 36 st.

rige år 1960. En av grupperna (Bergengren) bör sannolikt delas upp i två ägargrupper vid analys av inflytandeförhållanden medan en annan (Edstrand) sedan 1963 sålt större delen av sina intressen inom industrin. P. g. a. dessa förhållanden samt berörda företags begränsade storlek är det av dessa tre grupper endast Söderbergs, som är av betydande intresse vid studium av inflytandet inom det privata näringslivet.

Det finns ett stort antal företag med 500-5 000 anställda, vari de 17 grupperna inte ens har begränsade minoritetsintressen. Av de drygt 30 företagen med minst 5 000 anställda år 1960 hade däremot de 17 ägargrupperna mer än begränsade minoritetsintressen i alla utom fem, nämligen Bofors, Götaverken, Grängesberg-bolaget, SLT och Holmens Bruk. Ägargrupperna hade dock begränsade minoritetsintressen i tre av dessa (6 % i Bofors, 8 % i Grängesberg-bolaget och 14 % plus 10 % i Holmens Bruk där ägandeförhållandena är något speciella) samt i Förvaltnings AB Gilius, som i sin tur har ett dominerande minoritetsintresse i Götaverken. Endast i SLT hade således ägargrupperna inte ens begränsade minoritetsintressen. Familjen Wallenbergs aktieinnehav i Grängesberg-bolaget har dock senare reducerats. Vidare bör observeras att röstandelen var relativt liten i vissa fall av starka minoritetsintressen när det gäller Industrivärdengruppen och Custos/Säfveångruppen. Den första gruppen hade endast 6 procent i Husqvarna Vapenfabrik medan den andra gruppen endast hade 6 procent i Volvo och Höganäs-Billeholm.

De sätt på vilka ägarintressena hos de olika grupperna är uppbyggda (här bortses från begränsade minoritetsintressen) visar stora skillnader med Ax:son Johnson-gruppen och Wallenberggruppen som de båda ytterlighetsfallen. Johnsongruppens aktieinnehav är starkt koncentrerat till företag, vari den äger eller kontrollerar samtliga aktier. Dunkerstiftelserna äger alla aktier i det förvaltningsbolag, som nu är koncern-topp för nästan samtliga företag, men majoriteterna i de största dotterbolagen är mindre än 100 procent.

Grupperna Kockum, Ahlén och Kempe innehar nästan enbart majoritetsintressen, som är mindre än 100 %. Bonniergruppen har främst majoritetsintressen av båda slagen men därjämte finns betydande starka minoritetsintressen. Grupperna Broström och Ericsson har främst icke 100-procentiga majoritetsintressen men vid sidan härav innehas relativt sett tämligen omfattande intressen av annat slag. Söderberggruppens intressen fördelar sig tämligen jämnt mellan icke 100-procentiga majoritetsintressen samt starka minoritetsintressen.

Hos Custos/Säfveångruppen har ägandet främst formen av dominerande och starka minoritetsintressen medan det hos Industrivärdengruppen även finns ett starkt inslag av majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse tillsammans med en annan ägargrupp. Hos Wehtjegruppen och Klingspor/Stenbeckgruppen är det en kraftig övervikt för starka minoritetsintressen. Mark/Carlandergruppens ägande har huvudsakligen karaktär av dominerande minoritetsintresse tillsammans med en annan ägargrupp.

Hos Wallenberggruppen finns företrädesvis dominerande minoritetsintressen varför gruppen i denna mening uppvisar vissa likheter med de båda andra bankgrupperna. Ägandemönstret är emellertid betydligt mera komplicerat inom Wallenberggruppen än övriga grupper. Knut och Alice Wallenbergs stiftelse är den dominerande aktieägaren i banken, Investor och Providentia. De båda holdingbolagen äger i sin tur direkt och via sina dotterbolag betydande poster i ett stort antal företag. Mycket ofta kompletteras dessa poster med familjen Wallenbergs privata aktieinnehav och av bankens pensionsstiftelsers placeringar. I vissa företag är dock i stället Knut och Alice Wallenbergs stiftelse den största ägaren. Inom vissa sektorer av Wallenberggruppen finns ett mycket utpräglat »pyramidbyggande», dvs. dominerande minoritetsintressen innehas i ett företag, som i sin tur har dominerande minoritetsintressen i ett annat företag, som i sin tur . . . etc. Redan kedjan Knut och Alice Wallenbergs stiftelse – Investor och

Providentia – övriga företag innebär »pyramidbyggande» men kedjorna är i vissa fall längre, såsom framgår av vidstående schema.

Tillgångarna hos Knut och Alice Wallenbergs stiftelse ägs varken av privatpersoner eller det offentliga.⁴ Stiftelsens aktieinnehav är genom sin storlek och sammansättning avgörande för storleken av den Wallenbergska intressesfären. Familjen Wallenbergs starka position inom svenskt näringsliv bygger därför på den fullständiga kontrollen över en förmögenhetsmassa, som inte tillhör familjen.

Även om hänsyn tas till eventuella underskattningar av den förmögenhet, som familjen Wallenberg äger och/eller kontrollerar, är totalbeloppet (500–600 mkr) förvånansvärt litet i förhållande till det stora antal företag, vari familjen har betydande ägandeintressen. Förklaringarna till denna diskrepens är två, nämligen dels att ägandet med få undantag har karaktär av minoritetsintresse i företag med många aktieägare och dels att »pyramidbyggandet» är långt drivet. Båda företeelserna är »kapitalsparande» i den meningen att de minskar storleken av den minsta kapitalinsats, som kan vara nödvändig för att erhålla kontroll över ett visst antal företag.

Följande helt hypotetiska exempel belyser effekten av minoritetsintresse kopplat med »pyramidbyggande».

Antag att 20 % av röstetalet är tillräckligt för att ge »working control» över ett företag samt att röstetalet är lika med antal aktier. Antag vidare att personen X äger 20 % av bolaget A:s aktiekapital, som i sin tur äger 20 % av bolaget B:s aktiekapital, som i sin tur äger 20 % av bolaget C:s aktiekapital. X kontrollerar således både A, B och C. Hans andel av A:s aktiekapital är 20 %, av B:s aktiekapital (via A) 4 % och av C:s aktiekapital (via A och B) endast 0,8 %.

Antag att de tre bolagens aktiekapital vardera är 1 milj. kr och tillsammans således 3 mkr. Då kan X med en kapitalinsats av 200 000 kr (motsvarande 7 % av bolagens totala aktiekapital) uppnå faktisk

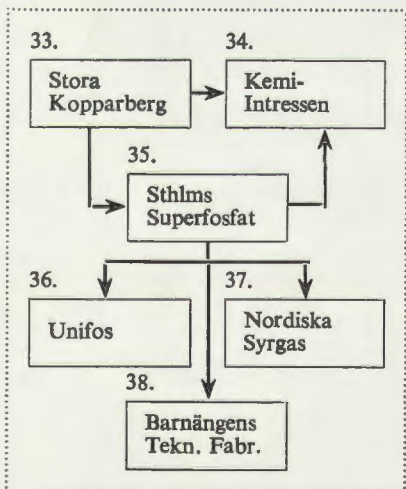
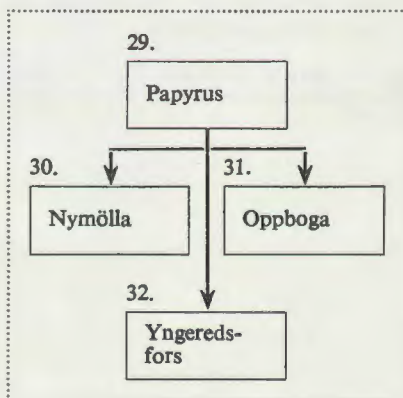
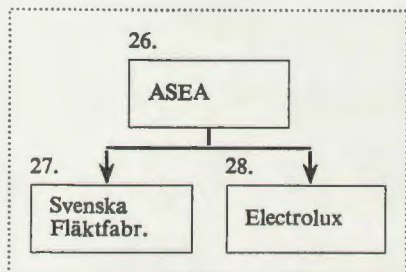
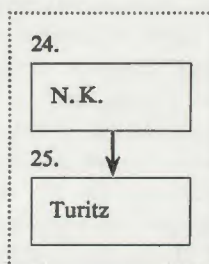
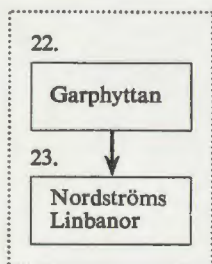
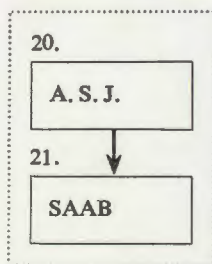
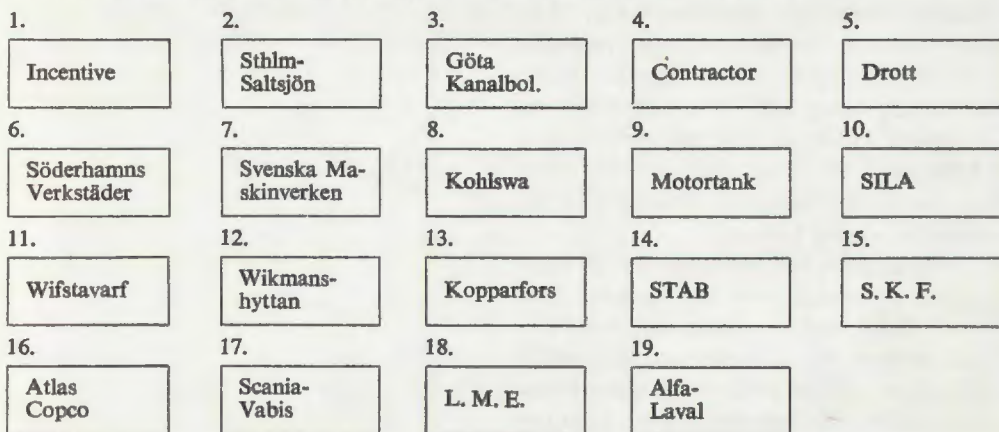
kontroll över alla tre bolagen, vilket kan jämföras med de 600 000 kr, som skulle krävas vid direkt innehav av 20 % i alla bolagen och de 1 500 300 kr, som skulle krävas vid direkt majoritetsintresse. Finns aktieserier med olika rösträtt blir den kapitalsparande effekten extremt stor. Om X:s aktier har tio röster i alla tre bolagen medan alla övriga aktier endast har en röst kan X med en kapitalinsats på ca 25 000 kr uppnå faktisk kontroll över alla bolagen vid »pyramidbyggande». Dessa 25 000 motsvarar 0,8 procent (åtta promille) av bolagens totala aktiekapital. Tio gånger högre rösträtt för ett slag av aktier i ett företag är tillåtet enligt aktiebolagslagen. För vissa företag såsom L. M. Ericson och SKF gäller fortfarande den föregående aktiebolagslagens regler, som tillät tusen gånger högre rösträtt för vissa aktier.

Att »pyramidbyggandets» kapitalsparande effekt som sådan skulle vara ett motiv för ägandets organisation inom Wallenberggruppen finns i och för sig inte några belägg för. När det gäller vissa av de längsta ägandeleden finns uppenbarligen speciella historiska och tekniska förklaringar. Således var Svenska Fläktfabriken tidigare helägt dotterbolag till ASEA och SAAB har sitt ursprung i bl. a. en avdelning inom Svenska Järnvägsverkstäderna. Den kapitalsparande effekten av »pyramidbyggande» tillsammans med minoritetsäggande är dock ett faktum, oavsett om effekten medvetet eftersträvas eller ej.

Sedan mitten av 1963 har genom fusioner och på annat sätt inträffat förändringar i ägandeförhållandena inom näringslivet. De viktigaste av dessa förändringar har redovisats i anslutning till tabellerna i föregående avsnitt utom vad gäller de, som berör de tre bankgrupperna. För dessa finns uppgifterna istället redovisade i utredningens undersökning av kreditmarknaden. Bland det mest iögonfallande i utvecklingen under 1960-talet är uppkomsten av ett antal finansieringsbolag, som är närstående olika banker och som främst inriktar sig på att köpa upp

⁴ Samma gäller självfallet för övriga stiftelser, som redovisats i föregående avsnitt.

Schema över företag, vari familjen Wallenberg 1962/63 hade större ägarintressen (exkl. banken, Investor, Providentia) och dessa företags viktigare ägarintressen i varandra.

små och medelstora företag. Även de äldre, bankerna närstående investmentbolagen har gjort sådana förvärv. Under perioden 1/7 1962 – 30/6 1966 gjorde dessa finansieringsbolag och investmentbolag ca 90 förvärv av företag med tillsammans nära 20 000 anställda. Sedan andra halvåret 1966 har emellertid bolagens aktivitet i detta avseende minskat kraftigt.

Avslutningsvis bör erinras om att de olika grupper av företag, som här studerats, inte kan likställas med koncerner som beslutsenheter enbart på grundval av ägandeförhållandena. Av de olika företagsgrupperna torde endast Wallenberggruppen, Industri-värdengruppen och Custos/Säfveångruppen kunna karakteriseras som stora enligt internationell måttstock. Ingen av de övriga grupperna omfattade företag med tillsammans över 25 000 anställda år 1960. Som jämförelse kan nämnas att det *genomsnittliga* antalet anställda vid de 25 största västtyska industriföretagen (på koncernnivå) år 1960 var 59 700. Motsvarande siffra för de 50 största företagen var 40 700 och för de 100 största företagen 25 600.⁵

⁵ Bilaga till Bericht über das Ergebnis einer Untersuchung der Konzentration in der Wirtschaft, sid. 554.

I de båda föregående kapitlen har främst redogjorts för aktieägandets sammansättning i olika avseenden. En av koncentrationsutredningens uppgifter är emellertid att undersöka relationerna mellan ägande och inflytande. I detta kapitel lämnas därför en redogörelse för stämman, styrelse och verkställande direktör, som är avsedd att så långt möjligt komplettera tidigare redovisade uppgifter om ägandeförhållandena.

A. Bolagsstämma

Formellt är stämman högsta beslutande instans inom ett aktiebolag. I aktiebolag med många ägare (dvs. i praktiken börsnoterade bolag) är teoretiskt sett deltagande i bolagsstämman den enda möjligheten för flertalet aktieägare att direkt ge sin mening tillkänna om bolagets skötsel. Å ena sidan hävdar många bedömare att stämmans reella inflytande i börsnoterade bolag är utomordentligt litet för att inte säga obefintligt. Å andra sidan har frågan om »ägardemokrati» uppmärksamats i den politiska debatten. Både stämmans formellt starka ställning och debatten om ägardemokrati motiverar en kartläggning av stämmodeltagandets nuvarande omfattning och karaktär.

Såsom nämndes i inledningen till föregående kapitel ombads företagen vid enkäten 1963 att till utredningen även insända en avskrift av röstlängden från 1963 års ordinarie bolagsstämma. Undersökningen omfattar därför 282 företag, eftersom dotterbolag till utländska företag är ointressanta i detta sammanhang. Några företag vägrade lämna de önskade röstlängdsavskrifter-

na. I enstaka fall har dock röstlängder funnits tillgängliga hos patent- och registreringsverket för något av åren 1960–62 samt 1964 eller för extra stämman 1963. Dessa röstlängder har då i stället använts. Det slutliga bortfallet uppgår till 17 företag. Därjämte har några företag lämnat ofullständiga uppgifter på en del punkter.

I vissa hänseenden har undersökningsresultaten kunnat jämföras med resultaten från en tidigare undersökning, som gjorts av fil. lic. Gunnar Lindgren. Undersökningen omfattar 163 privata storföretag år 1942 (av totalt 208), som under något av åren 1939–48 till patent- och registreringsverket insänt röstlängder. Bortfallet är således relativt stort och de bearbetade röstlängderna är fördelade över en 10-årsperiod. Bortfallet omfattar bl. a. samtliga banker och försäkringsbolag, eftersom patent- och registreringsverket inte är registreringsmyndighet för dessa.¹

A:1. På stämmorna representerad andel av totala röstetalet

Ett mått på aktieägarnas benägenhet att delta i bolagsstämmorna är andelen av totala röstetalet, som är representerad vid stämman. Som framgår av tabellerna 5:1 och 5:2 är i genomsnitt mer än två tredjedelar av röstetalet i de undersökta företagen representerade på stämmorna.² Skillnaderna

¹ Genom att utredningen haft tillgång till primärmaterial har det varit möjligt att justera klassindelningarna när så ansetts önskvärt. Undersökningen för 1942 års storföretag redovisas i Lindgren [2] och omfattar ett företag mer än vad som angivits i kapitel II.

² Med uttrycken genomsnittlig och genomsnitt avses i fortsättningen medianvärden när inget annat sägs.

Tabell 5: 1. Vid bolagsstämman representerad andel av röstmassan hos större företag »1942» och 1963.

Slag av företag	Antal företag med följande andel av röstmassan representerad vid bolagsstämman							Summa
	0,1— 20,0 %	20,1— 50,0 %	50,1— 80,0 %	80,1— 95,0 %	95,1— 99,9 %	100,0 %	Ingen uppg.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samtliga företag år 1963	17	70	64	23	13	78	17	282
Fördeln. i procent	6,4	26,4	24,2	8,7	4,9	29,4	—	100,0
Storleksklass								
III	8	38	27	5	2	12	5	97
II	1	13	11	11	6	29	6	77
I	0	5	17	3	5	34	2	66
0	8	14	9	4	0	3	4	42
Rel. till börsen								
A	14	54	25	4	1	0	7	105
F	2	10	14	5	0	2	5	38
EB	1	6	25	14	12	76	5	139
Samtliga företag år »1942»	9	29	39	20	17	49	45	208
Fördeln. i procent	5,5	17,8	23,9	12,3	10,4	30,1	—	100,0
Storleksklass								
III	5	13	11	6	3	10	20	68
II	2	9	11	9	8	12	10	61
I	2	7	17	5	6	27	15	79
Rel. till börsen								
A	6	16	10	2	0	0	18	52
F	2	7	12	5	2	0	8	36
EB	1	6	17	13	15	49	19	120

Beteckningar:

Storleksklass 1942 resp. 1960

III: $\geq 1\,500$ anst.

II: 1 499—750 anst.

I: 749—500 anst.

0: < 500 anst.

Anm. Se texten.

Börsrelation 1942 resp. 1963

A: Noterade på börsen

F: Noterade på fondhandlarnas lista

EB: Övriga företag

mellan olika grupper av företag är emellertid stora. Andelen representerade röster sjunker med stigande företagsstorlek främst beroende på att frekvensen av börsnoterade företag (som har många aktieägare) är positivt korrelerad med företagsstorleken. I de börsnoterade företagen är representationsandelen i genomsnitt knappt 40 %. I 30 av de 98 undersökta börsföretagen är mer än halva röstetalet representerat på stämman.

I företag, som helt saknar anknytning till aktiemarknaden, är det endast i ett fåtal fall, som mindre än hälften av röstetalet är företrätt på stämman. Vanligen är samtliga aktier representerade. Det bör i sammanhanget uppmärksammas att i dessa

företag kan bolagsstämman som sådan i särskilt utpräglad grad vara en ren formalitet. Om samtliga aktieägare är anställda i företaget eller på annat sätt direkt engagerade i företagets verksamhet förekommer det att ett protokoll upprättas, vilket cirkulerar bland ägarna för justering. I och med att protokollet justerats av samtliga ägare, anses dessa ha varit närvarande vid stämman och där fattat beslut.

Jämförelser med 1942 års undersökning visar att både medianvärdet och medeltalet för andelen företrädade röster minskat sedan 1942 sett för samtliga undersökta företag. Hänsyn måste emellertid tas till att i Lindgrens undersökning:

Tabell 5: 2. Medianvärden m. m. för vid bolagsstämman representerad andel av röstmassan hos större företag »1942» (163 st) och 1963 (265 st).

Slag av företag	1963					»1942»	
	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil-avstånd	Ovägt medeltal	Median	Ovägt medeltal
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag	40,8	72,3	100,0	59,2	67,5	84	74
Storleksklass							
III	29,3	49,8	74,3	45,0	53,6	67	63
II	60,4	94,5	100,0	39,6	79,5	87	75
I	74,5	100,0	100,0	25,5	85,0	97	81
0	24,5	43,3	69,7	45,2	49,5	—	—
Rel. till börsen							
A	25,7	39,4	52,5	28,6	41,4	33	42
F	42,8	62,4	75,8	33,0	60,5	57	58
EB	81,7	100,0	100,0	18,3	88,4	100	89

Beteckningar: se tabell 5: 1.

a) ingår nio utländska dotterbolag

b) ingår inga företag med mindre än 500 årsanställda

c) finns ett betydande bortfall omfattande bl. a. banker.

En jämförelse mellan röstandelarna för företag inom samma undergrupp tyder i stället snarast på en ökning av representationsbenägenheten, vilket för de börsnoterade företagen bör bedömas mot bakgrund av att genomsnittliga antalet aktieägare sannolikt ökat avsevärt sedan 30- och 40-talen. Det finns dock anledning att anta att andelarna enligt 1942 års undersökning innebär en viss underskattning p. g. a. bort-

fallets sammansättning varför ökningen av andelen företrädda röster torde vara liten.

Som nämnts är skillnaderna mellan olika grupper av företag betydande. Men även spridningen inom resp. företagsgrupp är avsevärd. Anledningen härtill torde i första hand vara stora variationer i ägarstrukturen även inom varje undergrupp. I vissa fall kan det dock tänkas att tillfälliga faktorer medför en exceptionellt hög eller låg representationsbenägenhet.

Som tidigare framgått har 58 av de undersökta företagen aktier med olika stort röstvärde. Inte oväntat är representationsbenägenheten mindre hos ägare av aktier

Tabell 5: 3. Andel vid bolagsstämman representerade aktier 1963 i 56 företag med röstdifferentiering.

Slag av företag	Antal företag	Aktier med högre röstvärde (%)	Aktier med lägre röstvärde (%)	Samtliga aktier (%)
1	2	3	4	5
Företag med röstförhållandet $\leq 10:1$	43	65,4	51,2	57,1
Företag med röstförhållandet $\geq 100:1$	15	68,3	42,7	52,7
Samtliga företag med röstdifferentiering	56	66,2	49,0	56,0

a) För ytterligare två företag med röstförhållandet $\leq 10:1$ saknas uppgifter.

b) Andelarna avser ovägd medeltal.

med lägre röstvärde (tabell 5:3). Särskilt markanta är skillnaderna hos börsnoterade företag. Av börsnoterade aktier med $\frac{1}{100}$ eller mindre av övriga aktiers röstvärde vid samma bolag är i medeltal endast 10 % representerade på stämmorna.

Den lägre representationsbenägenheten för förekommande aktier med lägre röstvärde medför att företrädd andel av aktiekapitalet genomsnittligt är något lägre än motsvarande andel av röstetalet. Vid 178 av de 265 undersökta företagen är mer än halva röstetalet representerat på stämman. Samma andel av aktiekapitalet är representerad vid 170 företags stämmor.

A:2. Närvarande och representerade ägare

I regel är således en avsevärd del av totala röstetalet representerad även på börsnote-

rade företags bolagsstämmor. Nästa fråga av intresse är hur stämmodeltagare och representerade aktieägare fördelar sig i olika avseenden.

Antalet vid bolagsstämman närvarande röstberättigade personer är i regel litet (tabell 5:4 och 5:5). Genomsnittliga antalet för samtliga företag är 11 st. och för börsnoterade företag 22 st. Endast vid en femtedel av alla stämmor är mer än 25 röstberättigade närvarande. Största antalet stämmodeltagare har ett icke börsnoterat partihandelsföretag (255 st.) och ett av de största börsnoterade verkstadsföretagen (165 st.).

Trots det relativt låga antalet stämmodeltagare visar en jämförelse med Lindgrens material att besöksfrekvensen sannolikt ökat under de två senaste årtiondena inom flertalet företagsgrupper, särskilt gruppen börs-

Tabell 5: 4. Antal närvarande personer vid bolagsstämman hos större företag »1942» och 1963.

Slag av företag	Antal företag, där följande antal personer var närvarande vid bolagsstämman					Summa
	1—5 pers.	6—10 pers.	11—25 pers.	26— pers.	Ingen uppg.	
1	2	3	4	5	6	7
Samtliga företag år 1963	75	48	90	52	17	282
Fördeln. i procent	28,3	18,1	34,0	19,6	—	100,0
Storleksklass						
III	7	10	44	31	5	97
II	29	19	19	4	6	77
I	33	13	13	5	2	66
0	6	6	14	12	4	42
Rel. till börsen						
A	1	10	48	39	7	105
F	4	8	16	7	5	38
EB	70	32	26	6	5	139
Samtliga företag år »1942»	58	62	31	12	45	208
Fördeln. i procent	35,6	38,0	19,0	7,4	—	100,0
Storleksklass						
III	12	19	13	4	20	68
II	17	22	9	3	10	61
I	29	21	9	5	15	79
Rel. till börsen						
A	5	16	9	4	18	52
F	3	13	8	4	8	36
EB	50	33	14	4	19	120

Beteckningar: se tabell 5: 1.

Tabell 5: 5. Medianvärden m. m. för antal närvarande personer vid bolagsstämman hos större företag »1942» (163 st) och 1963 (265 st).

Slag av företag	1963					»1942»	
	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil-avstånd	Ovägt medeltal	Median	Ovägt medeltal
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag	5	11	22	17	18,8	7	9,9
Storleksklass							
III	12	20	33,5	21,5	26,0	9,5	11,9
II	4	7	14	10	13,4	7	9,1
I	3	5	14	11	9,6	6	9,0
0	8,8	16,5	31,5	22,7	26,7	—	—
Rel. till börsen							
A	14	22	34	20	29,8	10	13,1
F	7	13	17	10	22,5	10	11,7
EB	2	5	9,3	7,3	9,8	6	8,3

Beteckningar: se tabell 5: 1.

Tabell 5: 6. Antal representerade aktieposter vid bolagsstämman hos större företag »1942» och 1963.

Slag av företag	Antal företag, där följande antal aktieposter var representerade vid bolagsstämman						Summa
	1—5 ägare	6—10 ägare	11—25 ägare	26—50 ägare	51— ägare	Ingen uppg.	
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag år 1963	53	24	59	53	75	18	282
Fördeln. i procent	20,1	9,1	22,3	20,1	28,4	—	100,0
Storleksklass							
III	7	3	16	24	41	6	97
II	20	12	18	12	9	6	77
I	23	7	16	10	8	2	66
0	3	2	9	7	17	4	42
Rel. till börsen							
A	1	0	15	29	52	8	105
F	1	3	10	7	12	5	38
EB	51	21	34	17	11	5	139
Samtliga företag år »1942»	38	46	49	20	10	45	208
Fördeln. i procent	23,3	28,3	30,1	12,3	6,1	—	100,0
Storleksklass							
III	6	13	19	6	4	20	68
II	14	12	17	5	3	10	61
I	18	21	13	9	3	15	79
Rel. till börsen							
A	1	6	15	4	8	18	52
F	2	4	10	11	1	8	36
EB	35	36	24	5	1	19	120

Beteckningar: se tabell 5: 1.

Tabell 5: 7. Medianvärden m. m. för antal representerade aktieposter vid bolagsstämman hos större företag »1942» (163 st) och 1963 (264 st).

Slag av företag	1963					»1942»	
	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil-avstånd	Ovägt medeltal	Median	Ovägt medeltal
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag	8	23	58	50	106,4+?	10	16,9+?
Storleksklass							
III	17	47	(85)	(68)	216,4+?	13,5+?	19,3+?
II	5	13	28	23	34,8	10	17,4
I	4	11,5	27,8	23,8	37,2	9	14,7
0	19	45	(141)	(122)	93,4+?	—	—
Rel. till börsen							
A	33	51	117	84	241,9+?	16+?	22,6+?
F	19	32	83	64	66,4	19,5	31,2
EB	3	8	22	19	18,4	7	11,0

Beteckningar: se tabell 5: 1.

Anm. Frågetecknen markerar att i vissa fall uppgifter saknats om representerade aktiers fördelning på antal poster. I 1942 års undersökning saknas sådana uppgifter för 5 företag. I 1963 års undersökning saknas sådana uppgifter för 10 företag, varav ett är i storleksklass 0 och nio i storleksklass III. Dessa ofullständigheter i materialet påverkar främst medeltalet och kan något påverka även median- och kvartilvärden. Såvitt kunnat bedömas avviker de 10 företagens stämmor inte markant från övriga företags. Vid ett företag var uppenbart antalet ospecificerade poster mycket stort, varför detta företag inte medtagits i undersökningen (ingår i gruppen »ingen uppgift» i tabell 5: 6.)

noterade företag. För de sistnämnda företagen har enligt undersökningarna antalet stämmodeltagare mer än fördubblats. Tänkbara förklaringar till ökningen är dels det ökade antalet aktieägare, dels vissa företags ambitioner att med olika medel stimulera aktieägarnas intresse av att delta i stämmorna.

Ett stort antal av de vid en stämma närvarande personerna representerar mer än en aktieägare. Antalet representerade aktieägare är därför betydligt större än antalet närvarande (tabell 5: 6 och 5: 7).

För samtliga undersökta företag är medianantalet representerade aktieägare 23 st. Medeltalet är däremot över 100 beroende på att det starkt påverkas av några få extrema värden. Således är drygt 6 500 aktieägare representerade vid en av storbankernas stämma och drygt 5 600 vid en av de största verkstadsföretagens stämma.

Vid de börsnoterade företagens stämmor är i genomsnitt 51 aktieägare representerade. Skillnaderna mellan börsnoterade företag och företag utan anknytning till aktiemarknaden är ännu mer påtagliga än när det

gäller antalet närvarande vid stämmorna. Spridningen är emellertid stor inom samtliga grupper.

Motsvarande uppgifter enligt 1942 års undersökning är något ofullständiga men trots detta kan slutsatsen dras att antalet representerade aktieägare vuxit påtagligt sedan 30- och 40-talen. Särskilt förefaller detta gälla börsnoterade företag. Förklaringarna härtill torde i stor utsträckning vara samma, som de vilka anfördes beträffande ökningen av antalet närvarande vid stämmorna. Ytterligare en förklaring kan vara att styrelserna och de större ägarna till följd av ökningen i antalet aktieägare mer än tidigare systematiskt samlar in röstfullmakter från andra aktieägare. Likaså kan aktieägarföreningar och aktieägarkonsortier förekomma i större utsträckning. Omfattningen av styrelser fullmaktsinsamling, aktieägarföreningar och konsortier behandlas i avsnitt B.

Antalet representerade aktieägare kan ställas i relation till totala antalet aktieägare i resp. företag (tabellerna 5: 8 och 5: 9). Skillnaderna mellan börsnoterade företag och övriga företag är som väntat stora. Ge-

Tabell 5: 8. Vid bolagsstämman representerad andel av aktieägarna hos större företag 1963.

Slag av företag	Antal företag med följande andel av aktieägarna representerade vid bolagsstämman							Summa
	0,1— 1,0 %	1,1— 5,0 %	5,1— 25,0 %	25,1— 50,0 %	50,1— 99,9 %	100,0 %	Ingen uppg.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samtliga företag år 1963	33	40	46	17	19	79	48	282
Fördeln. i procent	14,1	17,1	19,7	7,3	8,1	33,7	—	100,0
Storleksklass								
III	25	22	14	2	4	12	18	97
II	2	8	11	6	9	30	11	77
I	1	2	13	4	6	34	6	66
0	5	8	8	5	0	3	13	42
Rel. till börsen								
A	32	35	14	1	2	0	21	105
F	1	4	15	4	0	2	12	38
EB	0	1	17	12	17	77	15	139

Beteckningar: se tabell 5: 1.

Anm. Bortfallet för 1963 är förhållandevis stort p. g. a. att i vissa fall uppgifter saknats om representerade aktiers fördelning på olika poster och i andra uppgifter saknats om antalet aktieägare.

nomsnittligt är 1,5 % av aktieägarna i börsnoterade företag representerade på stämman. Endast i en fjärdedel av de undersökta börsnoterade företagen är mer än 3,5 % av aktieägarna representerade. I företag, vars aktier varken är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista, är däremot i drygt 60 % av fallen samtliga aktieägare representerade.

Redan en jämförelse mellan å ena sidan representerad andel av totala röstetalet och

å andra sidan representerad andel av antalet aktieägare visar att det företrädesvis är de största aktieägarna, som själva eller via ombud deltar i bolagsstämmorna. Detta framgår också av tabell 5: 10, som visar hur stor andel av den representerade röstmassan, som tillhör de 20 största ägarna i resp. företag. Att de 20 största ägarna i företag utan anknytning till aktiemarknaden i många fall innehar samtliga röster på stämman är en följd av att totala antalet ägare i dessa före-

Tabell 5: 9. Medianvärden m. m. för andel representerade aktieägare vid bolagsstämman hos 234 större företag 1963.

Slag av företag	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil- avstånd	Ovägt medeltal
1	2	3	4	5	6
Samtliga företag	2,6	23,3	100,0	97,4	45,5
Storleksklass					
III	0,7	2,2	14,7	14,0	22,1
II	12,3	83,5	100,0	87,7	61,3
I	22,5	100,0	100,0	77,5	70,6
0	1,9	9,7	28,9	27,0	21,3
Rel. till börsen					
A	0,7	1,5	3,5	2,8	5,0
F	7,2	13,3	25,3	18,1	21,1
EB	56,3	100,0	100,0	43,7	78,1

Beteckningar: se tabell 5: 1.

Tabell 5: 10. Andel av röstmassan vid 1963 års bolagsstämma hos större företag, som utgjordes av röster för aktier tillhörande de 20 största aktieägarna i resp. företag.

Slag av företag	Antal företag, där följande andel av den vid bolagsstämman representerade röstmassan utgjordes av röster för aktier tillhörande de 20 största ägarna						Ingen uppg.	Summa
	0,0— 50,0 %	50,1— 75,0 %	75,1— 90,0 %	90,1— 99,9 %	100,0 %			
1	2	3	4	5	6	7	8	
Samtliga företag år 1963	17	38	39	73	90	25		282
Fördeln. i procent	6,6	14,8	15,2	28,4	35,0	—		100,0
Storleksklass								
III	7	19	17	29	14	11		97
II	3	6	7	19	36	6		77
I	1	4	7	15	37	2		66
0	6	9	8	10	3	6		42
Rel. till börsen								
A	12	23	18	39	1	12		105
F	3	7	7	11	2	8		38
EB	2	8	14	23	87	5		139

Beteckningar: se tabell 5: 1.

tag ofta är mindre än 20. Men även på de börsnoterade företagens stämmor har de 20 största ägarna en mycket stark ställning. Endast vid 12 av de 93 undersökta börsföretagen innehar de 20 största ägarna mindre än hälften av samtliga på stämman företrädde röster. Vid 40 börsnoterade företag är de 20 största ägarnas andel 90 % eller högre.

Skillnader i representationsbenägenhet finns även mellan de tre ägarkategorierna fysiska personer, svenska aktiebolag och övriga juridiska personer. I tabell 5: 11 redovisas andelen representerade ägare inom resp. ägarkategori vid börsnoterade företags

stämmor. Som framgår är medianvärdet för svenska aktiebolag 8,4 %, vilket är flera gånger högre än motsvarande tal för de båda övriga ägarkategorierna.

Fördelas representerade röster efter ägarkategori framgår att de fysiska personernas andel i genomsnitt uppgår till 65 % för samtliga undersökta företag där fysiska personer förekommer som ägare (tabell 5: 12). I börsnoterade företag är de fysiska personernas andel drygt 40 % — dvs. betydligt mindre — medan aktiebolagens andel är drygt 45 %. Om de i kap. III särskilt undersökta 15 företagen (tabell 3: 23) är någorlunda representativa för börsnoterade företag skulle detta

Tabell 5: 11. Vid 1963 års bolagsstämma representerade andelar av olika slags aktieägare i 82 börsnoterade företag.

Slag av företag	Antal företag med följande andel av aktieägarna representerade vid bolagsstämman							Repr. andel, medianvärde	
	0,0 %	0,1—1,0 %	1,1—5,0 %	5,1—25,0 %	25,1—50,0 %	50,1—100,0 %	Inga äg. av ang. kategori S:a		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Fysiska personer	0	36	32	12	0	2	0	82	1,4
Svenska aktiebolag	4	0	21	47	7	1	2	82	8,4
Övr. jur. personer	8	22	39	13	0	0	0	82	1,8

Tabell 5: 12. Vid 1963 års bolagsstämma representerade röster, fördelade efter slag av aktieägare.

Slag av företag	Genomsnittlig procentuell andel röster tillhörande följande typ av ägare (antal företag inom parentes) a)					
	Fysiska personer		Aktiebolag		Övr. jur. personer	
	Samtliga bolag	Bolag med fys. pers. repr.	Samtliga bolag	Bolag med aktiebol. repr.	Samtliga bolag	Bolag med övr. jur. pers. repr.
1	2	3	4	5	6	7
Börsnoterade företag	40,5 (87 st.)	40,5 (87 st.)	42,7 (87 st.)	46,4 (80 st.)	16,8 (87 st.)	19,0 (77 st.)
Företag not. på fondhandl. lista	53,5 (33 st.)	53,5 (33 st.)	29,1 (33 st.)	38,4 (25 st.)	17,4 (33 st.)	26,1 (22 st.)
Övriga företag	78,1 (134 st.)	85,7 (122 st.)	9,9 (134 st.)	42,6 (31 st.)	12,1 (134 st.)	36,8 (44 st.)
Samtliga företag	62,0 (254 st.)	65,1 (242 st.)	23,6 (254 st.)	44,1 (136 st.)	14,4 (254 st.)	25,6 (143 st.)

a) Genomsnitt räknat som ovägt medeltal.

betyda att fysiska personer svarar för lägre andel av på stämmorna representerade röster än av företagens totala aktiekapital. Denna skillnad mellan de båda andelarna förefaller också rimlig mot bakgrund av vad som ovan sagts om olika ägarkategoriernas representationsbenägenhet.

Såsom tidigare framgått företräds många aktieägare på stämmorna av ombud. Som fullmaktsröstning betraktas här röstning

både för andra fysiska personer och för juridiska personer. Sammanlagt deltog drygt 4 900 personer i 1963 års stämmor vid de 263 företag för vilka uppgifter finns (tabell 5: 13). Antalet stämmodeltagare är räknat brutto, dvs. en person som deltagit i exempelvis två stämmor har räknats två gånger.

Vid företag, som varken är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista, röstar ca två tredjedelar av stämmodeltagarna en-

Tabell 5: 13. Antal stämmodeltagare, som utövade fullmaktsröstning vid 1963 års bolagsstämma hos större företag.

Slag av företag	Antal personer som röstade för			Summa
	Enbart egna aktier	Egna aktier och fullmakter	Enbart fullmakter	
1	2	3	4	5
<i>Börsnoterade företag: (96 st.)</i>				
Sammanlagt ant. stämmodeltagare	1 585	1 002	289	2 876
Fördelning i procent	55,0	34,9	10,1	100,0
<i>Företag not. på fondhandl. lista: (33 st.)</i>				
Sammanlagt ant. stämmodeltagare	440	239	64	743
Fördelning i procent	59,3	32,1	8,6	100,0
<i>Övriga företag: (134 st.)</i>				
Sammanlagt ant. stämmodeltagare	865	305	144	1 314
Fördelning i procent	65,9	23,2	10,9	100,0
<i>Samtliga företag: (263 st.)</i>				
Sammanlagt antal stämmodeltagare	2 890	1 546	497	4 933
Fördelning i procent	58,5	31,4	10,1	100,0

Tabell 5: 14. Antal representerade aktieposter per stämmodeltagare vid 1963 års bolagsstämma hos större företag.

Slag av företag	Antal företag, där antalet representerade aktieposter per stämmodeltagare utgjorde									Summa
	1,0	1,1— 1,5	1,6— 2,0	2,1— 2,5	2,6— 3,0	3,1— 5,0	5,1— 10,0	10,1—	Ingen uppg.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Samtliga företag	49	52	43	30	18	36	14	13	27	282
Fördeln. i procent	19,2	20,4	16,8	11,8	7,1	14,1	15,5	5,1	—	100,0
Storleksklass										
III	6	17	18	14	5	14	3	6	14	97
II	19	15	14	5	4	5	6	3	6	77
I	21	10	7	6	9	9	1	1	2	66
0	3	10	4	5	0	8	4	3	5	42
Rel. till börsen										
A	1	19	15	13	10	12	8	10	17	105
F	2	6	7	6	1	7	2	2	5	38
EB	46	27	21	11	7	16	5	1	5	139

Beteckningar: se tabell 5: 1.

bart för egna aktier. Vid börsnoterade företag är motsvarande andel lägre (55 %) medan i stället röstning för egna och andras aktier tillsammans är högre (35 %). Andelen stämmodeltagare, som enbart företräder av andra ägda aktier, är relativt oberoende av aktiespridningen. Mer än hälften av dessa stämmodeltagare företräder enbart juridiska personer.

I medeltal representerar stämmodeltagarna något mindre än två aktieposter hos samtliga undersökta företag (tabell 5: 14). Motsvarande medeltal hos börsnoterade företag är drygt två aktieposter. Särskilt i företag, som inte är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista är det emellertid tämligen vanligt att samtliga stämmodeltagare enbart röstar för egna aktier. I tio börsnoterade företag representerar stämmodeltagarna i genomsnitt tio aktieposter eller mer. Det bör observeras att fullmakterna ofta avser mycket stora aktieposter, vilket har avsevärd betydelse för röstfördelningen på stämmorna (se nästa avsnitt).

A:3. Röstfördelningen på stämmor

Om bolagsstämmorna antas utöva något av det inflytande, som formellt tillkommer dem enligt aktiebolagslagen, är röstfördelningen

på stämmorna av betydande intresse. Som redan framgått har de 20 största ägarna en mycket stark ställning på stämmorna. Ett annat sätt att kartlägga röstfördelningen är att undersöka hur många personer det minst behövs för att uppnå majoritet på stämman oavsett om dessa personer röstar för egna eller andras aktier. Uppgifter härom för 1963 års ordinarie stämmor redovisas i tabell 5: 15. Hänsyn har tagits till de inskränkningar i rösträtten, som gjort sig gällande till följd av bestämmelser i aktiebolagslagen och bolagsordningarna.

Såsom framgår innehar en person ensam röstmajoritet vid en tredjedel av samtliga undersökta företags bolagsstämmor. Vid ytterligare en tredjedel av företagen kan två personer tillsammans bilda en majoritet. Endast i 16 % av företagen behövs att mer än tre personer går samman för att uppnå röstmajoritet.

Skillnaderna mellan olika grupper av företag är förvånansvärt små. Också i de börsnoterade företagen innehar några få personer tillsammans röstmajoritet. I ungefär tre fjärdedelar av de undersökta börsnoterade företagen kan en till tre personer tillsammans bilda majoritet. I inget börsnoterat företag behövs mer än tio personer för att uppnå majoritet. Av de fem företag där det

Tabell 5: 15. Minsta antal personer, som tillsammans innehade majoritet på bolagsstämman hos större företag »1942» och 1963.

Antal företag, där nedanstående minsta antal personer innehade > 50 % av rösterna på bolagsstämman								
Slag av företag	1	2	3	4	5	6—10	Ingen uppg.	Summa
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samtliga företag år 1963	89	92	42	19	9	14	17	282
Fördeln. i procent	33,6	34,8	15,8	7,1	3,4	5,3	—	100,0
Storleksklass								
III	25	28	21	7	3	8	5	97
II	27	31	7	2	2	2	6	77
I	23	24	11	5	1	—	2	66
0	14	9	3	5	3	4	4	42
Rel. till börsen								
A	27	27	20	10	4	10	7	105
F	9	12	4	3	3	2	5	38
EB	53	53	18	6	2	2	5	139

	1	2	3	> 3	Ingen uppg.	Summa
1	2	3	4	5	6	7
Samtliga företag år »1942»	94	45	12	12	45	208
Fördeln. i procent	57,6	27,6	7,4	7,4	—	100,0
Storleksklass						
III	25	15	4	4	20	68
II	33	10	3	5	10	61
I	36	20	5	3	15	79
Rel. till börsen						
A	18	11	2	3	18	52
F	11	10	4	3	8	36
EB	65	24	6	6	19	120

Beteckningar: se tabell 5: 1.

krävs nio eller tio personer för att uppnå majoritet är fyra stycken banker.

Även i 1942 års undersökning kartlades röstfördelningen på stämmorna. Resultaten av de båda undersökningarna är emellertid inte helt jämförbara dels på grund av de tidigare diskuterade skillnaderna i företagsgruppens sammansättning, dels på grund av att förekommande inskränkningar i rösträtten inte beaktats i 1942 års undersökning. Det senare förhållandet kan till en mindre del möjligen vara förklaringen till att majoriteten på stämman i närmare 60 % av företagen innehades av en enda person. Resultaten av de båda undersökningarna överens-

stämmer däremot tämligen väl beträffande andelen företag där en till tre personer tillsammans kan bilda en majoritet. Även enligt 1942 års undersökning är skillnaderna mellan olika grupper av företag begränsade.

Det kan således konstateras att röstmajoriteten på stämmorna enligt både 1963 och 1942 års undersökning innehades av ett mycket litet antal personer. Trots att antalet aktieägare i många börsnoterade företag ökat kraftigt och trots att antalet stämmodeltagare ökat, domineras i regel stämmorna fortfarande av en till tre personer.

Sammansättningen av de dominerande stämmodeltagarnas röstunderlag år 1963 har

Tabell 5: 16. De dominerande stämmodeltagarnas röster fördelade på röster för egna aktier och fullmaktsröster vid bolagsstämman 1963. a)

Andel av de dominerande stämmodeltagarnas röster	Röster för egna aktier (ant. föret.)	Röster genom fullmakter för		
		fys. pers. (ant. föret.)	aktiebolag (ant. föret.)	ö. jur. pers. (ant. föret.)
1	2	3	4	5
<i>Börsnoterade företag:</i>				
0,0— 5,0 %	61	42	26	54
5,1— 50,0 %	29	34	22	30
51,1— 95,0 %	4	17	24	5
95,1—100,0 %	1	2	23	6
Ingen uppgift	10	10	10	10
Summa ant. företag	105	105	105	105
<i>Företag noterade på fondhandlarnas lista:</i>				
0,0— 5,0 %	13	18	13	21
5,1— 50,0 %	14	4	9	6
50,1— 95,0 %	4	10	6	2
95,1—100,0 %	1	0	4	3
Ingen uppgift	6	6	6	6
Summa ant. företag	38	38	38	38
<i>Övriga företag:</i>				
0,0— 5,0 %	31	68	107	110
5,1— 50,0 %	32	43	12	10
50,1— 95,0 %	30	11	8	6
95,1—100,0 %	41	12	7	8
Ingen uppgift	5	5	5	5
Summa ant. företag	139	139	139	139
<i>Samtliga företag:</i>				
0,0— 5,0 %	105	128	146	185
5,1— 50,0 %	75	81	43	46
50,1— 95,0 %	38	38	38	13
95,1—100,0 %	43	14	34	17
Ingen uppgift	21	21	21	21
Summa ant. företag	282	282	282	282

a) Med dominerande stämmodeltagare avses det minsta antal, som tillsammans förfogade över mer än 50 procent av röstetalet vid stämman.

också undersökts (tabell 5: 16). Med dominerande stämmodeltagare avses de röstmäsigt största, som tillsammans förfogar över mer än hälften av stämmans röster.

Karakteristiskt för börsnoterade företag är att de dominerande stämmodeltagarnas ställning sällan grundas på ett stort personligt aktieinnehav. Personerna ifråga äger visserligen i regel själva aktier i resp. företag men detta aktieinnehav uppgår i närmare deltagare ökat, domineras i regel stämmorna fortfarande av en till tre personer.

Sammansättningen av de dominerande stämmodeltagarnas röstunderlag år 1963 har

också undersökts (tabell 5: 16). Med dominerande stämmodeltagare avses de röstmäsigt två tredjedelar av de börsnoterade företagen till högst 5 % av det röstetal, som de dominerande stämmodeltagarna tillsammans förfogar över. Avgörande är i stället oftast de dominerande stämmodeltagarnas ställning som ombud för andra aktieägare – främst svenska aktiebolag. I närmare hälften av de börsnoterade företagen (47 st.) utgör fullmaktsröster för aktiebolag mer än hälften av det röstetal, som de dominerande stämmodeltagarna tillsammans röstar för. I 19 företag utgör fullmaktsröster för fysiska perso-

Tabell 5: 17. Styrelsemedlemmarnas röster för egna aktier på 1963 års bolagsstämma hos större företag i förhållande till hela den representerade röstmassan.

Antal företag, där styrelsemedlemmarnas röstetal för egna aktier utgjorde följande andel av hela den vid bolagsstämman representerade röstmassan									
Slag av företag	0,0 %	0,1— 1,0 %	1,1— 5,0 %	5,1— 10,0 %	10,1— 50,0 %	50,1— 99,9 %	100,0 %	Ingen uppg.	Summa
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Samtliga företag	22	28	51	25	81	42	15	18	282
Fördeln. i procent	8,3	10,6	19,3	9,5	30,7	15,9	5,7	—	100,0
Storleksklass									
III	6	17	26	11	25	5	1	6	97
II	6	2	9	6	22	18	7	7	77
I	9	3	5	1	24	16	7	1	66
0	1	6	11	7	10	3	0	5	42
Rel. till börsen									
A	1	19	40	12	24	1	0	8	105
F	0	5	6	5	15	2	0	5	38
EB	21	4	5	8	42	39	15	5	139

Beteckningar: se tabell 5: 1.

ner och i 11 företag fullmaktsröster för »övriga juridiska personer» mer än hälften av de dominerande stämmodeltagarnas röstetal.

Vid företag, som inte är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista, är de dominerande stämmodeltagarnas egna aktier av större betydelse. I drygt hälften av dessa företag svarar egna aktier för mer än hälften av ifrågavarande personers sammanlagda röstetal. När företagen inte ägs av stiftelser eller andra företag (handelsbolag och kom-

manditbolag) härrör de dominerande stämmodeltagarnas fullmaktsröster främst från fysiska personer.

A: 4. Styrelsens ställning på stämmorna

En annan aspekt av röstfördelningen på bolagsstämmorna är hur stor andel av företrädda röster, som resp. styrelse svarar för. Med styrelse avses här ordinarie styrelseledamöter samt verkställande direktören oav-

Tabell 5: 18. Medianvärden m. m. för styrelsemedlemmarnas egna aktieröster som andel av samtliga vid 1963 års bolagsstämma representerade röster hos 264 större företag.

Slag av företag	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil- avstånd	Ovägt medeltal
1	2	3	4	5	6
Samtliga företag	2,0	11,4	46,5	44,5	26,9
Storleksklass					
III	1,0	3,5	14,6	13,6	13,1
II	6,0	21,2	69,3	63,3	38,1
I	3,0	23,9	71,7	68,7	41,2
0	1,8	7,5	17,9	16,1	15,0
Rel. till börsen					
A	1,4	3,2	12,0	10,6	8,3
F	2,9	10,4	16,1	13,2	15,8
EB	8,2	37,3	81,8	73,6	43,1

Beteckningar: se tabell 5: 1.

Tabell 5: 19. Andel av röstetalet vid 1963 års bolagsstämma, som utgjordes av röster för aktier för vilka styrelsen utövade rösträtt.

Slag av företag	Antal större företag, där styrelsen representerade följande andel av röstetalet vid bolagsstämman							Summa
	0,0 %	0,1— 25,0 %	25,1— 50,0 %	50,1— 75,0 %	75,1— 99,9 %	100,0 %	Ingen uppg.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Samtliga företag	6	48	54	63	57	36	18	282
Fördeln. i procent	2,3	18,2	20,4	23,9	21,6	13,6	—	100,0
Storleksklass								
III	3	22	25	18	19	4	6	97
II	0	11	11	12	20	17	6	77
I	2	2	11	22	14	13	2	66
0	1	13	7	11	4	2	4	42
Rel. till börsen								
A	0	27	27	22	21	0	8	105
F	0	11	5	10	6	1	5	38
EB	6	10	22	31	30	35	5	139

Beteckningar: se tabell 5: 1.

sett om den senare är ordinarie styrelseledamot eller ej.

Styrelsens röster för personligen ägda aktier i relation till samtliga röster vid 1963 års stämma redovisas i tabellerna 5: 17 och 5: 18. Såsom framgår utgör röster för eget aktieinnehav i regel en blygsam andel av rösterna på börsnoterade företags stämmor. Medianvärdet för styrelsernas andel är endast drygt 3 %, vilket inte är oväntat med tanke på den ringa andel av totala aktiekapitalet, som styrelserna innehar (se kap. III).

Spridningen i styrelsernas andel av stämmerösterna är dock relativt stor.

Vid företag, som inte är börsnoterade eller noterade på fondhandlarnas lista, utgör styrelsens egna röster i många fall en betydande andel av samtliga röster på stämman. Medianandelen är 37 %. Denna skillnad jämfört med börsnoterade företag återspeglar främst tidigare konstaterade skillnader i ägarstruktur. I ett tjugotal företag saknar dock styrelsen helt egna röster vid stämman (jfr kap. III).

Tabell 5: 20. Medianvärden m. m. för andel av röstetalet vid 1963 års bolagsstämma, som utgjordes av röster för aktier för vilka styrelsen utövade rösträtt hos 264 större företag.

Slag av företag	Nedre kvartil	Median	Övre kvartil	Kvartil- avstånd	Ovägt medeltal
1	2	3	4	5	6
Samtliga företag	30,3	59,2	89,9	59,6	57,3
Storleksklass					
III	21,7	40,6	75,1	53,4	48,6
II	36,7	77,9	99,9	63,2	67,2
I	50,3	66,6	97,1	46,8	67,5
0	16,3	40,0	65,1	48,8	42,7
Rel. till börsen					
A	22,8	40,8	70,8	48,0	46,8
F	15,8	51,9	66,9	51,1	45,2
EB	48,6	71,1	100,0	51,4	68,0

Beteckningar: se tabell 5: 1.

Styrelsens eget aktieinnehav är således av underordnad betydelse på börsnoterade företags stämmor. Trots detta förfogar styrelsen i många företag över en betydande andel av stämmans röster på grund av fullmakter för andra aktieägare (tabellerna 5: 19 och 5: 20). Vid 43 av de 97 undersökta börsnoterade företagen kontrollerar styrelsen via egna aktier och fullmakter mer än hälften av stämmans röster. Endast i en femtedel av företagen är styrelsens andel lägre än 25 %. Genomsnittligt förfogar styrelserna i börsnoterade företag över drygt 40 % av stämmornas röster. Vid samtliga undersökta företags stämmor är styrelsens andel i genomsnitt knappt 60 %.

B. Aktieägarföreningar, aktieägarkonsortier och styrelsens fullmaktsinsamling

Såsom framgått förekommer fullmakter att rösta för andra aktieägare i betydande omfattning vid bolagsstämmorna. En typ av fullmakter är sådana, som innehas av representanter för olika juridiska personer – aktiebolag, försäkringsbolag, stiftelser m. m. En annan huvudtyp av fullmakter är sådana, som en stämmodeltagare kan ha som ombud för maka barn, syskon, goda vänner och liknande. En tredje huvudtyp av fullmakter är sådana, som insamlats av företagets styrelse. Dessutom kan fullmakter ha lämnats till följd av medlemskap i aktieägarförening eller större aktieägarkonsortium. I vissa fall kan gränsen vara diffus mellan aktieägarförening och aktieägarkonsortium liksom även mellan styrelsefullmakter och fullmakter för medlemmar av aktieägarföreningar.

Styrelsens organiserade insamlande av fullmakter från aktieägare att rösta för dess räkning vid bolagsstämmorna har uppmärksamats i skilda sammanhang. Enligt aktiebolagslagen gäller lämnade fullmakter för fem år (om ej kortare tid särskilt anges) och kan när som helst återkallas av aktieägarna, exempelvis när dessa önskar själva närvara vid bolagsstämman. Många aktieägars svaga intresse för deltagande i bo-

lagsstämmorna medför emellertid ofta att dessa fullmakter tämligen fritt kan disponeras av styrelsen och ge denna en majoritet vid bolagsstämman även när styrelsemedlemmarna själva äger få eller inga aktier i företaget. Om en aktieägarförenings ledning domineras av företagets styrelse kommer fullmakter, som insamlats från föreningens medlemmar, att tjäna samma syfte. Det förtjänar också påpekas att styrelsen genom tillgång till ett inofficiellt aktieägarregister har en betydande fördel vid en eventuell fullmaktsstrid mellan rivaliserande intressenter i ett företag.

Våren 1967 gjorde utredningen en enkät bland börsnoterade företag rörande styrelsernas sammansättning och arbetsformer. I samband härmed ställdes också frågor rörande förekomsten av aktieägarföreningar, större aktieägarkonsortier och styrelsefullmakter.

Denna del av enkäten omfattade dels alla banker utom Sveriges Kreditbank, Sparbankernas Bank och Jordbrukets Bank, dels alla övriga börsnoterade bolag, som inte var dotterbolag, fastighetsbolag, försäkringsbolag eller investmentbolag (i sistnämnda fall enligt börslistans indelning). Enkäten kom härigenom att omfatta 13 banker och 73 andra bolag. Svar lämnades av alla banker och 70 andra företag.

I enkäten definierades aktieägarförening som en sammanslutning av aktieägare (i regel med egen styrelse eller annat organ) där medlemskapet när som helst kan återkallas. Konsortium definierades som annan sammanslutning av aktieägare, byggd på särskilda stadgar eller avtal, där avtalet slutits för en bestämd tidsperiod eller med uppsägningstid.

Som framgår av tabell 5: 21 uppgav 8 av bankerna och 36 av övriga 73 företag att det vid tidpunkten för enkäten fanns aktieägarförening, större aktieägarkonsortier och/eller fullmakter, som styrelsen förfogade över. Sammanlagt fanns tio aktieägarföreningar och sju större aktieägarkonsortier. Inga banker redovisade förekomsten av sådana sammanslutningar. Vid 33 företag, däribland åtta banker, förfogade styrel-

Tabell 5: 21. Förekomsten av aktieägarföreningar, större aktieägarkonsortier och styrelsefullmakter 1967 hos börsnoterade företag.

Antal företag med nedanstående slag av aktieägarsamarbete m. m.	Andra företag än banker		Banker
	2	3	
1			
1. En aktieägarförening	7	—	
2. Ett större aktieägarkonsortium	4	—	
3. Styrelsefullmakter	21	8	
4. En förening + styrelsefullmakter	1	—	
5. Ett konsortium + styrelsefullmakter	1	—	
6. En förening + ett konsortium + styrelsefullmakter	2	—	
Summa 1—6	36	8	
7. Uppgifter saknas	3	—	
8. Företag utan föreningar, konsortier eller styrelsefullmakter	34	5	
Totalt	73	13	

sen över fullmakter från aktieägare att rösta vid bolagsstämman.

Antalet medlemmar av aktieägarföreningar och konsortier resp. antalet fullmaktslämnare varierar kraftigt (tabell 5: 22). Fem aktieägarföreningar och ett konsortium omfattar mer än 500 medlemmar. I åtta företag (däribland två banker) har styrelsen samlat in fullmakter från mer än 500 aktieägare. I tolv företag har fullmakter insamlats från mindre än 50 aktieägare.

Den andel av totala röstetalet, som sam-

manslutningarna resp. fullmakterna omfattar, varierar också avsevärt (tabell 5: 23). I flertalet fall är emellertid andelen tio procent eller högre. Vid två av de fyra företag för vilka uppgifter saknas om fullmakternas sammanlagda andel har fullmakter visserligen insamlats men aldrig tagits i bruk.

Av tabell 5: 24 framgår att det är ett klart samband mellan företagets ägarstruktur och förekomsten av fullmaktsinsamling från styrelsens sida. Styrelsefullmakter är mycket vanliga när någon ägargrupp inte

Tabell 5: 22. Antal förenings- och konsortiemedlemmar samt antal fullmaktslämnare till styrelsen 1967.

	≤ 50	51—100	101—500	501—1 000	> 1 000	Ingen uppg.	Summa
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Aktieägarföreningar	2	—	2	2	3	1	10
2. Större aktieägarkonsortier	2	—	1	1	—	3	7
3. Styrelsefullmakter	12	3	8	4	4	2	33
— därav i banker	3	—	3	1	1	—	8

Tabell 5: 23. Föreningars, konsortiers och styrelsefullmaktens andel (%) av totala röstetalet i företaget ultimo 1966.

	0,0—10,0	10,1—20,0	20,1—30,0	30,1—40,0	40,1—50,0	50,1—60,0	60,1—70,0	Ing. uppg.	S:a
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Aktieägarföreningar	3	4	1	—	1	—	—	1	10
2. Större aktieägarkonsortier	—	1	—	3	—	—	—	3	7
3. Styrelsefullmakter	6	15	6	1	—	—	1	4	33
— därav i banker	2	5	1	—	—	—	—	—	8

Tabell 5: 24. Aktieägarföreningar, större aktieägar-konsortier och styrelsefullmakter 1967 fördelade efter företagens ägarstruktur 1963. Avser andra börsnoterade företag än banker.

	Antal företag					
	Totalt	Därav				
		Med aktie-ägarförening	Med större aktie-ägar-konsortium	Med styrelsefullmakter	Utan fören., kons., eller fullmakter	Uppgifter saknas
1	2	3	4	5	6	7
1. En ägargrupp har majoritet	9	—	—	1	7	1
2. En ägargrupp har dominerande minoritetsintresse alt. två ägargrupper har tillsammans majoritet eller dom. minoritetsintresse	35	4	5	4	23	1
3. En ägargrupp har starkt minoritetsintresse	23	5	2	16	3	1
4. Övriga företag	6	1	—	4	1	—
Summa	73	10	7	25	34	3

har majoritetsintresse eller dominerande minoritetsintresse i företaget. Vanligast är styrelsefullmakter vid bankerna, där i flertalet fall någon ägargrupp med stort aktieinnehav inte finns.³ Det största antalet fall i övrigt med styrelsefullmakter förekommer vid företag där en ägargrupp har ett starkt minoritetsintresse (se definition i föregående kapitel). Fullmakterna behöver därför inte nödvändigtvis vara ett tecken på styrelsens oberoende av aktieägarna utan kan i stället i många fall sannolikt ses som en förstärkning av den största aktieägargruppens ställning. I två av företagen med dominerande minoritetsintressent där aktieägarförening finns, är föreningen av obetydlig omfattning. I två andra fall förefaller föreningarna p. g. a. ledningens sammansättning att främst tjänstgöra som ett komplement till den dominerande aktieägarens aktieinnehav.

För fyra av de största aktieägarföreningarna har utredningen erhållit stadgar eller motsvarande samt avskrift av det brev, vari anhålls om medlemmarnas fullmakter. Motsvarande brevavskrifter har erhållits från

elva företag där styrelsen insamlar fullmakter. Materialet är således ofullständigt men ger en viss uppfattning om föreningarnas arbetssätt och om den information som lämnas i samband med fullmaktsinsamlingen. Beträffande styrelsernas fullmakter bör noteras att i åtskilliga fall insamlingen sker från ett så begränsat antal aktieägare att sannolikt utsändning av standardiserade följebrev inte förekommer.

Flertalet börsnoterade företag torde regelbundet sända ett exemplar av årsredovisningen till sina registrerade aktieägare. I vissa av styrelsernas följebrev till fullmaktsformuläret hänvisas till detta. Därutöver är det endast ett företag (en storbank), som i brevet lämnar vissa upplysningar om företagets utveckling. I övrigt anhålls endast om fullmakt — i vissa fall med motiveringen att fullmakter avser att trygga företagets fortsatta lugna utveckling. Följande citat innehåller karakteristiska formuleringar.

a) »Många aktieägare i — — — har lämnat styrelsen fullmakt, att under en femårsperiod utse ombud att representera dem vid bolagsstämmor, vid vilka de själva icke är närvarande. Styrelsen tillåter sig därför fråga, om den kan påräkna sådant förtroende även från Eder sida. — — — Som framgår av fullmakten gäller

³ En redogörelse för styrelsens fullmaktsinsamling vid banker återfinns även i utredningens undersökning av kreditmarknaden.

den icke, därest Ni personligen eller genom annat särskilt befullmäktigat ombud skulle anmäla Edert deltagande i stämmornas förhandlingar»

b) »Många av de aktieägare i — —, som ej har tillfälle att personligen närvara vid bolagsstämmorna, har tillställt styrelsen fullmakt. Styrelsen har härvid åtagit sig att tillse, att dessa fullmakter används antingen av någon styrelseledamot personligen eller av annan aktieägare, som enligt styrelsens förvisning kommer att utöva rösträtten för tryggande av en framgångsrik utveckling av företaget»

c) »De aktieägare, som icke har möjlighet att personligen närvara vid stämmorna, kan låta sig företrädas av ombud. För att underlätta en dylik representation för aktieägare, som önskar medverka till tryggande av bankens lugna och ostörda utveckling är bankens styrelse beredd att mottaga fullmakt som ger innehavaren rätt att företräda Er på stämman».

Ledningen för tre av de fyra aktieägarföreningar om vilka detaljerade uppgifter erhållits, framhåller i sitt brev till aktieägarna att föreningens syfte är att tillvarata aktieägarnas gemensamma intressen och att främja en ostörd utveckling i bolaget. Med hänvisning till detta anhålls om aktieägarrens fullmakt. Ledningen för den fjärde föreningen framhåller dessutom: »I ett bolag av den storleksordning, som det i detta fall gäller, har det stora flertalet aktieägare föga möjlighet att var för sig göra sina synpunkter gällande genom att rösta för sitt aktieinnehav. Detta gäller även i fråga om aktieposter, som i och för sig icke kunna betecknas som små. Varje aktieägare har emellertid intresse av att bolaget utvecklas lugnt och kontinuerligt utan häftiga omkastningar i de för bolagets styrelse och direktion vägledande grundsatserna. Aktieägarföreningen erbjuder på denna punkt de enskilda aktieägarna, som var för sig icke med framgång kunna göra sin stämman hörd, de bästa möjligheterna att verksamt framföra sina önskemål genom föreningens förtroenderåd, som regelbundet följer bolagets utveckling.»

Representanter för bolagets styrelse ingår i ledningen för samtliga fyra föreningar. I ett fall är en styrelseledamot medlem av föreningsledningen. I en annan förening är ordförande och vice ordförande i bolagets styrelse självskrivna medlemmar av för-

eningsledningen. I de två återstående föreningarna består resp. ledning av bolagets styrelse och ett antal andra aktieägare, som är större än antalet styrelseledamöter.

Medlemskap i aktieägarförening utgör inget hinder för en aktieägare att själv närvara vid bolagsstämman. Enligt tillgängliga handlingar uppmannas emellertid i två föreningar medlemmarna att härvid i förhand inhämta föreningsledningens mening i frågor, som »möjligen kan föranleda intressebrytningar». I en förening är medlemmarnas handlingsfrihet hårdare beskuren, såsom framgår av följande passus i stadgarna: »Då medlem själv utövar sin rösträtt är han — oavsett om han varit representerad vid föregående sammanträde i föreningen — bunden av de beslut som vid sådant förenings-sammanträde fattats angående medlemmar-nas röstning; dock att medlem som reserverat sig mot förenings-sammanträdets beslut äger att vid bolagsstämman rösta på annat sätt.»

Sammanfattningsvis kan konstateras att styrelsen i många börsnoterade bolag systematiskt samlar in röstfullmakter från andra aktieägare. Aktieägarföreningar är inte ovanliga men förefaller i flera fall vara enbart en annan form för styrelsens fullmaktsinsamling. Aktieägarföreningar och insamling av fullmakter saknar aktualitet för flertalet andra företag p. g. a. att antalet ägare i regel är litet.

C. Uppgifter om styrelser och verkställande direktörer

Hittills har redogjorts för ägandet av företagen och därmed nära sammanhängande förhållanden. Vid en beskrivning av inflytandet över företagen måste emellertid hänsyn tas till en rad andra faktorer. Att statistiskt mäta och beskriva allt beslutsfattande inom företagen är omöjligt. Däremot är det möjligt att beskriva sammansättningen av olika beslutande organ och ange vissa yttre former för relationerna mellan dessa — främst styrelsen och den exekutiva led-

Tabell 5: 25. Större företag fördelade efter antal ordinarie ledamöter i styrelsen 1962/63.

Slag av företag	Antal företag med följande antal styrelseledamöter					Summa	Antal ledamöter i medeltal
	1—3	4—5	6—7	8—9	10—		
1	2	3	4	5	6	7	8
Samtliga företag	30	103	90	38	21	282	6,1
Fördelning i procent	10,6	36,5	31,9	13,5	7,5	100,0	—
Storleksklass							
III	4	22	41	21	9	97	6,8
II	10	33	22	8	4	77	5,7
I	13	30	19	3	1	66	5,1
0	3	18	8	6	7	42	6,6
Relation till börsen							
A	1	24	43	24	13	105	7,2
F	1	18	11	4	4	38	6,4
EB	28	61	36	10	4	139	5,2
Typ							
P	27	85	81	31	7	231	5,8
I	1	5	2	2	1	11	6,5
B, F	0	0	1	4	10	15	10,9
ÖB	2	13	6	1	3	25	5,8

Beteckningar: se tabell 3: 1.

a) Verkställande direktörer har medräknats även i de 34 fall när de inte är ordinarie styrelseledamöter.

b) Alla uppgifter avser antalet befattningar. En person, som innehar mer än en styrelsepost har således räknats flera gånger.

ningen med verkställande direktören i spetsen.

C: 1. Styrelsernas sammansättning m. m.

Som omtalades i föregående avsnitt genomförde utredningen våren 1967 en enkätundersökning rörande styrelser och verkställande direktörer i vissa börsnoterade företag. Bortsett från frågor rörande aktieägarföreningar m. m. omfattade undersökningen de 73 företag, som inte var dotterbolag, banker, investmentbolag, försäkringsbolag eller fastighetsbolag. Svar erhöles från 70 företag men i vissa avseenden kunde materialet kompletteras genom uppgifter från olika uppslagsverk.⁴

Styrelserna i de undersökta företagen omfattar totalt 514 befattningar. Styrelserna består i medeltal av 7,0 medlemmar. Antalet styrelsesuppleanter uppgår i medeltal till 2,3. Dessa uppgifter kan jämföras med medeltalen för olika grupper av företag i 1963 års ägarundersökning (tabell 5: 25). Enligt denna har börsnoterade företag större styrelser

än icke börsnoterade företag men mindre styrelser än banker och försäkringsbolag. Spridningen mellan företagen är dock betydande.

I genomsnitt har uppdrag som ordinarie styrelseledamot vid de 73 börsnoterade företagen innehaft i nio år medan styrelsesuppleanter genomsnittligt innehaft sina poster i sex år (tabell 5: 26). Ett litet antal personer har dock varit styrelseledamöter betydligt längre — i några fall 50 år eller mer. Det bör observeras att personer med mer än ett styrelsuppdrag räknats flera gånger. De personer som haft sina styrelsuppdrag i många år, har i betydande utsträckning mer än ett styrelsuppdrag. Vidare kan nämnas att 144 av sammanlagt 486 ledamöter (för 28 saknas uppgifter) tidigare innehaft uppdrag som styrelsesuppleant i företaget.

⁴ Bankerna har varit föremål för särskilda undersökningar från utredningens sida. Resultaten av dessa redovisas i undersökningen av kreditmarknaden.

Tabell 5: 26. Ordinarie styrelseledamöter, styrelsesuppleanter och verkställande direktörer vid 73 börsnoterade företag fördelade efter antal år som resp. befattning innehafts år 1967.

Antal år, som resp. befattning innehafts	Ordinarie styrelseled. a)		Styrelsesuppleanter		Verkställande direktörer	
	Antal	%-förd.	Antal	%-förd.	Antal	%-förd.
1	2	3	4	5	6	7
1—5	147	30	75	48	23	32
6—10	127	26	38	24	24	33
11—15	58	12	19	12	13	18
16—20	80	17	16	10	8	10
21—25	31	6	6	6	3	
26—30	23	5	1		2	
31—35	8	4	—			
36—40	5		—			
41—45	1		—			
46—50	3		2			
51—55	2		—			
Summa	485	100	157	100	73	100
Ingen uppg.	29	—	13	—	—	—
Summa	514	—	170	—	73	—
Mediantid		9		6		7

a) Tidigare innehav av suppleantplats har ej medräknats. Vidare bör observeras att i denna och följande tabeller alla siffror avser antalet befattningar och inte antalet personer netto.

Tabell 5: 27. Ordinarie styrelseledamöter och styrelsesuppleanters anställning vid resp. företag 1967.

Förekomst av anställning vid företaget	Ordinarie styrelseledamöter				Styrelsesuppleanter			
	Totalt		Därav: (antal)		Totalt		Därav: (antal)	
	Antal	%	VD a)	VVD	Antal	%	VD a)	VVD
1. Anställd vid företaget 1967	88	17	72	6	51	30	—	33
2. Tidigare anställd vid företaget	47	9	32	1	11	6	1	6
3. Aldrig anställd vid företaget	379	74	—	—	108	64	—	—
Summa	514	100	104	7	170	100	1	39

a) VD för dotterbolag ingår ej i VD-gruppen.

Tabell 5: 28. Verkställande direktörernas föregående anställning.

Föregående anställning	Antal	%
1. Samma bolag	33	45
2. Annat bolag inom koncernen	11	15
3. Andra företag	24	33
4. Branschorganisationer	1	7
5. Offentlig förvaltning	4	
Summa	73	100

Anm. I tabellen bortses från anställning av kortvarig natur i direkt samband med övergången till befattningen som verkställande direktör.

Tabell 5: 29. Ordinarie styrelseledamöter och suppleanter 1967 fördelade efter yrke.

	Bank- män o. dyl.	Anställ- da vid företag	F. d. anställ- da vid företag	Affärs- juris- ter	Verk- samma i jord- bruk	Verk- samma i offent- lig tjänst	Övriga	Summa
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Ordinarie styrelseleda- möter								
antal	90	247	90	16	11	40	20	514
%-fördelning	17,5	48,1	17,5	3,1	2,1	7,8	3,9	100,0
2. Suppleanter								
antal	16	106	11	10	8	11	8	170
%-fördelning	9,4	62,3	6,5	5,9	4,7	6,5	4,7	100,0

Anm. Kolumn 2: omfattar anställda vid banker, f. d. anställda vid banker som ej har annan anställning samt anställda vid banker närstående holdingbolag.

Kolumn 7: omfattar anställda eller f. d. anställda i offentlig tjänst; de senare utan riksdagsledamotskap eller annan anställning.

Kolumn 8: omfattar bl. a. aktiva riksdagsmän.

Verkställande direktörer har i genomsnitt innehått sina befattningar i sju år. Endast ett litet antal har varit verkställande direktör vid företaget i mer än 15 år.

Ca tre fjärdedelar av de ordinarie styrelseledamöterna och två tredjedelar av suppleanterna är rekryterade utanför företaget (tabell 5: 27). De styrelseledamöter, som är anställda i företaget, är med få undantag verkställande direktörer. Vid de undersökta företagen är det endast en verkställande direktör, som inte är medlem av styrelsen.

Styrelseledamöter, som tidigare varit anställda vid företaget, är huvudsakligen f. d. verkställande direktörer.

En uppdelning av verkställande direktörerna efter deras tidigare anställning visar att nära hälften rekryterats inom bolaget och att 60 procent rekryterats inom koncernen (tabell 5: 28). Av de, som kommit från andra företag (24 st.), kan i fem fall övergången anses ha skett mellan företag där samma ägargrupp har stora intressen.

Fördelas ordinarie styrelseledamöter efter

Tabell 5: 30. Ordinarie styrelseledamöter, styrelsesuppleanter och verkställande direktörer fördelade efter ålder år 1967.

Åldersklass år 1967	Ordinarie styrelseled.		Styrelsesuppleanter		Verkställande direktörer	
	Antal	%-förd.	Antal	%-förd.	Antal	%-förd.
1	2	3	4	5	6	7
—40	14	3	12	7	5	7
41—45	30	6	25	15	6	8
46—50	61	12	21	13	12	16
51—55	67	13	26	16	19	26
56—60	71	14	28	17	15	21
61—65	97	19	27	17	16	22
66—70	97	19	15	9	—	—
71—	77	15	8	5	—	—
Summa	514	100	162	100	73	100
Ingen uppgift	—	—	8	—	—	—
Summa	514	—	170	—	73	—
Medianålder		61		55		54

Tabell 5: 31. Företagen fördelade efter antal styrelsesammanträden och sammanträdestid år 1966.

	Antal sammanträden per år (1966)					Summa	Ingen uppg.	Summa
	3—4	5—6	7—8	9—10	11—13			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Antal företag	15	34	14	3	2	68	5	73
%-fördeln.	22	50	21	4	3	100	—	—
Medelvärde för antal timmar per år	15	22 a)	34 b)	41	43			
Medianvärde för antal sammanträden per år:			6					

- a) Därför har styrelsen vid två företag vardera gjort ett tvådagars studiebesök.
b) Därför har styrelsen vid ett företag gjort ett tvådagars studiebesök.

yrke framgår att något mindre än hälften är anställda vid andra företag än banker och banker närstående holdingbolag (tabell 5: 29). Detta innebär att åtskilliga verkställande direktörer är ledamöter av styrelser i andra företag än det egna. Ca 18 procent av styrelseledamöterna är f. d. anställda vid sådana företag och lika stor andel är bankmän eller anställda vid banker närstående holdingbolag. Av styrelsesuppleanterna är nära två tredjedelar anställda vid andra företag än banker m. m.

En fördelning efter ålder slutligen visar att ordinarie styrelseledamöter i genomsnitt är 61 år gamla (tabell 5: 30). Genomsnittsåldern för verkställande direktörer är 54 år. Spridningen i ålder för styrelseledamöterna är dock betydande. Nio procent av de 514 styrelseposterna bekläds av personer, som är högst 45 år, medan 15 procent av posterna innehas av personer, som är över 70 år.

C:2. Vissa uppgifter om styrelsernas arbetsformer

Genom enkäten insamlades även några upp-

gifter om de yttre former för styrelsens arbete, som är av visst intresse vid bedömning av relationerna mellan styrelse och verkställande direktör.

Styrelserna i de olika undersökta företagen sammanträder mellan 3 och 13 gånger per år (tabell 5: 31). Genomsnittliga antalet sammanträden per år är sex. Antalet sammanträdestimmar per år varierar mellan 15 och 43 timmar. I sammanhanget kan också nämnas att vid 56 företag deltar suppleanterna regelbundet i styrelsesammanträdena (sex företag saknar suppleanter och för fyra saknas uppgifter).

Vid 16 börsnoterade företag finns vid sidan av styrelsen ett arbetsutskott (tabell 5: 32). I samtliga utskott ingår ordföranden och verkställande direktören. Två av utskotten har dock varit överksamma under 1966. Företag med arbetsutskott skiljer sig inte från övriga i undersökningen ingående företag med avseende på storlek, bransch eller ägandeförhållanden. Ytterligare sju företag har på eget initiativ uppgivit att arbetsutskott visserligen inte finns men att det sker ett regelbundet samråd mellan ord-

Tabell 5: 32. Sammansättning av förekommande arbetsutskott.

	Antal
1. Ordförande + VD + en till tre andra styrelseledamöter	9
2. Ordförande + VD + VVD + en till tre andra styrelseledamöter	2
3. Ordförande + VD + andra direktionsmedlemmar	2
4. Uppgift saknas om arbetsutskottets sammansättning	3
Totala antalet arbetsutskott hos 70 företag	16

Tabell 5: 33. Företagens fördelning efter frekvensen av förhandsinformation inför styrelsens sammanträden.

I förväg utsänds till <i>samtliga</i> styrelseledamöter:	Alltid	Ofta	Sällan	Aldrig	Ingen uppg.	Summa
1	2	3	4	5	6	7
1. Föredragningslista	55	3	5	7	3	73
2. Särskild sammanträdespromemoria eller annan dokumentation i de ärenden, som skall behandlas (med eller utan formellt förslag till beslut)	41	13	11	4	4	73
3. Föredragningslista och/eller särskilt PM (frekvensen räknad enligt högsta värdet)	57	4	5	4	3	73

förande och verkställande direktör. Arbetsutskottet sammanträder 10–15 gånger per år i sju företag och 5–8 gånger per år i fyra företag.

En väsentlig förutsättning för att styrelsen i sin *helhet* ska ha möjligheter att aktivt delta i beslutsfattandet torde vara att den er-

håller information före sammanträdena om de ärenden, som ska behandlas. Den enkla information, som en föredragningslista innebär, erhåller styrelserna i 55 företag alltid före sammanträdena medan sådan information sällan eller aldrig förekommer vid 12 företag (tabell 5: 33). Särskilda sammanträ-

Tabell 5: 34. Företagen fördelade efter uppgiven frekvens och omfattning av löpande budgets och planer.

A. Företagen fördelade efter förekomsten av resp. beräkning

	Budgets ^{a)}	Flerårsplaner ^{b)}	Perspektivplaner ^{c)}
1. Antal, som gör rubricerad beräkning — därav endast för moderbolaget	65 6	61 6	21
2. Antal, som ej gör rubricerad beräkning	2 ^{d)}	6	46
3. Antal för vilka uppgifter helt saknas	6	6	6
Summa	73	73	73

B. Företagen fördelade efter resp. beräknings omfattning

	Budgets ^{a)}	Flerårsplaner ^{b)}	Perspektivplaner ^{c)}
1. Företagets (bolagets) hela verksamhet	57	37	5
2. Investeringar, finansiering och resultat ^{e)}	4	1	—
3. Vissa funktioner (flera kombinationer)	3	17	12
— däribland investeringar	2	16	4
— däribland finansiering	1	12	1
— däribland försäljning och marknadsutveckl.	1	6	3
4. Uppgift saknas	1	6	4
Summa	65	61	21

a) Med *budget* avses en preciserad ettårig eller kortare plan för verksamheten inom företaget.

b) Med *flerårsplan* avses en förhållandevis preciserad flerårig plan (med ett eller flera alternativ) för flertalet funktioner inom företaget.

c) Med *perspektivplan* avses en mindre preciserad plan för någon funktion eller verksamhetsgren inom företaget, vilken omspänner en längre tidsrymd.

d) Har i stället flerårsplan.

e) Med resultatplanering avses planering av intäkter och kostnader. Tillsammans med planeringen av investeringar och finansieringar torde totalt sett planeringen i flertalet fall vara mycket nära en planering av företagets hela verksamhet.

Tabell 5: 35. Företagen fördelade efter budgets och planers tidsmässiga omfattning.

Budgets		Flerårsplaner		Perspektivplaner	
Tidsperiod år	Antal företag	Tidsperiod, år	Antal företag	Tidsperiod, år	Antal företag
< 1	2	2—5	22	5—10	1
1	60	5	34	5—15	1
> 1a)	2	6—10	2	10	10
ej uppgift	1	ej uppgift	3	15	2
Summa	65	Summa	61	20	1
				> 5b)	3
				Ej uppgift	3
				Summa	21

a) Har både budgets löpande över mer än ett år och flerårsplaner.

b) Ej närmare angivet därutöver.

despromemorior erhåller styrelserna i 41 företag alltid före sammanträdena medan detta sällan eller aldrig förekommer vid 15 företag. Ingetdera slaget av information sänds sällan eller aldrig till styrelseledamöterna vid nio företag.

Särskilt uppgifterna om frekvensen av särskilda sammanträdespromemorior tyder på betydande skillnader i företagsledningens information till styrelsen. Däremot ger uppgifterna inga upplysningar om omfattningen av information till enstaka styrelsemedlemmar.

Ett annat mått på styrelsens möjligheter att aktivt delta i besluten rörande ett företag är i vilken utsträckning den har befattning med planeringen av ett företags verksamhet. Som framgår av tabell 5: 34 förekommer årsbudget vid nästan alla före-

tag, flerårsplaner vid 61 företag och mycket långsiktiga s. k. perspektivplaner vid 21 företag. I flertalet fall avser budgets och flerårsplaner företagets hela verksamhet medan förekommande perspektivplaner främst avser vissa funktioner. I över hälften av företagen omspannar flerårsplanen fem år eller mer (tabell 5: 35). Vissa perspektivplaner avser en tidsrymd på 15–20 år.

Såsom framgår av tabell 5: 36 är det ovanligt att styrelsen aktivt deltar i planeringsarbetet eller ens lämnar särskilda direktiv för planeringsarbetet. Beträffande styrelsens befattning med färdiga planer eller förslag till planer lämnas vissa uppgifter i tabell 5: 37. Gränsdragningen mellan de olika alternativen är självfallet i många fall diffus och resultaten måste tolkas med stor försiktighet. Tabellen tyder dock på bety-

Tabell 5: 36. Företagen fördelade efter styrelsens befattning med planeringsarbetet.

Svarsalternativ	Budgets	Flerårsplaner	Perspektivplaner
A. Planen har utarbetats (under ledning) av bolagets VD eller någon av hans underordnade	60	55	18
B. Planen har utarbetats (under ledning) av bolagets VD eller någon av hans underordnade efter särskilda direktiv från styrelsen	2	2	1
C. Planen har utarbetats (under ledning) av enskild styrelseledamot (exkl. VD och andra anställda i bolaget) eller av kommitté, utskott eller grupp, vari styrelserepresentanter ingått		1	
D. Olika alternativ (A, B eller C) har använts för planeringen av olika funktioner	2	2	1
E. Uppgifter saknas	1	1	1
Summa	65	61	21

Tabell 5: 37. Företagen fördelade efter styrelsens behandling av planen (inbegripet budget).

Svarsalternativ	Budgets	Flerårsplaner	Perspektivplaner
A. Planen har utarbetats enbart för den verkställande ledningens behov och har inte behandlats i styrelsen	2	1	4
B. Planen har anmälts eller överlämnats för kännedom till styrelsen men har i övrigt inte varit föremål för behandling i styrelsen	4	6	1
C. Planen eller delar av denna har tagits upp till behandling i styrelsen men endast i anslutning till överläggningar och beslut i bestämda frågor	7	15	7
D. Planen har i sin helhet varit föremål för självständig behandling i styrelsen utan att formellt godkännas av denna	15	11	—
E. Planen har i sin helhet varit föremål för självständig behandling i styrelsen och har godkänts av denna	32	21	7
F. Olika kombinationer av alternativen A, B och C beroende på planerad funktion	1	3	—
G. Olika kombinationer av alternativen A, C, D och E beroende på planerad funktion	3	3	2
H. Uppgifter saknas	1	1	—
Summa	65	61	21

Tabell 5: 38. Styrelseledamöter och verkställande direktörer i större företag fördelade efter antalet mandat 1942 och 1962/63.

Mandat per person	Samtliga större företag 1962/63		Företag med ≥ 500 årsanställda 1960 resp. 1942			
	Ant. pers.	Procent	Ant. pers.	Procent	Ant. pers.	Procent
1	2	3	4	5	6	7
1	954	77,5	846	78,5	578	77,6
2	140	11,3	126	11,7	95	12,7
3	71	5,8	84	7,8	63	8,4
4	23	1,9				
5	14	1,1				
6	8	0,7				
7	7	0,6	18	1,7	10	1,3
8	2	0,2				
9	4	0,3				
10	4	0,3				
11	0		3	0,3		
12	0					
13	0					
14	0					
15	1	0,1				
16	1	0,1				
20	1	0,1				
Summa	1 230	100,0	1 077	100,0	746	100,0
Antal företag	305		262		206	

a) I 1942 års undersökning är ett företag med mer än 500 anställda ej medräknat.

b) Samtidiga befattningar som verkställande direktör och styrelseledamot i det egna företaget har räknats som ett uppdrag.

Tabell 5: 39. Styrelseuppdragens fördelning på olika typer av företag för ett antal personer enligt Svenska Aktiebolag 1963/64.

Antal ordinarie styrelseuppdrag														
Storföretag ¹ , banker, börsnoterade företag ² , företag på F-listan ³														
Namn	Övriga privata företag					Statliga, kommunala och kooperativa företag					Samtliga företag			
	Moder- bol. o. fristående bol.	D-bol. med samti- digt i MB	D-bol. utan samti- digt i MB	Moder- bol. o. fristående bol.	D-bol. med samti- digt i MB	D-bol. utan samti- digt i MB	Moder- bol. o. fristående bol.	D-bol. med samti- digt i MB	D-bol. utan samti- digt i MB	Moder- bol. o. fristående bol.	D-bol. med samti- digt i MB	D-bol. utan samti- digt i MB	Moder- bol. o. fristående bol.	Totalt antal bolag
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
1. Tekn. dr. Marcus Wallenberg	20	29	1	7	3					30	33	63		
2. Gen.konsul R. Söderberg	15	24	2	6			3			15	24	39		
3. Adv. H. Stenbeck sr	9	17	1	1						15	19	34		
4. Disp. F. Hartmann	10	19	1	1	2					11	22	33		
5. Dir. Elam Tunhammar	7	13	1	4		1	2		5	13	20	33		
6. Skeppsred. D.-A. Broström	7	20	1	2	1		1			10	22	32		
7. Tekn. dr. Ernst Wehtje	7	7	2	11	2					18	11	29		
8. Bankdir. J. Wallenberg	14	11	2	1						15	13	28		
9. Dir. W. Wehtje	10	3	3	9	1					19	7	26		
10. Bankdir. Marc Wallenberg jr	8	8	2	5		1				14	10	24		
11. Godsägare G. Liedberg	7	8	1	2			2	1		9	10	19		
12. Dir. Tage Thomasson	9	6	1	2						11	7	18		
13. Bankdir. L. E. Thunholm	9	6		2						11	6	17		
14. Bankdir. Stig Ödmark	8	5	1	3						11	6	17		
15. Ambassadör E. Boheman	9	2	1	3			1			13	3	16		
16. Fil. dr. Sven G. Schwartz	8	4	2	2						10	6	16		
17. Dir. Joel Larsson	9	2	2	2						11	4	15		
18. Dir. C. A. Jacobsson	8	5					1			9	5	14		
19. Dir. Kjell H. R:son Hägglöf	6	4		2						8	4	12		
20. Envoyé N. Ståhle	7	1								7	1	8		
Summa uppdrag	187	194	23	62	9	2	10	1	5	260	233	493		

¹ Inkl. de två försäkringsföretagen Skandia-koncernen och Framtiden.² D. v. s. fristående börsnoterade företag.³ D. v. s. fristående företag på fondhandlarnas lista.

dande skillnader mellan olika företag. 28 företag har uppgivit att styrelsen formellt inte beslutar om budgeten medan 32 uppgivit att styrelsen godkänt budgeten sedan den i sin helhet varit föremål för självständig behandling i styrelsen. Beträffande flerårsplanen har 33 företag uppgivit att styrelsen formellt inte tar ställning till planen i sin helhet. Vid 21 företag fastställs hela planen av styrelsen. Huvuddelen av förekommande perspektivplaner tar styrelsen formellt inte ställning till. När planer endast avser vissa funktioner är det främst framtida investeringar, som är föremål för styrelsebehandling och styrelsebeslut. När planer endast utarbetas för vissa funktioner inom företaget avser dessa planer också i första hand investeringar.

C:3. Gemensamma styrelseledamöter

Ett ofta uppmärksammat förhållande är förekomsten av gemensamma styrelseledamöter mellan företag, dvs. att en och samma person samtidigt sitter i styrelsen för flera företag. I det följande redovisas vissa uppgifter om frekvensen av gemensamma sty-

relseledamöter. I undersökningen ingår endast styrelser och verkställande direktörer för fristående bolag och moderbolag i koncerner år 1962/63.

Som framgår av tabell 5:38 har sammanlagt 1 230 personer uppdrag som styrelseledamöter och/eller verkställande direktörer i de undersökta företagen. Av dessa personer har drygt tre fjärdedelar endast ett mandat. Det är således ett relativt litet antal personer, som svarar för detta slag av personförbindelser mellan företagen. För privata storföretag (dvs. företag med minst 500 årsanställda i Sverige) kan vissa jämförelser göras med resultaten från en motsvarande undersökning, som fil. lic. Gunnar Lindgren gjorde 1942. Enligt tabell 5:38 har andelen personer med mer än ett styrelseuppdrag minskat något sedan 1942. Hänsyn måste dock tas till att antalet företag med minst 500 anställda var betydligt färre 1942 än 1962/63.

En jämförelse mellan 1942 och 1962/63 visar också att antalet personer med minst sex styrelseuppdrag i privata storföretag mer än fördubblades under perioden. Tabell 5:39 utgör en förteckning över de 20 mest

Tabell 5: 40. Ordförandeposternas fördelning i 305 större företag 1962/63.

Mandat per person	Antal personer med följande antal ordförandeposter														Summa
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
1	837	117													954
2	105	28	7												140
3	45	14	9	3											71
4	15	4	2	1	1										23
5	5	4	4	1											14
6	3	3		2											8
7	1	4		1			1								7
8	1	1													2
9		2	1		1										4
10	1				2	1									4
11															0
12															0
13															0
14															0
15									1						1
16													1		1
17															
18															
19															
20											1				1
Summa personer	1 013	177	23	8	4	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1 230

Tabell 5: 41. Större företags verkställande direktörer 1962/63 fördelade efter styrelseuppdrag i större företag.

	Antal verkställande direktörer									
	Totalt	Med styrelseuppdrag i det egna företaget	Med följ. antal uppdrag i andra företag							
			0	1	2	3	4	5	6—9	10—
Samtliga företag ^{a)}	307	273	205	46	31	9	5	2	8	1
Företag med ≥ 500 årsanställda ^{a)}	264	237	183	39	25	9	4	0	4	0

a) Antalet verkställande direktörer överstiger antalet företag med två p. g. a. att Skandinaviska Banken har tre verkställande direktörer.

»uppdragstygda» personerna 1962/63. Sammanlagt innehade dessa personer närmare 500 uppdrag som styrelsemedlem och /eller verkställande direktör. Av dessa uppdrag avsåg emellertid drygt 230 st. dotterbolag varför antalet uppdrag i moderbolag och fristående bolag var 260 st.

Det överlägset största antalet uppdrag innehade tekn. dr. Marcus Wallenberg. Även bankdirektörerna Jacob Wallenberg och Marc Wallenberg jr innehade ett betydande antal uppdrag. Det bör dock nämnas att under perioden 1960–67 minskade bröder-

na Marcus och Jacob Wallenbergs styrelseuppdrag i bolag, som är upptagna i Svenska Aktiebolag och inte är dotterbolag till andra svenska bolag, från sammanlagt 49 till 34 st. Marc Wallenbergs styrelseuppdrag i motsvarande slags bolag ökade från 11 till 12. I vissa fall beror nedgången på inträffade fusioner. Därjämte minskade bröderna Wallenbergs styrelseuppdrag i olika dotterbolag påtagligt.

Ordförandeposternas fördelning hos de 305 undersökta större företagen redovisas i tabell 5: 40. 177 personer har endast ett

Tabell 5: 42. Antal större företag med styrelseförbindelser 1962/63 med andra större företag.

	Antal företag med förbindelse med andra större företag	utan förbindelse med andra större företag	Summa
1	2	3	4
Samtliga företag	256	49	305
Storleksklass			
III	93	6	99
II	74	20	94
I	49	20	69
0	40	3	43
Relation till börsen			
A	106	0	106
F	34	4	38
EB	116	45	161
Företagstyp			
P	207	46	253
I	11	0	11
B, F	14	1	15
ÖB	24	2	26

Beteckningar: se tabell 3: 1.

Tabell 5: 43. Större företags styrelseförbindelser fördelade efter företagens sektor tillhörighet.

Förbindelsernas relativa fördelning på sektorer, procent																		
Bransch	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Järn- och Jord- och metall- verk	Övr. tunga Varvs- ind.	Elek- tr. ind.	Övr. lätt tall- ind.	Bygg- nads- verks. rör.	Parti- han- del	17	18	19
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Livsmedelsindustri	15	5	4	1	16	1	11	4	11	2	14	7	9	3	4	4	4	100
Väverindustri	19	4	11	4	15	3	7	3	12	1	10	7	11	5	2	3	2	100
Konfektionsindustri	11	3	17		7	3			4		10	14	14	7		14	7	100
Skogsindustri	37	4	4		10	2	12	6	16	2	17	8	9	2	3	4	1	100
Grafisk industri	12	3	6	2	20	3	6	5	8	2	7	8	11	2	2	5	10	100
Kemisk industri	18	5	3		21	1	10	2	18	3	16	8	4	2	3	3	1	100
Jord- o. stenförädl. ind.	8	6	4		27	3	5	11	10	3	10	2	6	8	2			100
Järn- o. metallverk	21	4	4		20	1	13	3	9	3	16	8	10	2	1	3	3	100
Varvsindustri	9	4	3		14	1	11	4	18	4	8	8	5	1	11	3	5	100
Övr. tung metallind.	32	5	3	1	21	1	12	2	16	1	8	9	8	3	3	4	3	100
Elektrisk ind.	18	4	4	2	17	2	10	1	14	3	17	5	9	1	3	5	3	100
Övr. lätt metallind.	22	5	6	2	18	3	5	3	16	2	13	9	5	5	1	5	2	100
Byggnadsverksamhet	31	5	8	3	12	1	9	12	9	1	16	4	15	3	1	1	1	100
Rederiförelse	11	7	4		19	1	12	3	7	12	15	9	5	1	1	1	3	100
Partihandel	15	5	4	4	20	3	8	3	10	2	15	10	11	1	1	2	2	100
Varuhus	9	7	4	3	8	8	7		16	6	16	8	6	1	3	4	4	100

ordförandeuppdrag och av dessa har 117 inga andra uppdrag. 40 personer innehar de övriga 128 ordförandeposterna. Av 264 verkställande direktörerna i privata företag med ≥ 500 anställda innehar 81 st. eller drygt 30 procent styrelseuppdrag i andra företag (tabell 5: 41).

Koncentrationen av flerfaldiga styrelseuppdrag till ett litet antal personer är påtaglig. Samtidigt är dessa personers styrelseuppdrag tillräckligt många för att beröra flertalet större företag (tabell 5: 42). Bland de börsnoterade företagen finns *inget*, som saknar personförbindelse på styrelseplanet med något annat av de undersökta företagen. Av de 253 industri- och handelsföretagen med minst 500 anställda har 207 st. en eller flera sådana personförbindelser med andra större företag.

Teoretiskt är det tänkbart att gemensamma styrelseledamöter *dels* är ett komplement eller substitut för kartellöverenskommelser, *dels* är ett medel för att underlätta samordningen mellan företag i på varandra följande förädlingsled. I tabell 5: 43 har de gemensamma styrelseledamöterna fördelats efter resp. företags sektortillhörighet. Indelingen är alltför grov för att tillåta några säkra slutsatser. I tabellen är det dock svårt att finna några klara mönster, som stöder ovannämnda hypoteser. Sannolikt bestäms de gemensamma styrelseledamöternas fördelning, i den mån den inte är slumpmässig, främst av ägandeförhållanden och bankförbindelser. För en diskussion av företagens gemensamma styrelseledamöter med affärsbanker och försäkringsbolag hänvisas till utredningens undersökning av kreditmarknaden.

KAPITEL VI Den svenska förmögenhets- och inkomstfördelningen 1945—1964

A. Undersökningens uppläggning m. m.

A:1. Förmögenhetsbegreppet

I överensstämmelse med vad som vanligen görs i ekonomisk litteratur skall i denna undersökning som en persons tillgångar endast räknas de som personen äger. Dessa tillgångar uppdelas med avseende på objektens natur i realtillgångar och finansiella tillgångar.¹

I förmögenhetsrätten förekommer inget samlande uttryck för vad som i dagligt tal kallas en persons förmögenhet eller tillgångar. I stället utgås från de rättigheter med vilka olika objekt knyts till en person. Dessa rättigheter innefattar flera objekt än vad som knyts till en person genom äganderätt och indelas i sakrätter, andels- och obligationsrätter (här nedan kallade fordringsrätter) samt immaterialrätter.

Uppdelningen av tillgångarna i realkapital och finansiellt kapital överensstämmer ej med den juridiska uppdelningen av rättigheter i sakrätter och fordringsrätter. Sakrätterna omfattar nämligen förutom äganderätt (av jordbruk, företag, fastighet, lösören m. m.) även säkerhetsrätt, nyttjanderätt och servitut samt avkomsträtt och rätt till elektrisk kraft.²

I skattelagstiftningen definieras en persons förmögenhet genom uppräknings av de objekt, som knyts till personen främst genom äganderätt och för vilka skatteplikt föreligger. Dessutom anges i skattelagstiftningen hur dessa objekt skall värdesättas från beskattningssynpunkt. Skattelagstiftningens förmögenhetsbegrepp har särskilt intresse för denna undersökning eftersom den svenska förmögenhetsstatistiken i huvudsak

är en taxeringsstatistik. Av sakrätterna räknas förutom äganderätten även panträtten med i en persons beskattningsbara förmögenhet på så sätt att den fordran för vilken pant tagits, räknas in bland de finansiella tillgångarna.

Realtillgångar indelas ibland i realt produktionskapital och realt konsumtionskapital. Reala tillgångar i jordbruk och egen rörelse brukar då räknas som produktionskapital medan eget hem, sportstuga, bil och andra lösören räknas som konsumtionskapital. En sådan uppdelning är emellertid godtycklig. I vilket utsträckning det s. k. konsumtionskapitalet medtas vid förmögenhetsvärderingar varierar. I skattelagstiftningen räknas endast ett fåtal lösören som skattepliktiga tillgångar. Exempel på sådana är vissa kommunikationsmedel. Däremot räknas ej smycken, konstverk m. m. för personligt bruk som skattepliktiga tillgångar.

Begreppen finansiella tillgångarna och fordringsrätterna överensstämmer med varandra och omfattar aktier, lånefordringar

¹ Förutom dessa två tillgångsslag förekommer ibland ett tredje, som inte ryms i denna uppdelning och som skulle kunna kallas »egentillgångar». De omfattar de tillgångar som påverkar personens förmåga att erhålla inkomst av arbete. Hit hör personens utbildning, hälsa, återstående arbetsförlevnadstid m. m. På grund av svårigheterna att mäta dessa tillgångar utelämnas de ofta. Så skall också ske i denna framställning.

² Säkerhetsrätten finns i två former: panträtt och retentionsrätt. Panträtt är den rätt en person har att vid utebliven prestation tillgodogöra sig det eller de objekts värde, som gäldenär lämnat såsom säkerhet för fordran. Retentionsrätt är den rätt en person har att kvarhålla objekt som säkerhet för fordran, exempelvis den rätt en hyresvärd har att kvarhålla möbler etc. då hyresgäst avflyttat utan att betala hyresskuld. Nyttjanderätt föreligger vid arrendering, förhyrning m. m. Avkomsträtt gäller vid t. ex. undantag och födoråd.

m. m. I litteraturen delas ibland finansiella tillgångarna upp i finansiellt »realkapital» och finanskapital. Det finansiella »realkapitalet» omfattar då aktier och andra värdepapper, som representerar delägarskap i fysiskt realkapital medan finanskapitalet omfattar lånefordringar. Ibland sammanförs det finansiella »realkapitalet» med det fysiska realkapitalet.³

En tillgångs värde (i kronor) bestäms av dess förväntade avkastning. Osäkerheten om den framtida avkastningens storlek medför emellertid svåra mätproblem när olika tillgångar skall värderas vid en viss tidpunkt. Någon form av uppskattning måste ske. Sådana uppskattningar sker i Sverige regelbundet i samband med förmögenhetsbeskattningen. Dessa är dock behäftade med avsevärda brister, vilket försvårar tolkningen av det statistiska materialet.

Avslutningsvis bör påpekas skillnaden mellan bruttoförmögenhet och nettoförmögenhet. Med bruttoförmögenhet avses värdet av samtliga de förmögenhetsobjekt, som en person äger. Med nettoförmögenhet avses ovannämnda värde minus värdet av vederbörandes skulder. När i det följande termen förmögenhet används menas nettoförmögenhet om ej annat sägs.

A:2. Den svenska förmögenhetsstatistiken

Uppgifter om den svenska förmögenhetsfördelningen under efterkrigstiden kan erhållas från den årliga taxeringsstatistiken, från folkräkningarna 1945 och 1950 samt i någon mån från konjunkturinstitutets sparundersökningar 1955, 1957 och 1958. Detta material ger emellertid endast begränsade möjligheter att beskriva förmögenhetsfördelningen.

Taxeringsstatistikens och folkräkningarnas uppgifter om förmögenheter grundar sig på självdeklarationerna. Genom att statistiken endast omfattar *skattepliktiga* förmögenheter, blir totala förmögenhetsmassans storlek och sammansättning beroende av de speciella avgränsnings- och värderingsprinciper, som skattelagstiftningen föreskriver. Alla tillgångar med förmögenhetsvärde är

ej skattepliktiga som förmögenhet och tas därför inte upp i självdeklarationerna. Detta gäller bl. a. vissa lösören och förråd, som är avsedda för personligt bruk samt värdet av kapitalförsäkringar.

Vid bedömningen av de personliga självdeklarationerna måste hänsyn tas till olika former av *underdeklaration*. Denna kan vara tillåten eller otillåten.

Falskdeklarationens omfattning under efterkrigstiden är ej möjlig att uppskatta och dess betydelse för förmögenhetsfördelningen lämnas därför obeaktad i det följande. De uppgifter som finns rörande enskilda personers, vissa yrkeskategoriers och andras falskdeklaration kan ej generaliseras från dessa individer till befolkningen som helhet, eftersom de undersökta individerna ej är statistiskt representativa för totalbefolkningen.

Beträffande självdeklarationernas uppgifter om tillgångars marknadsvärde har man anledning att räkna med en systematisk undervärdering. I vissa fall är denna tillåten. Sålunda upptas fastighet i förmögenhetsberäkningen till det taxerade värdet. Taxeringsvärde skall visserligen »åsättas det belopp, som provas utgöra taxeringsenhetens värde efter ortens pris (allmänna saluvärdet)», men det är känt att myndigheterna tillämpar en försiktig värdering. I tabell 6: 1 ges några data som belyser detta förhållande.

I tabellen anges det genomsnittliga överpriset, dvs. skillnaden mellan försäljningspris och taxeringsvärde, i procent av taxeringsvärdena för några olika fastighetstyper. Åren 1952, 1957 och 1964 genomfördes allmänna fastighetstaxeringar. Den genomsnittliga överprisprocenten är, som synes, högre för de minsta och största jordbruksfastigheterna än för jordbruksfastigheterna som helhet. Högst överprisprocent redovisas för affärsfastigheter. Lägst överpris betalas för större hyresfastigheter.

Bestämmelser och anvisningar för uppskattning av kapitalets värde i rörelse och

³ Detta görs t. ex. i Värdesäkringskommitténs betänkande, SOU 1964: 2.

Tabell 6: 1. Fastigheters genomsnittliga överpris vid försäljning i förhållande till taxeringsvärdet. Procenttal.

Typ av fastighet	Period			År			
	1945 —51	1952 —56	1957 —63	1957	1959	1961	1963
Jordbruksfastigheter, samtliga	64	68	36	27	28	39	48
Därav med taxeringsvärde:							
mindre än 10 000 kr.	82,1	84,1	45,2				
10 000—50 000 kr.	58,8	66,4	35,9				
50 000—100 000 kr.	59,0	62,9	31,6				
över 100 000 kr.	62,8	69,2	38,2				
En och tvåfamiljsfastigheter	48,4*	59,0*	50,6	35,9	41,7	54,4	75,2
Flerfamiljsfastigheter			30,6	20,8	24,5	34,5	38,6
Bostadsfastigheter			22,1	16,2	18,5	23,1	26,9
därav bostads- och affärsfastigheter			33,1	19,1	27,4	41,9	41,8
Affärsfastigheter			66,3	51,1	47,7	66,2	84,7

* Gäller endast fastigheter med taxeringsvärde över 15 000 kr.

Källa: Skattenytt, nr 6—8, 1964.

jordbruk präglas också av stor försiktighet. Den totala undervärderingens omfattning är dock svår att närmare precisera.

Med förmögenhetsägare avses i den årliga förmögenhetsstatistiken *taxeringsenheter*. Personer som sambeskattas betraktas som en enhet. Konjunkturinstitutet använder samma begrepp men med benämningen inkomstenhet. I folkräkningarna redovisas däremot förmögenheterna för enskilda personer.

Taxeringsstatistikens förmögenhetsräkning är total för de grupper som undersöks, dvs. för de taxeringsenheter som har skattepliktig förmögenhet. Fram till 1960 omfattade statistiken fysiska personer, oskiftade dödsbon och familjestiftelser. De senare uteslöts då. Antalet oskiftade dödsbon och familjestiftelser är dock förhållandevis litet, varför man kan räkna med att taxeringsstatistiken tämligen väl speglar förmögenhetssättningen för vad som vanligen kallas hushåll. Enligt gällande beskattningsregler skall hemmavarande barn, som ej fyllt 21 år och vars beskattningsbara inkomst ej uppgår till 100 kr. taxeras tillsammans med föräldrarna. Giftna personer samt taxeras på samma sätt som vid inkomsttaxeringen.

Vid 1960 års folkräkning insamlades ingen ekonomisk statistik. För detaljerade uppgifter om förmögenhetsfördelning finns det därför inte något aktuellare material

än från 1950 års folkräkning, som avser förmögenhetssättningarna vid slutet av år 1951. Både 1945- och 1950-års folkräkningar hade formen av urvalsundersökningar.⁴ Dessa var i hög grad inriktade på att kartlägga förmögenheternas spridning på skilda placeringsformer inom olika sociala och demografiska grupper i samhället.

A: 3. Inkomstbegreppet

I ekonomisk teori menas vanligen med en persons inkomst den största möjliga konsumtion personen kan planlägga under en period utan att hans förmögenhetssituation förväntas bli sämre i slutet av perioden än den var vid periodens början.⁵ Detta inkomstbegrepp ställer sig svårt att använda vid empiriska undersökningar av inkomstförhållandena. Dels är förväntningar subjektiva. Dels kan en förväntad oförändrad förmögenhetssituation tolkas på olika sätt. Det kan t. ex. betyda att det kapitaliserade värdet av förväntade nominella intäkter skall bibehållas eller att den nominella eller den reala konsumtionsförmågan skall vara oförändrad från period till period. I skattelagstiftningen och den därpå uppbyggda in-

⁴ Beträffande urvalsmetoder, uppskattade mätfel m. m., se SOS, Folkräkningen 1945 och Folkräkningen 1950.

⁵ Definitionen förutsätter att egentillgångarna inkluderas i förmögenhetsbegreppet.

komststatistiken fästes inte särskilt stort avseende vid detta subjektiva inkomstbegrepp. De definitioner som används har tillkommit med stor hänsyn tagen till beräkningsmässiga eller skattemässiga önskemål. Därigenom har det statistiska inkomstbegreppet fått ett delvis annat innehåll än det teoretiska begreppet.

I konjunkturinstitutets sparundersökningar uppdelas totala inkomsten i tre huvudkomponenter, nämligen faktorinkomst, finansinkomst och transferinkomst. Med *faktorinkomsten* menas en persons inkomst av tjänst och hans inkomst av (fysiskt) realkapital. Dessa två inkomstslag uppfattas som den ersättning personen erhåller för utnyttjandet av honom tillhöriga produktionsfaktorer. Den andra komponenten, *finansinkomsten*, härrör från personens finansiella rättigheter och skyldigheter och består av räntor, utdelningar och upplupna räntor. Beroende på den relativa storleken av personens finansiella tillgångar och skulder är finansinkomsten positiv eller negativ. Summan av faktorinkomsten och finansinkomsten kallas förvärvsinkomst.

Den tredje inkomstkomponenten, *transferinkomsten*, definieras som en överlåtelse av tillgångar mellan olika ekonomiska subjekt utan att en däremot svarande motprestation görs. Denna definition är något vag. Dess innebörd framgår tydligare av några exempel. Som transfereringar räknas vanligen stipendier, sjukpenningar, barnbidrag, pensioner, kontanta understöd, direkta skatter, tips- och totalisatorvinster, lotterivinster, arv och gåvor, försäkringsutbetalningar m. m. I vissa fall är transfereringarna behovsprövade eller avpassade efter personens betalningsförmåga, i andra fall inte.

Gränsdragningen mellan dessa tre inkomstkomponenter är i vissa fall svår att motivera med annat än praktiska beräkningsmässiga skäl. Sålunda uppbär en person en faktorinkomst à 10 kr. om han köper ett kapitalföremål för 100 kr. och sedan hyr ut det mot 10 kr. om året, men han uppbär lika mycket i finansinkomst om han i stället lånar ut 100 kr. mot 10 % ränta för att någon annan skall kunna köpa ka-

pitalföremålet. I vissa fall kan det tyckas egendomligt att ibland föra ett belopp som transferinkomst i stället för förvärvsinkomst eller omvänt. Detta gäller om t. ex. stipendier, som vanligen betraktas som transferinkomster, och om löner vid beredskapsarbeten etc., som vanligen betraktas som faktorinkomster. Klassificeringen av bl. a. en jordbrukares inkomst stöter på svårigheter genom att inkomsten innehåller både förvärvsbidrag och vissa indirekta subventioner.

I kommunalskattelagen skiljs på sex olika inkomstslag, nämligen inkomst av jordbruk, annan fastighet, rörelse, tjänst, tillfällig förvärvsverksamhet och kapital. Som inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet upptas främst skattepliktiga inkomstvinster,⁶ exempelvis realisationsvinst, vinst som uppkommer genom expropriation och lotterivinster som ej beskattas i annan ordning (dessa behandlas som transfereringsinkomster i konjunkturinstitutets undersökningar). Det råder mycket liten överensstämmelse mellan konjunkturinstitutets och skattelagstiftningens inkomstuppdelningar.

Från fördelningssynpunkt är det kanske mest intressant att studera de *disponibla* inkomsterna. En persons disponibla inkomst är lika med *totalinkomst* (inkl. positiva transfereringar) minus skatter och obligatoriska avgifter. De definitionsmässiga problemen i samband med disponibla inkomster behandlas nedan i samband med att fördelningen av dessa empiriskt undersöks.

A:4. Den svenska inkomststatistiken

Data rörande inkomstfördelningen i Sverige ges i den årliga taxeringsstatistiken, folk-

⁶ Med inkomstvinster menas ibland »icke förväntade transfereringsinkomster», dvs. skillnaden mellan den bokförda inkomsten och den budgeterade inkomsten under en period. Inkomstvinster kan vara negativa och kallas då inkomstförluster. Exempel på en inkomstvinst är lotterivinster, arv och gåvor. De nu nämnda exemplen behandlas i skattelagstiftningen ej som inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet utan beskattas, med undantag av vinster i utländska lotterier, enligt särskilda regler. Det kan nämnas att termen kapitalvinst i betydelsen ej planerat sparande också förekommer. Värdestegringsvinst är ett exempel härpå.

räkningarna samt ett antal särskilda utredningar. Dessutom publicerar myndigheter och enskilda organisationer statistik över löneförhållanden, kapitalinkomster, transfereringar m. m. som kan användas för att på särskilda punkter komplettera och förtydliga bilden av inkomsternas fördelning under olika år.

Taxeringsstatistiken grundar sig på de skattskyldigas självdeklarationer. Därigenom underskattas såväl de faktiska inkomsterna som antalet inkomsttagare. *Taxeringsstatistiken* lämnar uppgifter om *sammanräknad nettoinkomst* för de deklarationsskyldiga. Med denna förstås »summan av inkomsttagarnas enligt förordningen om statlig inkomstskatt uppskattade inkomster av skilda förvärvskällor, sedan avdrag gjorts för ev. underskott å förvärvskälla». Underskott kan uppstå därför att »avdrag för intäkternas förvärvande och behållande» får göras. Dessa omfattar utgifter och arbetslokal, telefon, arbetsbiträde, facklitteratur, instrument, vissa resor m. m. Därtill kommer vissa schablonavdrag som medför att de faktiska inkomsterna systematiskt underskattas. Vidare omfattar *taxeringsstatistikens* inkomstbegrepp färre inkomstslag än vad som enligt ovan ingår i totalinkomsten. Inkomstbegreppet är inte direkt definierat i skatteförfattningarna men framför allt i kommunalskattelagen § 19 finns bestämmelser om vilka inkomster, som *inte* är skattepliktiga. Till dessa hör allmänna barnbidrag, socialhjälp, invaliditetstillägg eller invaliditetsersättning enligt lagen om allmän försäkring samt ett flertal andra sociala bidrag och ersättningar. Vidare ingår stipendier till studerande, vissa periodiska understöd, samt inom landet gjorda inkomst- och kapitalvinster, såvida inte skattepliktig realisationsvinst är för handen.

Det är således betydande inkomster som ej tas med i *taxeringsstatistiken*. Framför allt är det transfereringsinkomster som ej ingår i den sammanräknade nettoinkomsten. Med tanke på att deras omfattning länge varit stor och successivt ökat torde *taxeringsstatistikens* information om de faktiska inkomsternas fördelning vara sämre för se-

nare år än för tidigare. Det finns andra källor där de offentliga transfereringarna redovisas. Vissa efterhandskorrektioner av inkomsterna är därför i princip möjliga. Transfereringarnas mångfald och varierande beviljningsgrunder gör emellertid en sådan korrektion synnerligen besvärlig.

Alla personer med inkomst är inte deklarationsskyldiga. Inkomstgränsen för deklarationsskyldighet höjdes fr. o. m. 1953 års taxering med 600 kr. till 1 200 kr. och är f. n. 2 400 kr. De minsta inkomsttagarna kommer alltså ej med i *taxeringsstatistiken*. Personer som huvudsakligen lever på folkpension erhåller numera avdrag för nedsatt skatteförmåga. Detta har lett till att många folkpensionärer inte avger självdeklaration. 1964 var det ca 280 000 folkpensionärer som bl. a. av detta skäl ej kom med i *taxeringsstatistiken*.⁷ För kategorierna studerande, värnpliktiga m. m. gäller liknande förhållanden.

Hur många inkomsttagare som av olika skäl ej redovisar självdeklarationer framgår ej direkt av *taxeringsstatistiken*, eftersom denna sedan 1951 till största delen är lagd på samplingsbasis. Den omfattar personer, som är födda den 5, 15 eller 25 dagen i någon av årets månader. Dock redovisas alla inkomsttagare med minst 50 000 kr. i inkomst. De sålunda erhållna data uppräknas därefter till totalnivå.

Förutom *taxeringsstatistiken* är *folkräkningarna* och *konjunkturinstitutets sparundersökningar* de viktigaste informationskällorna beträffande inkomstfördelningen. Folkräkningarna bygger liksom *taxeringsstatistiken* på självdeklarationer i samband med inkomstbeskattningen. Konjunkturinstitutet samlade in sitt material genom direkta intervjuer. Därigenom fick man även uppgifter om ej skattepliktiga inkomster. Antalet utfrågade personer (hushåll) var emellertid litet, varför ganska betydande slumpfel kan förekomma i detta material, särskilt beroende på den långtgående uppdelning

⁷ Se »Skattetaxeringarna samt fördelningen av inkomst och förmögenhet taxeringsåret 1965», SOS, Inkomst och förmögenhet, Stockholm 1966.

av hushållen på olika kategorier som konjunkturinstitutet har använt.⁸

På senare år har taxeringsstatistiken främst innehållit uppgifter för enskilda inkomsttagare. Tidigare omfattade statistiken huvudsakligen taxeringsenheterna, dvs. samtaxerade betraktas som en enhet. Dels för att kunna jämföra med tidigare år och dels därför att taxeringsenheterna ter sig intressantare från inkomstfördelningssynpunkt kommer nedan i viss utsträckning senare års uppgifter att räknas om till att gälla taxeringsenheter. Dessa omräkningar ökar materialets felmarginaler.

A: 5. Inkomst- och förmögenhetsfördelningens beskrivning

Inkomst- och förmögenhetsfördelningen kan beskrivas på flera sätt. I taxeringsstatistiken delas inkomsttagarna eller förmögenhetsägarna upp i olika inkomst- eller förmögenhetsklasser. Enklaste sättet att beskriva fördelningen är att ange hur många procent av totala antalet enheter som finns i de olika klasserna. Man kan även ange hur stor andel av förmögenhets- eller inkomstsumman som individerna i en klass har. Taxeringsstatistiken är utformad med »jämna» klasser, t. ex. jämna tusental kronor, vilket medför att klasserna kommer att rymma olika antal individer. Med lika stora klasser, exempelvis 10 % av enheterna i varje klass, hade man direkt kunnat se hur stor andel av inkomst- eller förmögenhetssumman de 10, 20, 30 etc. procenten högsta inkomsttagarna resp. rikaste förmögenhetsägarna har under olika år. Att i efterhand omräkna materialet på detta sätt är inte tillrådligt, eftersom man då måste interpolera i klasserna. På grund av att de procentuella förskjutningarna i fördelningarna är små skulle i sammanhanget för stora fel kunna uppstå.

Vid beskrivning av en fördelning är det vanligen fördelningens snedhet, som är av intresse. Flera snedhetsmått finns tillgängliga. De två vanligaste måtten är koncentrationskvoten och den maximala utjämningsprocenten. De har det gemensamt att de ställer inkomst- eller förmögenhetssummans

fördelning på de olika klasserna i relation till inkomsttagarnas eller förmögenhetsägarnas motsvarande fördelning.⁹ Det tillgängliga statistiska materialets kvalitet tillåter emellertid inte användande av dessa metoder.

Den metod som här skall användas för att beskriva inkomst- och förmögenhetsfördelningarna syftar ej till att som de två

⁸ Beträffande urvalsmetoder, mätfel m. m., se Meddelanden från Konjunkturinstitutet, serie B: 33.

⁹ Vid beräkningen av *koncentrationskvoten* tas för varje inkomst förhållandet mellan andelen inkomsttagare med denna eller lägre inkomst och deras andel av den totala inkomstsumman. Dessa förhållanden uttrycks som kvoter vilka sedan jämförs med motsvarande kvoter för en helt jämn inkomstfördelning, dvs. en sådan där alla har samma inkomst. Slutligen tas skillnaden mellan alla dessa motsvarande kvoter. Summan av dessa skillnader kallas *koncentrationskvoten*. Denna räkneoperation är komplicerad och ger alltid en underskattning av den studerade fördelningens ojämnheter eftersom inte *alla* inkomster kan tas med vid beräkningarna. Det innebär att man inte riktigt vet hur förändringar i koncentrationskvoten för t. ex. inkomstfördelningen mellan två olika år skall tolkas. Motsvarande beräkning kan göras för inkomstfördelningen.

Den maximala utjämningsprocenten är enklare att beräkna och har en tydligare innebörd. Med den menas förhållandet mellan det totala inkomstbeloppet och inkomstbelopp, som behöver överflyttas från de bättre till de sämre ställda för att alla skall få precis lika stor inkomst. Ju större detta värde är desto snedare är fördelningen. Motsvarande beräkning kan göras i fråga om förmögenheter. P. g. a. att taxeringsstatistiken endast innehåller uppgifter om de skattepliktiga förmögenheterna och inkomsterna är emellertid inte heller detta fördelningsmått särskilt användbart. För det första måste medelinkomsten resp. medelförmögenheten de olika åren beräknas. För detta fordras att de inkomster och förmögenheter som ej når upp till skattestrecket på något sätt uppskattas. I fråga om förmögenheterna är detta inte möjligt om stora felmarginaler skall undvikas. Av folkräkningarna framgår nämligen att medelförmögenheten är mindre än den skattepliktiga förmögenheten. Dessutom krävs ganska exakt kännedom om hur många som finns på ömse sidor om medelvärdena och deras sammanlagda inkomst- eller förmögenhetsbelopp. Sådan kunskap förutsätter interpolering i den klass vari medelinkomsten eller medelförmögenheten ingår. För att denna interpolering skall vara meningsfull måste den ge ett tämligen exakt resultat. Redan ett par procents fel är i detta sammanhang för mycket, om några bestämda slutsatser skall kunna dras om fördelningarnas utveckling. Så stor noggrannhet kan inte erhållas utan tillgång till taxeringsstatistikens primärmaterial, varför också denna metod måste betraktas som oanvändbar.

ovannämnda ge en uppfattning om fördelningarnas snedhet i någon absolut mening. I stället skall fördelningarnas utveckling mot ökad eller minskad snedhet studeras genom att beräkna den procentuella andelen av den totala inkomst- resp. förmögenhetssumman, som olika år tillfaller de 1, 5, 10 etc. procenten högsta inkomsttagarna resp. rikaste förmögenhetsägarna. Förutom att måttet är enkelt att beräkna har det också den fördelen att det kan illustreras grafiskt med hjälp av s. k. Lorenzkurvor.

Vid beskrivning av inkomstfördelningar är periodvalet av viss betydelse. I allmänhet har man bara tillgång till uppgifter om årsinkomsterna. Det bör dock framhållas att inkomstfördelningen skulle ha kunnat studeras för kortare eller längre perioder. Ju längre period som väljs, desto färre inkomsttagare kommer att ha små eller inga inkomster på grund av tillfälliga inkomstbortfall.

A: 6. Undersökningens uppläggning

Undersökningen av förmögenhetsfördelningen har inriktats på att i första hand kartlägga de skattepliktiga förmögenheternas antal och värde samt placeringsformer i olika förmögenhetsklasser. Genomgående har förmögenhetsobjekten ansetts tillkomma ägaren av förmögenheten. Någon uppdelning efter dispositionsrätter etc. har alltså ej skett. Ägarnas yrkes- och näringsstillhörighet med uppdelning på förmögenhetsklasser redovisas också.

Vid sidan om de personliga förmögenheterna behandlas även de förmögenhetsmassor som tillhör offentliga myndigheter samt fonder och stiftelser av olika slag. Bristen på statistiska uppgifter om dessa förmögenheter är emellertid mycket stor. Den enda mera omfattande stiftelse-räkning, som företagits här i landet genomfördes 1910. Någon analys av de icke-personliga förmögenheterna kan därför ej göras.

Undersökningen av inkomstfördelningen har också inriktats på en kartläggning av inkomsternas antal och belopp i olika inkomstklasser, den relativa betydelsen för

olika förvärvskällor samt inkomsternas fördelning inom olika närings- och yrkesgrupper. Av praktiska skäl har det varit nödvändigt att ägna de taxerade inkomsterna större uppmärksamhet än de disponibla inkomsterna.

B. Förmögenhetsfördelningen

B: 1. Den vertikala förmögenhetsfördelningen

Antalet skattepliktiga förmögenheter 1945–1964, redovisat för taxeringsenheter, liksom det sammanlagda skattepliktiga förmögenhetsbeloppet framgår av tabell 6: 2.

Skattegränsen, som 1945 var 20 000 kr. ändrades 1948 till 30 000 kr., 1953 till 50 000 kr. och 1957 till 80 000 kr. Under de tidsintervall skattegränsen varit oförändrad har de skattepliktiga förmögenheternas antal kontinuerligt ökat med 4–8 procent per år. Genom höjningarna av skattegränsen har emellertid det totala antalet skattepliktiga förmögenheter under perioden som helhet *minskat*. Detta gäller även för andelen taxeringsenheter med skattepliktig förmögenhet av det totala antalet taxeringsenheter. Dessa har satts lika med det totala antalet personer över 20 år minskat med antalet gifta kvinnor.

Skiktet av skattepliktiga förmögenheter är tämligen tunt. Andelen taxeringsenheter som kommit upp till skattepliktig nivå har hållit sig mellan 5 och 10 procent. I tabell 6: 3 redovisas antalet förmögenheter i några olika förmögenhetsklasser för åren 1945–1964. För att nå ökad jämförbarhet har förmögenhetsbeloppen omräknats i 1964 års priser. Antalet (deflaterade) förmögenheter mellan 80 000 och 200 000 kr. svarade för 81 % av det totala antalet förmögenheter över 80 000 kr. vid periodens början mot 77 % vid periodens slut. Av samtliga taxeringsenheter hade endast 1,03 % en (deflaterad) förmögenhet överstigande 200 000 kr. år 1945. Denna andel steg något under perioden, till 1,10 % år 1964. Det relativa antalet förmögenhetsägare med stor förmögenhetssumma är således ytterligt litet. Någon

Tabell 6: 3. Antal förmögenheter över 80 000 kr. i olika förmögenhetsklasser i 1964 års priser.

Antal förmögenheter, 1 000-tal

År	Förmögenhetsklasser, tusen kronor						Summa
	80—100	100—200	200—500	500—1 000	1 000—2 000	2 000—	
1945	32,0	56,5	24,5	5,9	2,3	0,97	122,1
1955	44,5	75,0	30,0	5,7	(1,8)	(0,71)	157,7
1964	62,4	105,7	38,6	7,2	2,2	0,96	216,9

Källa: SOS, Skattetaxeringarna.

nämnvärd förändring har härvidlag ej skett under efterkrigstiden.

Den totala skattepliktiga förmögenhetssumman har mer än fördubblats under perioden (se tabell 6: 2).¹⁰ Den tillfaller i ungefär oförändrad omfattning de stora förmögenheterna under hela perioden. Detta framgår tydligare av tabell 6: 4a, där den procentuella andelen av de skattepliktiga förmögenheterna och motsvarande andel av den totala skattepliktiga förmögenhetssumman över vissa minimigränser redovisas. Av tabellen framgår att de 0,4 procenten rikaste taxeringsenheterna (med skattepliktig förmögenhet) har innehaft drygt 11 % av den skattepliktiga förmögenhetssumman samt att de 5 och 10 procenten rikaste taxeringsenheterna svarar (med något högre andel för periodens tidigare år än de senare) för

ca 30 % resp. 40 % av förmögenhetssumman.

Beroende på att skattegränsen inte har höjts i samma takt som konsumentprisindex har stigit, utan *snabbare*, är fördelningarna de olika åren inte helt jämförbara. De senare åren redovisas ej förmögenhetsvärden som skulle ha redovisats de tidigare åren om den reella köpkraften och inte skatteplikten varit utslagsgivande. För att ökad jämförbarhet skall erhållas mellan de olika åren behöver därför uppgifterna i tabell 6: 4a korrigeras något. Enklast görs detta genom att alla taxeringsenheter som ej når upp till 40 000 kr. i förmögenhet mätt i 1945 års prisnivå uteslutes. Därigenom blir det onödigt att ändra på uppgifterna för

¹⁰ Under samma period har deklarerade nettoinkomster mer än femdubblats.

Tabell 6: 4 a. Skattepliktiga förmögenheter och förmögenhetssumma över viss minimigräns. Taxeringsenheter, procenttal.

Över (tusén kr.)	Andel av förmögenheterna, %						Andel av förmögenhetssumman, %					
	År						År					
	1964	1963	1960	1955	1950	1945	1964	1963	1960	1955	1950	1945
2 000	0,4	0,4	0,4	0,2	0,1	0,1	11,4	10,5	11,2			
1 000	1,4	1,3	1,3	0,7	0,4	0,4	18,1	16,5	17,2	12,8	9,9	11,3
750	2,3	2,2	2,2	1,2	0,7		22,1	20,6	21,3	15,9	12,5	
500	4,7	4,5	4,6	2,5	1,4	1,2	29,1	27,6	28,4	21,6	17,4	19,3
300	11,2	11,0	11,2	6,1	3,4	2,6	41,3	39,8	40,8	31,8	25,9	
200	22,5	22,1	22,4	11,8	6,6	4,7	54,7	53,4	54,2	42,1	34,6	34,4
150	36,7	36,3	36,6	18,7	10,4	6,8	66,7	65,7	66,4	51,1	41,9	
100	71,2	70,9	71,1	35,8	18,9	12,3	87,3	86,9	87,2	66,7	53,5	49,5
80	100	100	100	50,8	26,4	16,8	100	100	100	76,7	61,1	55,4
50				100	51,8	32,5				100	79,0	69,7
30					100	63,8					100	87,2
20						100						100

Källa: SOS, Skattetaxeringarna.

år 1946 eftersom 80 000 kr. år 1964 motsvarar ungefär 40 000 kr. i 1945 års penningvärde. De tidigare åren tas de minsta förmögenheterna bort. För år 1945 t.ex. reduceras taxeringsenheternas antal med 56 % (se tabell 6: 2) och förmögenhetssumman med 23 %. Tyvärr är dessa korrigeringar inte fria från approximationer.

Också efter korrigeringen för skattestreckets och prisnivåns höjningar under efterkrigstiden kvarstår intrycket av stor stabilitet i de stora förmögenheternas fördelning. Fördelningarnas utseende åren 1945, 1950 och 1964 framgår av diagram 6: 1 och 6: 2 samt tabell 6: 4b. Som synes har de små förändringar som ägt rum gått i utjämn-

Med minst förmögenhet
(tusen kronor)

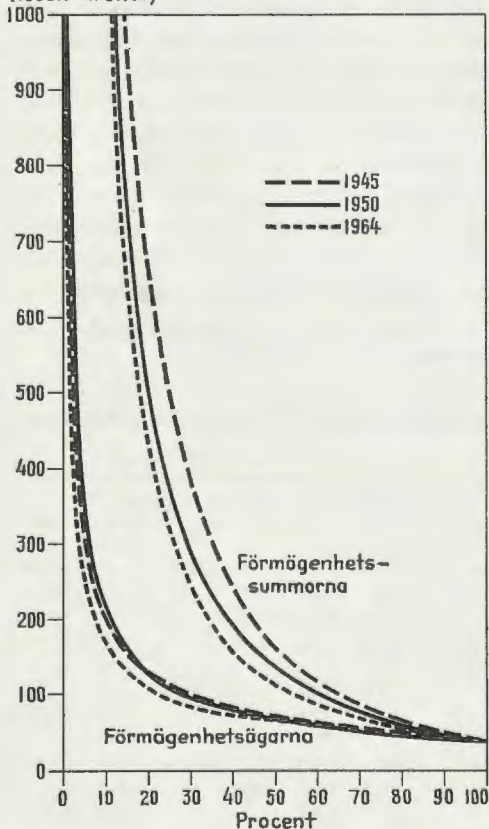

Diagram 6: 1. Procentuell andel av förmögenheterna över 40 000 kr och deras andel av förmögenhetssumman åren 1945, 1950 och 1964. Kumulativa fördelningar. 1945 års priser

Andel av förmögenheterna, procent

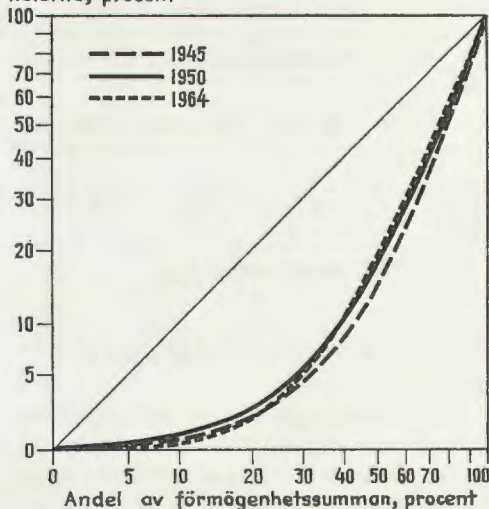

Diagram 6: 2. Procentuell andel av förmögenheterna (ordnad efter fallande förmögenhet) samt deras procentuella andel av förmögenhetssumman åren 1945, 1950 och 1964. Kumulativa fördelningar. Logaritmiska skalor.

de riktning under perioden som helhet, men snarast mot ökad ojämnhet under periodens senare del. Både de 25 respektive 50 procenten rikaste (bland de medtagna taxeringsenheterna) hade således en större andel av förmögenhetssumman år 1945 än år 1964, medan de allra rikaste hade mindre andel av förmögenhetssumman år 1950 än både år 1945 och år 1964. Variationer i aktiekurserna torde utgöra en av förklaringarna till denna utveckling. Aktiekursernas nedgång efter 1964 kan därför ha medfört att förmögenhetsfördelningen blivit något mindre ojämn under de senaste åren. Hur förmögenhetsfördelningen påverkas av fastighetstaxeringarna är svårt att uttala sig om.

I det absoluta toppskiktet är fördelningarna svårare att jämföra utan alltför stor felrisk. Uppgifterna för de 1, 2 respektive 5 procenten rikaste är mycket osäkra. Så långt dessa uppgifter alls kan sägas ge uttryck åt förändringar i förmögenhetsfördelningen, anger de en tendens mot utjämnning i hela fördelningen utom i fråga om den 1 procenten rikaste. Utvecklingen mot

Tabell 6: 4 b. Andel av förmögenheterna och deras motsvarande andel av förmögenhetssumman åren 1945, 1950 och 1964¹. Taxeringsenheter, procenttal.

Andel av förmögenheterna	Motsvarande andel av förmögenhetssumman		
	år 1945	år 1950	år 1964
1 % rikaste	(15)	(13)	(16)
2 » »	(21)	(18)	(20)
5 » »	(33)	(29)	(30)
10 » »	44	40	39
25 » »	62	58	56
50 » »	79	76	75

Källa: tabellerna 6: 2 och 6: 4 a.

¹ Endast förmögenheter som i 1945 års penningvärde överstiger 40 000 kr. är medtagna. Förmögenheterna är ordnade efter fallande förmögenhetsvärde. Tal inom parentes är uppskattade med större felrisk än de övriga.

ökad jämnhet synes ha varit helt och hållet koncentrerad till periodens första år (se dock ovan). Denna slutsats kommer man också till vid en jämförelse av talen för åren 1960 och 1964 i tabell 6: 4a.

Man måste emellertid komma ihåg att de anförda procenttalen endast gäller ett fåtal av taxeringsenheterna. För att få en uppfattning om hur den totala förmögenhetsfördelningen utvecklats måste man även un-

dersöka taxeringsenheter som ej redovisar skattepliktig förmögenhet. Härför finns endast de uppgifter som insamlades vid folkräkningarna t. o. m. 1950 samt vid Konjunkturinstitutets sparundersökningar 1955, 1957 och 1958. För 1960-talet föreligger inga tillgängliga data av detta slag.

Av tabell 6: 5 framgår vissa karakteristika i förmögenhetsägarnas (ej taxeringsenheternas) fördelning på olika förmögenhetsklasser åren 1945 och 1951. (Dessutom har några data för 1957 och 1958 tagits med. Dessa är inte helt jämförbara med de övriga, eftersom de dels är beräknade för taxeringsenheter, dels framkommit på annat sätt än folkräkningarnas uppgifter.) Av de i tabellen angivna talen är de som avser år 1951 mest relevanta i detta sammanhang.

Vid slutet av detta år redovisade 2,16 milj. personer tillgångar och/eller skulder. Detta innebär att endast ca 43 % av samtliga personer över 20 år redovisade förmögenhet vid denna tidpunkt. År 1930 och 1945 var denna siffra lägre, nämligen 21 % respektive 34 %. Flertalet icke redovisande personer skulle sannolikt ha förts till de lägre förmögenhetsklasserna om de redovisat sina förmögenhetsställningar. I tabellen har därför också en korrigerad samman-

Tabell 6: 5. Antalet personer med förmögenhet fördelade efter nettoförmögenhetens storlek.

Nettoförmögenhet (tusen kr.)	Relativ andel, procenttal								
	Antal redovisande personer, 1 000-tal			Av redovisande personer			Av samtliga personer		
	1930	1945	1951	1930	1945	1951	1930	1945	1951
negativ		152	360,5		9,5	16,7		3,2	7,2
0—0,5	386	409	494	45,3	25,7	22,9	88,5*	75,1*	66,6*
0,5—3									
3—5									
5—10	173	214	230,5		13,4	10,7		4,5	4,6
10—20	143,5	305	358,5	20,3	19,1	16,6	4,3	6,4	7,2
20—30	56,5	254	324	16,8	15,9	15,0	3,5	5,4	6,5
30—50	44	102	146,5	6,6	6,4	6,8	1,4	2,2	2,9
50—100	29,5	78	122,5	5,2	4,9	5,8	1,1	1,6	2,5
100—200	12	49	75	3,5	3,1	3,5	0,7	1,0	1,5
200—500	6	16	28	1,4	1,0	1,3	0,3	0,3	0,6
500—1 000	1,6	11	13,2	0,7	0,7	0,6	0,2	0,2	0,3
1 000—	0,85	3	3,3	0,2	0,2	0,2	0,0	0,1	0,1
		0,85	0,85	0,1	0,2	0,04	0,0	0,1	0,0
Summa	853	1 593	2 157	100	100	100	100	100	100

Källa: SOS, Folkräkningarna 1930—1950. * inklusive ej redovisande personer.

Tabell 6: 6. Tillgångar och skulder hos personer med redovisade tillgångar, 1951.

Tillgångar (tusen kr.)	Antal personer (1 000-tal)	Tillgångarnas sammanlagda belopp (milj. kr.)	Därav placerat i realkapital, %	Skuldernas sammanlagda belopp (milj. kr.)	Skuldernas andel av tillgångarna, %
— 5	559,7	1 321	37,1	468	35,5
5— 10	374,4	2 694	51,6	1 042	38,7
10— 20	456,5	6 521	64,4	2 742	42,0
20— 30	234,5	5 680	65,1	2 355	41,5
30— 50	186,2	7 030	65,5	2 675	38,0
50— 70	72,9	4 246	63,2	1 601	37,7
70— 100	47,2	3 877	67,4	1 455	37,5
100— 200	45,3	6 072	69,5	2 439	40,2
200— 500	25,9	7 615	72,0	3 276	43,0
500—1 000	6,8	4 581	81,4	2 299	50,2
1 000—	2,49	5 190	72,9	2 501	48,2
Summa	2 011,8	54 827	67,3	23 130	42,2

Källa: Folkräkningen 1950: VIII.

ställning gjorts, där alla personer för vilka förmögenhetsuppgifter saknas förts till förmögenhetsklassen 0–3 000 kr. Fördelningens snedhet blir genom denna korrektion mera framträdande, om än inte helt korrekt för de lägsta klasserna.

Relativtalen för redovisande och samtliga personer ger emellertid en likartad bild av förmögenhetsfördelningens förändring under perioden 1930–1951. Endast obetydliga förskjutningar har ägt rum. Antalet personer med stor positiv förmögenhet (över 15 000 kr. år 1930, över 20 000 kr. år 1945 och över 30 000 kr. år 1951) har oförändrat utgjort ca 5 % av samtliga förmögenhetsägare. Samtidigt som den totala redovisade skattepliktiga förmögenhetssumman i löpande priser ökade från 19,3 miljarder kr. år 1945 till 21,5 miljarder kr. år 1951 ökade nettoskuldbeloppet för personer med redovisad negativ förmögenhet från 527 miljoner kr. till 1 651 miljoner kr. En av anledningarna till att nettoskuldinnehavarnas antal ökat är att skuldsättningen i form av konsumtionsskulder vid bl. a. avbetalningsköp ökat. Härvid gäller att inte tillgångarna utan enbart skulderna redovisas i förmögenhetsstatistiken.

B:2. Förmögenheternas sammansättning

Taxeringsstatistiken ger inga upplysningar om förmögenheternas spridning på olika pla-

ceringsformer. Data från folkräkningarna 1945 och 1950 ger dock en bild, om än något inaktuell, av de mest karakteristiska dragen i förmögenheternas sammansättning.

Sambandet mellan förmögenhetsägarnas tillgångar och skulder framgår av tabell 6: 6. Den genomsnittliga kvoten mellan skulder och tillgångar varierar mellan 35 och 50 procent i olika tillgångsklasser. Personer med stora tillgångar (bruttoförmögenheter) har högre skuldprocent än andra.

I tabell 6: 7 redovisas tillgångarnas procentuella fördelning på olika placeringsformer i skilda storleksklasser 1945 och 1951. Av tabellen framgår att »annan fastighet» är den viktigaste placeringsformen för samtliga personer med redovisade tillgångar. Jordbruksfastighet m. m. och bankmedel är de närmast främsta placeringsformerna. Av uppenbara skäl har jordbruksfastigheterna minskat något i betydelse från år 1945 till år 1951. Jordbruksfastighet m. m. har störst betydelse för de mellanstora förmögenheterna, medan bankmedel är en avgjort viktigare placeringsform för personer med små tillgångar än för personer med stora tillgångar. Omvänt växer aktier i vikt som placeringsform högre upp på tillgångsskalan, men detta förhållande är något mindre framträdande år 1951 än år 1945. Obligationsinnehavet har, särskilt för de stora tillgångarna, minskat i betydelse som placeringsform.

Tabell 6: 7. Tillgångarnas procentuella fördelning på olika placeringsformer i skilda storleksklasser 1945 och 1951. Förmögenhetsägare.

Tillgångar (tusen kr.)	Jordbruks- fastighet m. m.		Annan fastighet		Rörelse m. m.		Bank- medel		Obligationer		Andra fordringar		Aktier i sv. aktiebolag		Ej tax. barns förmögenhet		Andra tillgångar	
	1945	1951	1945	1951	1945	1951	1945	1951	1945	1951	1945	1951	1945	1951	1945	1951	1945	1951
— 5	11,8	8,2	21,2	23,5	3,4	3,6	50,0	49,2	3,5	3,2	3,5	3,5	1,6	1,9	0,3	0,7	4,7	6,2
5—10	24,9	16,0	30,6	30,0	3,8	4,0	31,0	36,4	2,0	1,9	3,6	3,9	1,7	1,5	0,3	0,4	2,1	5,9
10—20	25,8	20,0	39,6	38,7	3,2	4,0	21,4	26,9	1,9	1,5	3,8	4,4	2,2	1,7	0,3	0,3	1,8	2,5
20—30	30,4	23,1	29,6	33,7	4,5	5,3	22,0	25,6	2,3	2,0	5,2	5,0	3,2	2,9	0,5	0,5	2,3	1,9
30—50	31,7	29,5	24,0	24,2	5,5	6,9	21,2	22,9	2,8	1,7	7,3	8,1	4,8	4,9	0,4	0,7	2,3	1,1
50—100	26,0	23,2	23,1	21,9	5,7	9,9	19,5	18,1	3,9	1,8	8,2	10,6	10,7	10,2	0,6	1,0	2,3	3,3
100—200	16,8	17,2	27,6	24,2	5,6	10,9	12,4	12,5	5,6	2,6	9,9	11,5	18,6	17,2	0,7	1,2	2,8	2,7
200—500	8,9	9,2	34,2	29,9	4,2	8,4	6,7	8,1	4,8	2,6	10,2	13,8	27,4	24,5	0,6	1,0	3,0	2,5
500—	15,9	8,1	25,1	28,1	2,1	5,7	5,0	3,6	3,7	1,7	8,4	11,3	37,2	35,0	0,1	0,4	2,5	6,1
Samtliga	21,9	17,6	28,9	28,3	4,2	7,1	17,0	17,6	3,4	2,0	7,2	9,1	14,5	14,3	0,4	0,7	2,5	3,3

Källa: se tabell 6: 6.

Tabell 6: 8. Procentuell fördelning av hushåll med nettoskuld resp. nettofordran efter innehavet av total nettoförmögenhet och reala tillgångar. 1958.

Finanskapital	Nettoförmögenhet (tusen kr.)								Innehav av reala tillgångar (tusen kr.)								Antal hushåll (milj.)
	0— neg	1— 1	5— 5	— 10	20 20	50 50	— —	Sum- ma	0— 1	1— 5	5— 10	— 20	— 50	50 —	Sum- ma		
Hushåll																	
med Nettoskuld	37	1	3	6	9	26	18	100	48	13	11	13	12	3	100	1,0	
Skuld = fordran	0	88	6	2	1	3	0	100	100	0	—	—	—	—	100	0,3	
Nettofordran	0	25	27	14	11	12	11	100	81	8	4	5	2	0	100	2,4	
Samtliga	10	23	19	11	10	15	12	100	73	9	6	7	4	1	100	3,7	

Källa: Indexlän, SOU 1964: 2.

Ett karakteristiskt drag i förmögenheter-
nas sammansättning är den starka »speciali-
sering» ifråga om placeringsform som kän-
netecknar de enskilda förmögenheterna. Om
man bortser från den förmögenhet som till-
hör den redovisandes barn m. m., var år
1951 55 % av de enskilda tillgångsmassorna
placerade i ett enda slags objekt. Ytterligare
37 % var placerade i 2–3 objekt. Även när
förmögenheten är placerad i flera objekt är
emellertid oftast ett av dessa helt domine-
rande. Längst ned på tillgångsskalan är det
i regel *bankmedel*, i mellanskiktet *fastighet*
och överst *aktier* (och annan fastighet). De
större förmögenheterna är oftare än de små
spridda på flera placeringsformer.

Av personernas redovisade skulder år
1951 utgjorde inteckningsskulder 14,7
miljarder kr. eller 60 % av de totala skulder-
na. Andra låneskulder uppgick till 4,3 mil-
jarder kr., varuskulder till 1,9 miljarder kr.
och skatteskulder till 0,6 miljarder kr. Det
är bl. a. låneskulder som växande andel för
personer med större tillgångar som förklarar
den högre totala skuldprocenten för dessa
kategorier än för förmögenhetsägarna som
helhet. Detta förhållande framgår också av
konjunkturinstitutets sparundersökningsma-
terial för år 1958. I tabell 6: 8 redovisas
hushållens finansiella förmögenhetssituation
i relation till nettoförmögenhet och innehav
av reala tillgångar (= fysiskt realkapital +
finansiellt »realkapital»).

Av landets 3,7 miljoner hushåll hade ca
2,4 miljoner positivt finanskapital, ca 1 mil-

jon negativt finanskapital samt ca 0,3 miljo-
ner balanserande fordringar och skulder.
Det framgår av tabellen att det råder ett
klart samband mellan finanskapitalställning-
en och den totala nettoförmögenheten. Det
finns således proportionsvis betydligt fler
hushåll med negativt finanskapital i förmö-
genhetslägena över 20 000 kr. än bland
samliga hushåll. I förmögenhetslägena un-
der 10 000 kr. är däremot andelen hushåll
med positivt finanskapital relativt sett större.
Vidare framgår det att ett stort realkapital-
innehav i stor utsträckning kombineras med
finansiella skulder samt att hushåll med po-
sitivt finanskapital genomsnittligt äger lite
realkapital.

B: 3. Förmögenhetsfördelningen inom närings- och yrkesgrupper

Den svenska ekonomins utveckling under
efterkrigstiden har kännetecknats av en
snabb ökning av levnadsstandard och en
omfattande förändring av näringslivets
struktur. Yrkesfördelningen har ändrats
genom att andelen företagare sjunkit från
ca 16 % år 1948 till ca 10 % år 1964,
medan gruppen icke yrkesverksamma ökat
med något mera. Andelen anställda har så-
lunda varit ungefär konstant, ca 73 %. Den-
na process motsvaras endast i mindre grad
av en förändring i förmögenhetssummans
fördelning och förmögenhetsägarnas närings-
och yrkestillhörighet.

Förmögenheternas fördelning efter ägar-

Tabell 6: 9. Antalet förmögenheter över viss minimigräns, fördelade efter ägarens närings- och yrkestillhörighet. Taxeringsenheter. Löpande priser.

Yrkesställning och näringsgren	över 1 000 000 kr.				över 500 000 kr.				över 80 000 kr.	
	1964	1960	1955	1948	1964	1960	1955	1948	1964	1960
<i>Företagare</i>										
Jordbruk med binär.	358	319	201	121	1 199	1 038	545	277	60 974	53 755
Byggnadsverksamhet	32	22	8	40	114	80	57	143	2 557	2 074
Industri och hantverk i övr.	77	58	50		240	225	188		6 113	5 483
Samfärdsel	15	12	9	6	35	24	26	16	2 689	1 987
Handel	155	159	99	58	617	578	401	224	14 692	14 227
Fria yrken	54	43	22	14	224	161	103	65	2 630	2 300
Övriga	6	3	4	6	17	22	9	15	261	287
<i>Anställda</i>										
Jordbruk med binär.	20	11	5	2	51	34	26	13	2 563	1 487
Byggnadsverksamhet	52	19	15	116	166	95	53	419	6 033	3 036
Industri och hantverk i övr.	440	288	190		1 247	915	580		18 813	11 418
Samfärdsel	43	33	28	18	120	103	64	51	3 786	2 307
Handel	435	281	179	112	1 384	951	604	358	17 486	12 096
Allmän förvaltningstjänst	196	129	59	24	801	522	257	139	16 116	10 583
Fria yrken	31	19	5	7	100	68	30	21	1 434	937
Husligt arbete	2	—	—	—	7	3	—	1	338	195
Övriga	8	1	3	2	27	5	9	11	318	142
Summa företagare	697	616	393	245	2 446	2 128	1 329	740	89 916	80 113
Summa anställda	1 227	781	484	281	3 903	2 696	1 623	1 013	66 887	42 201
Icke yrkesverksamma	1 242	863	535	262	3 970	3 028	1 910	1 004	60 116	46 237
Samtliga	3 166	2 660	1 412	788	10 319	7 858	4 862	2 757	216 919	168 551

Källa: SOS, Skattetaxeringarna.

nas ställning i näringslivet redovisas i tabell 6: 9 och 6: 10. Där anges antalet förmögenheter över 1 milj. kr., $\frac{1}{2}$ milj. kr. och 80 000 kr. (utan korrektion för penningvärdeförändringen) som tillfaller de olika ägargrupperna.

Som synes dominerar gruppen företagare i de lägsta (skattepliktiga) förmögenhetsklasserna – upp till 500 000 kr. – men företagarnas andel har minskat till förmån för grupperna anställda och icke yrkesverksamma.¹¹ De allra största förmögenheterna tillfaller i ökad utsträckning främst de icke yrkesverksamma medan gruppen anställdas andel vuxit snabbast inom hela förmögenhetsmassan.

Det bör observeras att uppdelningen av yrkesverksamma i företagare och anställda i många fall endast är av formell natur. Bland de anställda ingår ofta företagsledare, vilka har räknats som anställda i av dem själva till betydande del ägda aktiebolag. Den omfattande bolagsbildningen under se-

nare år kan därför antas vara en bidragande orsak till förskjutningen från företagare till anställda.

Gruppen icke yrkesverksamma omfattar bl. a. pensionärer, änkor och studerande. Den numerära ökningen för dess kategorier i samhället som helhet får givetvis återverkningar på deras andel av de skattepliktiga förmögenheterna.

Att gruppen anställda i allmän förvaltningstjänst med över 500 000 kr i förmögenhet ökat sin andel från 5 % till närmare 8 % är kanske ägnat att förvåna, även om denna grupp i samhället i sin helhet är växande. Under periodens tidigare del gjorde sig gruppens tillväxt mest märkbar i klassen över 1 milj. kr. medan den under periodens senare del vuxit i ungefär samma takt i alla förmögenhetsklasser.

Under 1960-talets första del är det fram-

¹¹ Andelen företagare minskar dock långsammare bland förmögenhetsägarna än bland befolkningen som helhet.

Tabell 6: 10. Antalet förmögenheter över viss minimigräns, fördelade efter ägarens närings- och yrkestillhörighet. Procenttal. Löpande priser.

Yrkesställning och näringsgren	Andel förmögenheter, procenttal									
	över 1 000 000 kr.				över 500 000 kr.				över 80 000 kr.	
	1964	1960	1955	1948	1964	1960	1955	1948	1964	1960
<i>Företagare</i>										
Jordbruk med binär.	11,3	14,1	14,2	15,4	11,6	13,2	11,2	10,0	28,1	31,9
Byggnadsverksamhet	1,0	1,0	0,6	5,1	1,1	1,0	1,1	5,2	1,2	1,2
Industri och hantverk i övrigt	2,4	2,6	3,5		2,3	2,9	3,9		2,8	3,3
Samfärdsel	0,5	0,5	0,6	0,8	0,3	0,3	0,5	0,6	1,2	1,2
Handel	4,9	7,0	7,0	7,4	6,0	7,4	8,2	8,1	6,8	8,4
Fria yrken	1,7	1,9	1,6	1,8	2,2	2,0	2,1	2,4	1,2	1,4
Övriga	0,2	0,1	0,3	0,8	0,2	0,3	0,2	0,5	0,1	0,2
<i>Anställda</i>										
Jordbruk med binär.	0,6	0,5	0,4	0,3	0,5	0,4	0,5	0,5	1,2	0,9
Byggnadsverksamhet	1,6	0,8	1,1	14,7	1,6	1,2	1,1	15,2	2,8	1,8
Industri och hantverk i övrigt	13,9	12,7	13,5		12,1	11,6	11,9		8,7	6,8
Samfärdsel	1,4	1,5	2,0	2,3	1,2	1,3	1,3	1,8	1,7	1,4
Handel	13,7	12,4	12,7	14,2	13,4	12,1	12,4	13,0	8,1	7,2
Allmän förvaltningstjänst	6,2	5,7	4,2	3,0	7,8	6,6	5,3	5,0	7,4	6,3
Fria yrken	1,0	0,8	0,4	0,9	1,0	0,8	0,6	0,8	6,6	5,6
Husligt arbete	0,1	—	—	—	0,1	0,0	—	0,0	0,2	0,1
Övriga	0,3	0,0	0,2	0,3	0,3	0,1	0,2	0,4	0,1	0,1
Summa företagare	22,0	27,3	27,8	31,1	23,7	27,1	27,3	26,8	41,4	47,5
Summa anställda	38,8	34,6	34,3	35,7	37,8	34,3	33,4	36,7	30,8	25,0
Icke yrkesverksamma	39,2	38,2	37,9	33,2	38,5	38,6	39,3	36,4	27,8	27,5
Samtliga	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Källa: se tabell 6: 9.

för allt de icke yrkesverksamma och anställda som ökat sina andelar av de skattepliktiga förmögenheterna, dvs. förmögenheter överstigande 80 000 kr. Jordbruksföretagarna svarar för drygt hälften av företagarnas relativa tillbakagång i detta skikt. Samtliga näringsgrenar uppvisar stagnation eller minskningar på företagsidan och ökningar för de anställda.

Denna tendens är inte lika enhetlig för de större förmögenhetsvärdena. Om fria yrken, allmän förvaltningstjänst och icke yrkesverksamma undantages förekommer både ökningar och minskningar för samtliga näringsgruppers representation i de olika förmögenhetsklasserna. Det är endast inom handeln som företagarnas relativa minskning ej i någon klass helt uppvägs av de anställdas relativa ökning.

B:4. Miljonärerna

Det har tidigare framgått att andelen miljonärer bland förmögenhetsägarna varit mycket liten och i stort sett oförändrad under efterkrigstiden. Vid utgången av år 1964 fanns enligt taxeringsstatistiken 3 166 miljonförmögenheter i landet. Andelen miljonärer bland taxeringsenheterna med skattepliktig förmögenhet har varit ungefär oförändrad om hänsyn tas till prisnivåns ökning. 1964 var miljonärernas sammanlagda nettoförmögenhet 5 031 milj. kr. vilket utgjorde 18 % av det totala (skattepliktiga) förmögenhetsvärdet.

I taxeringskalendern 1965 har 2 679 miljonförmögenheter, varav 147 tillhörande dödsbon kunnat identifieras. (Uppgifterna avser slutet av 1964 för förmögenhetsägare i Stockholms stad och ett år tidigare för öv-

riga förmögenhetsägare. Förmögenhetsbeloppen beräknas på grundval av den debiterade förmögenhetsskatten). Taxeringsstatistikens motsvarande totalsiffra är 2 765, varför överensstämmelsen är tämligen god.¹² Den största privatförmögenheten uppgick till 62,5 milj. kr. Tio personer hade nettoförmögenheter på över 20 milj. kr. I förmögenhetslägena 15–19 milj., 10–14 milj. och 5–9 milj. befann sig 11, 34 resp. 122 personer. 1 913 eller 71 % av miljonförmögenheterna översteg inte 2 milj. kr. Den geografiska fördelningen av miljonförmögenheterna är mycket ojämn. 43 % av miljonärerna är sålunda hemmahörande i Stockholms stad och län. »Miljonärstätheten» var 1963 i Stockholms stad 96 per 100 000 invånare och i Stockholms län 54. Också övriga storstadsområden har hög miljonärstäthet medan bl. a. norrlandslänen antalet miljonärer per 100 000 invånare inte översteg tio.

B: 5. Icke-personliga förmögenheter

De icke-personliga förmögenheternas omfattning och fördelning skall här beröras endast mycket kortfattat. Med icke-personlig förmögenhet avses både offentlig förmögenhet och förmögenhet i självständiga stiftelser och fonder.

Den beskrivning av förmögenhetsfördelningen som lämnats har uteslutande avsett fördelningen mellan fysiska personer. Denna begränsning har valts med tanke på att företagens och andra juridiska personers tillgångar och förmögenhet i regel kan återföras på personliga förmögenheter. Man kan emellertid inte bortse från att det förutom stat och kommun finns ett stort antal juridiska personer, som är självständiga ägare till förmögenhet.

I många länder är både privatpersoner och det allmänna betydande förmögenhetsägare. Vid sidan härav finns emellertid förmögenhetsmassor, som kan betecknas som »självständiga» därigenom att inga privatpersoner och inte heller staten (eller kommunerna) kan göra anspråk på dem. Förmögenhetsmassorna förvaltas oftast av fon-

der och stiftelser eller är satta under förvaltning av föreningar eller andra organ utan personligt eller offentligt ekonomiskt delägarskap.

Oftast är dessa förmögenheter bildade för att ekonomiskt gynna en viss grupp av personer. Intressenterna har emellertid inte möjlighet att göra anspråk på förmögenheten. Om en person lämnar intressentkretsen går han också förlustig de förmåner, som förmögenhetsmassan kan ge honom. Han har å andra sidan i regel också mycket små möjligheter att påverka dispositionen av förmögenhetsmassan. Förvaltningen är i stället reglerad genom lagstiftning, stadgar, stiftelseurkunder e. d.

Gränserna mellan å ena sidan privat och offentlig förmögenhet och å andra sidan självständiga förmögenhetsmassor är emellertid diffus. Äganderätten till vissa typer av privata förmögenheter kan vara begränsade på olika sätt. Detta gäller exempelvis de ömsesidiga försäkringsbolagens och vissa ekonomiska föreningars tillgångar. Vidare finns ett stort antal pensionsstiftelser, allmänna pensionsfonden, av kommuner bildade bostadsstiftelser m. m., som tillsammans har mycket stora tillgångar men samtidigt har stora utbetalningsförpliktelser, som regleras av lagstiftning eller avtal.

Den offentliga förmögenheten

Ökningen i den offentliga verksamheten har bl. a. fört med sig en ökad realkapitalbildning inom den offentliga sektorn. Genom sitt engagemang bl. a. i fråga om bostadsfinansieringen har staten också skaffat sig betydande finansiella tillgångar. Mot de ökade tillgångarna står dock också en ökning av upplåningen. Under efterkrigstiden har statskulden vuxit från 11,2 miljarder 1946 till 19,3 miljarder kr. 1964. Tillgängligt material medger inte en kartläggning av den offentliga förmögenhetens storlek och tillväxt.

Tillgångarna hos fonder, stiftelser m. m. där staten och kommunerna har ett stort inflytande över *förvaltningen* har vuxit mar-

¹² Differensen förklaras bl. a. av att skatt i vissa fall beräknas på ett reducerat förmögenhetsbelopp. Jämför talet för år 1963 i tabell 6: 2.

kant. Utan jämförelse viktigast i detta avseende är allmänna pensionsfonden, vars tillgångar i slutet av år 1965 uppgick till drygt 10 miljarder kr. och 1970 beräknas ha tredubblats.

Övriga icke-personliga förmögenheter

Övriga icke-personliga förmögenheter utgörs av ett mycket stort antal självständiga förmögenhetsmassor, där bestämmanderätten utövas av enskilda, organisationer, samman slutningar etc. De tillgängliga uppgifterna om dessa förmögenheters antal, storleksfördelning och betydelse i olika hänseenden är emellertid mycket sparsamma. Karakteristiskt är bl. a. mångfalden av förvaltningsformer, som försvårar en kartläggning. Till detta medverkar också i hög grad att registreringsbestämmelser av tvingande natur ofta saknas och att stiftelser och organisationer i många fall är helt eller delvis undantagna från beskattning.

Det finns ett betydande antal äldre självständiga förmögenhetsmassor, som vanligen förvaltas av skolor, universitet och kyrkliga organ. Dessa fonder har i regel tillkommit genom donationer. Av långt större ekonomisk betydelse är emellertid de fonder och stiftelser för olika allmännyttiga ändamål som uppstått genom donationer och kontrolleras av vissa bestämda personkretsar. Det främsta exemplet härpå är Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse. Dessa stiftelser har härigenom fått stor betydelse för inflytandet över åtskilliga av landets största företag. Under senare år har skett flera sådana överföringar av stora förmögenheter i samband med generationsskiften. Dessa överföringar stimuleras av skattesystemets utformning (se ovan).

Flera stora fonder har tillkommit genom insamlingar. Kungafonderna och vissa välgörenhetsorganisationers fonder är exempel på detta. Under senare år har bildats flera fonder inom den statliga sektorn, bl. a. riksbanksfonden.

Arbetsmarknadsorganisationernas konfliktfonder och andra fonder uppgår till betydande belopp. Medlemsorganisationerna inom LO redovisar t. ex. en förmögenhet på

nära 1 miljard kr. år 1966 varav huvudparten (750 milj. kr.) finns hos fackförbunden. Arbetsgivareföreningens fonder är mindre (ca 300 milj. kr.) bl. a. beroende på att en del av den ekonomiska konfliktberedskapen har formen av garantiförbindelser från medlemsföretagen. Av samma storleksordning är TCO-organisationernas sammanlagda fonder. På motsvarande sätt förvaltar övriga tjänstemannaorganisationer och andra fackliga organisationer betydande tillgångar. De fackliga organisationerna är beroende av att hålla en hög likviditet. Placeringar har därför i stor utsträckning skett på bankräkning, i obligationer och i kortfristiga lån. Särskilt under senare år har dock intresset ökat för placeringar i mera värdebeständiga tillgångar, bl. a. aktier. Så har t. ex. Arbetsgivareföreningen, Industritjänstemannaförbundet och Metallindustriarbetareförbundet inte oväsentliga placeringar i börsnoterade aktier.

De för undervisning och forskning, sociala ändamål och andra allmännyttiga ändamål avsedda stiftelserna och fonderna uppvisar en mycket oenhetlig struktur. Såväl mycket stora, t. ex. Nobelstiftelsen samt Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse, som mycket små förmögenhetsmassor finns representerade. Förvaltningsprinciperna är högst växlande. Många formellt självständiga förmögenhetsmassor kan ha gemensam förvaltning. Universiteten, de vetenskapliga samfundet, vissa borgerliga och kyrkliga kommuner förvaltar ett mycket stort antal fonder. Ett annat exempel på gemensam förvaltning utgör riddarhusdirektionens allmänna fond, som utgör den centrala förvaltningen av ca 300 släktfonder.

Några enhetliga principer för kapitalets placering torde vara svåra att finna. Ibland kan det finnas föreskrifter i stiftelsehandlingar, som är bindande för förvaltaren. Vissa större stiftelser utgör, som tidigare nämnts, sammanhållande länkar i större företagsgrupper. Stiftelsernas medel är då huvudsakligen placerade i dessa företags aktier.

Å andra sidan finns stiftelser och fonder, som eftersträvat riskfördelning och säkra placeringar. I regel är då endast en mindre

del av kapitalet placerat i aktier. I stället utgör fastigheter och guldkantade papper de viktigaste placeringsformerna. En mängd små stiftelser och fonder tillämpar en sådan placeringspolitik. Exempel härpå finns emellertid även hos stora stiftelser. Nobelstiftelsen har således eftersträvat en betydande riskfördelning. Uppemot hälften av dess tillgångar (dagsvärdet) är enligt uppgifter från stiftelsen placerade i obligationer, inteckningslån och till mindre del fastigheter. Aktieplaceringarna är mycket spridda.

C. Inkomstfördelningen

C:1. Fördelningen av den sammanräknade nettoinkomsten

Inkomsttagarnas fördelning efter den skattepliktiga inkomstens (den sammanräknade nettoinkomstens) storlek framgår av tabell 6: 11. De i tabellen redovisade talen omfattar samtliga personer över 16 år, således även sådana, som ej lämnat deklarationsuppgifter. Antalet ej deklarationsskyldiga personer har beräknats som skillnaden mellan totala antalet personer över 16 år och antalet uppgiftslämnande personer. Var och en av dessa ej deklarationsskyldiga personer har tillförts en approximativ inkomstsumma uppgående till hälften av det belopp, som utgör nedre gräns för deklarationsplikten de olika åren. Tabellen måste således läsas med en viss försiktighet. Något utöver en *allmän* uppfattning om inkomstfördelningens utseende och variation medger materialet ej.

Det framgår att antalet personer med deklarerad inkomst har ökat snabbare än den vuxna befolkningen. Andelen under »skattestrecket» tycks stabilisera sig på ungefär 25 procent av den vuxna befolkningen. Förändringarna i yrkesintensitet, de förbättrade pensionsförhållandena, den förlängda utbildningstiden och den högre giftermålsfrekvensen har framför allt bestämt denna utveckling. Andelen personer i yrkesverksam ålder, mellan 25 och 60 år, har minskat. Huruvida andelen med låga inkomster därigenom ökat beror bl. a. på den

relativa betydelsen av den högre giftermålsfrekvensen och de gifta kvinnornas stegrade yrkesintensitet i alla åldrar. I inte ringa grad har de gifta kvinnorna sysselsättning i korttidsarbete, varför andelen med låga årsinkomster är stor i denna kategori. En obetydlig förändring har skett beträffande fördelningen på olika inkomstklasser. Bortsett från att den nominella lönenivån kraftigt höjts – medelinkomsten ökade från 1945 till 1964 med ungefär 400 procent – har relativtalen för de olika klasserna varit tämligen konstanta. Detta framgår tydligare av tabell 6: 12 där andelen av inkomsttagarna och inkomstsumman över vissa minimiinkomster redovisas, samt diagram 6: 4, där Lorenz-kurvor för åren 1945 och 1964 inritats. Man finner t. ex. att de 30 procenten högsta inkomsttagarna har 66–72 procent av inkomstsumman under hela perioden och att de 1 procent högsta inkomsttagarna har 7–9 procent av inkomstsumman (något högre andel vid periodens början än dess slut).

I diagram 6: 4 representeras år 1945 av Lorenz-kurvan a och år 1964 av Lorenz-kurvan b. Eftersom kurvan b förlöper helt innanför kurvan a kan man konstatera att inkomstfördelningen för *samtliga* inkomsttagare (över eller under skattestrecket) blivit jämnare under perioden 1945–1960. Emellertid skulle, om den inritats, en motsvarande Lorenzkurva för något av de mellanliggande åren, t. ex. för år 1955, nästan helt sammanfalla med kurvan för år 1964. Det betyder att det ej har skett någon utjämning av inkomstfördelningen för den kategori och de inkomster som tabell 6: 11 eller 6: 12 avser sedan början av 1950-talet.

Denna tendens skulle kunna förklaras av inkomstskalans ökade spännvidd under perioden. Olika former av underdeklaration, ökad benägenhet att begära icke-monetära förmåner vid högre inkomst på grund av skattesystemets utformning etc. kan i kombination med bl. a. de gifta kvinnornas och andras ökade korttidsarbete och däremot svarande låga inkomster vara tillräckliga anledningar till den antydda utvecklingen. I vilken utsträckning hänsyn skall tas till de allra lägsta inkomsttagarna vid jämförel-

Tabell 6: 12. Andelen inkomsttagare och inkomstsumma över viss minimigräns åren 1945—1964. Procenttal. Löpande priser.

över kr.	Andelen inkomsttagare, %					Andelen av inkomstsumman, %				
	År					År				
	1945	1951	1955	1960	1964	1945	1951	1955	1960	1964
100 000		0,02	0,04	0,07	0,14		0,9	1,0	1,4	1,9
50 000	0,08	0,1	0,2	0,5	0,9		2,4	3,1	4,5	6,8
30 000	0,3	0,4	0,8	2,0	4,4	3,7	5,0	6,6	11,6	18,9
20 000	0,6	1,2	2,4	6,2	15,3	6,4	9,3	13,1	24,5	43,0
15 000	1,1	2,6	5,7	14,5	28,8	9,4	14,5	22,5	42,6	65,0
12 000	1,6	4,7	12,1	24,7	37,2	12,3	20,9	37,0	60,2	75,7
10 000	2,4	8,0	21,0	32,4	42,8	15,5	28,0	53,4	71,1	81,5
8 000	3,9	16,6	31,4	40,0	48,3	20,7	45,3	69,1	79,9	86,1
5 000	12,2	38,4	46,1	51,5	58,7	42,2	77,0	85,1	89,4	92,3
3 000	31,4	52,6	57,2	62,2	68,9	73,6	87,5	92,4	94,8	96,1
samtliga	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Källa: se tabell 6: 11.

ser av detta slag kan diskuteras. Medlemmarna i denna grupp har vanligen det gemensamt att de under ifrågavarande inkomstår haft mer eller mindre tillfälliga inkomstbortfall i samband med militärtjänst, sjukdom, arbetslöshet m. m. Detta framgår av en undersökning som genomfördes av Statistiska Centralbyrån av låginkomsttagarna åren 1958 och 1959. Låg inkomst ansågs i denna undersökning föreligga för ensamstående med högst 6 000 kr. och för äkta makar med tillsammans högst 10 000 kr. i sammanräknad nettoinkomst. Undersökningen omfattade endast personer i åldern 17–66 år, varför de 16-åringar och ålderspensionärer som ingår i uppgifterna ovan ej är med.

Man fann att 52 % av samtliga ensam-

stående (i dessa åldrar) och 21 % av samtliga gifta hade låg inkomst. Av de ensamstående med låg inkomst var $\frac{2}{3}$ i åldern 17–24 år och 60–66 år. För 68 % av de ensamstående och 48 % av de gifta angavs någon av anledningarna i nedanstående tabell till den låga inkomsten.

Hela 80 % av dessa gifta med nedsatt inkomstförmåga var antingen sjuka eller arbetslösa. För de ensamstående var sjukdom och studier de främsta anledningarna till den låga inkomsten. Man kan alltså räkna med att majoriteten av dessa inkomsttagare förutom de deklarerade inkomsterna åtnjuter ej skattepliktiga förvärvsinkomster, såsom de värnpliktigas bidrag och/eller transferinkomster av olika slag.

Huvudparten av de övriga personerna

Särskild anledning till låg inkomst	Personer med låg inkomst			
	Ensamstående		Gifta par	
	Antal	%	Antal	%
Militärtjänst	49 000	9	9 000	6
Studier	155 000	29	4 000	2
Sjukdom	183 000	35	103 000	63
Arbetslöshet	52 000	10	28 000	17
Hushålls- och vårdnadsuppgifter	38 000	7	1 000	1
In- och utträde på arbetsmarknaden	13 000	3	7 000	4
Andra uppgifter eller uppgift saknas	37 000	7	11 000	7
Summa	527 000	100	163 000	100

Källa: SOU 1964: 25 (Nytt skattesystem), sid. 71 f.

Tabell 6: 13. Antalet taxeringsenheter fördelade på inkomstklasser och deras andel av inkomstsumman sedan de lägsta inkomsttagarna eliminerats.

Inkomstklasser kr.	Antal tax. enh. 1 000-tal				Procentuell fördel- ning av tax. enh.				Procentuell fördel- ning av ink.summan			
	År				År				År			
	1948	1955	1960	1964	1948	1955	1960	1964	1948	1955	1960	1964
x ¹ — 6 000	1 238	447	224	89	54,7	17,2	8,3	2,9	34,9	7,6	3,2	0,8
6 000—10 000	741	905	674	568	32,7	34,8	24,8	18,8	35,1	24,8	13,3	7,5
10 000—15 000	187	785	812	634	8,3	30,2	29,9	21,0	14,1	32,2	24,8	13,2
15 000—20 000	49	274	487	607	2,2	10,5	17,9	20,0	5,3	15,5	20,6	17,6
20 000—30 000	30	136	363	696	1,3	5,2	13,4	23,0	4,5	11,0	21,3	28,1
30 000—50 000	13	37	128	355	0,6	1,4	4,7	11,7	2,9	4,7	11,6	23,3
50 000—	5,6	14	26	76	0,02	0,05	1,0	2,5	3,0	3,8	5,2	9,5
Summa	2 264	2 598	2 714	3 025	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ x = 3 000 (1948), = 4 000 (1955), = 4 800 (1960), = 5 400 (1964)

Källa: Skattetaxeringarna för åren 1948, 1960 och 1964. Uppgifter för år 1955 har hämtats ur SOU 1957: 13, Den statliga indirekta beskattningen, bil. 3.

med låg inkomst (245 000 ensamstående och 175 000 gifta par) var yrkesverksamma under större delen av inkomståret. Bland de lågavlönade ensamstående kan nämnas anställda i hushåll, jordbruksarbetare, lärlingar samt butiks- och kontorsanställda. Egna företagare, ofta inom jordbrukssektorn, dominerar bland de gifta paren med låg inkomst. För företagarna i synnerhet, men även för t.ex. anställda i hushåll, gäller att inkomsterna kan variera ganska mycket mellan olika år samt att naturaförmåner ofta taxeras lågt.

En från vissa synpunkter mer relevant bild av inkomstfördelningen erhålls genom att utgå från *taxeringsenheter* i stället för inkomsttagare. Om samboende personer räknas som en enhet ger nämligen deras sammanlagda nettoinkomst ett bättre uttryck för deras gemensamma konsumtionsmöjlighet än om de räknas var för sig. Uppgifter om hur många personer som skall försörjas av taxeringsenhetens inkomst saknas dock varför det inte är möjligt att ta hänsyn till försörjningsbördan. Utesluts vidare taxeringsenheter som ej uppnår en viss minimiinkomst undgår man de problem som hör samman med de låga inkomsterna och deras innebörd.

I tabell 6: 13 redovisas antalet taxeringsenheter samt de procentuella fördelningarna

av taxeringsenheterna och inkomstsumman i olika inkomstklasser. Taxeringsenheter med mindre än 3 000 kr. i sammanräknad nettoinkomst i 1948 års priser har utesluts. Den nedre inkomstgränsen har satts lika med 3 000, 4 000, 4 800 och 5 400 kr. för åren 1948, 1955, 1960 resp. 1964. 25–30 % av samtliga personer över 16 år exklusive gifta kvinnor, har därigenom utesluts. Av dessa har ungefär hälften ingen deklarerad inkomst. Övriga ej medtagna tillhör framför allt de ovan angivna låginkomstkategorierna. Andelen som ej når upp till den här satta inkomstgränsen är sjunkande. Totalt sett har antalet taxeringsenheter ökat avsevärt.

I tabell 6: 14 och i diagram 6: 3 och 6: 4 sammanfattas uppgifterna i tabell 6: 13. Det framgår där att inkomsternas fördelning före skatt ändrats obetydligt. Sålunda hade de 10 respektive 25 procenten taxeringsenheter med högst inkomst ca 27 respektive 47 procent av inkomstsumman (för de medtagna enheterna) både år 1948 och 1964. En viss förskjutning kan emellertid konstateras. De 5 procenten högsta inkomsttagarna hade 16 procent av inkomstsumman år 1964 mot 18 procent år 1948. Ser man på andelen för de 50 procenten högsta inkomsttagarna hade dessa 73 procent av inkomstsumman år 1964 mot 69 procent år 1948. Det

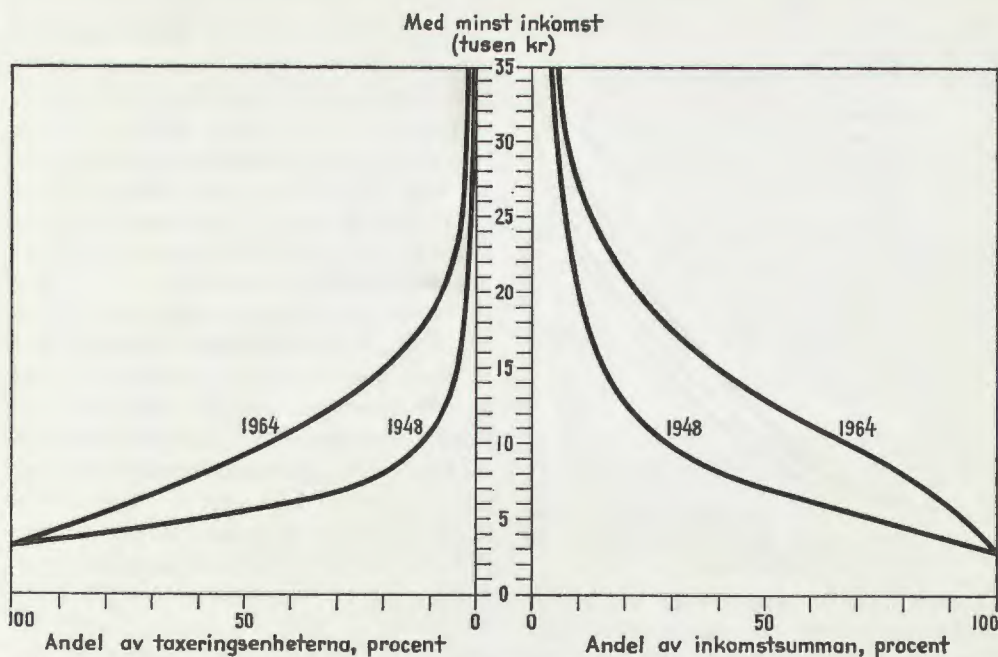

Diagram 6:3. Den procentuella andelen taxeringsenheter med minst 3 000 kr i inkomst och deras andel av inkomstsumman, åren 1948 och 1964, kumulativ fördelning, 1948 års priser.

förefaller alltså som om mellanskiktet ökat sin andel på topp- respektive botten-skiktens bekostnad under perioden. I diagram 6:4 skulle Lorenz-kurvan för år 1955, om den inritats, ha legat mellan kurvorna för åren 1948 och 1964 i diagrammets vänstra del samt ungefärligen sammanfallit med kurvan för år 1948 i diagrammets högra del. En Lorenz-kurva för år 1960 hade likaledes sammanfallit med 1948 års kurva i diagrammets högra del. I den vänstra

delen hade den däremot kommit att sammanfalla med 1964 års Lorenz-kurva. Detta måste tolkas så att inkomstfördelningen var jämnare år 1960 än vad den var både år 1948 och år 1964. Den större ojämnheten beror år 1948 på en mera markant höginkomstklass medan 1964 års ökade ojämnheter främst beror på tillkomsten av många taxeringsenheter med förhållandevis små inkomster.

För hela perioden efter år 1948 gäller

Tabell 6: 14. Den procentuella andelen taxeringsenheter och deras andel av inkomstsumman över viss minimiinkomst.

över kr.	Andel av taxeringsenh.				Andel av inkomstsumman			
	1948	1955	1960	1964	1948	1955	1960	1964
50 000	0,02	0,05	1,0	2,5	3,0	3,8	5,2	9,5
30 000	0,6	1,5	5,7	14,2	5,9	8,5	16,8	32,8
20 000	1,9	6,7	19,1	37,2	10,4	19,5	38,1	60,9
15 000	4,1	17,2	37,0	57,2	15,7	35,0	58,7	78,5
10 000	12,4	47,4	66,9	78,2	29,8	67,2	83,5	91,7
6 000	45,1	82,2	91,7	97,0	54,9	92,0	96,8	99,2
3 000 ¹	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ i 1948 års penningvärde

Källa: se tabell 6: 13.

Andel av
enheterna, procent

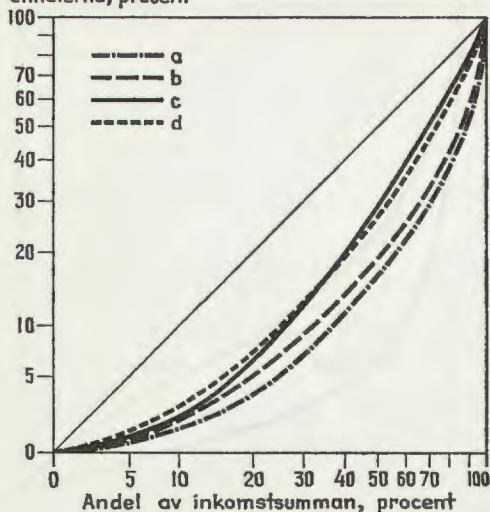

Diagram 6:4. Den procentuella andelen av inkomsttagarna och taxeringsenheterna (ordnade efter fallande inkomst) samt deras procentuella andel av respektive inkomstsumma. Kumulativa fördelningar. Dubbellogaritmisk skala

- a = inkomsttagare år 1945
b = inkomsttagare år 1964
c = taxeringsenheter år 1948 med minst 3 000 kr i inkomst
d = taxeringsenheter år 1964 med minst 5 400 kr i inkomst

att inkomstskalans mellanskikt erhållit en växande andel av den totala inkomstsumman medan de 10 procenten högsta inkomsttagarna och 60–70 procenten lägsta inkomsttagarna erhållit en minskande andel av inkomstsumman.

Det bör observeras att det i dessa uppgifter endast ingår taxeringsenheter med

minst en viss realinkomst. Förklaringen till den observerade förändringen kan därför inte grundas på de inträffade höjningarna av prisnivån. Att en större andel av det totala antalet taxeringsenheter medtagits år 1964 än år 1948 har reala (och ej nominella) orsaker. En av förklaringarna till förändringarna torde vara de gifta kvinnornas ökade förvärvsverksamhet.

För antalet taxeringsenheter med minst 3 000 kr. i sammanräknad nettointkomst i 1964 års priser kan bl. a. konstateras att antalet snabbt ökat: från 2,5 milj. till drygt 4 milj. eller med 60 % från 1945 till 1964 (se tabell 15). Antalet taxeringsenheter med minst 10 000 kr. i inkomst har ungefär fyrfaldigats. Under periodens senare del har andelen i båda de lägsta inkomstklasserna minskat medan framför allt klassen 20 000–30 000 kr. har ökat sin andel av taxeringsenheterna. Även i denna jämförelse kan således spåras de ovan omtalade förskjutningarna i inkomstfördelningen.

C: 2. Inkomsternas sammansättning

Taxeringsstatistiken lämnar uppgifter om hur den sammanlagda inkomstsumman för samtliga inkomsttagare fördelar sig på skilda förvärvskällor. Dessa uppgifter har sammanställts i tabell 6:16.¹³ Som synes har förvärvskällan tjänst kontinuerligt ökat sin andel av de deklarerade inkomsterna. Andelen har stigit från ungefär 77 % år 1945

¹³ Inkomsttagarna innefattar förutom fysiska personer även oskiftade dödsbon och familjestiftelser.

Tabell 6: 15. Taxeringsenheter med minst 3 000 kr. i sammanräknad nettointkomst (1964 års priser).

Inkomstklass, deflaterade kr.	Antal inkomsttagare, 1 000-tal			Relativ fördelning, procent		
	1945	1955	1964	1945	1955	1964
3 000—10 000	1 944	1 527,5	1 538	76	45	38
10 000—20 000	484	1 551	1 623	19	45	40
20 000—30 000	64,5	240	641	3	7	16
30 000—	50,5	95,5	262	2	3	6
Summa	2 543	3 414	4 065	100	100	100

Källa: Skattetaxeringarna.

Tabell 6: 16. Summa deklarerade nettointkomster fördelade efter förvärvskällor åren 1945—1964.

Inkomst- år	Förvärvskällor, procentuell fördelning						Totalt belopp tusen kr.
	Jord- bruks- fastig- het	Annan fastig- het	Rörelse	Tjänst	Tillf. förvärvs- verk- samhet	Kapital	Summa
1945	8,1	1,8	9,1	77,6	3,4	100	12 389,4
1948	7,0	1,3	8,3	80,9	2,5	100	17 865,0
1951	8,0	1,0	7,9	80,8	2,3	100	23 434,1
1955	6,1	0,9	7,6	83,1	2,3	100	32 447,7
1958	4,7	0,7	7,4	85,4	1,8	100	38 151,9
1960	4,5	0,5	7,2	86,0	1,8	100	44 199,8
1963	3,6	0,4	6,3	88,3	1,4	100	57 111,5
1964	3,6	0,1	6,2	88,5	1,6	100	63 289,4

Källa: SOS, Skattetaxeringarna.

till 86–88 % under 1960-talet. Alla andra inkomstkällor har minskat sina andelar av totalsumman. Den största relativa minskningen uppvisar förvärvskällan *annan fastighet*. Av hela den deklarerade inkomstsumman svarar emellertid denna inkomstkälla för en mycket blygsam andel, knappt 2 % vid krigsslutet och mindre än 0,5 % under 1960-talet. Ett förhållandevis stort antal personer med fastighetsinkomster uppvisar nettoförlust i förvärvskällan.

De typiska företagarinkomsterna har kraftigt minskat. Särskilt gäller detta om inkomsterna från *jordbruksfastighet*. Dessa låg fram till år 1952 på ungefär oförändrad nivå, ca 8 %, men har därefter förlorat hälften av sin relativa betydelse. Inkomsterna från förvärvskällan *rörelse* har minskat något mindre under perioden, från ca 9 % till ca 6 %.

Även inkomstkällan *kapital* visar en vitalande andel av totalinkomsterna. Inkomststatistiken underskattar dock denna för-

Tabell 6: 17. Den sammanräknade nettointkomstens procentuella fördelning på förvärvskällor i olika inkomstklasser år 1951. Inkomsttagare.

	Inkomstklasser, 1 000-tal kr.							
Förvärvskällor	—2	2—4	4—6	6—8	8—10	10—15	15—	Samtliga
<i>I procent av totalbeloppet för respektive inkomstklasser</i>								
Jordbruksfastighet	3,0	8,3	10,7	7,1	7,1	9,5	8,3	8,2
Annan fastighet	2,1	1,3	0,8	0,6	0,7	1,2	2,5	1,1
Rörelse m. m.	3,8	5,1	5,6	5,3	6,6	9,9	18,5	8,2
Tjänst	84,7	81,8	81,1	85,8	84,0	76,9	63,3	79,6
Tillfällig förvärvsverksamhet	0,6	0,4	0,2	0,1	0,2	0,6	1,1	0,4
Kapital	5,8	3,1	1,6	1,1	1,4	1,9	6,3	2,5
Samtliga	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>I procent av totalbeloppet för respektive förvärvskällor</i>								
Jordbruksfastighet	1,4	10,1	21,3	20,0	15,1	17,1	15,0	100
Annan fastighet	7,2	11,6	11,7	11,7	10,0	14,9	32,9	100
Rörelse m. m.	1,8	6,3	11,3	14,9	14,2	18,0	33,5	100
Tjänst	4,1	10,2	16,6	24,7	18,4	14,2	11,8	100
Tillfällig förvärvsverksamhet	5,6	8,8	6,4	8,2	9,9	21,5	39,6	100
Kapital	8,8	12,3	10,5	10,3	9,9	11,3	36,9	100
Samtliga	3,8	10,0	16,3	23,0	17,5	14,7	14,7	100

Källa: SOS, Folkräkningen 1950: VII, tab. I.

värsvskällas betydelse. Det gällande schablonavdraget för finansinkomster dras nämligen av i deklarationen *innan* den sammanräknade nettoinkomsten räknas fram. Den viktigaste anledningen till kapitalinkomsternas låga andel över huvudtaget är emellertid det förhållandet att värdestegringsvinster i många fall ej beskattas eller också bokförs under inkomstkällan tillfällig förvärvsverksamhet.

Relationen mellan arbetsinkomster och kapitalinkomster har således förskjutits så att arbetsinkomsternas andel ökat. Hur stor förskjutningen varit kan inte exakt anges. Inkomsten i förvärvskällorna jordbruksfastighet och rörelse utgörs dels av arbetsinkomster, dels av kapitalinkomster och någon exakt fördelning mellan dem kan inte göras. Det förefaller emellertid inte orimligt att räkna huvudparten av dessa inkomster som arbetsinkomster. Av de totala *deklarerade* inkomsterna skulle i så fall arbetsinkomsterna numera utgöra inte mindre än ca 95 % och kapitalinkomsterna endast 5 %.

De olika förvärvskällorna har relativt sett olika betydelse i skilda inkomstklasser och för olika inkomsttagarkategorier. I tabell 6: 17 redovisas den sammanräknade nettoinkomsten uppdelad på inkomstklasser och förvärvskällor. Talen anger procentuell fördelning och avser år 1951. (Några aktuella uppgifter av detta slag saknas.)

I fråga om de olika förvärvskällornas relativa betydelse i olika inkomstklasser, framgår att källan tjänst betyder mindre i de högre inkomstlägena än i de lägre. Kapitalinkomsterna betyder i stort sett mera för personer med högre inkomst än för personer med lägre inkomst, utom i det allra lägsta inkomstskiktet, där kapitalinkomsterna har samma relativa betydelse som i toppskiktet. Förklaringen kan närmast sökas i att ett stort antal gifta kvinnor, studerande m. fl. äger finansiella tillgångar, vars avkastning är deras enda inkomst. Jordbruksinkomsternas andel är relativt jämnt fördelad över hela inkomstskalan, fortfarande bortsett från de allra minsta inkomsttagarna. Inkomsterna från rörelse omfat-

tar totalt lika stor andel som jordbruksinkomsterna, men de är i större utsträckning lokaliserade till inkomstskalan övre del.

Inkomstbeloppen från olika förvärvskällor är ej enhetligt fördelade mellan inkomstklasserna. Större delen av inkomstsumman från jordbruksfastigheter tillfaller sålunda inkomsttagarna med mindre än 8 000 kr. i totalinkomst, medan en tredjedel av inkomsterna från andra fastigheter tillfaller den högsta inkomstklassen. Relationerna mellan inkomsterna av tjänst och rörelse m. m. är på ett liknande sätt oenhetliga. 60 % av inkomsterna från tillfällig förvärvsverksamhet kommer på de två högsta inkomstklasserna, trots att dessa klasser endast svarar för ca 30 % av den totala inkomstsumman. Ungefär hälften av kapitalinkomsterna tillfaller inkomsttagare med minst 10 000 kr. i sammanräknad inkomst.

Hur inkomsterna är sammansatta i olika inkomstklasser och för olika kategorier inkomsttagare har naturligtvis viss betydelse för hur inkomstfördelningen totalt utvecklar sig över tiden. Det hade därför nu varit av stort intresse om de ovan anförda uppgifterna för år 1951 kunnat jämföras med liknande data för 1960-talet, men som känt har den senaste folkräkningen ej omfattat någon inkomststatistik. De enda uppgifter som finns att tillgå från senare år är därför konjunkturinstitutets sparundersökningar. Några uppgifter därför för år 1958 återges i tabell 6: 18. (Det bör observeras att konjunkturinstitutets material framkommit genom intervjuer med urvalspersoner och att slumpfelen kan vara betydande vid en så långtgående specificering, som i tabell 6: 18, där över 100 olika kategorier medtagits.)

De i tabellen redovisade enheterna är taxeringsenheter (hushåll). Förutom förvärvsinkomsterna, som ungefärligen svarar mot de sammanräknade nettoinkomsterna, ges uppgifter om transferinkomsternas fördelning. Som andel av inkomsterna före skatt (ungefärligen totalinkomsterna) har transfereringarna sin största betydelse i de två lägsta inkomstklasserna för alla de tre inkomsttagargrupperna. Transferinkomster-

Tabell 6: 18. Totalinkomst fördelad efter art i olika inkomstklasser och för olika kategorier inkomsttagare enligt sparundersökningarna

Typ av enhet med totalinkomsten uppdelad på komponenter. Procenttal ¹	Inkomst före skatt, 1 000-tal kronor								
	0— 5	5— 10	10— 15	15— 20	20— 25	25— 30	30— 40	40— 50	50—
<i>Enheter som äger jordbruk</i>									
Procentuell fördelning av enheterna	20,5	32,5	19,8	19,1	4,1	1,7	1,2	0,8	0,3
Förvärvsinkomster av									
arbete, %	9,8	26,3	29,1	30,6	13,7	33,1	20,0	—	—
fastighet och rörelse, %	52,5	51,5	60,9	60,7	79,1	61,8	62,7	—	—
kapital, %	4,0	3,0	5,0	2,0	2,7	3,4	10,0	—	—
Transferinkomster m. m., %	33,7	19,2	5,0	6,7	4,5	1,7	7,3	—	—
Totalinkomsten, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Enheter som äger annan rörelse än jordbruk</i>									
Procentuell fördelning av enheterna	9,9 ^a	16,3	24,5	7,5	10,4	4,2	9,3	8,0	9,9
Förvärvsinkomster av									
arbete, %	7,7	6,5	22,7	5,4	19,4	16,6	4,8	9,0	4,5
fastighet och rörelse, %	60,6	66,0	70,0	85,0	72,5	80,1	90,4	88,3	92,5
kapital, %	3,3	7,2	1,9	4,9	4,6	1,4	0,8	0,7	2,2
Transferinkomster m. m., %	28,4	20,3	5,4	4,7	3,5	1,9	4,0	2,0	0,8
Totalinkomsten, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Enheter som ej äger jordbruk eller annan rörelse</i>									
Procentuell fördelning av enheterna	26,6	23,9	23,0	15,2	5,2	2,4	2,4	0,6	0,7
Förvärvsinkomster av									
arbete, %	35,0	70,3	89,2	89,8	87,5	90,5	85,3	85,8	78,6
fastighet och rörelse, %	3,3	1,4	1,7	3,1	5,2	3,5	6,5	4,0	2,0
kapital, %	2,1	4,0	2,0	1,3	1,2	1,8	2,7	4,6	12,6
Transferinkomster m. m., %	59,6	24,3	7,1	5,8	6,1	4,2	5,5	5,6	6,8
Totalinkomsten, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ Procenttalen för inkomsterna anger resp. komponents andel av totalinkomsten i olika inkomstklasser.

^a Inkl. enheter med negativ totalinkomst.

Källa: Hushållens sparande 1958, Meddelanden från Konjunkturinstitutet, serie B: 33, tab. 3: 7.

na tycks dessutom ha något större betydelse i de högsta inkomstlägena än för inkomsterna i övre delen av mellanskiktet. För icke-företagare är transfereringarna den viktigaste inkomstkällan i den lägsta inkomstklassen.

Inkomster av kapital är mera betydande bland jordbrukare än bland andra företagare. För jordbrukarna betyder de relativt mest för den högsta redovisade inkomstklassen, medan de för företagarna i övrigt är av olika betydelse i olika inkomstlägen. För de anställda och icke yrkesverksamma

(grupp 3) är kapitalinkomsterna relativt störst i den högsta inkomstklassen.

Faktorinkomsterna har här uppdelats på arbetsinkomst samt inkomst av fastighet och rörelse. (Som ovan påpekats är uppdelningen inte helt strikt.) Samtliga grupper uppvisar högre relativt för arbetsinkomsterna i inkomstskalans mitt än dess övriga delar. För anställda är arbetsinkomsterna mycket dominerande i alla inkomstklasser utom de två lägsta. För jordbrukarna är en större andel av inkomsten arbetsinkomst än för företagarna i övrigt. Resten av faktorinkoms-

terna har en mera likformig betydelse i alla inkomstlägen för jordbrukare än för andra företagare. För de senare växer andelen inkomster av fastighet och rörelse med ökad totalinkomst.

Av de här påtalade förhållandena framgår att de lägsta och högsta inkomstklasserna från vissa synpunkter har mera gemensamt än de var för sig har med de undre resp. övre klasserna i mellanskiktet. Detta gäller t. ex. om kapitalinkomsternas och transferinkomsternas relativa betydelse. Vidare förefaller mellanskiktet vara relativt homogent vad beträffar de olika förvärvskällornas betydelse.

Vid en tillbakablick på tabell 6:7 angående förmögenheternas placeringsformer finner man en motsvarande överensstämmelse mellan topp- och bottenskiktet vad beträffar fördelningen på fysiska resp. finansiella tillgångar. En viktig skillnad är emellertid att toppskiktet främst placerar i aktier etc. medan bottenskiktet framför allt placerar tillgångarna på bankräkningar. Båda dessa placeringsformers avkastning redovisas i inkomststatistiken under rubriken inkomst av kapital.

C: 3. Fördelningen av de »disponibla inkomsterna»

Från många synpunkter kan det vara intressantare att känna fördelningen av de disponibla i stället för de taxerade inkomsterna. T. ex. gäller detta om man vill se inkomstfördelningen som ett uttryck för de olika individernas (hushållens) relativa ställning från konsumtionsmöjlighetssynpunkt eller om man vill använda inkomstfördelningen som en förklaring till förmögenhetsfördelningens utveckling över tiden. Tyvärr måste man konstatera att de disponibla inkomsternas fördelning inte kan beskrivas med den noggrannhet som vore önskvärd. Den årliga inkomststatistiken ger så summariska sammanställningar om statliga och kommunala inkomstskatter, förmögenhetsskatter, folkpensions- och sjukförsäkringsavgifter m. m. å ena sidan, samt stipendier, sjukersättningar, barnbidrag, vissa pensio-

ner, direkta bidrag av olika former, bostadsbidrag m. m. å andra sidan, att det ej är möjligt att erhålla säkra uppgifter om de disponibla inkomsternas faktiska fördelning under olika år.

I diagram 6: 5 illustreras några pålagors och förmånens inkomstavhängighet (år 1966). I den vänstra delen är skatterna (hela ytor) och avgifter till folkpensionen och sjukersättningarna (streckade ytor) inritade. Inkomsttagarna är uppdelade i tre kategorier: ensamstående utan hemmavarande de med hemmavarande barn under 16 år.

Diagrammets högra del visar inkomstavhängigheten för ett urval sociala förmåner. De hela mörka staplarna anger bostadsbidrag för folkpensionärer och barnfamiljer. Uppdelningen på extra förhöjt, förhöjt, helt och reducerat familjebostadsbidrag redovisas ej. Staplarna 27 och 28 avser helt bidrag till två- resp. sexbarnsfamiljer. Staplarna 18, 19, 21 och 29 avser daghemserättningar och fria ferieresor för barn. Staplarna 23-25 utvisar inkomstavhängigheten för kostnadsfri rådgivning vid rätts-hjälpsanstalt. Övriga staplar avser avdrag för nedsatt skatteförmåga, förvärvsavdrag för kvinnor och studiehjälpsbidrag. Förmåner i samband med s. k. självbyggd tjänstemannavilla och entreprenaduppfört småstugehus är inkomstbegränsade även nedåt, så som staplarna 30 och 31 visar.

Av dessa bidrag är vissa vad beloppet avser mindre betydande, men för den som erhåller bidraget i fråga ändå ofta mycket väsentligt. Detta gäller exempelvis om den kostnadsfria rådgivningen vid rätts-hjälpsanstalt. De bidrag som utgår härför kommer inte att nämnvärt påverka inkomstfördelningen, men väl inkomsternas betydelse för den enskilde, därigenom att bidragsmöjligheten bl. a. skänker trygghet mot oförutsedda händelser, som annars endast tillkommer ägare till förmögenhet av viss storlek. Omvänt är vissa totalt sett betydande bidrag, främst barnbidrag, ej medtagna i diagrammet.

Ett försök har gjorts att beräkna skatte- och socialpolitikens effekt på inkomstfördelningen år 1964. Beräkningarna är syn-

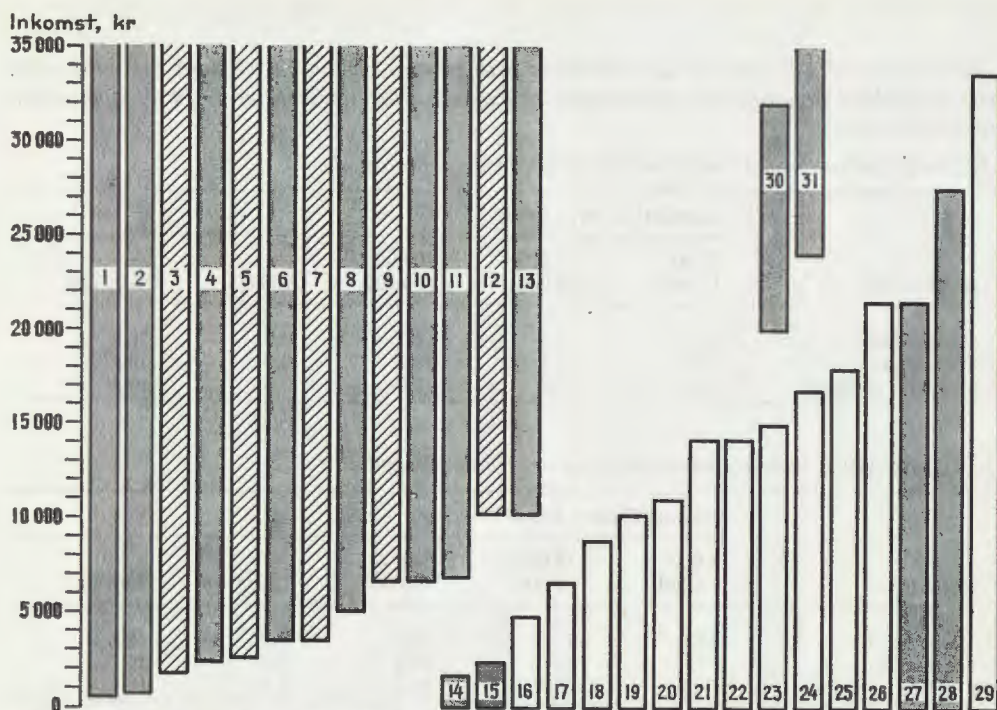

Diagram 6:5. Några inkomstbestämda skatter, avgifter och bidrag enligt gällande bestämmelser

1) Skatteplikt för gift kvinna utan hemmavarande barn under 16 år, 2) dito med hemmavarande barn under 16 år, 3) grundsjukpenningssavgift, 4) kommunal inkomstskatt för ensamstående utan hemmavarande barn, 5) tilläggssjukpenningssavgift, 6) statlig inkomstskatt för ensamstående, 7) folkpensionsavgift för dito, 8) kommunal inkomstskatt för gifta, 9) folkpensionsavgift för dito, 10) statlig inkomstskatt för dito, 11) kommunal inkomstskatt för ensamstående med barn under 16 år, 12) folkpensionsavgift för dito, 13) statlig inkomstskatt för dito, 14) fullt bostadstillägg till ensamstående folkpensionär, 15) dito till gifta folkpensionärer, 16) avdrag för nedsatt skatteförmåga för ensamstående folkpensionärer, 17) dito för gifta folkpensionärer, 18) daghemserättning till ensamstående, 19) dito till gifta, 20) förvärvsavdrag för kvinna med barn under 16 år, 21) ferieresebidrag till barn, 22) husmoderssemesterssubventioner, 23) kostnadsfri rådgivning vid rättshjälpsanstalt för ensamstående, 24) dito för gifta med ett barn, 25) dito för gifta med två barn, 26) studiehjälpsbidrag med över 25 kr./mån., 27) helt familjebostadsbidrag för tvåbarnsfamilj, 28) dito för sexbarnsfamilj, 29) daghemserättning för ensamstående, 30) möjlighet att erhålla s. k. självbyggd tjänstemannavilla (enbarnsfamilj), 31) möjlighet att erhålla entreprenaduppfört småstugehus.

nerligen approximativa och avser endast att belysa storleksordningen av de förskjutningar man kan räkna med när de sammanräknade nettoinkomsternas fördelning korrigeras med skatter, avgifter och vissa bidrag. Någon jämförelse med tidigare år har med hänsyn till beräkningarnas approximativa karaktär ej ansetts möjlig.

I tabell 6:19 redovisas fördelningen av inkomsterna före och efter skatt samt efter skatt och bidrag. På grund av framför allt bidragens varierande inkomstavhängighet har endast en grov klassindelning använts. Inkomsttagarna har uppdelats på ensamstående och samtaxerade.¹⁴ De bidrag som

¹⁴ Uppdelningen har genomförts med hjälp av skattetaxeringarna år 1965 (inkomståret 1964). Där redovisas de samtaxerades antal och sammanlagda inkomstsumma i olika inkomstklasser (tabell 16) och det totala antalet taxeringsenheter, där samtaxerade räknas som en enhet (tabell Å). Antalet ensamstående i varje inkomstklass beräknas som skillnaden mellan klassantalet enligt tabell Å och tabell 16. Därefter jämförs detta antal med antalet inkomsttagare i varje klass för vilka även inkomstsumman redovisas (tabell J). Genom antagandet att de ensamstående har samma relativa andel av inkomstsumman som av antalet i klasserna erhålls de ensamståendes inkomstsummor i olika klasser. Adderas dessa till de samtaxerades inkomstsummor enligt tabell 17 erhålls uppgifter om taxeringsenheternas inkomstsummor i olika klasser. Denna procedur är något omständlig, men ger vad beträffar totalbeloppen tillfredsställande överensstämmelse med taxeringsstatistiken i övrigt.

Tabell 6: 19. Fördelningen av sammanräknad nettoinkomst, inkomst efter skatt och »disponibel inkomst» bland ensamstående, samtaxerade och samtliga taxeringsenheter år 1964. Approximativa beräkningar¹.

A. Fördelningen av inkomstenheterna före skatt och bidrag. Procenttal.

Typ av enhet	Inkomstklasser, kronor				
	3 000— 15 000	15 000— 30 000	30 000— 100 000	100 000—	Samtliga
Ensamstående	61,1	32,5	6,1	0,2	100
Samtaxerade	19,4	51,1	29,2	0,5	100
Samtl. tax. enheter	50,4	37,3	12,0	0,3	100

B. Fördelningen av inkomstsumman före skatt och bidrag. Procenttal.

Typ av enhet	Inkomstklasser, kronor				
	3 000— 15 000	15 000— 30 000	30 000— 100 000	100 000—	Samtliga
Ensamstående	35,1	45,2	17,7	1,9	100
Samtaxerade	7,1	44,6	45,1	3,2	100
Samtl. tax. enheter	24,4	45,0	28,2	2,4	100

C. Medelinkomst i inkomstklasserna före skatt och bidrag. Kronor.

Typ av enhet	Inkomstklasser, kronor				
	3 000— 15 000	15 000— 30 000	30 000— 100 000	100 000—	Samtliga
Ensamstående	8 330	20 150	41 900	151 860	14 500
Samtaxerade	9 620	22 820	40 420	150 390	26 110
Samtl. tax. enheter	8 460	21 080	40 980	151 110	17 470

D. Fördelningen av inkomstsumman efter skatt men före bidrag. Procenttal.

Typ av enhet	Inkomstklasser, kronor ²				
	3 000— 15 000	15 000— 30 000	30 000— 100 000	100 000—	Samtliga
Ensamstående	39,5	44,5	15,0	1,1	100
Samtaxerade	8,5	47,1	42,5	1,9	100
Samtl. tax. enheter	27,6	45,5	25,5	1,4	100

E. Fördelningen av den »disponibla inkomstsumman». Procenttal.

Typ av enhet	Inkomstklasser, kronor ²				
	3 000— 15 000	15 000— 30 000	30 000— 100 000	100 000—	Samtliga
Ensamstående	40,2	44,0	14,8	1,0	100
Samtaxerade	10,8	46,6	40,8	1,8	100
Samtliga tax. enh.	28,4	45,0	25,2	1,3	100

F. Medelinkomst i varje inkomstklass efter skatt och bidrag. Kronor.

Typ av enhet	Inkomstklasser, kronor ¹				Samtliga
	3 000— 15 000	15 000— 30 000	30 000— 100 000	100 000—	
Ensamstående	6 800	14 100	25 100	60 700	10 400
Samtaxerade	11 400	18 500	28 400	65 800	20 300
Samtl. tax. enh.	7 300	15 600	27 000	63 300	13 000

Källa: SOS, Skattetaxeringarna 1965, Statistisk årsbok 1966. SOU 1964: 25, Nytt skattesystem.

¹ Beräkningsmetoderna kommenteras i texten.

² Klassgränser enligt den ursprungliga indelningen.

medtagits är barnbidrag, bostadsrabatter och studiebidrag. Barnbidragen har fördelats likformigt till alla samtaxerade. Bostadsrabbterna har huvudsakligen tillförts samtaxerade i den lägsta klassen. Studiebidragen har antagits tillkomma i första hand ensamstående i lägsta inkomstklassen. Bidragens fördelning är alltså endast mycket grovt uppskattad.¹⁵

Av tabell 6: 19 C framgår att de ensamstående genomsnittligt deklarerar högre inkomst än de samtaxerade i de högre inkomstlägena och omvänt i de lägre. Relativt flera ensamstående har emellertid (se tabell 6: 19 A) lägre inkomst än de samtaxerade.

Fördelningen av inkomstsumman efter skatt (inkl. folkpensions- och sjukförsäkringsavgifter) men före bidrag, tabell 6: 19 D, utvisar en viss utjämning i förhållande till fördelningen av inkomstsumman före skatt och bidrag, tabell 6: 19 B.¹⁶ Beträffande ensamstående växer den lägsta inkomstklassens andel medan för de samtaxerade de båda lägsta inkomstklasserna uppvisar ökningsar av sina andelar. Skatternas inkomstutjämnande effekt är störst för de ensamstående. Genom bidragen stiger de lägre inkomstklassernas andel ytterligare (se tabell 6: 19 E). Den förändring av inkomstfördelningen som denna bidragsfördelning medför är mest märkbar för de samtaxerade, där den lägsta inkomstklassen ökar sin andel med ett par procentenheter.

Enligt beräkningarna är skatte- och socialpolitikens totala effekt på inkomstfördelningen tämligen begränsad. Således fick de

enligt taxeringarna 50 procent högsta inkomsttagarna ungefär fyra procent lägre andel av totala disponibla inkomster än av totala inkomster före skatt och bidrag. Av dessa fyra procent är 3,2 procent hänförliga till skatter och 0,8 procent till bidrag. Den beräknade skatteeffekten kan möjligen vara något för stor. 1952 års kommitté för indirekta skatter fann att skatteuttaget åren 1948 och 1955 medförde en ökning om 1,7 resp. 2,1 procent av de 50 procenten sämst ställdas andel av hushållens inkomster efter jämfört med före skatt.¹⁷

När inkomstpolitiken primärt syftar till att »kapa» de mycket höga inkomsterna och höja standarden för de allra lägsta inkomsttagarna ger emellertid ett mått som det ovan angivna ingen uttömmande beskrivning av inkomstpolitikens effekt. De 0,3 procent av taxeringsenheterna år 1964

¹⁵ Av det totalt medtagna bidragsbeloppet, ca 2 miljarder kr., har ca 1,6 miljarder kr. getts till samtaxerade, så att klasserna nedifrån fått 46 %, 34 %, 19 % resp. 1 % av detta belopp. Bidraget till de ensamstående har i sin helhet tillförts den lägsta inkomstklassen. För de samtaxerade har barnbidragen fördelats proportionellt mot antalet i varje klass.

¹⁶ Vid beräkningen av pålagorna i de olika klasserna har i genomsnitt 15, 25, 33, och 57 % av inkomstsumman före skatt för samtaxerade och 20, 30, 40 och 60 % för ensamstående frändragits i resp. klass. Procentalen har konstruerats med utgångspunkt från de uppgifter om det totala (direkta) skattetrycket i olika inkomstlägen som sammanställts av Allmänna skatteberedningen, SOU 1964: 25, främst kap. 11. Genomsnittsinkomsten i varje klass har varit vägledande. Kontrollräkningar med finare klassindelning har gett god överensstämmelse, men det ligger i sakens natur att uppgifterna är approximativa.

¹⁷ SOU 1957: 13.

Tabell 6: 20. Den direkta transfereringsinkomsternas andel av totalinkomsten år 1958. Taxeringsenheter.

Inkomstklass, kr	Direkta transfereringsinkomster i procent av totala inkomsten		
	Anställda m. m.	Egna företagare	
		Jordbruk	Annan rörelse
— 5 000	59,6	33,7	28,4
5 000—10 000	24,3	19,2	20,3
10 000—15 000	7,1	5,0	5,4
15 000—20 000	5,8	6,7	4,7
20 000—30 000	5,5	3,7	3,0
30 000—50 000	5,5	(7,3)	3,1
50 000—	5,8	.	0,8
Samtliga	24,8	15,7	8,7

Källa: se tabell 6: 18.

med minst 100 000 kr i inkomst hade enligt tabell 6: 19 tillsammans 2,4 procent av totala inkomster före skatt och bidrag. Genom skatter och bidrag minskades dessa taxeringsenheters andel av disponibel inkomst till 1,3 procent, vilket innebär en relativ reduktion på drygt 45 procent. Motsvarande andelar av inkomst före och efter skatter jämte bidrag var 30,6 resp. 26,5 procent för de drygt 12 procent av taxeringsenheterna, som hade minst 30 000 i inkomst (före skat-

ter och bidrag). Detta innebär en relativ reduktion på drygt 13 procent.

För taxeringsenheter med de lägsta inkomsterna är det på grundval av gjorda beräkningar inte möjligt att på samma sätt undersöka inkomstpolitikens effekter. En undersökning från 1958 (tabell 6: 20) visar emellertid att transfereringar utgjorde nära 60 procent av totalinkomsten (inkomst före skatt men efter bidrag) för hushåll med högst 5 000 i inkomst (avser hushåll, som

Tabell 6: 21. Inkomsttagare med skattepliktig förmögenhet i olika inkomstklasser och förmögenhetsägarnas med skattepliktig förmögenhet medianinkomst år 1963 (1948).

Inkomstklasser, kronor	Antal inkomsttagare, 1963 (1 000-tal)	Procentuell andel med skattepliktig förmögenhet		Förmögenhetsklasser, kronor	Antal förmögenhetsägare 1963 (1 000-tal)	Deras medianinkomst, 1963, kr.
		1963	1948			
3 000— 4 000	224,7	1,4	4,1	80 000— 90 000	32,5	14 872
4 000— 5 000	206,2	1,9	3,9	90 000— 100 000	25,9	15 449
5 000— 6 000	186,2	2,9	3,9	100 000— 125 000	43,4	16 662
6 000— 7 000	166,2	4,2	4,7	125 000— 150 000	26,1	18 254
7 000— 8 000	147,5	4,8	6,2	150 000— 175 000	17,0	19 934
8 000— 10 000	272,1	5,0	8,9	175 000— 200 000	11,6	22 012
10 000— 12 000	276,5	4,7	13,0	200 000— 250 000	14,2	25 400
12 000— 15 000	416,0	4,6	20,7	250 000— 300 000	8,1	28 387
15 000— 20 000	601,2	4,6	33,3	300 000— 400 000	8,6	34 123
20 000— 30 000	612,7	5,8	50,5	400 000— 500 000	4,3	40 282
30 000— 50 000	279,0	11,8	70,7	500 000— 750 000	4,6	49 206
50 000— 100 000	40,6	53,6	82,4	750 000— 1 000 000	1,9	59 297
100 000—	7,8	79,1	98,9	1 000 000—	2,6	90 298
Samtliga	3 436,6	5,7	6,1	Samtliga	200,7	19 281

Källa: SOS, Skattetaxeringarna.

ej äger jordbruk eller annan rörelse). I inkomstklassen 5 000–10 000 kr var motsvarande andel för transfereringsinkomster 24 procent.

Det bör framhållas att de direkta penningbidragen endast är en del av den socialpolitiska verksamheten. Värdet av kostnadsfri undervisning, barnbespisning, fri sjukvård m. m. är nödvändigt att uppskatta om olika hushålls *levnadsstandard* skall jämföras.

Det finns små möjligheter att uttala sig om utvecklingen över tiden av disponibla inkomsters fördelning. Det är till en början osäkert hur en sådan utveckling ska definieras. En snedare fördelning av totala inkomstsumman kan exempelvis antingen bero på ökade inkomstskillnader mellan de förvärvsarbetande eller på en ökad andel studeranden och pensionärer i befolkningen. Vidare medför sannolikt exempelvis förändringar på sjukvårdens och utbildningens område att en minskande andel av *privata* disponibla inkomster behöver användas för att finansiera sjukvårds- och utbildningskostnaderna. Noteras kan att utgifter för sociala ändamål ökade från 2 400 mkr år 1948 till 12 500 mkr år 1964. I procent av nettonationalinkomsten steg dessa utgifter från 10,5 procent år 1948 till 16,5 procent år 1964.¹⁸ Hur starkt detta påverkat inkomstfördelningen är omöjligt att uttala sig om. Även här måste hänsyn bl. a. tas till olika demografiska förändringar.

C:4. Sambanden mellan inkomst, förmögenhet och ålder

Inkomsttagarnas förmögenhetsförhållanden respektive förmögenhetsägarnas inkomstförhållanden redovisas i tabell 6: 21.¹⁹ Som man har anledning vänta sig råder ett påfallande samband mellan inkomst och förmögenhet. Av tabellen framgår att andelen inkomsttagare med *skattepliktig* förmögenhet endast uppgår till några få procent i inkomstklasserna upp till 30 000 kr. Därefter ökar andelen mycket snabbt, för att i de högsta inkomstlägena gå mot 100 procent. På grund av prisnivåns förändring under perioden syns detta förhållande tydligare för

1948 än för 1963. Man kan dock, även mätt i reala termer, spåra en viss försvagning av sambandet mellan inkomst och förmögenhet under efterkrigstiden. Inkomsttagarna utan skattepliktig förmögenhet har stärkt sin ställning i de högre inkomstklasserna.

Medianinkomsten i förmögenhetsklasserna över 80 000 kr. framgår också av tabellen. Särskilt i förmögenhetslägena över 200 000 kr. stiger medianinkomsten snabbt. Att medianinkomsten för förmögenhetsägarna tillsammans inte var högre än 19 281 kr. 1963 får tillskrivas det förhållandet att det bland dem finns många icke yrkesverksamma och egna företagare, särskilt inom jordbruket, som inte ligger särskilt högt på inkomstskalan.

I tabell 6: 22 redovisas inkomsttagarnas procentuella fördelning på inkomstklasser i olika åldrar samt deras medel- och medianinkomster år 1964. Den högsta medelinkomsten har inkomsttagarna i åldern 40–50 år. Den högsta medianinkomsten registreras för inkomsttagarna i åldersintervallet 30–35 år. För samtliga åldersgrupper utom 25–30-åringarna gäller att medelinkomsten är högre än medianinkomsten. Medel- och medianinkomsterna växer upp till 50-årsåldern. De lägsta åldrarna är markant lokaliserade till de lägsta inkomstklasserna.

Det råder alltså klara samband mellan ålder, inkomst och förmögenhet. Dessa har man bl. a. vid konjunkturinstitutet försökt klarlägga i samband med sparundersökningarna under 1950-talets senare del. Några uppgifter från dessa undersökningar ges i tabell 6: 23. Det framgår att de finansiella tillgångarna blir genomsnittligt högre vid högre ålder med undantag för högsta åldersklassen. Skulderna och realtillgångarna är störst i medelåldern. Skuldprocenten sjunker med stigande ålder. Bland företagarna är denna tendens mindre påfallande än för de andra kategorierna. Transferinkomsterna betyder mest för den äldsta åldersklassen.²⁰

¹⁸ Statistisk årsbok.

¹⁹ På grund av ändrade kassgränser för år 1964 återges uppgifter rörande år 1963.

²⁰ För jordbrukare och företagare innefattas ej avskrivningar i de redovisade inkomstuppgifterna.

Tabell 6: 22. Inkomsttagarnas procentuella fördelning på inkomstklasser efter ålder samt medel- och medianinkomsten för dessa år 1964.

Ålder	Inkomstklasser, 1 000-tal kronor							Summa	Medelinkomst, kronor	Medianinkomst, kronor
	—5	5—10	10—15	15—20	20—30	30—50	50—			
16 år	63,7	32,4	2,5	0,7	0,5	0,1	0,1	100	7 225	6 590
17—19 år	28,0	49,2	19,2	2,9	0,6	0,1	0,0	100		
20—24 år	17,3	27,2	33,7	16,4	5,0	0,4	0,0	100	10 892	10 766
25—29 år	14,0	13,1	22,4	28,2	19,1	3,0	0,2	100	14 757	15 093
30—34 år	14,9	12,3	16,7	24,8	23,6	6,9	0,8	100	16 414	16 284
35—39 år	15,0	13,4	16,1	23,1	22,8	8,0	1,6	100	16 929	16 233
40—44 år	14,6	14,3	16,6	22,2	21,9	8,3	2,1	100	17 239	16 023
45—49 år	14,7	15,1	17,0	21,7	21,2	7,9	2,4	100	17 266	15 745
50—54 år	15,7	15,6	18,0	22,3	19,3	6,8	2,3	100	16 617	15 136
55—59 år	17,4	17,5	19,6	21,6	16,3	5,6	2,0	100	15 576	14 017
60—66 år	25,7	22,3	19,0	15,8	11,5	4,1	1,6	100	13 139	10 546
67— år	46,4	31,4	11,5	4,9	3,7	1,5	0,6	100	8 094	5 371
Samtliga	22,2	21,1	18,6	17,9	14,4	4,6	1,2	100	13 750	11 820

Källa: SOS, Skattetaxeringarna.

Inkomsterna av kapital är likaledes mest betydelsefulla i denna åldersklass.

För de anställda (och icke yrkesverksamma) stiger den disponibla inkomsten liksom sparandet upp till 50-årsåldern. De yngsta enheterna uppvisar negativt sparande. För jordbrukarna kan inget bestämt samband mellan ålder, disponibel inkomst och sparande iakttas. De övriga företagarna når snabbare än de andra grupperna upp till höga disponibla inkomster. Deras sparkvot är, med undantag för åldrarna 55—65 år, i stort sett högre än för andra kategorier.

Förenklat skulle man kunna säga att hushållen börjar sitt ekonomiska liv med små finansiella tillgångar och realtillgångar samt låg inkomst och liten (eventuellt) negativ sparkvot. Därefter samlar hushållet förmögenhetsvärden under ca 30 år. Jordbrukarna och de anställda strävar efter en positiv finansiell balans, medan företagarna låter skulderna bli betydligt större än de finansiella tillgångarna. De anställda får aldrig några stora realtillgångar.

C: 5. Avslutande kommentar

Tyngdpunkten i denna undersökning har lagts på fördelningen av taxeringsenheternas skattepliktiga förmögenheter och inkomsterna före skatteavdrag och sociala bidrag. Det

har kunnat konstateras att båda dessa fördelningar ändrats obetydligt under efterkrigstiden. De förändringar av fördelningarna som kan iakttas har främst varit i utjämnande riktning under 1940-talets senare hälft. Sedan början av 1950-talet har fördelningarna varit påfallande stabila. Samma slutsats kommer man till i fråga om fördelningen av inkomsterna före skatt och bidrag för de enskilda inkomsttagarna. De beräkningar som gjorts för att fastställa de disponibla inkomsternas fördelning för ensamstående och samtaxerade taxeringsenheter har ej kunnat utföras utan vissa approximationer. Den slutsats som dessa beräkningar medger är att den direkta effekten på inkomstfördelningen av skatte- och socialpolitiken totalt sett inte är stor men har avsevärd betydelse för mycket höga och låga inkomsttagare. I detta sammanhang bör dock erinras om de indirekt omfördelande effekterna som framför allt tar sig uttryck däri att inkomstens betydelse för den enskilde inkomsttagaren påverkas av ett flertal sociala och andra förmåner som ej har bidragskaraktär. Det ställer sig emellertid mycket svårt att uppskatta värdet av dylika förmåner. Därför har deras roll i samband med skatte- och socialpolitikens inkomstomfördelande verkningar inte närmare utretts.

Som underlag för en bedömning av vilka

Tabell 6: 23. Förmögenhetsställning och inkomstsituation i olika åldersklasser år 1958. Taxeringsenheter. Kronor per enhet.

	Åldersklasser, år									
	—25	26—30	31—35	36—40	41—45	46—50	51—55	56—60	61—65	66—
<i>Enheter som äger jordbruk</i>										
Finansiella tillgångar			6 500	8 900	7 300	18 800	13 100	40 500	30 100	9 300
därav:										
på bank (%)	—	—	64	60	46	22	62	23	44	79
aktier (%)	—	—	2	8	0	56	3	68	44	3
försäkringar (%)	—	—	13	14	18	11	13	3	6	3
Skulder	—	—	15 300	30 000	16 900	26 400	13 900	13 400	19 800	3 400
Realtillgångar	—	—	42 800	79 100	69 400	85 800	56 000	64 900	94 300	30 300
Nettoförmögenhet	—	—	33 900	58 000	59 800	78 300	55 300	92 000	104 700	36 300
Skuldprocent	—	—	31	34	22	25	20	13	16	8
Totalinkomst	—	—	12 500	16 100	12 700	14 200	11 600	13 000	9 000	6 400
därav:										
av arbete (%)	—	—	35	27	38	30	25	27	11	10
av fastighet och rörelse (%)	—	—	58	66	53	59	66	58	67	41
av kapital (%)	—	—	1	2	2	5	4	12	13	4
transferinkomst (%)	—	—	6	5	8	6	5	3	9	45
Disponibel inkomst	—	—	10 900	13 300	11 600	12 000	9 800	10 500	8 600	5 900
Sparkvot ¹ (%)	—	—	14	33	20	13	11	39	13	10
Sparkvot ² (%)	—	—	32	43	27	21	18	48	17	13
<i>Enheter som äger annan rörelse</i>										
Finansiella tillgångar	—	—	3 900	18 900	17 500	31 000	18 800	20 600	31 200	30 100
därav:										
på bank (%)	—	—	28	26	33	48	42	48	60	44
aktier (%)	—	—	0	1	10	7	2	4	15	23
försäkringar (%)	—	—	12	9	20	14	14	6	9	2
Skulder	—	—	16 800	57 400	27 800	96 200	30 100	25 700	20 500	18 000
Realtillgångar	—	—	36 600	97 700	70 000	162 200	85 900	61 500	59 300	49 300
Nettoförmögenhet	—	—	23 700	59 200	59 600	97 100	74 700	56 400	70 100	61 500
Skuldprocent	—	—	42	49	32	50	29	31	23	23
Totalinkomst	—	—	21 100	46 700	29 600	36 400	20 700	15 000	16 900	11 500
därav:										
av arbete (%)	—	—	23	2	16	6	9	15	2	3
av fastighet och rörelse (%)	—	—	74	94	82	91	87	77	83	57
av kapital (%)	—	—	0	3	0	1	3	3	10	7
transferink. (%)	—	—	3	2	3	2	2	5	5	33
Disponibel inkomst	—	—	15 400	42 800	25 000	25 800	17 600	11 600	14 500	9 400
Sparkvot ¹ (%)	—	—	28	23	27	11	17	4	5	26
Sparkvot ² (%)	—	—	31	27	35	25	24	12	9	35
<i>Enheter som ej äger jordbruk eller annan rörelse</i>										
Finansiella tillgångar	1 400	3 400	5 000	7 700	11 100	12 400	14 000	11 300	16 600	12 500
Därav:										
på bank (%)	81	40	40	47	44	42	30	71	42	53
aktier (%)	0	13	16	15	9	11	32	6	31	27
försäkringar (%)	14	22	31	25	28	36	22	14	15	34
Skulder	1 100	3 500	3 900	4 900	4 200	12 200	5 200	2 500	3 000	3 200

(forts. tabell 6: 23).

	Åldersklasser, år									
	—25	26—30	31—35	36—40	41—45	46—50	51—55	56—60	61—65	66—
Realtillgångar	500	4 200	5 300	10 000	9 500	25 900	11 800	13 400	11 700	13 100
Nettoförmögenhet	800	4 000	6 400	12 700	16 400	26 000	20 700	22 200	25 300	22 400
Skuldprocent	57	48	38	28	20	32	20	10	11	12
Totalinkomst	6 200	14 300	15 300	16 900	15 200	18 200	14 600	13 500	12 400	6 500
därav:										
av arbete (%)	83	93	93	90	89	89	88	82	76	22
av fastighet o. rörelse (%)	1	2	1	3	2	4	3	4	3	7
av kapital (%)	1	0	0	1	2	2	3	3	8	10
transferinkomst (%)	16	5	6	6	7	5	7	11	13	61
Disponibel inkomst	5 300	11 600	12 300	13 900	12 700	14 800	11 500	10 800	9 600	5 800
Sparkvot ¹ (%)	—1	6	5	9	13	14	7	2	10	5
Sparkvot ² (%)	10	17	13	16	21	24	14	11	13	8

¹ Sparande exkl. köp av varaktiga konsumtionsvaror.

² Sparande inkl. köp av varaktiga konsumtionsvaror, sedan avdrag gjorts för sålda och i byte lämnade varor.

Källa: Hushållens sparande 1958, Meddelanden från Konjunkturinstitutet, serie B: 33.

faktorer som huvudsakligen bestämt inkomst- och förmögenhetsfördelningarnas påtagliga stabilitet är det tillgängliga statistiska materialet ej tillräckligt. De socio-ekonomiska teorier som vanligtvis kommer till användning vid en sådan frågeställning har av detta skäl ej kunnat testas för de svenska efterkrigsförhållandena. De olika sidor av förmögenhets- och inkomstfördelningarna som har belysts i denna undersökning måste därför betraktas som fragment till en helhetsbild av de studerade fördelningarnas ömsesidiga beroende och bestämning av olika socio-ekonomiska faktorer.

Bland de faktorer som kan ha betydelse för förmögenhets- och inkomstfördelningarnas utveckling över tiden brukar den allmänna ekonomiska utvecklingen anföras. I fråga om t. ex. det svenska jordbrukets ändrade ställning under efterkrigstiden kan man bl. a. konstatera att antalet jordbruksenheter snabbt minskat. Detta har delvis skett genom att små enheter slagits ihop till större. Andra enheter har upphört och deras ägare har ev. övergått till annan sysselsättning där inkomsterna varit högre. Strukturrationaliseringen inom jordbrukssektorn kan därför förväntas ha påverkat både förmögenhets-

fördelningen och inkomstfördelningen. Ungefär samma utveckling som i jordbrukssektorn har förevarit inom andra näringar, t. ex. handeln. Att det ändå kan konstateras att förmögenhetsfördelningen med ägarna uppdelade efter näringsgrenstillhörighet endast obetydligt ändrats under efterkrigstiden, tyder på att de ekonomiska omvandlingarna av näringslivet haft begränsad betydelse för förmögenhetsfördelningens utveckling på i varje fall kort sikt.

I stället för att uppdelade de olika förmögenhetsklasserna efter ägarnas närings-tillhörighet kan man undersöka om det föreligger någon skillnad i fråga om förmögenheternas placeringsformer i de olika klasserna. Kunde detta fastställas samtidigt med att olika placeringsformer konstateras ge olika hög avkastning (inkl. värdestegringar) skulle därmed en orsak till förändringar i förmögenhets- och inkomstfördelningarna kunna spåras. De uppgifter angående förmögenheternas placeringsformer i olika förmögenhetsklasser som finns tillgängliga (för förmögenhetsställningarna vid slutet av åren 1945 och 1951) visar att placeringsformerna aktier, fastigheter och bankmedel förekommer i olika grad i de olika förmögenhets-

klasserna. Högst upp på förmögenhetsskalan är det aktier, längre ned är det fastigheter och längst ned på förmögenhetsskalan är det bankmedel som är den typiska placeringsformen. Vidare gäller att ju högre upp på nettoförmögenhetsskalan en förmögenhet är belägen, desto sannolikare är det att den uppvisar finansiell nettoskuld, dvs. att de reala tillgångarna är belånade med högre belopp än vad ägaren innehar av finansiella fordringar i form av bankmedel och andra lånefordringar. Den fortskridande allmänna prisstegringen under efterkrigstiden har sannolikt bidragit till att ge olika slag av förmögenhetsobjekt olika avkastning, så att de större förmögenheterna i allmänhet erhållit en högre real avkastning (inkl. värdestegringsvinster) än de mindre förmögenheterna. Inflationens inverkan på förmögenhets- och inkomstfördelningarna via dess inverkan på förmögenhetsobjektens relativa avkastningar är emellertid svår att ange. Det är nämligen ytterst vanskligt att säga något om vilken utveckling som skulle ha förevarit om prisstegringarna varit annorlunda än vad de faktiskt varit och vilken utveckling då förmögenhetsobjektens avkastning, arbetslönerna etc. skulle ha haft. Eftersom personernas val av förmögenhets-sammansättning påverkas av deras förväntningar om de olika objektens framtida avkastning följer att den typ av förmögenhetsöverföringar och andra ändringar i förmögenhets- och inkomstfördelningarna som är specifikt knutna till inflationsförloppet är de som förorsakas av icke förutsedda prisstegringar. Dessa har i regel verkningar på de enskilda förmögenheterna och inkomsterna som innebär vinster i vissa avseenden och förluster i andra. Nettoeffekten av dessa är svår att bestämma. Prisstegringarnas specifika betydelse för fördelningarnas utveckling kan på grund härav ej fastställas, eftersom den inte kan studeras isolerat från övriga faktorer. Detta betyder emellertid inte att prisstegringarna skulle ha saknat betydelse för fördelningarnas utveckling under efterkrigstiden. Om man kan räkna med att de förmögenhetsobjekt, som de större förmögenheterna framför allt är pla-

cerade i (aktier och fastigheter), genom prisstegringarna varit högre avkastande än de förmögenhetsobjekt, som de mindre förmögenheterna främst varit placerade i (banktillgodohavanden, obligationer m. m.) samt att de finansiella nettoskuldinnehavarna gjort vinster på bekostnad av de som har finansiella nettofordringar, skulle prisstegringarna ha påverkat förmögenhets- och inkomstfördelningarna mot ökad ojämnhet. Den iakttaga stabiliteten i fördelningarna varken stöder eller motsäger ett sådant antagande.

De små förskjutningar i inkomstfördelningen som kan iakttagas för taxeringsenheterna innebär att de medelstora inkomsttagarna ökat sin andel av den totala inkomstsumman före skatt och bidrag samt att de högsta och lägsta inkomsttagarna fått sina relativa ställningar i motsvarande grad reducerade. De medelstora inkomsterna utgörs framför allt av inkomster från tjänst och egen rörelse medan de stora och små inkomsterna i större utsträckning utgörs av kapitalinkomster. Om man kan bortse från att personer med stora inkomster kan ha erhållit betydande obeskattade värdestegringsvinster och att deras relativa ställning därför inte har försämrats så mycket som taxeringsstatistiken ger vid handen, skulle den slutsatsen kunna dras att det framför allt är personer som är ägare till realkapital eller har sådana egenskaper vilka befrämjar hög arbetslön, som framför allt förbättrat sina ställningar i inkomstfördelningen. Individernas ålder, utbildning m. m. i olika inkomstklasser kan därför vara lika väsentliga att undersöka som att utreda hur de olika arbetsmarknadsorganisationernas medlemmar är fördelade på de olika inkomstklasserna. I föreliggande undersökning har endast en av dessa faktorer, nämligen åldersfördelningen, närmare behandlats. Det kan därvid konstateras att både inkomst- och förmögenhetsfördelningen är mycket olika i olika åldersklasser samt att dessa olikheter framträder någorlunda likartat bland jordbruksföretagare, övriga företagare samt anställda.

Litteraturförteckning

- Adelman, M. A.; The Measurement of Industrial Concentration. The Review of Economics and Statistics. Vol. XXXIII, No. 4 (November 1951)
- Aktievinstutredningen; Aktievinsters beskattning. SOU 1965: 72.
- Allmänna skatteberedningen; Nytt skattesystem. SOU 1964: 25.
- Bericht über das Ergebnis einer Untersuchung der Konzentration in der Wirtschaft. Deutscher Bundestag, 4. Wahlperiode. Drucksache IV/2320. Bonn 1964.
- Berle, Adolf A. & Means, Gardiner C.; The Modern Corporation and Private Property. New York 1932.
- Carlson, Sune; Företagsledning och företagsledare. Stockholm 1945 (3 omarb. uppl. 1960).
- Distribution of Ownership in the 200 Largest Nonfinancial Corporations, Temporary National Economic Committee (Securities and Exchange Commission, Division of Research), monograph No. 29. Washington 1940.
- Economic Concentration. Hearings before the Subcommittee on Antitrust and Monopoly of the Committee on the Judiciary. United States Senate, Eighty-ninth and ninetieth congress. Part 5, Concentration and Divisional Reporting, appendix (part 5 A). Washington 1967.
- Ekman, Bo; Svenska dotterbolag i utlandet. Industriförbundets Tidskrift 1964 nr 4.
- Florence, P. Sargent; The Logic of British and American Industry. A Realistic Analysis of Economic Structure and Government. Rev. ed. London 1961. [1].
- Florence, P. Sargent; Ownership, Control and Success of Large Companies. An Analysis of English Industrial Structure and Policy 1936-1951. London 1961. [2].
- Galbraith, John Kenneth; The New Industrial State. Boston 1967.
- Gordon, R. A.; Business Leadership in the Large Corporation. Washington 1945.
- Hammarberg, Cecil; Priserna på bostads- och affärsfastigheter åren 1957-1963. Skattemytt 1964 nr 6-8. [1].
- Hammarberg, Cecil; Priserna på jordbruksfastigheter åren 1957-1963. Skattemytt 1964 nr 6-8. [2].
- Hermansson, C. H.; Monopol och storfinans. Stockholm 1962.
- Hushållens sparande år 1958 (1957, 1955). Meddelanden från Konjunkturinstitutet, serie B nr 33 (nr 31-32, 25-26). Stockholm 1966 (1959-1963).
- Kimmel, Lewis H.; Share Ownership in the United States. Washington 1952.
- Kommittén för indirekta skatter, 1952 års; Den statliga indirekta beskattningen. SOU 1957: 13.
- Larner, Robert J.; Ownership and Control in the 200 Largest Nonfinancial Corporations, 1929 and 1963. The American Economic Review, Vol. LVI, No. 4, Part 1 (September 1966).
- Lidén, Lars; Makten över företaget. En analys av ansvarsfördelningen mellan bolagsstämma, styrelse och verkställande direktör, Stockholm 1966.
- Lindgren, Gunnar; Hur stora är företagen i Sverige? Industria, december 1949. [1].
- Lindgren, Gunnar; Shareholders and Shareholder Participation in the Larger Companies' Meetings in Sweden. Weltwirtschaftliches Archiv, Band 71, Heft 2 (1953). [2].
- Lindgren, Gunnar; Hur länge lever ett aktiebolag? Balans 1949, häfte 4. [3].
- Lintner, John; The Financing of Corporations. The Corporation in Modern Society, ed. by Edward S. Mason. Cambridge, Mass. 1959.
- Långtidsutredningen, 1965 års; Svensk ekonomi 1966-1970. SOU 1966: 1.
- Rhenman, Eric; Företagsdemokrati och företagsorganisation. Om organisationsteorins tillämpbarhet i debatten om arbetslivets demokratisering. Stockholm 1964.
- Svenska Aktiebolag 1966/67 samt tidigare årgångar. Stockholm 1966 och tidigare.
- Värdesäkringskommittén; Indexlån. SOU 1964: 1-2.

Statens offentliga utredningar 1968

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Handläggningen av säkerhetsfrågor. [4]

Försvarsdepartementet

Ekonomisystem för försvaret. [1]

Ekonomisystem för försvaret. Bihang. [2]

FINANSDEPARTEMENTET

Koncentrationsutredningen. II. Kreditmarknadens struktur och funktionssätt. [3] III. Industrins struktur och konkurrensförhållanden. [5] IV. Strukturutveckling och konkurrens inom handeln. [6] V. Ägande och inflytande inom det privata näringslivet. [7]

